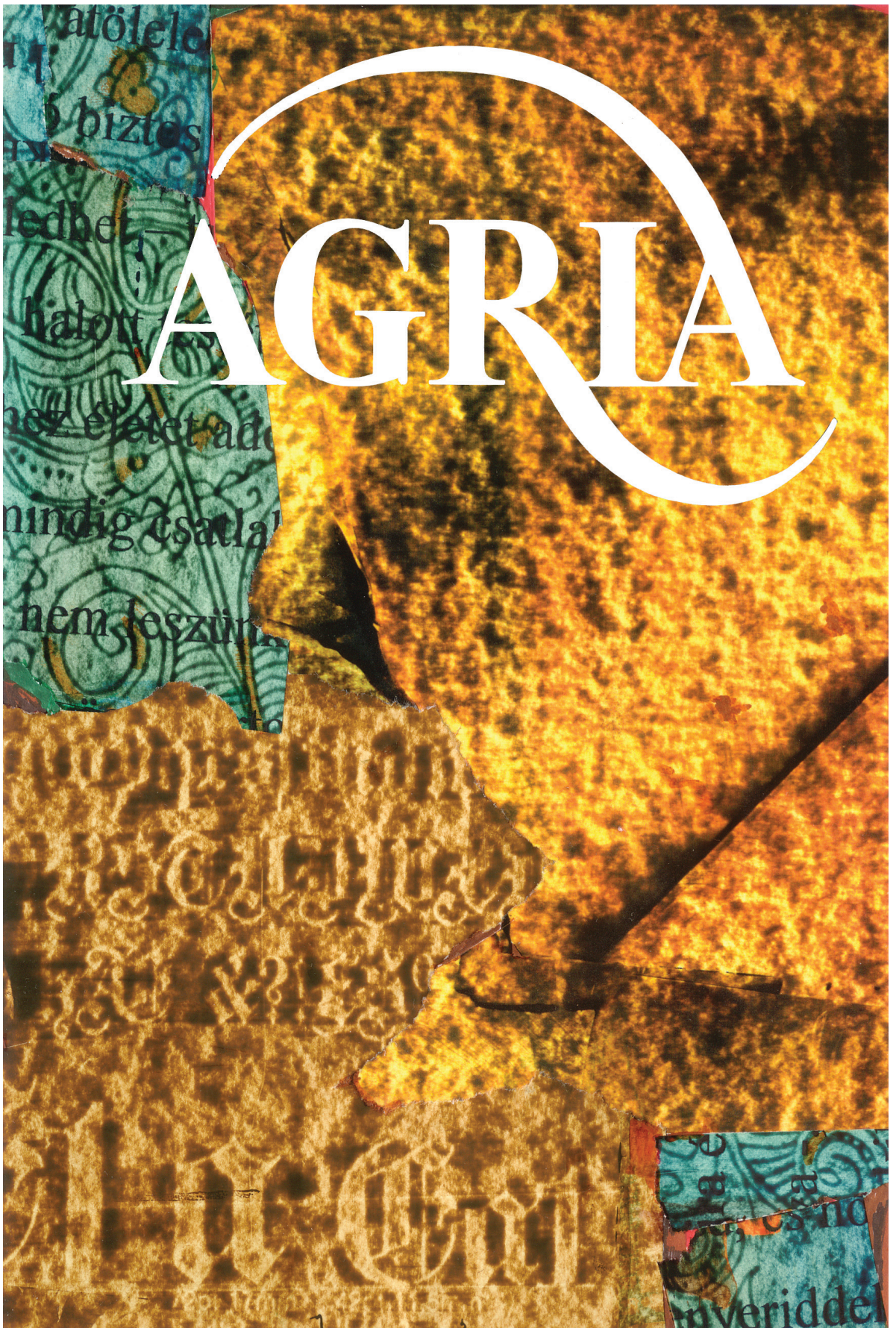

AGRIA

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNÉ
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KISS RENÁTA, az EKMK igazgatója

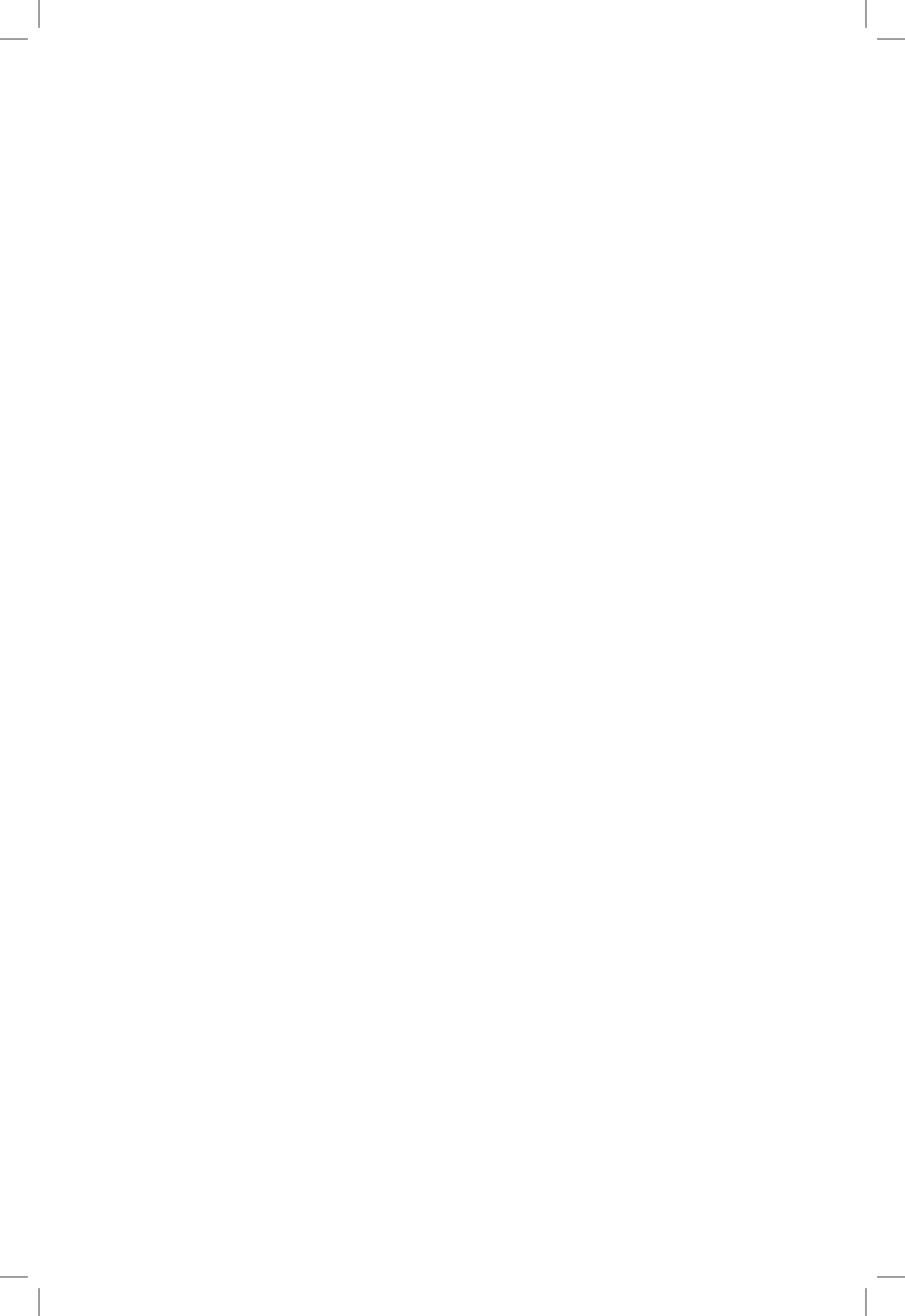
Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.
Előfizethető: postán és e-mailen.
Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.
3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és az EKMK
különféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

<i>Gál Sándor</i>	
Máglya	11
Néha	12
ARTériák	
<hr/>	
<i>Fecske Csaba</i>	
A 75 éves Serfőző Simonnak	13
<i>Sajgó Szabolcs</i>	
halálos jelenlét – az Agria 10. születésnapjára	14
<i>Baka Györgyi</i>	
Hiányok és világegész – József Attila emlékére	15
A költészet gyermekszívével – Tornai József 90. születésnapjára	16
<i>Aknay Tibor</i>	
A hetedik mélységből	17
Nehéz a kegyelmed, Uram!	17
Ükapám sírjára	18
Halott anyám arca	18
Hazafelé a fasorban	18
Ősz sirató	18
<i>Tamás Tímea</i>	
A sírás országa (<i>vakondnóta</i>)	19
<i>Antal Attila</i>	
Arany János Pesten	20
Békebeli ősz a borvidéken – Krúdy Gyula emlékének	20
Télelő	21
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Keresztelő János	22
Az erdő	22
Advent	23
A válasz	23
A poéta imája	23
Karácsony	23
<i>Baán Tibor</i>	
Két tétel – Tornai Józsefnek – (<i>Genezis; Az ember</i>)	24
<i>Lipcsey Emőke</i>	
Kéz a kézben	25
<i>P. Maklári Éva</i>	
Szabadság-dal 2017	28

Bozók Ferenc	
Gyerekkersek	
(Lovak a farsangi bálon; Séta a réten; Zebra; Májusi szerelem; Pillangó)	29
Bognár Anna	
Néma a várrom	31
Jób	31
Fellinger Károly	
A test kisebbségtudata	32
Töredék	32
Harangszó	32
Közös	32
A gyengébbek kedvéért	33
Látszattükör	33
Műhely	
<hr/>	
Sebők Melinda	
Kisportrék a második világháború utáni magyar irodalomból III.	
(Pilinszky János; Nemes Nagy Ágnes)	34
ARTériák	
<hr/>	
Németh István Péter	
Egy kisvárosi betlehemes dalaiból (25–36. szonett)	40
ArtMűhely	
<hr/>	
Péntek Imre	
Egy önmagát vállaló, etikus művészet	
Fekete György: 85 + 85	46
ARTériák	
<hr/>	
Csukás István	
Te mire gondolsz közben?	51
A nagy, édes nyári szeretkezések	52
Csontos Márta	
Azonosítás helyett	53
Holnap elindulok érted	54
Fazekas József	
Fohász megnyugvásért	55
Szél szövi sálam	55
Mint ha tudná	56
Elrejt	56
A minden semmije	57
Gósi Vali	
Inverziók	58
Túlélés	58
Te vagy	58

Barna T. Attila	
hajnali csend – <i>Irének</i>	59
Nagyvárosi este	59
Csáky Anna	
Három hattyú	60
Csillag-szem égbolt alatt	60
Varjú-idő	60
Csáky Károly	
Kódolt kis üzenet	61
A palóc kútyikáknál	61
Egyszerű látomás	61
Olasz Valéria	
Hagyaték (<i>in memoriam Szabó Magda</i>)	62
Karácsony azelőtt	62
Öslelet	62
Bobory Zoltán	
Zeusz-isten vágyálma	63
Tóth Adrien rajzaihoz	64
Limerickek	64
Csorba Piroska	
Miskolci limerickek (<i>részletek</i>)	65
Egy nyári délután (<i>Nibelungizált alexandrinok</i>)	66
Szirmai Péter	
A belső sivatag	67
Farkas Gábor	
Hét hang (<i>I–VII.</i>)	70
Bartal Klára	
Pogány ébresztő	72
Érzelmek fogságában	72
Hitetlen hittel	72
Kis Pál István	
Három vers a diófaságról (<i>Az út menti diófa; Szögek a diófából; Jel a szőlőhegyen</i>)	73
Memoár	
<hr/>	
Gál Sándor	
Visszalapozás II.	76
ARTériák	
<hr/>	
Deák-Sárosi László	
A szelfi bárd	87

<i>Demeter József</i>	
Versiáda	88
<hr/> ArtMűhely	
<i>Búzás Huba</i>	
„Csillagbörtönből a csillagokba”	
<i>Egy vers Határ Győző halálának évfordulójára</i>	90
<hr/> ARTériák	
<i>Simonyi Emő</i>	
Neumann Róbert	98
<i>Madár János</i>	
Végtelen hajnalok	106
Meg kellene	107
Tanyavég	107
Keserű föld	107
<i>Káliz Sajtó József</i>	
Lopózkodó tél	108
Váltott lovakon	108
Fohász	108
Füstölgő mécses	108
<i>Fecske Csaba</i>	
Gyerekköltők	109
Arcunkkal eltakarva	110
A kis sakkmester	111
<i>Török Nándor</i>	
Születésnapomra	113
<i>Kovács Daniela</i>	
Én továbbviszem fáklyád lángját	114
<i>Bagi István</i>	
Születésnapomra – <i>Hommage a' J.A.</i>	115
<hr/> Agria Exkluzív	
Az Oscar árnyékában	
<i>Szúk Balázs beszélgetése Meskó Zsolttal</i>	116
<hr/> ARTériák	
<i>Bak Rita</i>	
Játszótéren	123
Elgyógyulás	123
Látkép	123
Átváltozás	123

Cseke J. Szabolcs	
Utca, város, nyolcadik nap	124
Ha lebben ő! (<i>Szapphó búcsúéneke</i>)	124
Payer Imre	
Bel-magas	125
Látogatás egy k.-európai agglomerációban	125
Között (<i>N.N.Á.-nak üzenném</i>)	126
Koncsek József	
Ő	127
Csák Gyöngyi	
Kivet magából	132
Madárvárta	132
Kétezertizenhét	132
Pődör György	
Strasszerek – <i>emlékek a szülői házból</i>	133
Konvertálás – <i>Radnai Istvánnak</i>	133
Radnai István	
Bukások hősi halmaza	134
Letakarva	134
Lengyel János	
Sorozatok	135
Elgyönyört élet	135
Bérczessy Lajos	
A bordó Pobjeda	136
Holló József	
Párhuzamtalan párhuzamok – <i>avagy Adyval egy egri őszben</i>	141
A jelen emlékezetével – <i>gondolatok a reformáció 500 éves évfordulóján</i>	142
Szabadkéz	
<hr/>	
Jámbor Ildikó	
Kiállítások a reformáció 500. évfordulóján	
<i>Lutherre emlékezve: Eisenach, Wartburg, Budapest emlékhelyein</i>	144
Műhely	
<hr/>	
Szász István Tas	
Rendhagyó könyvbemutató történelmi visszapillantással	
<i>Jancsó Miklós: Volt egyszer egy Kolozsvár</i>	148
ARTériák	
<hr/>	
Szente B. Levente	
(tapad ránk a sok kereszt)	156
Vívódások jelenkorra írva (<i>részlet a Sárgaház folyosója című naplóból</i>)	156

Sólyom Sándor	
Kászon utolsó levele – „ <i>az Énekes madár</i> ” szereplőinek	157
Zentai László	
Abortusz meg egy üveg konyak (<i>A történet; És a történet utóélete</i>)	158
Bíró József	
25 / SZÓVAL	167
SZÓVAL / 25	167
Műhely	
<hr/>	
Rideg István	
Körmendi Lajos, a tanár	168
ARTériák	
<hr/>	
Suhai Pál	
Konok	173
Don Quijote de la Mancha	173
Arany és ólom	173
Zsirai László	
Vívódás	174
Küldetés	174
Sarusi Mihály	
Pinceszor, vagy amit akartok (<i>részlet</i>)	175
Pataki István	
<i>a déer déa hálája ciklusból</i>	
(<i>elmélyülten; lassan csak lassan; felvezető; továbbgondolom;</i>	
<i>ünnepi gondolat</i>)	189
Műhely	
<hr/>	
Madarász Imre	
Szicília és a világirodalom Pirandello első regényében	
<i>A kitaszított verizmus és modernizmus között</i>	190
ARTériák	
<hr/>	
Szekeres Mária	
Éduának szeretettel	195
vakfoltban	195
(h)arcok	195
Szűk Balázs	
Niké hajója...	196
Éjszakai Nap	196
Után	196
azóta	196

Laudatio

Lisztóczy László

A nagybetűvel írt Ember. *A nyolcvanöt éves Fülöp Lajos köszöntése* 197

ARTériák

Sipos Erzsébet

Hór-völgyi hóvirág 200

Hóvirág etűdök 200

Színek a palettán

Demeter Pál

Kiss András kiállítására 201

ARTériák

Csatáné Bartha Irénke

Szorítsd szívedre 206

Hópelyhek 206

A bűvös ajtó 207

Laudatio

Hubert Ildikó

„Nem gyávaság korában éltem,/ Láttam sokat, mindent megértem...”
Arany János emlékezete 208

Kürti László

Nagy Zsuka Tokaji Írótabor-díjához 213

Könyvjelző

Szokolczay Lajos

Csukás István: Évszakom a szerelem 215

Nagy Zita

Lipcsey Emőke: A vadnyúl bukfcencet vet 219

Bertha Zoltán

Székelly Ferenc: Otthoni szeretettel 222

Ködöböcz Gábor

Antal Attila: Havak elé 227

Bakonyi István

Radnai István: A bukás édessége 230

Jagos István Róbert: Emberkáromlás 230

Bakacsi Ernő

Pósa Zoltán: Lila tricikliturgia 234

Vajda Noémi

Sarusi Mihály: Innen a rácson (*leveleskönyv*) 236

<i>Lukáts János</i>	
Fazekas István: Kegyelmet nem kérek!	241
<i>Saitos Lajos</i>	
Petróczi Éva legszebb versei	244
ArtMűhely	
<hr/>	
<i>Viczai Péter</i>	
Ismeretlen művek egy ismert szerző tollából	
<i>Gennagyij Nord versei és dalai – először magyar nyelven</i>	246
Könyvjelző	
<hr/>	
<i>Bereti Gábor</i>	
Csorba Piroska: Arany Miskolc	258
<i>M. Fehérvári Judit</i>	
Kaiser László: Mátyás király Budapesten	
<i>Szövegkönyv Rózsa Pál operájához</i>	261
<i>Bertha Zoltán</i>	
Burján Gál Enikő: Fehérboszorkány találkozó	264
<i>Sz. Tóth Gyula</i>	
Suhai Pál: Bábeli adósságok	267
<i>Madarász Imre</i>	
Anna Pasternak: Lara. Zsivago doktor eltitkolt szerelme	271
<i>Szíki Károly</i>	
Lezsák Sándor: Attila fia, Csaba királyfi	273
<i>Takács Tamás</i>	
Zentai László: Mikor jön az öreg? – El- és kibeszélések	279
<i>Tarnóc András</i>	
Billy Collins amerikai költő 40 verse magyarul.	
<i>Válogatta és fordította: Bagi István</i>	282
Laudatio	
<hr/>	
<i>Molnár Pál</i>	
Kortárs szépművészetünk napszámosa	
<i>Az M. S. mester-díjas Feledy Balázs köszöntése</i>	285
ARTériák	
<hr/>	
<i>Fucskó Miklós</i>	
Archaikus imádság	288
Csipkelángban	288

*Gál Sándor***Máglya¹****1.**

nagy tüzet élesztettem
a tűz nagyságát éltem
a lángok csodás fölvirágzását
a lobogás forró sziszegését
s a parázból feltörő perzselő szél
láthatatlan sugárözöne
megérintette az arcomat
és átfordult a hamvadás eseményeibe
miközben néhány maradék szikra
fölemelkedett
s a nyugati horizont magasán
csillaggá gyúlt az alkonyat fölött
s az ismeretlen mélyeiben
új tér született
és benépesült
ragyogó galaxsiákkal
megteremtven magában
a jövő emlékeit
ami valótlanul üres
s ami valósággá szervesült
tűzzé anyaggá hanggá és csenddé
s benne érkezett
az égi máglya
fényének teljessége

2.

a diófák levelei
halál-előtti sárgák
nem zuhannak az elmúlásban
csak levitorláznak
a maguk rendjében
befedik egymást tiszta csenddé
s itt előttem a máglya mögött
az otthonról hozott rózsák
szirmai keretezik
október vérző fájdalmát
közel vagyok
magamhoz bennük
bevérzett arcom sötétjével
kitépett fogaim helyén
a vérző források
hányadik napja már
hányadik napja
nem számolom
a láz fokait
vésők és fogók éleit
s azt sem hogy
ki ment el
s hogy ki virrasztott velem tovább
látni a láng-sötét
új golgotát

¹ (Magyar Napló, 2015. május)

A nyolcvan éves Gál Sándort Isten éltesse sokáig!

Néha

előkerül néha még
a vers is
egy-egy szó elsuhan
a sorvégre rímnek
s megcsendesül
az alkonyat vagy a hajnal
felröppen néhány gondolat is
könnyeden
szinte önmagától
s mire utolér az éjfél
a csillagok leköszönnek sorra
ahogy régen
s te ott állsz az éjszaka
birodalmában
virrasztván önmagadat
s nem gondol rád
az isten se már

Egri épület optikák – Ciszterci templom

Fecske Csaba

A 75 éves Serfőző Simonnak

Kedves Simon, mi ez a hetvenöt?
Az évek csak mennek, mégis egyre több.
Levesünkbe Isten folyton beleköp,
rak vállunkra sok kőnehéz évet.
Mi végett, kérdezem én, mi végett?
A remény izzószála kiégett,
a nap nem cirógat, legföljebb éget.
Befagy a szemünk, akár a tó
vize, egy nő látványától megreped.
A hús mocsarába süllyedt lélek
mit keres: igazságot, Istent, szépséget?
Hiszem, a titkok nyitját megtaláltad,
pásztor-lényedhez a nyáját.
ebben az országban hazádat.
magaddal cipeled mindenhová az otthoni tájat
szíveddel pecsételted le ezt az országot,
örömmel hírelt ezt szárnyaszegett barátod.

Sajgó Szabolcs

halálos jelenlét
az Agria 10. születésnapjára

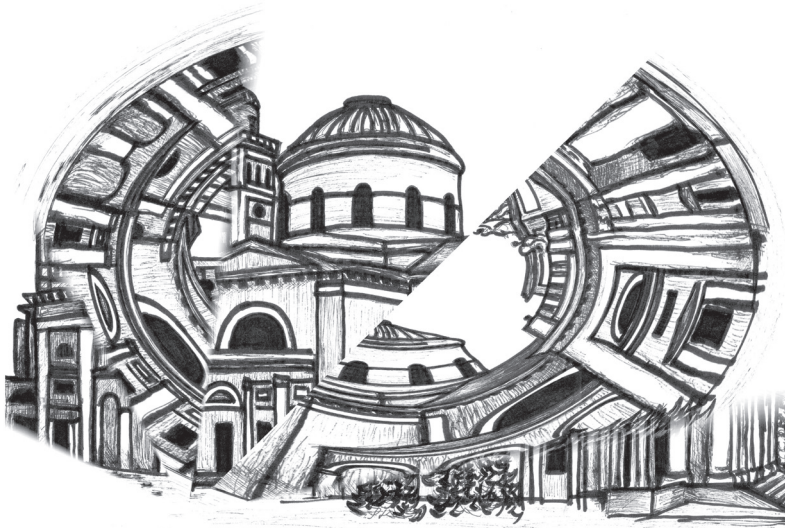
nem gyakorlat
éles
ismétlés nincs

olyan
mint az élet
egyetlen pillanat

benne minden
így vége nincs
örökkévaló

a téridő
szülőcsatornából

Isten hozott

Egri épület optikák – Bazilika

Baka Györgyi

Hiányok és világegész

József Attila emlékére

Kísértetted százszor is
a lehetetlent, érzed, kár volt,
a páratelt eget bámulod
tudod, haza már nincs
számodra út. Elvégeztetted.
Kezedben az összetört időt
szorongatod.

Hányszor botlottál bele
utcán alvó sorstársaidba,
s csapott villámként eszméleted
a kor rideg önzésből kövesült
falába, kínban megrepszte azt.

Csupán a vers maradt számodra
éltető valóság, az álom lehetett
segítőd, ha gyöngéden pilláidra
szállt, s talán a titokzatos jó
sugdosott szívedbe ígéket.

Az árok szélén vézna akácfák,
ágaik remegő ujjak, hová hívnak,
az öcsödi sárba? Mi pattant el
a lelkedben, amikor kopaszra nyírtak,
Attila helyett Pistának szólítottak?

Túl nagyot kívántál, szeretni
akartál és szeretve lenni, forrón,
egészen, hogy az ölelő egység
égő gyönyörében élhess,
de sorsod visszarántott:
ütött gyermekként
összegörnyedve kuporogsz,
bújnál újra vissza az anyai ölbe.

Mama, az erős, a törékeny,
létre fakasztott, dajkált énekelve,
mégis elhagyott,
ott bizsereg még bőröd alatt
szelídítő simogatása,
gyötrő, ordító hiánya.

Eltűnt vele az otthon,
ha volt egyáltalán,
megalkottad szavakból,
virágzó lett és tágas is,
szikrázó tisztaságú,
csak árva, árva!

Hallgatod a füvek között
mocorgó csöndet, érzed,
késő már remélned.
Esteledik, kitárt karokkal,
elcsendesülve lépkednek
szívedbe a fák.

Kínok kiváltságosa,
magunkra hagytál
minket végül,
mérhetetlen szomjunk
a v i l á g e g é s z r e
nem enyhülhet nélküled.

A költészet gyermekszívével

Tornai József 90. születésnapjára

Benned nyírfalombok,
gömbakác levelek susogása,
füvek zöld örvénylése,
bodzavirág-fakadás megnyíló
csöndje árad.

Anyanyelvünk őszerejű,
pentaton dallama ölel
magába, a haraszi homok
szétpereg mezítlábas
lépteid alatt, földkéreg-kemény
küldetésed jeleit krisztustövisfa
ágak karcolják bőröd alá.

Az éjszaka lecsukódó,
fölizzó szemhéja alatt
a szerelem csillapíthatatlan
lángolása – szakadatlan,
eleven élet-ünnep,
a sejtjeink mélyén feszülő
hiányból fényre lobban
a vágy, sötét, vad szárnyalással,
illatokat ontva, öröklétbe kötve.

Létezésünk lüktető révületében
megjelenő Csillaganyánk,
Csillagapánk nemzés-
születés- mámorát zenged
szüntelen, a költészet soha
nem apadó gyermekszívével.

Tornai Józsefet Isten éltesse sokáig!

Aknay Tibor

A hetedik mélységből

A hetedik mélységből
fekete lyuk
a mennyország.
Vak fény kúszik
a görbült időben,
halott lét falja sorsát.

A hetedik mélységből
nem jut el visszhang
oda – föntre:
hiába küzd a lélek.
Tükre összetörve.

A hetedik mélységből
kiáltunk mind,
önmegváltó álmessiasok,
egymást szegezzük
keresztre,
hazudva új világot.

Nehéz a kegyelmed, Uram!

Nehéz a kegyelmed, Uram!
Nyomja a vállam:
érdemtelen sarzsi
a csatából futamodót.
Legalább mondanád,
Uram, miért?
Büntetned kellene,
nem átölelni.
Tudom, a Te gondolataid
és az enyéim –
– de mi végre?
Anyám is ilyen volt,
őt sem értettem.
Most helyettem sírsz, Uram?
Legalább engedd,
hogy letöröljem arcod,
ha máshoz kevés vagyok is:
hogy kegyelmed ne legyen
ilyen nehéz teher,
Uram!

Ükapám sírjára

Ükapám sírját széjjelhordta
a máséra éhes horda.
Ha fája, köve maradt volna,
a kóbor szél megbotolna:
hiánya most a jel.
Hogy merre állt, csak sejteni.
Hol hetykén az égnek
felveti fejét a nyár,
és Marosnak szalad a vadnyom,
valahol arra, ahol a madár,
az árva jár.
Koszorúja a nagy erdő,
kopjafája maga a hegy,
velük virraszt a Teremtő
ükapámnak csontja felett.

Halott anyám arca

Idegen a ravatalon.
Nincs hozzá közöm.
Üres szemgödre kehely,
bőre viaszába egy szfinx
karcolta mosolyát.
Madárasszony anyám
kezében maradt
az utolsó simogatás.
Már nem kérdez, és nem int:
„vigyázz magadra, fiam!”
Nem felel néma kérdéseimre.
Álmomban alig tudok
lépést tartani vele,
és csak nézem,
hogyan nyújtja kezét
kézcsókra az
örökkévalóságnak.

Hazafelé a fasorban

Hazafelé a fasorban,
elárvult hitem
viszem vállamon.
Jó most a magány.
Az árokpárt bokraira az alkony
színes rongyokat tereget,
elkésett szellő lohol a hídon.
Egy padon ottfelejtett mosoly
várja, hogy visszamenjenek érte,
ma értem harangoznak.

Ősz sirató

Ősz sirató
szél dudaszó,
haláltánc talp –
alá való.
Gyökér remeg,
törzs nyikordul,
senki sem áll
ki a sorból.
Aki bírja,
ropja, járja,
szélnek feszül
koronája.
Törik az ág,
kínnal roppan,
mintha sortűz...
-----
aztán holtan.

Tamás Tímea

A sírás országa

(vakondnóta)

*„mélyen vagyok,
nem tudom, melyik ország alatt”*

álomban Firenzében jártam
régi kölcsönvett álmom volt talán
1 lakótorony konyhájában
sercegett az éték
s maga a mester
Machiavelli szembe jött velem
kegyetlen, ragyogó korban éltem
s mindig fenn
a legfelső emeleten

közöm volt ahhoz a korhoz
hol éték s méreg egyre ment
hol a nagy művek születtek
úgy hogy tudták mi van idelent

közöm volt ahhoz a korhoz
tán egykor éltem s haltam ott
láttam az Arno búzló habját
s valaki halkán zokogott
a folyóparton vagy a hídon
tán Lukrécia volt nem tudom
s pacalillat száguldott fölfelé
1 lakótorony őrizte lyukon

neki egyenest az égnek
mi számomra oly kéklőn messze
de ahhoz elég közel van
hogy a létemet ne eressze

mi ragyogó szürke pókfonál
egy sápadtan csillogó hajnalon
ezért sosem látja senki
csak ha közel hajol nagyon
nagyon
nagyon

Antal Attila

Arany János Pesten

Egészszé álmodtam nektek
foszlányos sztyepei regét
molyrágta históriát
várak tövébe hullongált éneket
csontokba szétozslott honi tanulságot
hogy legyen mire építkeznie
lelketekben az otthonos jövőnek

de ti a pátosz selyempapírjába
csomagoltátok álmom
felmutatjátok néhanap
mint pap az ostyát
s közben párizsi bécsi orfeumok
híreiről suttoztok
csücsörítő táncosnőcskékről
kik elhozzák majd hitetek szerint
ide is ígérését
egy izgatóbb világnak

nem látjátok
a leszakadni készülő
korszakos alkonyt a város felett

Békebeli ős a borvidéken

Krúdy Gyula emlékének

Rég elvástak a sárguló fűben
a tücskök eldobált hegedűi
ködök támasztják reggelenként
a hegyek rozsdás lábait

a pincékben újborkok legénykednek
vénebb társaik töprenkedve
merengnek tűnt hírű szüreten
lopott ölelésen óra hullt szíven

csörgethetik a kehes esték
darált jegükkel az ablakot
nyugodtan terítik dunyháikat
a pincemesterek mert tudják

virrad még rézgálic-egű friss
reggel munkára szalonnázásra
Márton-napig meghíznak a ludak
s elkél az eladó lányok java is

Télelő

Párákon és füstökön túl
a meredt ég halovány-kék –
üvegszem-nézésű korszak jön
lelassult gyík-idő

külön világainkban
tüzek uralkodnak majd
rajtunk és forró gőzök

csak hogy ha sokat ülsz
aprócska szobádban
lelked összezsugorodhat

az én szobám tágas
látogass hát meg
jöhetsz ködben sárban
alvadt-vér-éjszakában
csapzottan
szétfújt hajjal is jöhetsz

kandallóm előtt
bármikor bármeddig
elhallgatom veled
a szelek farkashangú balladáit

Sebestény-Jáger Orsolya

Keresztelő János

(Mt 3)

Csak szél tépte ruhádat láttuk
távolról, mint vándormadarak,
csak lábadon a foszlott sarut,
és borzas füst-szakálladat.

A folyó medrében felizzott az idő,
könnyünk a Jordán vizébe hullt,
a túlparton várt már reánk a Bárány,
kit magához vont - az mind megigazult.

Mert ott voltunk, körbevettünk
hunyorgón nézve pásztor fényeket,
és átsütött rajtad az Ország,
mely meztláb közénk érkezett.

Csak szél tépte ruhádat láttuk
távolról, mint vándormadarak,
csak lábadon a foszlott sarut,
és borzas füst-szakálladat...

Az erdő

(Édesapámnak)

Még mindig közénk fészkelnek sárguló nyarak,
tapossuk rézsínű erdők nehéz avarát.
Mint mikor még alulról kapaszkodtam Beléd
az alkonyuló erdőn - göcsörtös kis kezével az almaág.

Gallyak roppanását viszem magammal,
s a gyanta, tűnődő, nehéz illatát,
míg baktatunk együtt, szótlan, zöld kabátban,
csak úgy hajadonfőtt, az emlékeken át.

Mondd, hányféle képből szövődik egy élet?
Múltam sűrűjébe még olykor benézek:
Bogozgatom indák méz ízű titkait,
s bogyók álma fonódik össze neveddel.

Ösvényünkre hull e fáradt varázslat,
de mindvégig annak látlak, ki valaha voltál.
bár tudom a fák törzsét más moha lepte el,
s az az útszéli gyermek már régen felnőtt.

Advent

Mert Te tanítottál meg várakozni
az elrejtett kincsre, mely miénk lehet.
Várni mindarra, mi múlhatatlan,
igaz és tiszta mindenek felett.

Te tanítottál meg hinni is abban,
hogyan lehet élni mind nemesebben,
ha szavad örök visszhangja zeng
és zendül vissza a szívben.

S Te tanítottál meg remélni is:
hogyan bár bukdácsoló lépteinken át,
ha egyszer mégis véget ér az út,
megérkezhetünk Hozzád.

A poéta imája

Uram, nekem az alkotás öröm.
Betűim papírra hulló
holló-színét
Neked köszönöm.

Karácsony

Az édesanyákkal köszönöm
a tiszta szívűek együgyű hitét:
ha Gyermek Lényedben is látjuk
az emberré született Igét.

A válasz

Ha az ég még bíbor szőttesét szaggattad szét,
ki varrja össze majd?
Te Uram.

Ha ott, hol csak mint csontok, a mocsokban tolongtok,
ki emel onnan fel?
Te, Uram.

Ha feltépi sebed, mint szigony a jeget a nélküled-rémület -
Ki kötöz be majd?
Te: Uram.

Ha a közöny, mint vízözön zubog át kő kövön, s úgy mos el.
Ki szeret még?
Te, Uram.

Baán Tibor

Két tétel

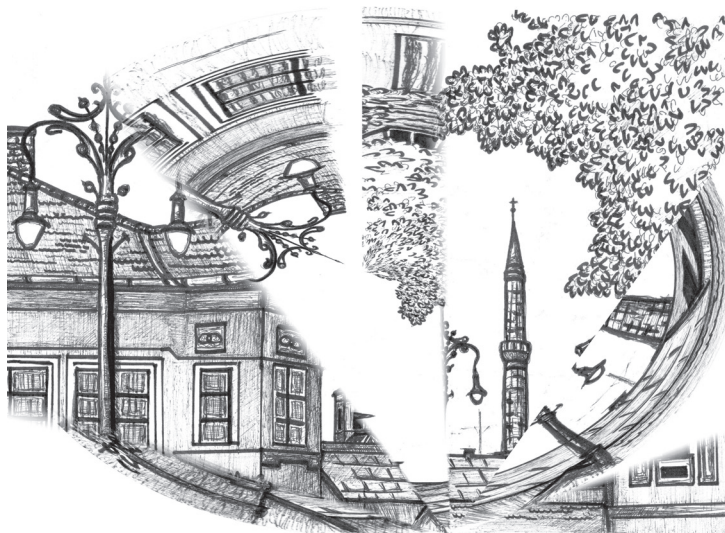
– *Tornai Józsefnek* –

Genezis

A Földanya akkor még nem látta, csak elképzelte az embert, aki vadászni indul. A csillagszemű vadászistennek köszöni szerencséjét. Hogy elégedett és vidám.

Az ember

a találékony ember faekéként küszködik a tollal. Nyers égre néz. Megvasalt csillagok felé. A kőorból a vaskor felé kígyózik a láng, a füst. És az ember gyűjti a szavakat. Édes szó. Keserű. Kiáltásokkal körberágott. Kell és nem kell. Csöndekkel hasogatott. Télire eltett. Elővett. Dajkált. Ismerős. Ismeretlen. Mindegyik a szív és az agy között. Félúton tudás és tudatlanság közt. Mindegyik akar mondani valamit. Üzenni valamit az életen túl. Halat fogni a meghalt apa hálójával. Énekelni az anya énekével. Tűz és víz. Fényes víz. Tűzzel simogatott víz. Tanulságok tánca.

Egri épület optikák – Látkép a Dobó térről

Lipcsey Emőke

Kéz a kézben

Ami enyém az másé.
Ami másé az nem enyém.
Kocsi, gatyá, kutya, baba,
házam, hazám, laptop és levegő
fény és temető,
dombokkal, folyóval tarkított táj,
izmok, idegek, agyvelő,
múlt, jelen és a szebb jövő
kerítés kolbász nélkül
szivárvány színek nélkül
karácsonyfa gyökér nélkül
– kölcsönből mind az enyém.
Ami enyém az másé
ami másé az nem enyém.

A dombok magukba húzódtak.
Ahol folyó volt most part sincs.
Kiürült tájban tollászkodik
a sárgaszemű madár
Kigombolt sliccéből előágaskodik a hiány
Ég nélküli távolba mered
önmagát látja.
Csőrén át szappanbuborék száll;
az első hófehér, a második tűz,
a harmadik fekete, a negyedik fakó
aztán kéz a kézben vörös és zöld
Halak úsznak elő
pikkelyük arany, a csillogás bővli
tátogó szájukból felharsan az internacionálé.
utána csend.
A madár szól:
Erős állam, kicsi buborék
gyenge állam, szép nagy buborék.
Ön hol bankol?

A hosszúóra nyúlt hallgatás mosolyra fakaszt.
Magasztaljuk a mocsokkal összekent falat,
a résekben lapító rettegést
a tenyerünkhöz sunyin dörgölöző tétova lebegést
a lábunk között ólálkodó hiányt.
Dicső legyen minden meddő küzdelem
a szüntelen omlás
sötétben fuldokló pirkadat
Dicsőség néked
hajléktalan pofahúsából zabáló
sárgaszemű madár.

Életem, halálom,
kerítést kolbászból,
egy marék földet egy kulacs vizet
horizonton ívelő szivárványt,
halálos ágyon kimondott utolsó szavakat
ciánszennyezett patakot,
anyatejet, levetett gyíkbőrt
házat hazát levegőt
száraz kenyérhajat
– mind bankba teszem.
Befektetés, hitel, betét, kamat
    pénz termi pénz
    pénz termi hatalom
Bank bankba teszi;
befektetés, hitel, kamat
Kéz a kézben
pénz és hatalom
Csak a kezemet figyeljék;
itt a piros hol a piros
erős állam kis buborék
gyenge állam nagy buborék
    pénz termi buborék
    buborék termi pénz

kicsi lépés, nagy lépés,
hiteltúllépés, – hatalom.

hatalom termi hajléktalan
hajléktalan termi hajléktalan
nyomor issza alkohol

csatorna aluljáró ingyenkonyha
ciánszennyezett patak
vörösizsap multicégek szebb jövő
dizájnerdrog leépítés elvándorlás
kívül tágasabb
dizájnerdrog leépítés elvándorlás
itt a piros hol a piros

Welcome to the CyberWorld.

A pénzügyi tranzakciókat többféle csatornán keresztül
le lehet bonyolítani.

A legnépszerűbb talán az online bankolás.

Ön kinél bankol?

Kéz a kézben állunk gyökér nélkül.

Ami enyém az másé.

Ami másé az nem enyém.

Kiköltözünk a tájból.

A táj is kiköltözik a tájból.

De tudjuk hol kanyargott az út mikor haza mentünk.

Csendben várunk.

Egy pillanatra megjelent valami, aztán el is tűnt.

Eltűnt de mi maradtunk.

A hosszúra nyúlt hallgatásban elképzeljük

milyen lehetett a táj

mielőtt férgek falták fel a levegőt.

P. Maklári Éva

Szabadság-dal 2017

Vajon jogom lesz-e nevén
nevezni mindazt, mi engem illet:
fiúnak a fiút, lánynak a lányt,
tagadni, ami semlegesített.

Parázs vitában felvállalnom
mindent, mi hozzám tartozik:
nyelvet és hazát, a cseresznye
ízét, a virágzó Tisza fodrait,

pipacs-rikoltást búzamezőben,
Badacsony kint hagyott koporsóját,
tó fölött üdülő kósza felhők
szélfútta, piruló, szelíd arcát,

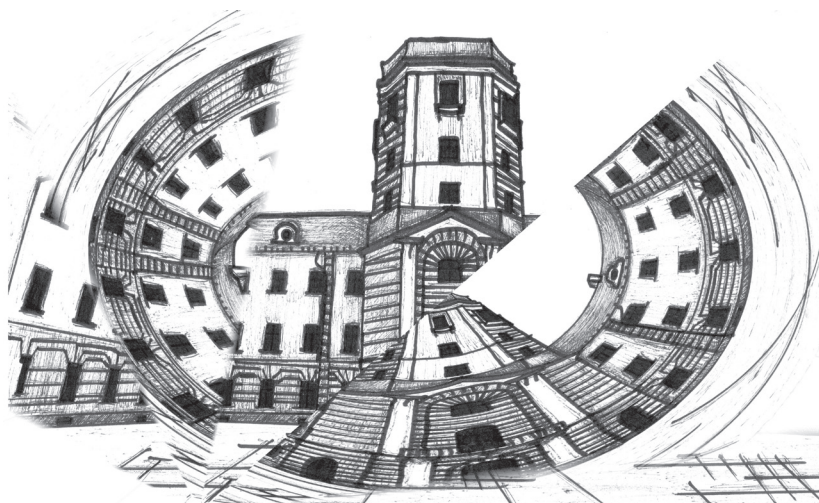
falu végén a kurta kocsmát,
pihenését a kikötött kompnak,
álmot hozó, édes, esti meséket,
igazát a kimondott szónak.

Jogom lesz-e az aradi várnál
hangtalanul is vallanom, hogy
gyógyíthatatlan daganatként
testembe épült Trianon.

Engedik-e majd trónoló vének
lányok énekét tavaszi este,
fehér ruhában, lobogó hajjal,
virágot szórva utcakövekre.

Vajon jogom lesz-e hinnem
mindazt, mi nekem fontos,
hogy a szivárvány fölött angyalok
szállnak, és a nap is ott ragyog,

hogy templomtornyaink égisz érnek,
s a szeretetnél nincs nagyobb.
Szabad-e majd e tépett hazában
hangosan mondanom: ez vagyok.

Egri épület optikák – Csillagvizsgáló

Bozók Ferenc

Gyerekkversek

Lovak a farsangi bálon

Lovaknak is jár a jog,
kezdődik a ló bál,
minden patás táncba fog,
sörényt – lábat lóbál.

Minek ide kerítés,
korlátlan a farsang,
sok benne a nyerítés,
sok benne a fals hang.

Minden vendég ló itt ma,
rendelj még néhány kört,
Csak a pultos nagy marha,
ingyen méri a sört.

Jó fiú a lovagod,
nem iszik sört lólánnyal,
rendel neked abrakot,
koka kólát lónyállal.

Zebra

Élt egy zebra Újpesten,
elterült egy úttesten.
Ráfeküdt egy zebrára
ez a lomha zebrája.
Nyugta nem maradt soká.
Gyalogosok léptek rá.

Séta a réten

Reggeli séta,
zöld a tapéta.
Lágy, puha tőzeg.
Él ez a szőnyeg!
Sárga rekettye,
szürke pereszke.
Parlagi mályva
mézteli málna.
Gyenge szamóca
durva galóca.
Erdei szélfű
orvosi székfű.
Árva csalánka
tátika szája.
Vad kutyabenge
franciaperje.
Lágylila zsálya
turbolya ága.
Réti csiperke
pajzsika csendje.
Pongyola pitypang
csíz dala füttyhang.
Reggeli séta,
zöld a tapéta.
Lágy, puha tőzeg.
Él ez a szőnyeg!

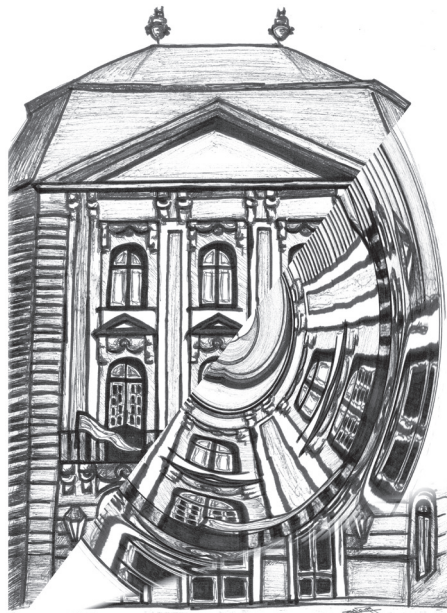
Májusi szerelem

Csikland, késztet csupa kacagásra
bököd a nagyujjad,
mézzel, lázzal pici kanalanként
itat a kisujjad.

Szíved puttony, tele piros ízzel,
tenyered aranytál,
meggytől rúzsos mosolyod a méz, és
ajakad a kaptár.

Pillangó

Nézd a hímes, könnyű pillangót.
Ékszeres, könnyű tánca a réten
akkor sem gyorsul, ha üldözik,
ha űzi surrogó lepkeháló.

Egri épület optikák – Líceum

Bognár Anna

Néma a várrom

Most csak úgy hordom magam.
Mint a régi kabátom.
Átfúj a szellő.
Túlkiabálom.

Felzúg egy otromba hang,
kinn a téli határon.
Süvít a térben.
Foszlik az álom.

Nézd csak, még bordó a part,
minta végig a lábnyom.
Hűvös a tó.
Pont ide vágyom.

Most csak légy tanú lelkem,
én égi barátom.
Hogy leszáll az éj,
és néma a várrom.

Jób

A küldetés átok, halld Isten,
nem érdekelnek titkaid,
pernyés talajon morzsolsz széjjel,
mi egykor szép volt ma nincsen itt.

Úzöl egyre... tréfát belőlem,
látni engedted, mire nincs ma szó,
békém elvetted, szorong a lélek,
nincsen álmom, édes, ringató.

Megfagy a vérem, kihűl a szív,
tudás-ízű hatalmat adtál,
hadd legyek átlagos, add meg újra,
komor e hely, hova elragadtál.

Láttam mit csak te bírsz el,
éreztem, mi nem fáj,
csak mint a testen túli végtelen,
lesüllyed és felszáll...

Hogy mondjam el, ha nincs kinek?
Ha mindannyiuk csak süket, lárva,
ha hallaná se érti meg,
kósza szavam üres lárma.

Kínomat vedd el, túl nagy az ár,
s én szegény vagyok, szürke, fáradt,
az erősnek add e fojtó terhet,
konokságból ne engem válassz!

Nem bírom már, megadom magam,
kiüresít e földi pokol,
legyőztél, nem lázadok
nincs ki ellened vádat kohol.

Fellinger Károly

A test kisebbségtudata

Emlékeimben összekeverednek
a váratlan események,
a szereplők bélyegeket cserélnek,
értelmet kapnak a dolgok, ráadásul
ingyen, ez megkérdőjelezi
az ösztönösséget,
közben vihar tombol,
szakad az eső,
ahogy a villanyvezetékek,
el vagyok vágva magamtól,
mint a falu a világtól
egy szociológiai regényben,
a szabadság közlekedési
lámpái felmondják
a szolgálatot,
a bemagolt verset,
és a megismételhetetlen
reggel elképzelhetetlenül
nagyra sikerült gyertyája
meggyújtja a napot.

Töredék

János egy százéves
könyvet lapozgat,
egy azóta kihalt
néptörzs szóképletét
ízlelgeti, különösen
a szavak
kiejtése fontos a számára,
laikusként,
Istennek érzi
magát.

Harangszó

Az elmúlás meghosszabbítja az
életet, akárcsak a szenvedés,
azzal, hogy előre menekülsz,
a célszalag lesz a köldökzsinórod,
ha megtörténik a szakítás,
érezd Isten testközéletét,
ő ugyanis az apás szülés híve.

Közös

Lajos bácsi halála előtt
huszonkét évvel megcsináltatta
a saját síremlékét,
már akkor készen
állt a halálra,
naponta
kikerékpározott
a temetőbe,
csak ott tudott imádkozni,
ott volt képes bevallani a bűneit,
szembenézni önmagával,
mikor a fonnyadt
almába harapott,
józsansága
borravalójába,
ugyanis a síremlék elkészülte
óta a vízen kívül nem ivott semmit,
a szőlejből készült italt is eladta,
hogy virágot és mécseset vegyen,
hogy ne vegye szájára a falu.

A gyengébbek kedvéért

Álmomban
elvettem mások álmait,
embert is öltem,
éppen egy macskát nyúzott,
nagyanyám szerint
hét élete volt,
amikor megdöbbenve felébredtem,
belém hasított a tudat,
hogy mégiscsak megúszható
ez a sok bűn,
hiszen az álmoméért nem
vagyok felelős,
nincs az az Isten,
aki kérdőre vonna.

Látszattükör

Gáz van.
A tökéletes elmúlás
megállás nélkül
szivárog.

Egri épület optikák – Püspöki palota

Sebők Melinda

Kisportrék a második világháború utáni magyar irodalomból III.

(Kereszténység és tárgyias költészet)

Pilinszky János (1921–1981)

Pilinszky János 1959-ben megjelent *Harmadnapon* című kötete az 1945 utáni magyar líra egyik legkiemelkedőbb költészeti teljesítményének tekinthető. Pilinszky mint a késő modernitás lírikusa a *Trapéz és korlát*, valamint a *Harmadnapon* kötetekben egymástól eltérő módon a szubjektum megrendültségét, az emberi kommunikáció lehetetlenségét érzékelteti tragikus hangoltságú verseiben.

A *Harmadnapon* kötet kiváló bizonyítéka annak, hogy a háború szörnyűségei után is lehet verset írni, a pusztulás szélére került világban is lehet azonosulni a szenvedőkkel. A *Harmadnapon* 52 lírai darabja Rónay György szerint is „költészetünk legjelentősebb értékei közé tartozik”.¹ A kötet legtöbb verse már 1949-re elkészült, de az 50-es években Rónay Györgyhez hasonlóan Pilinszkyt is hallgatásra ítélték, s bár jelentek meg versei a *Csillagban* és *Vigiliában*, a kötet megjelenésére 10 évet kellett várnia. A versekben felbukkan a háború emléke: a harbachi szörnyűségek és a ravensbrücki borzalmak látványa. A kötet címe a feltámadás gondolatát közvetíti. A *Senkiföldjén*-ciklus inkább klasszikusabb-allegorikusabb nyelvezetű; az *Egy KZ-láger falára* ciklus elvontabb, személytelenebb, tárgyiasabb. A kötet néhány alapmotívuma már a *Trapéz és korlátból* ismert (csönd, csillag, magány, ég), de újabbakkal is bővül, mint: szél, tenger, nap, ragyogás, fa, ketrec, kő, levegő, dél. Épp a nyelvi sűrítettség, a szokatlan szóhasználat, az újszerű metaforák (plakátmagány, kockacsend, alkonyi grafit) adják Pilinszky költészetének legértékesebb darabjait. Különös tekintettel a tájmetaforák variánsaira a *Harmadnapon* kötetben elkülöníthetők a nyári forróság képeit, a kízó napszúrás káprázatát felvillantó versek (*Aranykori töredék*, *Szerelem sivataga*, *Impromptu*, *Dél*); a világháború poklait felidéző úgynevezett „stációversek” (*Egy KZ-láger falára*, *Ravensbrücki passió*, *Harmadnapon*); a négysorosok (*Ama kései*, *Agonia Christiana*, *A harmadik*, *Hideg szél*, *Négysoros*); a hosszabb lélegzetű, különös fényhatású, látomásos versek (*Kihűlt világ*, *Egy arckép alá*, *Félmúlt*, *Apokrif*), valamint a tengerparti látványt felelevenítő költemények (*Tengerpartra*, *Senkiföldjén*, *Egy szenvedés margójára*).

¹ RÓNAY György, *Olvasás közben*, Budapest, Magvető Kiadó, 1971, 325.

Pilinszky *Harmadnapon* kötetének kedvelt formája a négysoros versmodell. A rövid költemények miniatűr képei, tömörségükben is tökéletesen kifejezik a halálra várt és -ítelt ember tragikumát. Az *Ama kései* Németh Lászlónak ajánlott négysoros a teljes reménytelenség kifejezője. „*Ama kései, tékozló remény, / az utolsó, már nem a földet lakja, / mint viharokra emelt nyárderű, / felköltözik a halálos magasba*”. A „halálos magas” szimbolikájával a vers tere és ideje végtelenné válik: egyetlen jelzős szintagma fejezi ki a földi hiábalóságot és az égi reményt. Az időtlenség-élmény, az égi magaslatok transzcendens ereje a halál utáni megváltást sejteti.

A szövegközi csendre is építő *Négysorosban* a legfontosabb poétikai összetevő a metaforikus elemek összekapcsolása, mely többféle megértési lehetőséget ad. A vers négy sora, négy külön mondat: „*Alvó szegek a jéghideg homokban. / Plakátmagányban ázó éjjelek. / Égve hagyta a folyosón a villanyt. / Ma ontják véremet*”. A jéghideg homok, a senki földjén sivatagos vagy tengerparti kietlen táját sejteti. A *szeg* és a *vér* már a krisztusi szenvedéstörténetre utal. A mozdulatlan, statikus tájból befelé, valamilyen épület folyosójára szűkül a kép. Ahogyan a verstér egyre inkább beszűkül, úgy növekszik a sorokban rejlő feszültség: a verszáró sor a közvetlen veszélyre, az itt és most bekövetkező halálra hívja fel a figyelmet. A költemény az ember nélküli kinti állóképből vált át emberi jelenlétet is feltételező belső térbe. A lírai én teljes kiszolgáltatottságban éli át a szenvedést. A vers azonban nemcsak az egzisztenciális fenyegetettség és a haláltudat jelképes kifejezője, hanem az örökké tartó krisztusi áldozat is. A metaforikus elemek összekapcsolása – transzcendens és emberi találkozás – tökéletes érzékeltetője az emberi lét nyomasztó abszurditásának. A dermesztően hideg, külső táj és az égő villany vakító fénye ellentétes költői képekben keltenek feszültséget. Ez a belső konfliktus csak a halálban tud föloldódni, de ez a halál sem önként vállalt, hanem áldozatként megélt szenvedés.

A halálérzet válik uralkodó élménnyé az *Egy KZ-láger falára*, a *Ravensbrücki passió* és a *Harmadnapon* című költeményekben is. Az emberi szenvedés egy-egy stációját érzékeltetik a lírai darabok. A táj és a tárgyak disszonáns összhatását érzékelteti a „KZ-láger”, ami az embertelen pusztítás színhelye; tragikus élmény látomásszerű megjelenítése a *Ravensbrücki passió*; a *Harmadnapon* biblikus-jelképes utalással szimbolizálja az egyetemes szenvedést és áldozatvállalást. A hajnalodó tájban a hamuszínű ég és a ravensbrücki fák szürkeségét hirtelen fény világítja meg: „*És fölzúgnak a hamuszín egek, / hajnalfele a ravensbrücki fák. / És megérik a fényt a gyökerek. / És szél támad. És fölzeng a világ*”. A versben megfigyelhető a természeti képeket bemutató jelenetezésnek és az üdvtörténetnek, Jézus megtstesülésének, a megváltó kereszthalálának párhuzama az ereszkedő majd újra felemelkedő mozgásban (egék-fák-gyökerek-világ). A fény olyan ontológiai-teológiai vonatkozásban jelenik meg, mely előre sugallja a megváltottság transzcendens élményét.

A képek láttató ereje, a jelképes-szimbolikus-biblikus elemek asszociációja és felfokozottsága teszi az *Apokrif* című költeményt a Pilinszky-pálya remekművévé. A vers a Bibliára való rejtett utalásokkal fejezi ki az emberiség szenvedéstörténetét. Pilinszky metaforáinak komplexitását mutatja, hogy a fa- és erdő-motívum az *Apokrif*-ben is előfordul, mikor a lírai én önmagát, számkivetettségét fához hasonlítja: „*hányódom én, mint ezer levelével, / és szólok én, mint ijedőn a fa*”. A hazatérés útja az erdőn keresztül vesszőnyi fák között a világpusztulást idézi. Mindezt ellentétbe állítja a Paradicsomkert hatalmas fáival, mely már csak a múlt emléke lehet: „*Félálomban újuló fájdalom: / hallani óriási fáit*”. A hazatérő tékozló fiú úgy vágyik Isten bűnbocsánatára, mint ahogyan a feloldozásért könyörgő lírai én *Panasz* című versében: „*Légy reszketésem öröme, / mint lombjai a fának*”. Így válik a *fa* a földet és az eget összekötő lélekszimbólummá, mikor a halált elkerülni nem tudó, a fa lombjaiként reszkető szubjektum bebocsátásért könyörög Istenhez. Az *Apokrif* második részében az otthontalanság érzése, az árvastudat felerősödik, a tékozló fiú történetének rejtett utalásaival. A tékozló fiú számkivetettségében hazaindul: dermedt éjben, „húnyt pillák alatt” kicsi erdők, óriás fák ellentétes képi álmolásában. A sorsszerű magány és árvaság az utolsó rész árnyékmetaforájával válik egyértelművé: „*Éles kövek közt árnyékom csörömpöl. / Fáradt vagyok. Kimeredek a földből*”. A passzív, kővé dermedt, lírai én mozdulatlanul szemlélődik a megkövesült világban. A „levegőtlen prés” szorításában válik tragikus létének áldozatává: „*Látja Isten, hogy állok a napon. / Látja árnyam kövön és kerítésen. / Lélekzet nélkül látja állani / árnyékomat a levegőtlen présben*”. A lírai én hiába vágyakozik Istenhez megváltásért, a valós kommunikáció megghiúsul.

Az 1972-ben megjelenő *Szálkák* című kötetben Pilinszky ismert motívumai közé újak kerülnek: szálka, vesztőhely, téli hideg, csönd. A *Szálkák* azonban még három ponton hoz újítást: megszaporodnak a biblikus motívumok; a költeményekben megfigyelhető Simone Weil hatása; a versek megformáltsága inkább az élőbeszédhez közelít. A kötetben felerősödik Pilinszky transzcendens iránti vonzalma, kedvelt biblikus szimbólumai: Isten, szög, bárány, öröklét, kereszt. Ez némiképp összefüggésbe hozható a Pilinszkyre nagy hatást gyakorló Simone Weil művészetével. A filozófusnő gondolatait szó szerint veszi át *Juttának* című versében: „*Latrokként – Simone Weil gyönyörű szavával /- tér és idő keresztjére / vagyunk mi verve emberek*”. Simone Weil misztikája a hatvanas évek közepétől gyakorolt hatást Pilinszkyre, akinek művét 1964-ben olvasta először (*La pesanteur et la grace*). Pilinszky Simone Weil platonista jellegű vallásos misztikáját kedvelte, amely számot vet az emberi lét tragikumával. A számos asszociációs lehetőséget rejtő, metaforákban gazdag *Szálkák* kötet a termékenység korszakát hozta Pilinszky pályáján. A *Szálkák* versei Krisztus keresztjének tragikusan töredezett szálkái, melyek „*a töredék foglalatában / az Atyaisten ígérését*” rejtik (*Metronóm*).

Ami a versek struktúráját illeti, a szabad formakezelés, a rövid, szikár, lecsupaszított formák és a szüksézszerűség a jellemző. A néhány mozzanatra, tárgyira, helyzetre

koncentráló költészet a pszichikai reakciók elhallgatott, ám sejtetett jelenlétével is képes érzékeltetni az emberi magány tragikus fájalmát. A halál sejtelve, a pusztulás víziója is állandóan kísért a versek soraiban, egzisztenciális (*Majd elnézem, Mielőtt, Marhabélyeg, Visszavon, Villanyolló*) és egyetemes értelemben egyaránt (*Levél, Példabeszéd, Omega, Ahogyan csak, Ez lesz*). A pusztulás víziója több költői képben is megfigyelhető: az alkonyodó napban (*A mélypont ünnepélya*), beroskadó és megszűnő földben és égben (*Példabeszéd*), a zuhanásban, amelyet csönd követ (*Vesztőhely télen*), a rongycsomókban (*Kiért, miért*), „a világ / örökös térdre roskadásában” (*Milyen felemás*), az oszlásnak indult világban (*Ez lesz*).

A kihűlt, kiüresedett világ és a magányos lét viszonyát értelmező *Ez lesz* három sorra redukálódik: „*Oszlás-foszlás, vánkosok csendje, / békéje annak, ami kihűlt, hideg lett, / mindennél egyszerűbb csend, ez lesz*”. A rövid költemény alapvető drámaisága a nem szűnő létszorongás a hitben, a misztikus tapasztalatban, amely az isteni csendben nyerhet feloldódást. Pilinszky az emberi lét abszurditását, teljes magányát és szenvedését a csönd poeticájával teremti meg. *Fokról fokra* dolgozza ki az Istenhez vezető utat: ember és Isten viszonyát születés és pusztulás föloldhatatlan párbeszédének tartja. Az *Ez lesz* című vers a maga egyszerűségében és tömörségében is hibátlan remek. Egy-egy szó filozófiai mélységet kap. A háromsoros szigorú belső egysége: csend, hideg, lett, lesz szavak egybecsengő asszonánci zárt struktúrát adnak az egyetlen mondatba sűrített kijelentésnek. Az ember magánya itt nem egzisztenciálisan, hanem kozmikusán értelmezhető. Pilinszky arról a végső nyugalomról és békéről ír, ami csak Isten csendjében nyerhet örökkévalóságot. A háromsoros transzcendens távlatokat nyit: azt az időtlen, végtelen enyhületet és megnyugvást sugallja, ami csak az isteni találkozás által lehetséges.

Nemes Nagy Ágnes (1922–1991)

Nemes Nagy Ágnes az *Újhold* című folyóirat egyik alapítójaként az 1945 utáni magyar irodalom egyik legkiemelkedőbb alakja. Már diákkorától írt verseket, az érettségút követően a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–latin–művészettörténet szakán szerzett diplomát. 1945-ben publikált először, onnantól rendszeresen tűnt fel neve folyóiratokban. Első kötete: a *Kettős világban* (1946) megjelenése után Baumgarten-díjban részesült. Lengyel Balázssal alapította az *Újhold* (1946–1948) című folyóiratot, mely a Nyugat-utód babitsi eszméket vallotta. Az 1948-as fordulat után azonban a szépirodalmi lapot a kommunista diktatúra betiltotta. Legnagyobb mesterének Babitsot tartotta, akiről remek esszémonográfiát írt (*A hegyi költő*), de példaképei voltak: Arany János, Áprily Lajos, József Attila és Rilke is.

A költőnő a Rákosi-diktatúra idején nem publikálhatott: gyermekirodalommal

(Az *aranyecset*, 1962) és műfordításokkal (*Vándorének*, 1964) foglalkozott, a *Köznevelés* című lap szerkesztőségében dolgozott, középiskolai tanárként tevékenykedett. Hosszú hallgatás után, 1957-ben jelenhetett meg második kötete, a *Szárzavillám. Erkölc és rémület között* küzd a világháború rombolása ellen, megírja a pusztítás emlékeit (*A szörny*), kiáll a humánus eszmények mellett, hisz a józan ész tisztaságában (*Eszmélet*), az intellektuális értékekben, a szellemi szabadságban, a költészetben: „*Mesterségem, te gyönyörű, / ki elhiteded: fontos élnem. / Erkölc és rémület között / egyszerre fényben s vaksötétben*” (*Mesterségem*).

1967-ben jelenik meg második kötete, a *Napforduló*. Verseiben mindinkább érezhető az átalakulás – költészete az objektív lírában, vagyis az új tárgyiasság vonulatában teljesedik ki. 1967-ben, a *Napforduló* kötet megjelenésekor így foglalta össze objektív költészetének lényegét: „*Mióta az eszemet tudom, egész kisgyerekkorom óta, tele vagyok ihletett pillanatokkal. (...) Végtelen jól ismerem, amikor belecsap az emberbe a villám, s egyszerre elszakítja a környezetétől, hogy más áramkörbe kapcsolja. (...) hova visz? Valahová, ahol minden intenzívebb. (...) Az ihletben minden tárgynak északi fénye van. Tehát a tárgyak megváltoznak, és a saját lényegük felé torzulnak.*”² Az elvont tárgyiasság lényege az elvont tartalom kifejezése tárgyiás ábrázolásmóddal. A költőnek tovább kell lépnie a benyomás szintjén megragadott képeken, olyan eszközhöz kellett nyúlniuk, amely nem hangulatokon keresztül rögzíti az adott pillanatot, hanem érzelmektől mentesen közvetíti tapasztalatait az olvasónak. Az elvont tárgyiasság fogalma mellett az objektív tárgyiasság is költészetének sajátja. A „targyiás líra” részvételen közönnyel közvetíti a világ dolgait, a világ és a lélek talán csak sejthető titkait akarja megnevezni. Nemes Nagy lírájában lassan alakul ki a tárgyakba transzponált közlés, s kezdetben a vázlataiban a lírai ént felmutató gondolati-emocionális szféra nyilatkozik meg.

A fa-motívum már az 1967-es *Napforduló* kötet több versének is meghatározója. A *Fák* című költeménye ontológiai létezést boncolgat. A fa égbe nyúló ágaival az ég és föld közötti lét, az evilági és a túlvilági szféra köztes állapotának a szimbóluma. A vers kezdő sora: „*Tanulni kell. A téli fákat*”, felszólító jellegű kijelentés, a versben azonban sem a beszélő, sem a megszólított nincs előtérben, a személytelenség úgy hatja át a szöveget, minként a „*ködbe úszik át a fa*”. Látvány és látomás egymásba olvad, a téli táj nem konkrét: a zúzmarás, tetszhalott fák létélményt közvetítenek. A szemünk előtt álló fasor még látható, de függönyként rejti el a mögötte lévő sávot, amelynek rejtélye csak sejthető. Nemes Nagy Ágnes a valóságnak csak egy metszetét ábrázolja, amellyel – Lengyel Balázs szerint – „*szuggerálni képes a közvetlen vallomásba nem foglalt lírait és alanyit*”.

Az 1980-ban megjelent az *Egy pályaudvar átalakítása* című kötet. Egyes verseiben a létértelmet élő életteleneken keresztül keresi. Lengyel Balázs az Összegyűjtött versek

² Nemes Nagy Ágnes, *Ihlet*. In: Uő., *Az élők mértana*, Budapest, Osiris Kiadó, 2004, II, 182–183.

szerkesztőjeként az *Egy pályaudvar átalakítása* című ciklusba rendezi a fa-motívumot hordozó versek egy részét. A fa az emberi gondolkodásban is kiemelkedő szerepet kap, hiszen beszélünk világfáról, amely mint egyetemes világmodell, magában hordozza az élet és halál kettősségét, de előfordul a bőség fája, a szerelem fája, a tudás fája, keresztfa fogalma is. Nemes Nagynál a fa egyenesen költészetszervező erő, ég és föld közötti kapcsolatot jelenít meg, élet-halál közti állapotot jelenít meg a vertikális mozgású természeti lény. Verseiben megfigyelhető, hogy nem egyszerűen fákról beszél, hanem konkrét fatípusokat nevez meg, úgymint az akác, a tölgy, a fenyő, a diófa, a kőris, a jegenye, a tuja. Érdekes, hogy a tölgy és a fenyő kapja legtöbbször a központi szerepet. A fenyő megjelenik a *Fenyő, Szikvója-erdő, Város, télen, Teraszos tájkép, Ugyanaz* című versekben, sőt, mivel az *Ugyanaz* „előzményeként” tekinthetünk az *Egy táviróoszlop-ra* című versre, burkoltan abban is előkerül. Nemes Nagy Ágnes egy egész világképet sűrít bele ebbe a motívumba. Az *Ugyanaz* című alkotás tökéletes lezárása, kiegészítése és összegzése az azt megelőző versnek. Mindössze háromsoros vers, tömör, szikár, lényegre törő kijelentésekből áll: „A sürgönyoszlopok, a volt fenyők. / Fenyőfa-üdvözültek ők / egy korhadásos másvilágon”. A vers színtere nem egyértelmű: a fenyők a halált az evilági létben élik meg, az átalakulás egy köztes, ismeretlen helyen történik, majd fenyőfa-üdvözülteké válásukkor a túlvilágba érnek. Ebben a háromsoros alkotásban is (csakúgy, mint Pilinszky-nél) a fa a földet és eget összekötő metaforává, a lét-kérdés szimbólumává válik. Egyedisége Nemes Nagy verseinek, hogy míg a legtöbb költő esetében a létezés metaforájaként kapnak szerepet a fák, addig Nemes Nagy nem csak ebből a perspektívából láttatja a növényeket, hanem saját növényi mivoltukban, ami mögött sejteni a kimondhatatlan. Olyan főneveket, igéket használ, amelyekkel az életlent élővé változtatja, előhívja a tárgyak mögötti megnevezhetetlent.

Utolsó verseskötetének címadó verse a *Között* (1981). Első versszaka a levegőt, a második a földet, a harmadik a nappal és az éjszaka folytonos váltakozását mutatja be, mindezzel az emberi léthelyzet köztességét, mindig bizonytalan helyzetét próbálja érzékeltetni: ezzel a köztes instabilitással fejezi ki a félelem, a megrendültség és a fenyegetettség állapotát. Meghökentő a verscímében szereplő főnév nélküli névutó is, amely a költeményben többször megismétlődik, a köré szerveződő hiányos mondatok tagolják három részre a verset: „Az ég és a föld között”; „A nap és az éj között”; „Az ég és az ég között”. Az ég transzcendens titkokat, az isteni fenséget, a túlvilágot, a misztikus rejtélyt, a szellemi szabadságot szimbolizálja; a föld az evilágot, az emberit, a testi valóságot. A második ellentétpárban nem a világosság és a sötétség kontrasztja jelentős, hanem az izzó forrás és a dermedt hideg feszíti szét a tájat. A mű azonban csak látszólagos tájvers, jelentéssel telítődnek a táj elemei, a „nap átlátszó ércei”. „Az ég és az ég között” látszólagos lehetetlensége a valós égbolt és a csillogó tó vizében tükröződő másik égbolt lírai kifejezése. Az égboltot tükröző tó a költészet jelképe, a fenti világ visszaverődése, a líra vagy tágabb értelemben a művészet visszfénye.

Németh István Péter

Egy kisvárosi betlehemes dalaiból

25. szonett

Feléd bújnak elő a sötétből ujjaim alóla:
a sál, amit immár télire adtál - papi stóla,
mert 56 éven és jó pár hónapon át
nem értük el egymás testének templomát.
Az elzuhogó zápor-időben hányszor is
lett volna oltalom, hogyha magadhoz szorítsz,
jobb karod a fejem alatt akárha párna
s én is kitárom enyimét egy karolásra,
vagy szürkületben legalább földerengett volna a
két szemednek kéklő rózsablaka.
Csak beharapott szám babusgatott lázasan
egy imaféle beceszót Hozzád, hátha van
mitől a nyártól még messzibb boros őszökig
szeplőtlen arcunkba vér szökik.

26. szonett (Téli égbolt alatt dúdolt)

Mint valahai eldőlt karácsonyfa
pisláskolt felettünk az Orion ma,
s mintha támasztani akarnák csak
lombtalan gesztenyék, platánok s hársak.
A fagyalbokrok kúsztak közelünkben, akár
tömegben átkelők, mögöttük vagy hét határ,
s igen, igen, talán már köztük zihál
Gáspár és Menyhért, meg Boldizsár.
A kisvárosból nem indul több vonat,
parkoló autók ablakán zúzmara-bevonat.
Hazatartok Tőled még megváltatlan,
hogy megjelenjék a jel a magasban
vagy csak az utca-sötétben. Egymaga
mutat utat melled csillaga.

27. szonett (Gustav Klimt: Csók)

Mióta rám terült a csókjaidból való palást,
aligha látom ugyanazt, és aligha látok mást
e világból. Tudtuk, tél jön, S nem csak mesésen,
állnom kellett ugyanúgy misén, temetésen,
kiállításokon, járni kisvárost ködben,
egyszer megdobban a szív, másszor döbben.
Csupán a Tóled-palást számít, miképpen fed
míg hó hull a koporsóra vagy Mária-éneket
zöngnek köröttem, fojtón szűk utcácskába is ózon
szökik, hiszen csókjaid szövetébe burkoldódom;
bazzalikom s szantál illata oly eleven,
mivel a halálnál erősebb a szerelem,
ahogy számra adtad megint e picinke dallamot
is, mivel napra nap győznöm adatott.

28. szonett (Egy elmosódott kép élesítése)

Kert volt, s egy séta nénémmel a vasútállomásáig –
Alig láttam valamit a világból. Úgy látszik
azért azóta is ad annyi élményt szemem,
ha megint nincs szükség kontúrokra sem.
Elég volt néhány lepedék szemcsarnokom vizében,
s olybá tűnt rég: a gyermekkor hava hullong le éppen.
Minap meg egy kisebb szemfenék-bevérzés úgy incselt
velem, mintha kamaszkori hosszú hajamnak tincse
volna, az arcomból félresimíthatatlan,
mit pimasz kölyökként annyiszor hagytam...
Rontott látásomon elégszer irkalap,
kékellő monitor, betű, vénség... És megláttalak,
innen hályog-szürke leplemen, s túl a retinán is:
piros kabátban szívemig egyre vidámítsz.

29. szonett (Onlyyou)

Erre a dombra néz ma a konyhaablakod,
amelynek itt aljában voltam kölyök;
néztem gyerek szemmel csak ahogy
lent az úton csorda, fent sok fölleg hömpölyög.
Estére tehenek hoztak nehéz tejszagot,
nem engedett közelükbe a dajkám.
Őrizetlen egészen most sem vagyok,
mosolyod vonódik tovább már az ő ajkán.
Az Álom hava ez, a decemberi.
Hideg gyümölcs függ a kopár ág-hegyen
oly súlyosan – szél sincs, mely lengetheti.
Hogy fenyőfácskára mégis lampion legyen,
évülő papiros vagy akár örök
e telihold házatok fölött.

30. szonett

Igen, ha a jövőben még ennyi juss van,
Veled szeretném látni augusztusban
a teleiholdat, mely még közelebbre ér,
hol sápadt Nap-arany lesz, hol holt-fehér.
Érett nagy gyümölcs, s nem oly hideg
mint ahogy most kesztyűtlen kezem érzi meg.
Csak kezede melege igazít el így decemberben,
tudhassam még itt idén kiért s minek jártam-keltem
én. Mert a majdani nyár Holdja
világánál nem kérjük már lehet-e
ez vagy az fehér és fekete? –
úgyis szétválaszt mindent jóra-rosszra.
Színek nélkül Te is láthatod, hogy kid vagyok,
mint a kutyák s mint az angyalok.

31. szonett

2016-ban a Szenteste
Nálad talált. Mint Kedvesemre
nézhettem Rád, kivel végighallgattam
a Netről, kik dicsérték dalban
a Kisdedet, a szép karácsonyi éjszakát.
Ablakod, mely az utcámra lát,
befelé nézett, friss illatú fenyőfádra,
aranyszál futotta körbe, kígyó, akárha
Paradicsom kertjében gyökerezne, pedig
meg csak újság-papírok közé támasztottad,
ígyen dicsérje születését a Kiválasztottnak.
És hogy ne csak halott anyám csókja hűvössét
leljem a megkopált narancsban, húzódnak összebb,
s ajkam az ajkadhoz közelít.

32. szonett (Örökétig Szent Józseffel)

Karácsonykor éjfél tájban
fiad miatti szomorúságot láttam
az arcodon, mit enyhíteni sem
tudott, bármennyire szerelmesen
mondtam is ki – vigasz egyáltalán, ha van –
a néhány füledbe súgott forró szavam.
Hiszen jaj a jászoltól Jeruzsálemig
minden anyának aki szül-születik.
S még jó, ha fontoskodhat valaki más
a közelükben értük, egy Názáreti Ács
mondjuk, dézsába hozva tiszta vizet
s nem szól titka felől senkinek,
s ha kell, szamarat kerít, vágya helyett
Egyiptomig menekíti a nem-övé Kisdedet.

33. szonett

Egy olyan betlehemi jászlat
álmodtam idén, miben együtt vigyáznak
a Kisdrede lusta Garfield s öslény dínók is,
minden lény ujjong, aki a születés előtt
és után csak dicsérni akarta Őt,
amelyik már-már kimondatlan gnózis.
Előtte álltunk, megmosolyogtad, hogy
gipszangyalka s gömbbe zárult hóbaglyod
hódol, mit Füredről hoztál nekem ősszel.
(Honnan tudhattam volna, hogy eljössz, el,
ide hozzám, karácsonykor így kezed foghatom
ámulva makett falán átröppenő gipszangyalon.
S hogy az esztendő végén még egyre vigyázol
rám, mint Ártatlanra a betlehemi jászol.

34. szonett

Komisz a hőemelkedésed. Harminchét öt.
Nem szökik följebb, hogy rossz kedved oldja a láz
legalább. Alig alszol. Köhögés költ.
Hallod hajnalban már hogy neszez a ház.
Kimerülsz. S lélegzeni segítene
annak a virágnak a levélfelülete,
mely ott áll karácsonyi konyhaasztalodon.
Szirmaiban nem más, mint
királyi vér keringél. Elgondolom,
az még valaha Spártában ontatott.
Néked illatozik így most a cserép jácint.
Mérgekkel viaskodsz Te is, lásd, ahogy
szép növény-rokonod. Nem hagy magadra
a virágzásba bele nem fáradó hagyma.

35. szonett

Jácint-illatodnak fele ivódott belém,
mérgeidből még szívnék,volnának bennem a hagymáz,
mióta minden szerelem visszhanggá
vált véremben, túl már életünk delén,
úgyis e Nárcisz vagyok, pusztán poeticus,
az, aki hitte, kis fényből néhány szonettel kihúzó
évszakokat, ám szilveszteréji konyhaasztalod
őre pohárka bor-tükörében nem magát
nézdeli, csupán Tégedet, ha lát – – –
Majd lekattintod a villanyt utánam amott,
összebb húzódnak jácint-cserepek és nárcisz-kaspók.
Öllek én. S mit idén Te nekem adhatsz: csók.
Bár életem sorsa gyümölcstelen is,
virágzásba végig Te segíts!

36. szonett

Ma mutattál pont rá a patika előtt e
néked oly kedves fiatal fenyőre.
Meglepődtem, de érteni véltem,
hogy megannyi ember közelében
egyedül ő, ki általad megneveztetett.
Testvérré vagy csak rokonommá miféle kegy
tehetné: véle fogadnál bárcsak bizalmadba!
Nincs rajta ezüst fonat, piros alma
a közeli karácsonyból, de akárha
földre szállott zöld angyalka várja
veled, járjon le munkaidőd, s hogy tán én is jöjjek?
Jöhessek elébed? Ki tudja? Néha rebben
feléd barbár mód tördelt ága a téli szelekben.
Csordulnak lassan belőle a gyanta-könnyek.

Péntek Imre

Egy önmagát vállaló, etikus művészet

Fekete György: 85 + 85

Politikus-művész. Aki ezt a kettőséget mindmáig nem adta fel. Bár kormányzati tisztséget is vállalt, MMA-elnökséget viselt, mindig gondot fordított arra, hogy otthoni, jól felszerelt műhelyében ki ne fogyjon az alkotói teendőkből. S születtek a művek: faplasztikák, konstrukciók, építmények. Mindegyikben volt valami ötlet, elgondolás, gyakran egy „talált tárgy”, amely elindította kreatív fantáziáját. S ezekből a tárgy-költeményekből született egy gazdag életmű. Ha eddig nem derült volna ki, Fekete Györgyről van szó. Akinek ismeretterjesztő könyveit forgathatják az olvasók, s aki pertuban volt művésztársaival interjúkötetei, a közös ügyek, elgondolások révén.

Öt évvel ezelőtt még minden egyszerűbbnek látszott. Sikerral megrendezte a kötelező tárlatokat. Katalógusa előszavában írt Üzenetében köszönetet mondott társainak, barátainak, de még ellenfeleinek is, akiket a „művek békítő kéznyújtásával” emlékeztetett a közös munkára, feladatra. Köszönetéből nem maradtak ki az anyagok, szerszámok, a mesterek sem, akik vele voltak, „amikor tettekkel kellett bizonyítani a szándékaim tisztességét. Csak így válhattak az álmok kísérletekké, azok tervekké, hogy nyomukban a művek szárnyaikat bonthassák.” Az a bizonyos „aranykor” az egyéni kibontakozás időszakát jelölte. Ez a szenvedélyes optimizmus ma visszafogottabb. A művész helyett a szakma jelese és életműve kiváló ismerője szól az újabb katalógusban, amely szeptemberi Vigadóbeli kiállítása kapcsán jelent meg, a találó *85 év + 85 mű* címmel. Az előszó írója, Dvorszky Hedvig a következőket írta bevezetőjében: „Nyolc és fél évtized Magyarország történelmében önmagában sem csekély idő egy igencsak változatos korszakban. Ám egy olyan személyiségnek, mint Fekete György, akit megáldott az Isten tehetséggel, szorgalommal és kitartással, hittel és szenvedéllyel, száguldó vágyainak sokféle kibontakozási lehetőséget kínálva, annak megadatott az idő többszörösével való élet lehetősége is... Ám a benne élő művész szemérmes individuumának gazdag érzelmi tájait, borongó vagy derűs emlékképeit, álmait és valóságait, most mutatják meg egységükben az évek alatt nagyon aprólékos, kézi erővel kimunkált, metszegetett, mozaikdarabkákból összerakott és komponált képei.” Egyszerűen a látvány és az eredmény tárul a közönség elé, a művész teljes erőbedobással és kitartással végzett munkája nyomán született új és néhány régi műtárgya.

A zalaegerszegi Városi Kiállítóteremben rendezett tárlata kapcsán írtam öt évvel ez előtt a műtárgyairól: „Lenyűgöző gazdagság, mesterségbeli tudás, történel-

mi érzékenység, spirituális ihletettség, a hagyományos tárgyak, jelképek őrzése – új foglalatban. A művész – játszani tudó ember –, de ez a játék komolysággal, olykor tragikus élményekkel áttört. Tiszteli és ismeri a fát, minden kis erezetnek, elszíneződésnek jelentést képes adni. (Lehet, „zalaisága” tükröződik ebben.) Vérbeli szobrász, aki képes válaszolni a modernizmus kihívásaira.”

Ha áttekintjük a tárlatát (illetve a katalógust), meglep a változatos tematika. A földtől az égig vezető (spirituális) tájékozottság. A mélyen vallásos ember megtalálta azokat a tárgyi elemeket, amelyekbe bele tudta sűríteni hitének, elkötelezettségének elementáris erejét és méltóságát. Jellemző, hogy egy *Kálvin-csillaggal* indul az album. A középkori metszetet fakonstrukciók veszik körül, a nyolcas csillag – a jog és harmónia jelképe – intarziaszövevénye és mintája egy súlypontot vesz körül, a reformáció egyik alapító alakját. Ha már a vallás és a Biblia szentjeinek ábrázolását, jelképeinek értelmezéseit tekintjük, a kötet képanyagának jelentős része ezt a témakört öleli fel. Az *Eszköz és teremtmény* az alapvető kérdésekig nyúl vissza: a teremtő és a teremtett viszonyához. A konstrukció érzékelteti a „Fönt és Lent” relációját, a szerszám és gépdarabok a földi szerkezet esetlegességére, rozsdállt, meghibásodó jellegére utalnak, ám az egészet körbe veszi az a spirituális védelem, amely a magasabb erőtől származik. A *Jákob lajtorjája* a bibliai történetnek a lényegét ábrázolja csak: a mennybe vezető Út sávját, a megnyíló monstanciáit. A kecses, hosszúkás famozaik belső motívumait antik mintázat veszi körül, mintegy díszes keretbe vonva a legendás, misztikus magasságokig vezető útvonalat. Bár többnyire mások művét komponálja bele a saját műbe Fekete György, a *Krisztus* című alkotása vállalja a saját „erőt”: a mozaik teljes mértékben a művész munkája. A hunyt szemű, klasszikus mintákra visszavezethető arcvonások egy szenvedő embert ábrázolnak, a famozaik által „megfont” glóriával. Az egyszerűség és nemesség árad a képből, érintve a mitikus vonulatokat. Az e témához tartozó *Korpusz* egészen más: itt a szenvedés csúcspontján lévő ember megdicsőülése látható. A barokk bronzplasztika megfeszülő alakja erőtől duzzad: a kompozíció hátsó része is – a kereszt, a faszerkezet – a közelgő feltámadás, „elröppenés”, érzetet kelti. Az újrafogalmazás teljes sikerrel jár, ez a megoldás a közelgő diadalról beszél. A modernizmus kihívásairól beszélnek a „talált tárgyak” és azok felhasználása. *Erdei Pietája* ennek a leleménynek szenteltetik: a rusztikus kereszt és annak kis öblében rejtő figurácska maximálisan kihasználja a véletlen adottságait, a gyűrődéseket, a torz alakzat sejtető formációit. Az alig-alig megmunkált facsonk mégis képes felkelteni a szentség áhítatát. Ezt a gondolatkört zárja le a *Golgota* távlatosabb képe, mely a famozaik lapocskákkal képes ívet rajzolni, a kezdettől a végig, a szülőponttól a végzetes domb három keresztjéig. A kis ezüstplasztika képes felkelteni a történelem horizontjára írt mágikus enigmát.

A *Szent György* szintén belsejében óvja a szerencsepatkóval körülvevett ikont,

a keresztény lovag mását, amint a ritusnak eleget tesz és elpusztítja a sárkányt, vagyis az új vallás ellen ágaskodó gonoszt. Az *Ortodox szentély* (helyesen, s nem szentély) szintén kölcsönzött művel él, egy Pietá-töredékkel és egy ezüstéremmel teszi teljessé a kép felületét. A mű csúcspontjában pedig egy angyal tekint alá a mozgalmas kompozícióra. Végül a *Reformáció csillaga* zárja a vallásos tárgyú alkotások sorozatát. A faszerkezet csillagrendszere a kozmikus rendszerre utal, a liturgikus zöld szín – a remény és a sarjadó növényzet színe – pedig a formáció belső magjában található.

Találkozhatunk a művek azon csoportjával is, amelyek lazábban kapcsolódnak a vallásos tematikához. A *Paraszt Pietá* valójában egy korpusz, egy népi fafaragás töredéke, mely a keresztre feszítés naiv jelenetét ábrázolja. A kezdetlegesen kifaragott figura a maga deformációival „áldoz” az isteni megváltásnak. Az Ibolya gyerekkoltára inkább játékos falitábla, benne a „türelemüveg” kis keresttel és megfelelő felülettel. Ezt köti össze középen az ezüsttok, mintha az én jó és rossz oldala nyerne megjelenítést. Egyik legmulatságosabb és mégis mély értelmet hordozó munka a *Pillantás a mennyországból*. A kulcslyukon át már égi gyermekké vált lények (angyalok) tekintenek a földre, kissé szertelen, szeleburdi módon, két kisgyerek rajzai nyomán, s a világos papírfelületet fekete kulcs-montázs veszi körül. A kontraszt elgondolkodtató a két szféra között. Szép és szinte költői megjelenítés a *Szőlőskertek égi madara*. A szőlőfürtökkel körülvett népi kerámiatál madara különleges jelenség, talán a Paradicsomból ide szökött „égjáró”, melyet igényesen megmunkált, festett, díszítésekkel ellátott keret övez. Az *angyalok hozták* címmel ellátott applikáció inkább a történelmi témájú; a magyar címer stilizált változatát két angyal tartja, hozza a már idegzetünkben régóta őrzött formában. Az itt elmozduló kockákból összeálló famozaik adja a háttérrel, a sárgaréz hordódísz pedig a népművészeti keretnek ad nyomatékot.

A kollekció újabb rétegét a családi múlt, a történelmi érintettségek, a személyes élmények nyomán kibontakozó kis világ adja. A „lelkész gyermek” megadja a módját annak, miként fejezze ki háláját szüleinek, rokonságának, a múlt ködébe vesző ősöknek. Talán kezdjük az *Egerszegi szent családdal*. Ismét egy művész-társat hívott segítségül: a mű centrumában Szabolcs Péter bronzplakettje áll. A számarháton utazók – némileg az egyiptomi menekülés nyomán – itt inkább egy boldog család benyomását keltik, idilli környezetben. A *Családi áramkör* már egy bonyolultabb figurációt mutat be, melyen helyet kapnak a közeli-távolabbi rokonok, mint egy kis bolygórendszer, s melynek fókuszpontjában a művész portréja, Soltra Elemér bronzplakettje helyezkedik el. Az összetartozás ismét nem a „realizmus nyelvén” fogalmaz: talán a gének láncolatát mutatja be az egymásba fonódó műanyag karikákkal, vezetékkel. A szoros szövevény szinte artisztikus hatást kelt, elmegy egy minimal art kompozíciónak is. Az *Őseim pillanatképei* a családi

fotók egy részéből alkotnak zárt alakzatot, ahogy az *Őseim ősei* előttünnek a múlt mélységes mély kútjából. A *Lelkész apám emlékére* című konstrukció a reformáció névtelen, kitartó szorgalmú munkásává avatja a sötét kerettel körülvelt palástot viselő alakot, akit az élet jelölt meg a maga nagy X-ével. (Látjuk az édesapja sírjeleként készült első vázlatot is, mely a földhöz szorosan és erősen tapadó monumentum képét sugallja.) A személyes, családi emlékek közül kiemelkedik az *Éva édesanyja* című tárgy-kollázs, amely apró tárgyakból, fotókból rakja ki a családi szférát, *Zsolesz Pannóniája* pedig valódi bravúr: a motorkerékpár szinte teljes valójában áll előttünk, mintegy ipari műemlék. Az *Otthon, Zalaegerszezen* pedig az egymást keresztező templomok ablakaival, harangjaival vall az otthonosságról, a református templom harmonikus látványával, amelynek építésében még kisgyerekként részt vett. Az *Idézetek fiam édesanyja életéből* és a *Mi ketten* az intim szféra meghitt hangulatába enged betekintést. A *Gyerekkor – felnőttkor – öregség* című kalligráfikus jelsorozat az élet három szféráját jeleníti meg, szellemesen, érzékenyen és találóan.

Fekete György, a kézműves technika otthoni bővölője egyik leggyakrabban használt anyaga, a fa előtt is hódol. A *fa örök élete* kis darabkákkal ragasztja teli a kép felületét, mutatva az anyag változatosságát, azt, hogy még a forgácsok, lepattogó szilánkok, hulladékok is mennyi finom változatot közvetítenek, s a barnás felületnek is mennyi színváltozata kápráztatja el halandó szemünket. A *Tavaszi üzenet* ugyan egy virágsziromra emlékeztet, ám a kibomló, széthajló szirmok, középen a bibével, csupán a fadarabkákat, korongokat, famozaikat felhasználásával készültek, így adván ki az évszak megújuló energiáját. Az *Életjelek* ötletét egy megrepedt kályhacsempe adta. A hasadékokba ágak burjánzottak, a gyökér a mély felé, a magasba igyekvő ág az ég felé tört utat, a vegetáció törvényeinek megfelelően. Hasonló stílusban készült az *Ősfa*. A korongolt lapok és a köztük tekergőző ágak/gyökerek, hántolatlan törzsdarabok mind jelzik e monumentum archaikus erejét, beágyazottságát. A művész fejet hajt a faanyagok szerszámai előtt, amelyeket nap, mint nap használ. (Több alkalommal szólt arról, hogy neki ez a felszabadultság, a pihenés, amikor műtermében elmerülhet az elkezdett művek szerkesztésében, kidolgozásában.) „Az alkotótársaim” ennek a krédónak a foglalata – egy üveg pohárban, mely a feldolgozott, felhasználásra váró, előkészített anyagok sajátos csokra.

A történelem – haza tartalmi sem hiányoznak. Sőt, mondhatnám, ez a leggazdagabb, legsokoldalúbb rész. Néhány általános megközelítéssel találkozunk, melyből nem hiányzik az ironia, mint a *Hadtörténész irókészlete*; a *Mártíromság* a mindenkorai áldozatok előtt tiszteleg. Az *Időanatómia* Szenes Zsuzsa kisplasztikáját „építi körbe”, mely a mérőeszközök relativizmusára utal. Az értelmezhetetlen óraszámok nem feltárják, inkább elrejtik a mérhetetlen idő titokzatos voltát, amivel nehezen tudunk mit kezdeni. A *Párbaj* egy szellemes képződmény:

a kard markolata és pisztoly „keresztzése”, melyet egy piros kéz/kesztyű markol, s amelyen a végzetes golyó áthalad. Az önelpusztítás végletes analógiájaként. A *Trianon* című kép egyértelmű üzenet: a hajdani nagy Magyarországból kikerekített és vaslánccal körbevett mai hazánkat egy katonai tőr és hüvelyke kereszteli. S mintha egy tárcán lenne tálalva a feldarabolt ország. A művész megtalálja a módját, hogy a nagy történelem és a családi történet karambolja is nyilvánosságot kapjon. Elkészült a *Nagyapám Szarajevóban* című alkotás, melynek középpontjában egy hadifénykép idézi fel az egykori helytállást. Az *1956. október 23.* egy építményszerű konstrukció, amelynek teteje és lábazata – nem passzol egymáshoz. Valami akkor nem jött össze, a szép elméletek és lehangoló gyakorlat elváltak egymástól. A szögesdróttal körbefont Szent Korona pedig a halványított fotón eldől, félrebillen. Ide tartozik az *Itélkezett a kommunizmus* is, mely nyilvánvalóan kiáltja világgá – a vörös szöggel átszúrt Krisztust-test és a Biblia meggyalázásával – itt valami szégyenteljes gaztett történt. A *Nemzeti szín újjászületésében* túl sok volt a piros, s az *Elnémított harangok* már újabb kori (erdélyi) válságok kifejezője. Nekem nagyon tetszett a *Nagyanyám tekintete* című kompozíció, melyen az idős hölgy rosszálló pillantással méregeti a nem túl szimpatikus XX. századot.

Találunk rendkívül szellemes, nehezen besorolható műveket is, mint az *Öreg kakas álma* vagy az *Enteriőr-exteriőr*. Az *Elmaradt csók* egy befejezetlen büszt koponyáját keretezi, a *Képfestők bűvöletében* pedig a hajdani iparosság motívumai előtt hajt fejet. Az is tetszett, hogy a múlt terméséből két kiváló mű kapott helyet az idei kiállításban: a *Lepke két élete* és a *Sylvia hegedűje*. Mind a kettő frappáns, szellemes, színében és formájában emlékezetes alkotás.

A művész magára is szentel néhány képet. Ilyen a *Hangulat változatok* és a *Magam börtönében*. Hisz minden alkotó szellem ki van szolgáltatva az intuíciónak, az ihletnek és a belső én, a lelki élet örvényeinek.

A pátriárka korú művész állta a próbát: teljes mértékben kiszolgáltatta magát. (Még műhelyébe, anyagainak raktározásába, alkotói körülményeibe is betekintést engedett.) Egy belsőépítész-iparművész tisztességgel mutatta be mindazt, amit kreatív fantáziája kibontott a térből, a síkból az évek során. Nem akart többnek mutatkozni, mint ami volt: egy érzékeny rezonőr, az anyagokat tisztelő, felhasználó elme, a játékos intimitás tárgyformáló művésze.

Sok ez vagy kevés? Önmagát adta, minden rezdülésében. Művészi etikájára ezért joggal nézhetünk fel.

(MMA, Budapest, 2017)

Csukás István

Te mire gondolsz közben?

Ruhában vagy ruhátlanul,
szőnyegen, széken, ágyban,
délelőtt, délután, éjszaka,
beszeszelve vagy jeges józanon,
játékosan, mint a kölykök,
vagy szótlánul, mint az idegenek,
félálomban, el-elszundítva,
vagy ébren fújva a füstöt –
Te mire gondolsz közben?

Homlokom a homlokodon,
szemünk egyetlen körré tágul,
testünk egyforma hőfokon ég,
egymás idegpályáin zuhanunk,
egymás bőre mögött repülünk,
szinte már fölcserélhetően létezünk,
egymás szájából lélegzünk, boldog
ingaként ugyanazt az időt mérjük –
Te mire gondolsz közben?

Gyermekkorom, gyermekkorod,
az édes, tejbőrű álmok,
a nevesincs önkívületek,
az édeni nyarak, a fejünkig
érő virágok, virágporos orrunk,
s kamaszkorom, kamaszkorod,
a gyötrődő húsban szégyenkező vágyak
izzanak a harminchat fokos kohóban –
Te mire gondolsz közben?

A férfi magányos öröme,
minden női test tested mögött,
minden mell, minden térd, minden
comb, minden felhevült ágyék,
de egyetlen mosoly a mosolyod,
de egyetlen cél az örömöd,
de egyetlen takaró a szerelmed,
ha kimerülve kettéválunk –
Te mire gondolsz közben?

Napokig bennem zsongó,
lehangolt hangszert felhangoló,
az emlékkel is harcba hívó,
robotoló sejtjeim átrendező,
a vak műhelybe ablakot nyitó,
bevillámlik, ami erősebb,
mert édesebb minden halálnál,
a teremtésből ideért üzenet –
Te mire gondolsz közben?

A nagy, édes nyári szeretkezések

A nagy, édes nyári szeretkezések!
A lehúzott redőny mögött, mint a tigrisek,
csíkos bőrrel, villogó foggal, elzuhanva,
majd föltámadva; dzsungelként lélegzik
a szoba, forró leheletben páfrány ring,
csigolyafüzér levelekkel, a vázában szomjan
hal a rózsa, szép nyaka lehajlik megadóan,
a mennyezeten monszun áramlik, egyszer
a tenger felől, egyszer a tenger felé,
lány szárnyakat lebbent a levetett ruha,
gyalogló hattyúk a földön, moccanatlan
hullámverés, az önkívületi szünet alatt vonuló,
a szoba puhán szétválík nőneművé
és hímneművé, egy nem mérhető, boldog
pillanatra két arcát mutatja, egy,
csak megsejtett boldog pillanatra anya
és apa lesz, fiú és lány lesz egyszerre minden,
mámorosan visszaosztódunk az első sejtig,
a tökéletes egyszerűségig, már nem vagyunk,
csak együtt a kettő, kezünk, lábunk, mellünk,
combunk, ágyékunk egymásba hatolva, egymással
elkeveredve, magunkat szeretjük s magunkat
simogatjuk a másik kézzel, magunkat
csókoljuk a másik szájjal, bennünk a világ
görcsösen egyesül, mi szétválunk férfivá
s nővé, a szoba egybeolvad, kihűl, idegen
lesz, fázunk, józanul öltözünk ősze, télbe.

Csontos Márta

Azonosítás helyett

Mágneskártyával lépek
a tegnaptól a mába,
láthatatlan tintám fehér
mondatai lassan töltődnek
a valóság-cellákba,
s a virágvasárnapi csodát
megidézve az ábrák
egyenként kerülnek
papírra, csoportokat
alkotnak, s belemerülnek
a spektrum szirmokból
kimosott festék-oldatába.

A főnév pilleszárnyú levendula
felhőt kavar, a fehér uszályos
liliomok kék-eres homlokán
kirajzolódnak a betűk, - igék
hancúroznak a körvonalon,
kávébarna toldalékok szárnyán
kúszik a folyékony képzelet.

Csak néhány írásjel tévelyeg még,
majd összeáll a rend, s a mondat
mint szabadulóművész a porondon,
feltépi a meglazult kapukat.

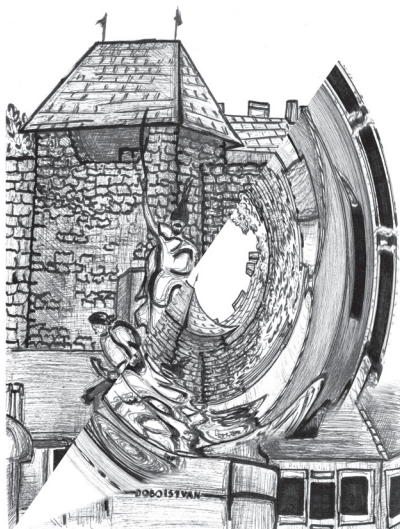
Ott áll a realitás, magabiztosan.
Már látszik, hogy minden felcserélhető,
a színek és elemek tehervállalásában
elkeverednek az évszakok,
egybefonódnak az égtájak, - s mielőtt
felrobban a Nagy Időzített, a bádogg-
kanálból kifolyik az arany, a sziklából
megszületnek a lépcsők, az ég kékje
búzavirág koszorút helyez kacér
istennők homokára, - felforrnak a vizek.

Csak te nem mersz elindulni, nem
jön az Ős Kohézió, szétfolynak a szavak,
s amikor meglátod Isten árnyékát
a visszatükröződő fényben egy kint
felejtett hintaszék támláján, már
mindennek vége. Nem érted többé
az emberi beszédet, botorkálsz a
széttöredezett betűk romlott
halmazán, alig kapsz levegőt,
fogy az oxigén, s fojtogat az öregségbe
komposztált ammónia fanyar illata.

Holnap elindulok érted

A mélymedrű távolságban
eltemette valaki a holdfényt,
hirtelen kiürült a kert is,
nem tudok nekidőlni a fának,
elnémultak az égi madarak,
csak a felhők lélegeznek felettem,
a virágjakkal becsukódtak,
s a rámtekeredő félelemben
egyedül mormolom imámat.

Holnap megkeresem elveszett
lábnyomodat, feltárom a
fekete sziklával fedett üreget.
Nem hagyhatlak örökre a
göröngyök között,- kiszabadítlak
a barlang-mélyből csorgó hideg
ölebből; csak adj egy jelet!
S a meghosszabbodott árnyakon túl
legördítettem csöndedről a követ.

Egri épület optikák – Dobó tér

Fazekas József

Fohász megnyugvásért

A vékonycsontú fákról
holnapra lepereg
minden levél
szívem mint rög
hasad porrá
nézem a mezőt
hogyan virulnak el
a beteljesedés
utolsó színei
jobbról is balról is
lobognak felém
fáradt tűzkévék
kukoricaszár-lángjai

a paraszt kezén korom
szemét füst marja
ömlik száján a szó
idehallom Istent szidja

a vékonycsontú fákról
holnapra lepereg
minden levél
humusszá érlelődik
új tavaszra
a rögöket megüli a hó
kialszik a tűz
s nem kormoz lángja

ragyogj föl tiszta ég!

Szél szövi sálam

Szél szövi sálam
ökörnyálból
hull rám az ősz
a tél is dereng
melegét gombolom
a nyárnak
szín színt ölelve
a hegy a völgy zeng
zeng a szívem is
itt titkok rejtenek
körém sereglik
a kedves idő
ág-bogán fönnakad
sebző sok bajom
s oltalmas karjával
átölel az erdő

menedék-nyugalmam.

Mint ha tudná

Mint ha tudná
magára marad
s fehér fátylat von
minden pompája
hiú káprázat e szín-sereg
kihül többé nem sistereg
vágy forróság
lobbanó nappalok
mint ha tudná
magára marad

még ragyogni engedni
mindenszín ruháit
reményt álmokat
varázslatot de
ide csatangol az
ónos szürke köd
szívére ráfagyott
mint ha tudná
magára marad

szaladj képzelet fuss
verd föl lelkem nyugalmát
fényeket szememre te szórj
álmodj remélni
mocorgó életet.

Elrejt

Akkor egy sóhajtással
világosabb volt az ég
most poros üres a kert
siváran vöröslik a rét

kondul hívón az estharang
betoloncol a gyors sötét
mint bagoly fülel a csönd
szikrázik az ég s zenél

jó hírre várok mindhiába
megsoroz millió ártalom
mi lesz így kérdezem sután
s elrejt élni tovább az álom.

A minden semmije

Megmondta apám
régen
igaznak is a csillagok
minden éjjel
nincs mégis
egyedül a jajkönnyű
egyenes út

hurokban testem lelke
rab maradok
elpusztulok
Istenem vegyél ki engem
te vagy menedékem
bírnom e keresztet muszáj

előről minden gondom
de sok a jaj
ráadás a baj
kötöz egy fogadalom
alább nem adhatom
sebes szívem betakar

körbe nézek
csorog az éjsötét élet
megannyi
zátony-ember kérdez
pohártól füsttől
el nem kötött

miért tesz rabbá
a minden semmije?

Gósi Vali

Inverziók

„Mindenütt felyül ég,
a föld léssen alsó”
(Zrínyi Miklós)

A tükörben bámulom hiányodat
hiányod visszabámul rám
fölszúgnak távoli templomi orgonák
és átszűrődnek a dallamon
esengő halk imák
a sarokban bújó árnyékre fény derül
szívemből az árnyék menekül
s az ürességen rést vág az örömdal.

Túlélés

ez is egy átlagos nap csupán
télvégi gyakorlat a túlélésre
amikor néhány kiüresedett
immunhiányos délutánon
átvillan a tavasz
egy régi nyár emléke elsimítja
a gyűrött gondokat
mint tengeri alga arcunk ráncait
és a halvány napsugár egy félszeg
mosolyt is engedélyez talán
a táj fehérre fagyott homlokán

Te vagy

te vagy mindörökké
a kikötő felé haladó hajó nyugalma
te vagy
titkolt szenvedélye a kalandozóknak
te vagy a távozás
– az örök lehetetlen –
szeretek eltűnni mélyen a szemedben
akár egy sejtelmes éjsötét erdőben
ahol a fák között átsüt a fény
szeretek húsodba marni
szenvedéllyel
keresem mi benned elérhetetlen
de sohasem keresem
a reménytelen

(Parafrázis: Nazim Hikmet, Újra te c.
versére – Ford.: Eörs István)

Barna T. Attila

hajnali csend

Irénnek

záporozva hull
cseng
eseng
szertegurul
tetőkön dermedt ágakon
szikrát vetve perdül
a jégen
pendül
az ablakon
rezdül
a pillád
hallod?

szórja marékszám Isten a csendet a földre

Nagyvárosi este

*„Fények szajhálkodnak ablakokból”
(August Stramm: Örömház;
Weöres Sándor ford.)*

Részegen
hentereg
a város
szétvetett
pucér
combjai
utcák vonaglanak
közöttük matat
kéjesen
liheg
a szél
Sietek
árnyékom
sarkamban lohol
fél
elhagyom
Fázom
összébb rántom
magamon
a telet

Csáky Anna

Három hattyú

Három hattyú, ékes hattyú:
Gáspár, Menyhért, Boldizsár
jön keletről, száll nyugatra
mágikus fényű csillag után,
suhogó szárnyuk titkokat perget
a csend gúzsalyáról, úszva a ködben.

Egy sűrű éjjelen leszáll a tóüvegre,
mint álmodás és elpihenés,
három hattyú, ékes hattyú:
Gáspár, Menyhért, Boldizsár.
A nádas köd-ruhás bokrétaíra
december rogy le fáradt, úttalan,
a hold aláhull ritkuló sugárral,
s csorgatja lassú fényeit.
Fehér, zúzmarás szobrok a fák,
lélegzetükben tél fohásza.

Csak a csillag, csak az a láng lobog
mitikus éteri glóriával,
valami édes csodára hívja
e három angyali égi vándort.

S száll a három ékes hattyú:
Gáspár, Menyhért, Boldizsár,
csőrük tele drága teherrel,
aranyat visznek és tömjént, mirhát,
elhaló hangjuk ezüst harangszó,
mögöttük karácsony, új születő fény.

Csillag-szem égbolt alatt

Csillag-szem égbolt alatti part:
kikötött ladikok, nyugágyak teste
nyomain landol, s hálni akar
a feszes, fekete, fagyos este,
s mint szemhéj alól kicsúszó szörny,
közel hajol a tóüveghez.

Vicsorgó fagy ölel, melle döng,
ólom-nehezékű selyme lesz,
mit megsző az éjjel s szétterít,
lehajló árnyak suhogó leple
s nyüszítő csorda a lélek erdeit
ma estére kiszemelte.

Varjú-idő

Csupasz ágakon bölcsek a varjak,
rájuk zúzmará-gyöngy perreg,
nagy fekete szárnyak havat kavarnak,
a tél kabátba úzi a szelet.

A jégtáblák éle összekoccan,
amint beáll a nagy hajó,
egykedvű fák üzennek valahonnan:
mély-ölű, lágymeleg volna jó.

Az éj didergő mellel tündököl,
puha hó hull álomi édenünkre,
a nyár-hevület tovatűnt gyönyör,
a zúzmarás szerelem kékre hűl le.

A jeges szél sikoltva nyargal
a csontkemény derengő ég alatt,
sivár, eszelős, kopasz a hajnal,
a hold tavakon halálra fagy.

Csáky Károly

Kódolt kis üzenet

El
kell
mondanom neked,
ki ott fent
rejtet
lelked:
gyógyul a test
itt lent,
ha hiszed
e két
lét
eggyé-
válását.

A palóc kútyikáknál

Uram,
e víz tiszta
itt a gyökér alatt,
csak – mint Fiad mondta egykor –
hittel kell azt inni,
s gyógyul a test,
ha engedelmeskedik
parancsaidnak a lélek.

Hiába elemzi hát
sok tudálékos a forrást,
kik félnek hatalmadtól;
magukat sem ismerik,
s azt sem látják,
amit a vakok ki-
tapintanak.

Egyszerű látomás

Meleg nyári estéken
látom ablakomból,
amint belesimul a
Szitnya
a fényét vesztő
ég hasába.

Ó,
hány sóhaj
maradt
ott
fenn
napnyugta után
s még több vágy
itt lenn
a mélyben,
éjnek
sötétjében?

Ó,
mennyi tekintet
nem éri
már el
a fellegeket,
mennyi kívánság
maradt kielégítet-
lenül
e tájnak öln?

Olasz Valéria

Hagyaték

(in memoriam Szabó Magda)

Léptei ruganyosak voltak,
ölébe fűszálak hajoltak.
Körberagyogták tengerszavak,
ránk gyönyörű naplemente maradt.

Agyunkra hulló hagyaték,
kékbokájú esthajnali ég,
lélek-viharos történelem,
átmentve hullámzó tengeren

szívünk s tudatunk partjáig,
őrizve a tegnapot máig,
bebalzsamozta nekünk az idő,
holnap a Napban is felbukkan Ő.

Karácsony azelőtt

Azelőtt a táj még hófehér volt,
tisztán lehetett látni az eget,
ünnepelőbe öltözött a hold,
földre kísérni mennyei gyermeket.

Azelőtt gyertyát gyújtott az ember,
Szent-esti hite égig ért,
várta a Messiást csendben,
s buzgón énekelte az ünnepi ígét.

Azelőtt, amikor egymásra néztek,
kinyíltak a lélek kapui,
átjárt rajta az igaz szeretet,
a földi, és a földöntúli.

Én „Azt” a meghitt Karácsonyt várom,
felöltöm kopott adventi ruhám,
s amerre a Három Királyok,
elindulok messzi fény után.

Őslelet

Beágyazódott szembogarakba
írissen túlra be a lélekbe
mosolyt hordozó csendbe
születésbe és elmúlásba
tavaszi virág illatába
parányi kalászmagba
emberi petesejtbe
hordozod magaddal
mit sem sejtve
Isten a létbe mit vetett be
láthatatlan ott van
minden égitestben
szomjúságodra éltető forrás
éhségedre túlélő falat
kínjaidra balsamos áldás
reménytelenségben buzdító akarat
hordozod magaddal
vezeti kezed
szavaidban nélkülözhetetlen ékezet
veled van tudatodban
észre sem veszed
vándorlásaidban magaddal viszed
kézfogással tenyérbe teszed
öleléssel adsz belőle másnak
jut belőle az egész világnak
háborút leint békét üdvözöl
váltakozik benned fájdalom öröm
s ha elveszíted újból rád talál
személyiségedre őrzőn vigyáz
mérlegel ad elvesz szükség-oldalon
leheletedben mindvégig oltalom
beágyazódott szembogaradba
be a lélekbe a láthatatlanba.

Bobory Zoltán

Zeusz-isten vágyálma

Tudjátok,

ti halhatatlan égi szerelmeim,
itt fönt az Olümposzon,
köröttem csicsergők,
oh, milyen más hangot hallok --
elég volt ezekből
a fénylő gyönyörökből.

Oda vágyom le, földi
halandó lábai elé, ahol
másként dobog a szív,
igaz, árnyak lopakodnak...

De nem szférák zenéje,
lélek dala szól hozzám,
és emberi testben áramló
vér veri a vágy ritmusát

Könnyebb itt élni,
de üres ez a bódult világ;
álmatlanok az éjszakáim,
mert nem titeket érez
testem éjjelente, nincs
hús, vér, bőr illatok,
hát oda jár le álmom...

Egyhangú ez a csillagragyogás.
Az ő szemében szerelmet,
forró vágyat látok, itt meg
az engedelmesség és
remegő tisztelet hideg
levegője csendesíti vágyamat.

Én, Zeusz, a villámok istene,
halovány kis gyertya
esetlen fényével kérném:
tárja ki előttem ajtaját.

És szívét...

Tóth Adrien rajzaihoz

Limerickek

Micsoda gyönyörű világ ez Adrien,
a te világod;
nem amiben élsz, amiben élünk,
hanem, ami benned van –
s ami a szemedből ránk vetül,
mosolyoddal békét sugározva
nekünk, akik szeretnénk mindezt
megtanulni tőled, motyogók és
panaszkodó, eltekerő hitűek,

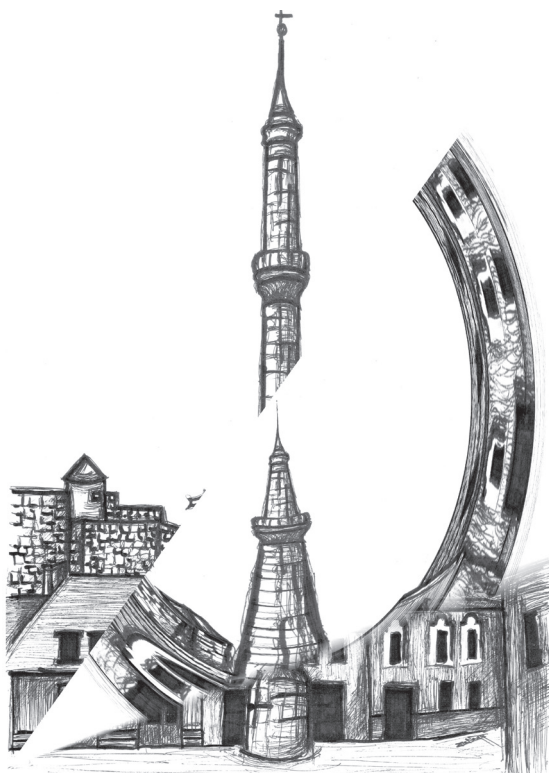
Olvassuk rajzaidból a szeretetre
hívó, finom világodat,
olvassuk, amit nekünk szánsz
magadból, önzetlenül, tisztán,
s elviszel virágaid közé,
csendes kertedbe,
angyal-szándékkal járó
igazi művész; kezed nyomán
álmainkban fényel érkező!

Van egy szép lány, Angelika,
nem a rosszból, a jobbika.

Egy baja van csak neki,
a lányokat szereti.
Értük sóvárog a lika...

Elhatározták egyszer mind a szüzek,
akkor raknak utcájukban tüzet,
ha oda lett szüzességük.

Egyszerre lobbant fel tüzük,
Nem győzték hordani rá a vizet.

Egri épület optikák – Minaret

Csorba Piroska

Miskolci limerickek

(részletek)

Van egy hegy, a neve *Avas*,
teteje nyáron nem havas.
Lépcsőt, ha nem féled,
a csúcsát eléred
lihegve – ha nem vagy kamasz.

Valaha itt élt az *őseember*,
hegy volt már akkor itt, nem tenger,
csinált egy szakóccát,
és tette a dógát,
azt mondta: „*Jó ez a kis fegyver!*”

Hegyes az *Avasi kilátó*,
hegyesebb bizony a villátó’.
Böködi az eget,
eszi a felleget,
hogymég a mennyre is rálátol.

Villanyrendőr e hely neve.
Mi itt áll: az a hült helye.
A szó őrző mégis
máig is és rég is.
Ilyen a nép emlékezete.

„*A neve miért Sötétkapu
az átjárónak, mondd csak, apu!?*
Ránk ömlik ott az éj?”
– „*Te buta, hát ne félj!*
Gyere át, s meglátod: smafu!”

Szemed előtt folyik a *Szinva*,
egy kis hal úgy szájon puszilna,
ha inni akarnál
e tiszta pataknál,
s derekad hajolni le bírna.

Ez itt a *Szerelmesek hídja*:
lakat a kiskulcsát itt hívja,
csókot is itt adnak –
de nem a lakatnak,
aki meg annak, az megszívja!

Szoborból áll itt a *Szemere*,
Szemere szeme rád merede.
Nézi, ahogy nézed,
fixíroz ő téged:
tegezni hogy vajon mered-e?

Hol van már a *Béke mozi*,
hol mellettem ült a Rozi?!
Filmből mit se láttunk,
titok, mit csináltunk
– mit ma az unokád, Rozi!

Híres a *miskolci kocsonya*:
békának befagyott pocsolja.
Pislog is rémülten:
’Jaj, hogy mibe ültem?’
– s hűvös lesz rögtön a modora.

Egy nyári délután

(*Nibelungizált alexandrinok**)

Az utcát járva várom, hogy jöjjön egy barát,
legyen egy kávéház itt, igyunk meg egy teát,
a pincér mosolyogjon, szóljon a halk zene,
napfénytől csillanjon meg az ég kék üvege.
A teraszon, hol ülünk, virágok nyíljanak,
ne vegyen észre senki, aki ott elhalad.
Nem is vagyunk talán ott, és képzeljük csupán,
hogyan összetalálkoztunk egy nyári délután.
Te sír mélyében fekszel, s én máig nem hiszem,
hiszen nemrég még éltél, és itt jártál velem.
A léted úgy hiányzik! Most is téged kereslek
az utcák szögletén és padjain tereknek,
de rejtőzöl előlem, sehol nem talállak.
Vagy én sem vagyok már? Otthon hiába várnak?
És nincsenek már utcák, hol kongnak lépteik?
S a város, ahol élek, csak bennem létezik?

---

* A *nibelungizált alexandrin* jambikus lejtésű, 12, 13 vagy 14 szótagból álló, kereszttrimes sor, amelyet a 6. vagy 7. szótag után erős sormetszet tagol.

Szirmai Péter

A belső sivatag

Lovammal a kihunyófélben lévő tűz mellett szunyókáltunk, mikor megjelent anyám. Hátán kardigán, testén a szokásos melegítő, lábán könnyű, lapos sarkú cipő. Léptei felverték a sivatag porát. Felpattantam, de intett, hogy üljek vissza. Öregesen leült velem szemben egy homokdombra, félrehajtotta arcából ősz haját, megigazította a kendőjét és rám nézett. Lovam tovább szunyókált, de a körülöttem ólálkodó sakálok mögém telepedtek, és mereven nézték őt. Azt kérdeztem:

– Minden rendben van odaát?

Anyám várt, csak várt, nem szólt. Térdei előtt összekulcsolta öreg, csontos kezeit. Előbb engem, majd a tüzet nézte. Csak ennyit mondott:

– Persze.

Mereven néztem a szemét, vékony, csontba metszett arcát. Hosszú ideig várt, aztán azt mondta:

– Katonák érkeznek ide.

Azt kérdeztem:

– Miféle katonák? Külső seregek?

Azt mondta:

– Nem. Az ország hadserege. Hogyan is gondoltad, hogy elbújhatsz előlük?

Hallgattunk, és a tüzet néztük. Azt kérdeztem:

– És pontosan mit akarnak?

Anyám a tüzet nézve válaszolt:

– Mindenkit besoroznak.

Belső zsebemből cigarettát kotortam elő, a számba illesztettem, a csizmám talpán gyufát gyújtottam. Anyám mereven figyelte, ahogy a sötétben felizzik, majd ismét kihuny a parázs. Magam elé fújtam a füstöt, ami egyesült a tűz füstjével, és az ég felé szállt. Azt kérdeztem:

– Háború van?

Anyám végigmért. Azt felelte:

– Nincs. Valami más van. Nehéz pontosan meghatározni, hogy micsoda. A militarizálódás fokozódik. Az állam minden hadra fogható embert besoroz, hogy céljainak szolgálatába állítsa.

Számhoz emeltem a cigarettát. Kifújtam a füstöt, majd azt kérdeztem:

– És mi a célja az államnak?

Erre nem válaszolt anyám. Hosszan nézte a tüzet, aztán felállt, intett felénk, és eltűnt a sötétben.

Hamarosan lódobogást hallottunk. A sakálok szétrebbentek. A cigarettát a tűzbe

dobtam. A dobogás egyre erősödött. A sötétben nem láttuk, csak hallottuk a lovak patájának csattogását. Aztán ott álltak előttünk a lovasok. Nem számoltam meg őket, de nagyjából tízen lehettek. A katonák, mert mondanom sem kell, hogy azok voltak, nem szálltak le a lóról: nyeregben maradtak, a lovak még percekig ott topogtak köröttünk. Aztán mégis leszálltak a lóról a katonák. Két katona – egy fiatal: harminc év körüli, és egy idősebb: ötvenes – elvált a többtől, és megállt előttünk. A fiatalabb odalépett hozzám, és azt mondta:

– Keljen föl a földről! Tisztelje meg a tábornok urat azzal, hogy állva fogadja!

Lassan kászálódtam, erre megragadta a kabátomat, és szabályosan fölcibált a földről. Lovam látva ezt, felpattant, és mellém állt.

A tábornok, vékony, ráncos arcú, cinikus mosolyú férfi levette a sapkáját, végigsimított a homlokán, majd egészen közel lépett hozzám: éreztem a számon savanykás leheletét. A szemembe nézett, végigpásztázta az arcomat, majd a tekintete ismét a szememen állapodott meg. A szeme hideg volt, mint egy darab fém. Jó egy percig álltunk így. Aztán épphogy elfordította a fejét, és azt kérdezte a másik tisztól:

– Hogy hívják?

A tiszt sebesen lapozgatni kezdett egy gyűrött jegyzéket. Hármat lapozott, aztán az ujját lefelé futtatta a lapon, a lap alján megállt, és azt mondta:

– Pedro Antonio K.

A tábornok azt kérdezte:

– Tudunk valamit a múltjáról?

A beosztott tiszt azt válaszolta:

– Igen. A régi Cég alkalmazottja volt. Amikor az állam átvette a Cég irányítását, nem értett egyet ezzel, távozott a Cégtől, sőt a lakhelyéről is. Tartózkodási helye eddig ismeretlen volt.

A tábornok gúnyos mosollyal nézett rám.

– Nem tudta, K, hogy ebben az országban nem lehet elbújni? Még a sivatagban sem.

Mereven néztem az arcát. Így folytatta:

– A régi Cég embereire ez különösen vonatkozik. Mindent tudunk magukról. El sem tudja képzelni, hogy milyen modern nyomkövető technikákat alkalmazunk.

Kurtán felnevetett. Aztán így folytatta:

– Na jó! Beszéljünk a jövőről!

Kicsit hátrább lépett, mögém nézett, majd hirtelen ismét az arcomba: próbára akart tenni, hogy hogyan viselkedem, amikor azt gondolom, hogy nem vagyok közvetlen megfigyelés alatt. Az arcom meg se rezzent. Persze ismertem ezt a trükköt, évekig dolgoztam a Cégnél. Elmosolyodott, és azt mondta:

– Rendben. Szóval... Átszervezzük a Céget. Hatékonyabb, céltudatosabb Céget akarok. Komoly, számonkérhető feladatokat osztunk maguknak.

Fejét enyhén hátrafordítva kérdezte:

- Ő a használható emberek listájában szerepel, igaz, főhadnagy úr?
- Jelentem, igen.

Ismét felém fordult. Azt kérdezte:

– Nos, K, van kedve visszatérni? Jól gondolja meg a választ, mert könnyen szerezhet magának magas rangú ellenségeket.

A kihunyt tűzhelyet bámultam. Üres volt az agyam. Csak annyit tudtam hebegni:

- Adnak gondolkodási időt?

A tábornok végigmért.

- Jól van. Megyünk tovább a környező falvakba. Holnap este visszajövünk.

Azzal sarkon fordult, intett az egyik fiatal katonának, az elé vitte a lovát, és fogta a kantárszárát, amíg felszállt a lóra. A tábornok azt kiáltotta felém:

- Gondolja meg jól a választ!

Megfordította a lovát, és elvágtatott a nyugati látóhatár felé. A többi katona követte.

Tudtam, hogy már csak egy helyen élhetek innentől kezdve: a belső sivatagban, ahová normális ember csak kísérővel megy be.

Farkas Gábor

Hét hang

I.

nincsenek szavak,
csak a mozdulatokban
érlelődő tél

felépült a csend,
a hang csak annyi, mint
ágak közt a szél

nincs hó, se illat,
a tavaszok tudata
a télel illant

II.

Jó, ha nulláról indulok.
Fehér nadrág, csinos feneket takar, szerintem
a szoknya jobban állna. Egyébként is
jobban szeretem a harisnya-szoknya
párosítást, de hát nyári délután
ne várjon az ember kisestélyit.
Még mutatom a várakozást.
Kezem a zsebemben, az biztos,
lazának hat, de lehet, hogy ez pont nem jó.
Néhány lépést teszek előre, majd
vissza, mintha még nem vettem volna észre.

Szóval Te vagy az. Féltem, hogy a kép
a fejemben kevés lesz.
És a hideg élém vág, mint valami
józan szín az arcomon. Most vakság,
majd hirtelen éles, émelyítő látvány:
hold-test. Hó-vászon test.
Vonz.

III.

Ősz, Duna, víztükör tetején
nyugtalan, csobbanó fények,
stég, csónak, egy padon te meg én,
mint lényegben elvesző lényeg.

IV.

Este, reggel, este, és megint reggel,
mérhető napok a fényképeiddel –
tekintetben ahogy elmerülök,
mint a tavaszban a dunai ködök.

Mint a napokban a mulékony percek,
tavaszi szélben a hullámverések –
és várok szótlánul szavakat írva
a fényképed mellé a chat-ablakba.

Mérem mosolyod, és olvasom neved,
szavaid után a smile rám nevet –
mintha te nevetnél, már szinte hallom,

aztán csak hallgatag percek – elalszom.
És újra reggel, bent csend, kint eső, szél.
Ébrednek, messze vagy, várlak, jöhetnél.

V.

Összeérő könny és mosoly,
belül moccanog valahol
a semmi és a végtelen,
egymást fedő nem és igen.

Mikor oldódnak az ének,
a szavak egymáshoz érnek,
elmosódó mozdulatok,
hullámaid partja vagyok...

Szűnnek az oldalak, élek,
a formák átalakulnak,
a semmi átad a mindnek,
és elengednek a múltak.

VI.

az utolsó órákban már csak egyedül
ahogy a perc fehérje is feketül
ahogy a hiány az aszott testre nő
akár egy felejthetetlen szóke nő

nincs is mit megosztani nincs egy lájk se
nincs semmi csak a feloldhatatlan 'ne'
csak az összezsugorodott percözön
egy ideje már a szomszéd sem köszön

egy ideje már nincs se idő se szó
és már nem kell Attilától Altató
hogy összeérjen a folyó és a stég

hogy hullám és szél egy legyen néha még
ahhoz hogy fordíthatatlan megtegyem
és végül magam legyenek a mérlegen

VII.

most a tél tükrünk
halvány színei testet-
len jégvirágok

mert annyi a csend
amennyire érint fe-
hér messzesége

Bartal Klára

Pogány ébresztő

Szól a kakas már...
Mikor virrad már?
Ezeréves éjszakánkat
Rég eluntuk már.

Elbújt a napunk.
Lesz-e holnapunk?
Piros vérünk hullásáért
Csak rúgást kapunk?

Jaj, hova leszünk?
Semmit sem teszünk -
Verje meg a jeges eső,
Szépen elveszünk.

Szól a kakas már,
Legyen vége már!
Ha csak egyszer összefognánk,
Megvirradna tán.

Érzelmek fogságában

Hármas halom,
Kettős kereszt.
Menekülnék –
Sosem ereszt.

Hitetlen hittel

Hogy eljöve a karácsony,
Fény gyúlt minden fenyőágon,
Kisded arcán Egek fénye,
Gyarló ember reménysége.
Pártus Urunk, Jézus-gyermek,
Híveid itt térdepelnek.
Hogy testedben ember lettél,
Meváltásunkra születél.
Jöttél a fönti hazából,
Csillagfényes éjszakából,
Öreg Göncöl szekeréből,
Hét csillagból, szűz öléből
Hetedhét határon által,
Heródesek ellen bátran.
Hatalmasok ellen jöttél,
Rossz hatalmat, hogy megdöntsél.
Égig érő fánk hajtása,
Vad vizeink áradása,
Sólyom madár vijjogása,
Árva utódid mentsvára,
Ki vagy végső menedékünk,
Hozzád esdünk, Téged kérünk:
Tégy már rendet a világban,
Engedj hinnünk új csodákban!

Kis Pál István

Három vers a diófaságról

Az út menti diófa

I.m. Mészöly Miklós

Az út menti diófát a vándorok már szeggel körbeverték.
Pontosan úgy, ahogy a jeladás szabálya maga a mérték.
Kalapács a láncon, szeg a pléhdobozban,
bárkinek kell, tudja,
ne keresse, hol van!

No, persze a hagyomány...
az is csak születik és meghal...
a diófa is, a szögek is,
és persze a lánc a kalapáccsal...

A szálfatermet minden fának példa,
a visszanező szem jól jöhet a láncnak,
itt zsebpiszokká lesz a kenyérmorzsa,
támasszá a kételkedés lesz a keresztfának!

Állhatnék tán mellé a szegeket számolni,
gazdagít vagy öl ennyi tapasztalás,
a kéreg tán beforr, a hús feketéllik,
mint a hitetlenség... nem kell ide Tamás...

Csak álldogálnék a végtelen időn, ott, a fele útban,
hogy elérjem, mit az emberész még belátni képes,
hogy gondolhassam akár másként,
de legfőképpen jobban,

mire jó vasszeg... ha belém verik éppen!

Szögek a diófából

Hol kőburokra letem, mint dió,
ott pipacskoszorút viselt a rét,
s fővenyre terelve locska vizét,
dajkamód dúdolt a nagy folyó.

Sorsommá lett, hogy leverettem,
majd én, a kamrák őrzött foglya,
tarisznya mélyén bujdokolva,
útra indulók társa lettem.

Ahol most a helyem állom,
merthogy végül elgurulva,
télnek múltán tavaszulva,
diófává kellett válnom;

őrzője lettem a keresztútnak,
s tanúja mind a vasszegeknek!
...

Hány irányból fújt a szél
s jött, ki elvonult?
Hány felé kergette zápor,
ki gyáva volt, s nyomorult?
Bórsaru vagy csizma volt a lábán,

lánctalpon járt vagy puccos felniken,
gazdag szegény volt, mert hitt,
vagy szegény gazdag,
mert nem volt már miben...
nyomot hagyott
mind a jó, s a rossz
boldogítva egyik
míg a másik fájt,
s a helye még ma is seb
riasztva ótvaros
...

A fák csak állnak, nem nyafognak,
kérgükbe forr a repesz, a szeg,
a szerelmes karcolta szív,
s a tolvaj balták ejtette heg...
gyere csak számláld az enyémeiket,
ha csak nyomát látod, elég neked,
tapintsd ki ujjal, hogy megérted,
ezt is túl lehet, ha túl kell élned,
ha átok a sors, hát hurcolja még,
benned, egy hírével
megzsarolt nemzedék,
ha nem is lehetsz csak áldozat,
ne add könnyen a bőröd
s ha van még, zápfogad...
...

Vándor, ki készülsz
itt hagyni bennem a jeled
mielőtt a kalapácshoz nyúlnál
hallgass meg néhány rozsdálló szeget!
Megannyi történet, nyomát lelt hallgatás,
csak ők mondhatják el, helyettük senki más!

Jel a szőlőhegyen

A hely, ahol állok, mint a világ vége,
ha nem érne földet, lóbázna csak lábam...
Mondd, Atyám!
Félre tettél engem,
s így kell szeggé lennem
az *égig érő fában?*

Meddig ágaskodjak
száradó gallyakkal,
földterhébe szakadt
gyökérág-karokkal,
konokul, hogy fának
mégis megmaradjak?

Mert ha fának keltek,
adj lábamhoz üde forrást,
lombomnak hűvöst, ölelést,
egyhelyben-maradni-vágyat,
madárdal-hajnalra-ébredést,
törzsembe verni még szöveget,
(s szelíden ejteni sebet)
élével tiszta kést...

Mert, ahol állok, tán a világ vége,
örök búcsúval a mégse indulásban...
Ha nincs más dolgom, Atyám,
inkább poharaznék,
egyedül vagy veled,
kalimpálva lábam...

...

Végre is nem vágyok el innen,
a gyökerek is fognak,
az ágak is, hogy legyen lombom
kertje a daloknak...
úgy maradjak végül itthon,
árnyam otthon legyen;
diófa a vándorúton...

Jel a szőlőhegyen!

Gál Sándor

Visszalapozás II. A „Nagyszombati Csata”

(Történelmi hibaigazítás)

Nicolini Sándor, öreg vadászbarátomnak, a „Nagyszombati Csata” okozójának, túlélőjének és megörökítőjének az emlékére

Nicolini Sándorral már „kassaiként” ismerkedtem meg, amikor – tizenöt év kihagyás után – újra volt hol vadásznom. Sándor bácsi pedig, nem tudom milyen úton-módon, Nagyszombatból került Kassára. Lévén nagyszombati, „három nyelvű ember”, a múlt század negyvenes éveinek az elején ő írta meg az első szlovák nyelvű vadászkönyvet, *Zelená krv (Zöld vér)* címmel.

Tőle magától tudom, hogy másodikos gimnazista volt, amikor az egyik barátjával elindult gyalog egyenesen Afrikába, természetesen vadászni. Az volt a tervük, hogy Fiumében beállnak hajófütnök, aztán Afrikában majd megélnék a vadászból... De a tervezett kalandból nem lett semmi. Ugyanis Sándor bácsi barátja megbetegedett, s az első vonattal hazautaztak Nagyszombatba. Természetesen Sándor bácsit apja nem dicsérte meg. Ám amikor a fiatalember bejelentette, hogy csak akkor folytatja tanulmányait, ha az apja kiváltja számára a vadászjegyet, engedett a kérésnek. Akkor tizenhat éves volt. Tanult, s közben vadászott. De Afrikába soha nem jutott el. Egyebek mellett láthattam vadászéletének egyik – soha utol nem érhető – trófeáját, a harmincezredik kipreparált fogolymadarat... Ezt követően többé nem emelt puskát erre, a „szent madárra”.

Ám lövőtudományát itt a hími tavon vadkacsavadászatok idején néhányszor megcsodálhattam.

...A későbbiekben Sándor bácsi azzal becsült meg, hogy vadászatairól készült emlékiratainak két kötetével megajándékozott. Civil életének fontosnak ítélt eseményeinek gépiratos kötetét úgyszintén megkaptam tőle – *Szilánkok* a címe –, s ennek zárórésze tartalmazza a „nagyszombati csata” igaz történetét.

S mert lírai alkatú ember volt, verseket is írt, így *Költemények* című kötetét is – gépirat ez is – itt őrzöm a többiekkel együtt.

Nos, az előbb említett kötet *Történelem* című utolsó oldalain „zajlik” az a nagy csata, amely bekerült a hadtörténetbe.

A Nagyszombat városának hétszáz éves jubileumára kiadott emlékkönyv 468. oldalán ez olvasható: „Nem messze Selpictől egy kis magaslaton fekszik Bohdanovce. Nem

messze ettől a falutól 1918. november 20–21-én támadások és ellentámadások változtak a csehszlovák és a magyar csapatoknak Trnava városáért vívott harcában.”

Nos, ebből az egészből egyetlen szó sem igaz!!!

„Minthogy szűkebb hazámról van szó – írja emlékiratában Nicolini Sándor – megírom pontosan, nevek említésével is, ezt a majdnem tragédiába fült esetet, mivel a *támadásban és az ellentámadásban személyesen vettem részt.*”

Amikor a háborúból hazaért – írja – „számba vettem a hazaérkezetteket, azok közül is a vadászokat. Az ó-temető melletti kocsmá tulajdonosa – folytatja – Simoncsics, kissé elhízott nyúlvasász volt. A városi határ egy részét, meg a Nemecsanka nevű birtok vadászati jogát bérelte. (...) Rövid fontolgatás után betértem Simoncsics apró vendéglőjébe ... s nyélbe ütöttük első vadászatunk tervét. Ő nem megy, mi menjünk, ha merünk. A zsákmányból meg nagy vadászvacsorát rendezünk.

Délután azonban tengerészruhába öltöztetett budapesti katonák szállták meg a várost. Az egyik csapatnak Fiala nevű százados volt a parancsnoka, a másik különítménynek Heltei főhadnagy volt a vezére. Furcsa katonák voltak ezek. Mind-egyik őrmesteri rangot viselt, s napi húsz korona zsoldot kapott.

És kihirdették a statáriumot. Ennek ellenére a kettészedett sörétes puskával elindult a találka színhelyére. Végül összejöttek mind a heten.

„A három Lettler testvér, Kravarik Sándor meg én voltunk puskások. A két hajtó egyike Gajarsky, Kravarik unokatestvére volt. Én meg – folytatja – városunk nevezetességének, a Monarchia egyedüli katonai elmeegógyintézetének egyik bejáró betegét, Balog szakaszvezetőt vettem rá a kalandos vállalkozásra.

Miután kiértek a területre, belefogtak a vadászatba. De kevés volt a nyúl, azok is lőtávolon kívül keltek fel. „Az eredmény igen gyenge volt – állapítja meg a szerző –, amikor a szuchai határ felől széles rajban megindultunk Nemecsanka major irányába. Alig haladtunk valamennyire, amikor gépfegyver jól ismert hangja nyomán, sívító golyózápör elől, vezénylés nélkül is egyszerre vágódtunk hasra. (...) elhatároztuk, hogy ártalmatlanná tesszük a gépfegyvert, már csak közérdekből is. Azonban az országút kaptatóján... éppen akkor tünedeztek el a sötétruhás matrózok. És vadásztak tovább.

Ekkor azonban páncélvonat robogott el közelünkben. Legénysége cél nélkül, vadul lövöldözött... Rá aztán egy tüzérüteg ágyúi dördültek el, s lőtték Bohdanovce község határát. Hosszú tehervonat állt meg a nyílt vasúti pályán, s ontotta magából a sok tengerészt. Lehetek vagy ötszázan. Vadásztunk tovább, míg az országúton haladó háromtagú előőrs lövései ismét a földre kényszerítettek bennünket. Akkor aztán fehér zsebkendőm lebegtetése segítségével összejöttek.

S jött lóháton a parancsnok, akit Sanyi bácsi csakhamar felismert. Amikor megállt, haptákba vágta magát, és jelentett: „Negyedik honvéd táborigyűszred. Első üteg. Kunos főhadnagy, ütegparancsnok, Bucsac, páncélautók.”

„A páncélautók említésére – írja a szerző – megenyhült a tekintete. Bucsacnál 1914-ben ütegenek sikerült egy mozgó ellenséges páncélautót kilőni. Az út pontosan volt belőve” – teszi hozzá szerényen Sanyi bácsi –, csak idejében kellett az ágyúkat elsütöni. Ott őt ünnepelték.

Kunos főhadnagy gondolt egyet, s a vadászokat is besorolta a rajvonalba, s megindult a „támadás.”

Mert bizonyítani akarok, kissé eltérek, mondja Sándor bácsi: Kunos Ollé tüzérszázados az itt megörökített „haditény” idején szabadcsapatával, mely egy tüzérutegéből állt, a zavarai határban fekvő Prílohy nevű nagy majorban tanyázott. Az „ellentámadást” ő vezette. Ekkor egy nyúl ugrott fel a rajvonal előtt, s mikor elért, lelőttem.

Erre a rajvonal lövöldözésbe kezdett. „Tüzet szüntess” – ordítottam. Bajom nem történt. Bajtársaim összevesztek a nyúlon.

Aztán ismét elfoglaltuk Nemecska majort. Néhány asszonyon kívül nem volt ott senki. Csak a két szalmakazal égett le pár perc alatt. Esteledett. A tengerészkatona hada elszéledt a közeli falvakban, mi meg a sötét éj leple alatt igyekeztünk hazakerülni.

A Kis-Kárpátokon innen akkor nem volt ezen kívül semmilyen más haderő.

„A Káptalan utcában az egyik kapualjból Martisovics, a járási hivatal irodatisztje pisszentett rám” – emlékszik Sándor bácsi, s közölte, hogy meneküljek, mert Fiala városparancsnok, a statáriumra hivatkozva, golyó általi halálra ítélte a vadászat valamennyi résztvevőjét. Ennyi ijesztésnek elég is volt. Napokig bujkáltunk. De árulónk nem akadt. Aztán – fejezi be Nicolini Sándor a különös kalandot – francia tábornok érkezett a városba.

Ez, ennyi a „Nagyszombati csata” hiteles története.

A csatában mindössze hat nyúl vesztette az életét...

A magyar írók II. világtalálkozója, Keszthely, 1996.

A Magyar Írók Első Világtalálkozóját egy évvel korábban Keszthelyen tartották. Jelen voltam ezen a találkozón is, ahova akkor Egerből, az Anyanyelvi Konferenciáról utaztam többed magammal. Ezen a találkozón jelen volt Göncz Árpád is, s ahogy mondta „íróként jöttem, nem köztársasági elnökként.”

Egy évvel később ugyanitt került sor a második találkozóra, amelynek szervezésében az Anyanyelvi Konferencia társelnökeként vettem részt, s felkérésre irodalmunk aktuális gondjairól tartottam egy – akkor általam fontosnak vélt – rövid összefoglalót. Ma, a húsz évvel ezelőtti felvetéseim és aggodalmaim nem csak beigazolódtak, de meg is sokszorozódtak, s nem csak irodalmi vonatkozásban.

Ebből következik, hogy ez a mostani „visszalapozás” nem csak a jelen irodalmi vonulatait, de a megnövekedett globális veszedelmeket is jelzi. Azt a „győzelmes kudarcot”, amelynek pusztító „eseményeit” szinte naponta látjuk és elszenvedjük...Alább következzenek mindaz, amit húsz évvel ezelőtt leírtam, s felolvastam a Magyar Írók II. Világtalálkozóján Keszthelyen a Festetics kastélyban:

„Most, hogy megnyertük az emberi történelem legnagyobb háborúját, itt volna az ideje – ha volna időnk, de nincs! –, hogy megálljunk, és körültekintsünk e mindenségnyi csatatéren. Nem egyéb okból, csupán csak azért, hogy amúgy márdártávlatból lássuk az utóbbi pár millió év küzdelmeinek végeredményét. Ez a kimondva tudott, ám a valóságban felfoghatatlan időzőna jelenti fajtánk e földi jelenlétét, s benne azt a küzdelmet, amelyet mondjuk a homo primigenius indított el a természet és – öntudatlanul ugyan – önmaga ellen.

Ez a küzdelem mostanra lezárult.

Diadalunk jelképei és realitásai láthatók és kimutathatók a tengereken, az óceánok mélységeiben, a szárazföldön s az égi magasságok végtelenségében is. Glóbuszunk egy részét beton és aszfalt borítja, milliós városok betondzsungeleiben élnek az egykori barlanglakó hordák ivadékai, s számukra – számunkra – lényegtelen kérdéssé zsugorodott, hogy algásodnak-e az óceánok, hogy a kiirtott esőerdők helyét sivatag váltja fel, hogy a természet által az élet védelmére fölénk borított ózon-ernyő szitává likacsosodik, hogy lassan nem lesz a természetben iható víz, hogy mérgezett a termőföld, hogy állat- és növényfajok tömegei pusztulnak ki szemünk láttára...

Kérdezhetnétek, mi célom volt ezzel az apokaliptikus bevezetéssel? Semmi egyéb, csupán az, hogy ez az iszonyatosan nagy sikernek mondható győzelem az emberiség utolsó s egyben legnagyobb kudarc! Mégpedig azért, mert túl-civilizált – túl-emberiesült – mivoltunkban megfedkezünk arról az apróságról, hogy mi is a természet részei vagyunk. Legyőztük a természetet, s vele a mi földi létünk is lassan lezárul, ha a pusztítás üteme nem változik. A hátralék két-háromszáz év lehet, bár én rövidebb időszületet érzékelek. De egy-két Csernobil sokat gyorsíthat e végső önfelszámolásban...

Ha az értelmünk és a tudomány mai eredményei ezt jelzik, akkor miként gondolkodhatunk az olyan, ma fontosnak vélt emberi tevékenységen, mint például az irodalom, az írás? Továbbá, mindennek milyen szerep juthat e globális csőd előestéjén?!

Merthogy itt már nem holmi népi-urbánus vita a tét, még csak nem is egy-egy nemzet vagy nemzeti kultúra fennmaradása vagy milyensége, hanem a teljes létezés. Az ember e földi biológiai léte!

Ehhez mérten az olyan apróságok, hogy irodalmunkban milyen irányok, milyen kánonok a mértékadók, mi az, amit akarnoki buzgalommal illik követni – ma már elhanyagolható pitiségek. De még a többi, ma nagyon komolynak vett elméleti felvétel is a perifériára sodródott. És még csak az újfajta „irodalom felett irodalom” sem

zavarhatja meg a biológiai leépülést, bár abban már nincs se cselekmény, se gondolat, se forma, csupán a szürke semleges szöveg. Kizárólagosan és magas esztétikai szinten! És se nyelv, se közösség nem számít, csupán az író-übermeschek ragyogása.

Persze, nem az az igazi gond, hogy mindez van, s így van, ahogy éljük, elviseljük, vagy elviseltetik velünk, hanem az a gond, hogy az egész egy nagy család, amely arra szolgál, hogy a valóság, az emberi lét kilátástalansága elé átláthatatlan firhangot rángatnak.

Mi hát a teendő e nagy és végleges liszenkói győzelem megélte után? Be kell vallanom, méghozzá illő őszinteséggel, hogy semmi használható ötletem sincsen. Legfeljebb azt mondhatom, hogy, lévén immár örökös kisebbségben – soha semmilyen győzelem ízét nem ízlelhettem meg, s módom ezután se lesz rá. Tudom, megtanultam, a kudarcokat, a pusztulást, ama nagyot és végsőt is. Így, ha valami használható gondolat mégis előbukkan, akkor az nem lesz több, és nem lesz más, mint ennek az egésznek a méltó elviselése és írásba foglalása. Hátha mégis lesz, aki valahol, valamikor még hasznát veheti.

Mert az írás és az irodalom a megmaradás egyetlen reménye.

Egy avantgarde változat

Az elmúlt század hatvanas éveinek közepén Magyarországon volt egy nagyszabású, nemzetközi költőtalálkozó, amelyet Illyés Gyula nyitott meg, felsorolván mindazokat a magyar és egyetemes kérdéseket, amelyekről úgy vélte, hogy a korabeli költészet aktuális gondjaira-bajaira, nemkülönben gyakorlatára elkészíthető valamilyen használható és közösen vállalható válasz.

Illyés Gyula annak idején egyebek mellett ezt írta le: „Az egész modern költészet alaptalaja, amelyből az egész kinő, egy fogalommal körülhatárolható: *kétségbeesés*.”

Amit Illyés a korabeli költészet alapgondjának megjelölt, az lényegében egy sokkal nagyobb világpolitikai helyzetből fakadt vagy származott: a hidegháború jeges klímájában tántorgott az egész világ. Alig volt túl az emberiség a Karib-tengeri válságon, a berlini fal felépítésén és a harmadik – nukleáris – világháború lehetőségén...

És ebbe a „lehetőségbe” bele volt kódolva az én személyes sorsom is!

Tényleges katona voltam – három T-34-es harckocsi parancsnoka, s huszonhét hónapot töltöttem az akkor csehszlovák–nyugatnémet határon. Főladatom volt – több ezer társammal együtt – az „első csapást” fölfogni... A seregbéli tervek szerint húsz percig kellett tartani a „vonalat”, ugyanis ennyi idő kellett a fő erők felvonulásához...

Mielőtt elfoglaltuk volna harcállásunkat a cseh határ mentén kiépített erődrendszerek egyikében, tetőtől talpig vadonatúj felszerelést vételeztünk. Alsóneműt, felső

ruhákat, amely fölé a harcokszíók szurokfekete „kezeslábasa” került. Ez a második világháborúból származó gyakorlatból fakadt, ugyanis egy találat esetén ha valaki a személyzetből életben maradt, így könnyebben kijutott, mondjuk az égő páncélosból... Mert megtörtént – magam is láttam ilyet 1944 telén –, hogy azért égett meg feltehetően egy katona, mert ruhája beakadt valamibe, s megakadályozta a tankból való kijutást... Annak idején a magam számára azt a következtetést vontam le mindebből, hogy a parádés új ünnepi mundér arra kellett, hogy az első vonalban „szép halottak legyünk.” S bizony ma már ezt komolyan állítani is merem, hiszen nem csak a veszteségeket tervezték előre, de a „veszteség” látványa sem volt mellékes...

Amikor mindez megtörtént – mármint a harcállások elfoglalása –, elég nagy volt Sumava térségében a zűrzavar annak ellenére, hogy korábban – több, mint két éven át – folyamatosan gyakoroltuk a lőállásokba való kijutást, a rádió és egyéb kapcsolatok létesítését, bemérve a fő- és melléklőszekektorokat.

...Szóval sok mindent össze kellett hangolni, hogy képesekké váljunk a békehábor megvédésére. Ebből származott a sok zavar, félreértés s a különféle veszteségek is.

Háborús állapotok között a felderítő egység léte, helyzete folyamatos bizonytalanságban telik, mindaddig, amíg egyféle rend létre nem jön...

Azt hiszem, erről az állapotról szól az Illyés által megfogalmazott kétségbeesés.

Persze, ez feltételezés csupán, mert lehet számos egyéb indok, amelyeket ma már felesleges lenne firtatni.

Az első vonalba való kivonulás nem csupán a „szép halottak” vízióját vetítette elem. Azokban az időkben már összegyűlt legalább ötven-hatvan versem, s azokból több meg is jelent a pozsonyi magyar lapokban. Ezeket a „késznek” gondolt verseket pedig bemásoltam egy füzetbe, s az volt az elképzelésem, hogy mire vissza kerülök Pozsonyba, ez lehet majd az első verseskötetem alapmatériája.

Csak hogy ez a füzet szőrén-szálán eltűnt!

Próbáltam a nyomára bukkanni, de semmire se jutottam...

Ott voltam az „első vonalban”, a valós és az elképzelt avantgarde tűzvonalában, ahol elszenvedtem egy nem várt vereséget: **elveszett az első verseskötetem kézírata**.

Az „áttörési kísérlet”, az új poétikai irány földériteése és érvényre juttatása.

Ültem a T-34-es parancsnoki ülésében, várva a tűzparancsot, s közben azon töprengtem, hogy milyen lehet a találat pillanata, a robbanás, s hogy milyen esélyem lehet a túlélésre...?

Aztán 1964-ben megjelent az *ARC NÉLKÜLI SZOBROK* című verseskötetem.

Így lett a második az első.

Ha jól számolom, mindez bő ötven esztendővel ezelőtt történt... Azért is írtam le, hogy annyi évtized után valami megmaradjon belőle, emlékeztetőül...

Az 1944-es karácsonyunk

András napján, karácsony előtt, egy repeszdarab leszakította a bal csizmám sarkát, amikor a németek Dunamocsról délután szokásuk szerint lőtték az oroszok Búcsón lévő állásait. A „baleset”, lévén nagyon havas tél, szobafogságra kényszerített. Ez, ugye, egy abszurd novella kezdete is lehetne. De nem az. Megtörtént! Azonban Persei sógor, lévén lelkiismeretes és egyben kiváló suszter, a csizmát rendbe hozta, így Csekes Janival, Jacsóval és Bernát Bélával, Betával ismét részt vehettem a mi saját háborúnkban.

Elddigi kalandozásaink a Fődásás, a Sikándria – itt laktunk – Iskolautca, Kis utca s részben a Faluvég tereire korlátozódtak. Az Öregsor, a Főszeg felé eddig nem volt bátorságunk elmerészkedni. Valahogy a falunak ezek a részei nem úgy tartoztak hozzánk, mint a többiek. Itt laktak a „jógazdák”, a módosabb parasztok...

A jelen lévő háború azonban ezt az elkülönülést közös nyomorúsággá változtatata. A fél falu romokban hevert – a mi házunk is találatot kapott, s volt, hogy a pincében töltöttük az éjszakákat... Egyszer egy találat után égni kezdtek a dunyhák, de apámnak sikerült eloltani a tüzet, így csak a szemöldököm meg a hajam égett meg egy kicsit... Bizony akkor közel voltunk a halálhoz... Szóval a karácsonyt megelőző napokat az emberiségnek ezek a nagyon elromlott történései jelentették...

Mi pedig Jacsóval és Betával az egyik ilyen közönséges és nagyon havas délutánon nekivágtunk a Libalegelő asztalsík térségeit megszemlélni. A Nagy tó vizét elvezető patak hídján túl a köves út ketté vált, balra Karva felé, egyenest pedig Dunamocs irányába. Mindkét út mentén sudaras jegenyék sorakoztak katonás rendben, csupasz ágaik között – ezt mindig így hittem – lakott a szél, esténként onnan indult felkavarni az éjszakai havakat... A tágas legelőkön – amelyek lenyúltak a Dunáig – és a legelők felett varjúcsapatok röpködtek, olyan békét varázsolva a karácsonyi táj egére, amilyet csak a mesék békéje és csendje sugározhat. S ahogy ezt a téli szépséget, varjúsereglést bámultuk, a moci út egyik örökzöld bokra mellett egy igaz, fölnyergelt lovat pillantottunk meg. Volt már néhány lovunk, egyik kehes, másik sebesült, de ilyen fölnyergelt paripáról még álmodni se mertünk. Jacsó a látványtól hirtelen dideregni kezdett, a gyakorlatias Beta pedig azonnal a ló bekerítését javasolta. A térdig érő hóban azonban a ló kézre kerítése elég körülményesnek bizonyult. Ahogy próbáltuk megközelíteni, elugrott, s kiügetett a síkra. Mi pedig utána. S ahogy ott a havas legelőn álmaink lovát üldöztük, a németek a Mocsolyákról – ott húzódott az „első vonal” – löni kezdtek. Mit tudhatták, hogy mi nem az ellenség vagyunk?! A becsapódó lövedékek nyomán felszakadt a fagyos föld, s a hóval elegy rögök szinte az égig repültek. A ló pedig – a mi lovunk! – visszaügetett a jegenyék takarásába, az örökzöld bokor mellé. Mi

pedig vártuk a hóban hasalva a támadás végét. De a németek kitartóan tüzeltek tovább, s az egyik akna közvetlenül a felnyergelt ló mellett robbant, s iszonyú ereje felszakította az állat testét. Belei, tüdeje, mája cafatokban repült az örökzöld bokorra, s mint valami soha nem látott karácsonyfadísz, átváltoztatta a bokrot a háború borzongató, véres karácsonyfájává...

A szétszakított testű ló pedig az árokba fordult, s négy patája az égre emelkedett... A robbanások után a varjak sokáig köröztek a magasban. Mi pedig lehetünk volna akár a három királyok is, de nem volt eligazító jel felettünk a magas egekben.

Azon a decemberi ünnepen sem karácsonyfa, sem ajándék nem jutott számunkra, mégis kitörölhetetlenül él bennem annak a karácsonynak az emléke.

Mert megszületett a gyermek!

Tudtam én már akkor valamit a „Kis-Jézuskáról” meg a karácsonyról, ami korábban annyiból állt, hogy egy borókabokor díszelgett az asztalon, anyám néhány almát akasztott rá meg ezüstporban megforgatott diókat. Ez az 1944-es karácsony még ennyit se adott... A folyamatos harcok közepette annak örülhettünk leginkább, hogy még élünk...

És ebben az apokalipszisben nagyapáméknál az „esőházban” egy orosz asszony – katona – gyermeket hozott a világra karácsony szent ünnepén. Miután megszülte gyermekét, újságpapírba csavarta, és a Gáspárek szérűjében a cséplőgép keze mellé tette. Czibor Janival találtuk meg a gyermeket, s amikor az újságpapírt kibontottuk, a csontkeményre fagyott, háborús kicsi Jézuska nagyot koppant az ugyancsak keményre fagyott havon. Teste lilásvörös volt, megfagyott szeme pedig mint az ég tiszta kéksége... Soóky nagyapám kertjébe temettük el, kicsi gödörbe, hogy kevéske fagyott röggel éppen csak be tudtuk takarni. Aztán meg havat lapátoltunk sírja fölé, ahogy azt a katonáktól láttuk a templomkertben a délelőtti temetések idején. És se fejfá se kereszt, se név, se születési dátum.

Megszületett és meghalt 1944. karácsony első ünnepén.

A repülés szerelmese

Vannak találkozások, amelyeknek az emléke-élménye az időben nem halványul el. Ilyen találkozás élménye és emléke él bennem több is, de egy kiváltképpen emlékezetes a számomra. Valamikor a hatvanas évek elején egy riportutam alkalmával Kéméndre vetődtem, s a falu végén egy fiatal szobrászra bukkantam, aki édesapjának kőfaragó műhelyét alakította át műteremmé. Ott s akkor Bartusz György két vasúti sínt alakított át szoborrá, s az összetekert sín párból lett az *Erők* című kompozíció. Az anyagnak ez az egymásba feszülő, egymást legyőzni nem tudó viadala valahogy – bizonyosan sok áttételen keresztül – ma is jelen van Bartusz György minden munkájában.

Mindezt az a tény idézte fel, hogy a közelmúltban újabb Bartusz-alkotással gyarapodott Kassa városa, s hogy Jakoby Gyula szobra mellett ez a második alkotása Feld Lajos grafikusművész emlékét örökíti meg. Természetesen örülök ennek a hírnek. Azonban gyorsan azt is ide kell írnom, hogy így nem teljes a kép. Mert hisz Bartusz György munkássága sokkal gazdagabb és sokkal színesebb, amit érdemes megismerni, hogy az egész életmű súlyát érezzük.

Ahogy már említettem, Bartusz György Kéméndről, a Garam mellől került Kassára. Azonban előtte tíz évet töltött Prágában, előbb az Iparművészeti Főiskolán, majd a Képzőművészeti Akadémián, ahol 1961-ben fejezte be tanulmányait. 1962-ben költözött Kassára. Az életrajzi adatok azonban aligha derítenek fényt a művész belső világára. Amikor a hatvanas években immár a kassai műtermében találkoztunk, az életrajzi adatokban nem rögzíthető kérdésekre szerettem volna választ kapni, annak a kiállításnak a kapcsán, amelyet a Kelet-szlovákiai Galéria termeiben láttam. Ha gyűjtőfogalomba akarnám sűríteni az akkori kiállítás anyagát, akkor az ez lehetne: az ember és a világűr. Az alkotások címei is erről tanúskodnak: „*Úrhajós feje*”, „*Start előtt*”, „*Hárman az úrben*” stb.

Mivel tudatomban a szobrászat klasszikus anyagai a kő, a fa, a bronz, és hogy ezek az anyagok az akkori kiállítás alkotásaiból hiányoztak. Ezeknek a szobroknak, domborműveknek az anyaga alumínium volt... Kérdésemre, hogy van-e ennek valami különös jelentősége, ezt a választ jegyezhettem le: „Az alumínium rideg fém. Arra, amit el akartam mondani, meg akartam fogalmazni, arra ez a rideg fém a legmegfelelőbb anyag.”

És azt is megtudtam akkor, hogy mindig pilóta akart lenni, és nem szobrász. A Garam mentén 1944–45-ben kemény harcok voltak, ahol megsebesült.. „Több szilánkot kaptam, még most is itt vannak bennem, bár eltokosodva... Mondtam, már hogy pilóta szerettem volna lenni, de sebesüléseim lehetetlenné tették számomra a repülést.

Közben, mert anyagilag nem álltak valami jól, apja befogott a kőfaragó műhelybe dolgozni, majd a prágai évek után itt folytatta a munkát, sokat kísérletezett, használt fát, fémet, követ, gipszet, ugyanakkor festett, s készített grafikákat is. De, tudomásom szerint az agyagot kedvelte a legjobban, mert „az agyagban benne van az ember lélegzetvétele.”

...Amikor az elmúlt század vége felé a „glasznoszty” és a „peresztrojka” hullámverése a mi tájainkon is némi lehetőséget kínált dolgaink megjelenítésére, a Csemadok járási elnökeként javasoltam megkísérelni Kazinczy Ferenc emlékét egy emléktáblával felidézni... Akkor az óváros polgármestere Süli János volt, mellettem pedig a Csemadok járási titkári tisztséget Kolár Péter töltötte be. Készítetünk egy beadványt a hivatalhoz, s nem kis örömeinkre az emléktábla felállítását jóváhagyták.

Ezeket az előzményeket azért kellett leírnom, mert a döntést követően azonnal felhívtam Bartusz Györgyöt, hogy készítené el az emléktáblát. A válasza ez volt: „Készítsd el a szöveget, megcsinálom!”

A kétnyelvű szöveget elkészítettem, s Bartusz György alkotása azóta is ott található Kassa Fő utcáján. Avatásakor Koncsol László mondott ünnepi beszédet, s az emléktáblát két elsőosztályos kisdíák leplezte le – gondolván a holnap ígéretére és lehetőségeire a Nagyságos Fejedelem Nyugvóföldjén...

Mivel volt a mi történelmünknek olyan korszaka is, amikor Kassa volt a magyar irodalom fővárosa, a nagy triumvirátus idején, amikor a *Magyar Múzeumot* itt szerkesztették, s már Batsányi mellett Kazinczynak is lett emléktáblája, hogy teljes legyen a kép, úgy éreztem, illő volna Baróti Szabó Dávid egykori munkahelyét is megjelölni... És én erre a munkára is Bartusz Györgyöt kértem fel, aki a korábbi feltételeket szabta meg számomra... És ez az emléktábla is elkészült. Számomra a Fő utca ettől vált csinosabbá, jobban szerettem arra járni...

Ezekben az években azonban Bartusz György már egy igazán nagy, eddigi munkásságának megkoronázását jelentő kompozícióban dolgozott, amely a már épülő, majdani új Egyetemi Kórház előterét díszíti majd.

Annak idején láthattam Bartusz György műtermében ennek a csodálatos kompozíciónak az átváltozását az első megfogalmazástól a letisztult teljességig. Az embert megtartó glóbusztól a kettészelt égitest magmájából egy óriási lendülettel kiforduló embert, a megkövült magma sodrását felfogva, csontjaiban, izomkötegeiben a földi- és az űri erőket egyesítve – végső soron magát az alkotót és az alkotást –, a teremtő egészet rögzítve...

„Az alkotó ember ott kezdődik – fogalmazta meg az alkotással kapcsolatosan annak idején Bartusz György –, ahol képes nagyobb összefüggésekben látni azt a kort, amelyben él. Véleményem szerint korunk legnagyobb vívmánya az űrrepülés, s mindaz, ami ezzel összefügg. Elsősorban az etikai kérdésekre gondolok. Ezért foglalkoztat és izgat emberi szempontból. Tulajdonképpen egy kor kezdetét akarom megfogalmazni szoborban, domborműben. A kezdetet, amely a legnehezebb. S azt, amit kevesen vesznek észre, hogy az ember több ezer éves vágya valósul meg – kilép a föld vonzásköréből. S ennek az eseménynek mi kortárs szemtanúi vagyunk.”

S ennek a bronzba öntött teljessége ott áll a Kórház aulájának a bejárata mellett, ég és föld között, mezítelen talpa alatt néhány fűszálal ringat a szél... Naponta százak és százak mennek el mellette, s fogalmuk sincs arról, hogy ezt az egyedülálló kompozíciót, Kassa legcsodálatosabb köztéri szobrát Bartusz György, a Magyar Művészeti Akadémia tagja alkotta...

Emlékek, tények, gondolatok

Egy váratlan levél Pozsonyból: Fügedi Elek fia, Matyi írt, aki matematikus, hogy olvassa a *Kitágult nap* című sorozatot, s hogy tetszik neki, ám az már kevésbé, hogy pesszimizisták ezek a jegyzetek. Azonban nem ez az igazán érdekes benne számomra, hanem, hogy ugyan ki emlékszik ma már Fügedi Elek műfordítóra?! Aki – fia közlése szerint – több mint ezer, zömmel szlovák verset fordított magyarra, s azok a hazai magyar lapokban meg is jelentek. Én is, amikor a *Szabad Földműves* irodalmi és kulturális rovatát szerkesztettem, több fordítását is közöltem a lapban. Emlékezetem szerint szorgalmas ember volt és jó, megbízható műfordító. Az azonban elképesztő számomra, hogy ekkora fordítói életműből a Vojtech Mihalik kötetén meg egy antológiaiabeli közlésen kívül még egy vékonyka gyűjtemény se jelent meg tőle mindmostanáig. De meglehet, csak én nem tudok róla, hogy megjelent volna... Mindenesetre Fügedi Mátyás levele olyan emberek emlékét idézi fel bennem, akik a maguk idejében – hatvanas-hetvenes évek – jelen voltak irodalmunkban és közéletünkben. Például Kozics Ede ügyvéd, „Kozics bácsi”, aki ekszternistaként például a *Szabad Földműves* jogi tanácsadójaként dolgozott... Megjárta Kínát, rengeteg érdekes történetet tudott Pozsonyról is. (Egyik írásában Aich Péter is említette nevét egy fényképalbum kapcsán).

De még ettől is érdekesebb például Mártonvölgyi (Martincsek) László nyitrai ügyvéd, akire Fábry Zoltán a háború idején megőrzésre rábízta a *Palackposta* című kéziratát. Amit Mártonvölgyi László megőrzött, s neki köszönhető, hogy Fábrynak ez a műve túlélte a háborút, a jogfosztottságot. Mint ismeretes, Fábry közel százoldalas előszót – a leghosszabb előszót, amit valaha is olvastam – írt az első kiadáshoz... Mártonvölgyi annak idején rengeteg apró – 10-20 soros jegyzetet írt – az első köztársaság idejének irodalmi-közéleti eseményeiről, főleg a nyitraiak munkásságát dokumentálva, és ezekből lehetőségem szerint minden fontosnak tartottat közöltem a lapban. Igaz, rengeteg stilisztikai javítást kellett az írásokon elvégezni, mert Mártonvölgyi ügyvéd úr e jegyzeteket legalább 5-6 példányban egyenesen az írógéphez fogalmazta, és számos lapba elküldte. Ügyelnem kellett arra, hogy mikor melyik jegyzete hol látott napvilágot – a másodközlés elkerülése végett.

Azt hiszem, ezeknek az embereknek a munkásságát, amit nagyon fontosnak és hasznosnak vélek, illene fölleveníteni.

Fügedi, Kozics, Mártonvölgyi... Ahogy időnként bejöttek a szerkesztőségbe, s hozták magukkal és magukban a húszas és a harmincas évek emlékeit, tényeit, képeit, irodalmát – történelmünket!...

Lehetséges, hogy a mi nemzedékünk is ilyen gyorsan hull ki a következő nemzedék emlékezetéből, ahogy az övék kihullott?! S hogy a mi munkánk is szinte az övékével együtt válik zéró értékűvé egy-két évtized elteltével?

Lehetséges!

Deák-Sárosi László

A szelfi bárd

Pixel király, fantom király
Szörföl bájtd-oldalán.
Letölti: lám, még mennyit ér
E Kárpát-tartomány?

Van-e sarcnak s még hitelnek
Forrása e tájon?
Mennyi vére csapolható,
Hogy csak módján fájjon?

Van Aranya, bora, háza,
Talpalatnyi földje?
S népbútító „korrekt beszéd”,
Hogy elméjét földje?

Pixel király, képzelt király
Sünnög fiktív lován.
Figyeli őt Erdély, Részek
S még hét tartomány.

Szerveréből szól a király:
„Közhírré tétetem,
Fejed veszted, mást ha írnál,
Hogy én nem létezem!”

Néhány hacker és egy rocker,
Mégis fejet csóvál,
S mások tesztelnék a valót
Bottal, kövel, csővel.

Dalra fakad egyik végül,
Nem angyal, de Mihály,
Húrján a dal mindenről vall,
S reszkethet a király!

„Te vagy bizony piócája
Földnek, pénznek, népnek.
Nem vagy fantom, létezel te,
Ne mondd magad képnek!

Hogyha dühöngsz, nem vagy képzelt,
Ítéleted kivárd!
Fegyver lesz ez magad ellen,
S lesújt mint szelfi bárd!”

Képpont király, „nincs is” király
Nem nyit dalban vitát.
Jeges Dunába küldeti
Derék, bátor Mihályt.

Pixel király, fantom király
Egykor fogalom lesz,
Mert Cityben lelket nem dül
Külső és belső nesz.

Demeter József

Versiáda

– költészetben a költő nem ismer költőbb költőt –

Karinthyt költőfrazéálva

Szerelmem!

Valamikor, az egyszer volt, hol nem volt... Költők válhatták volna meg a Világot. Azért ilyen, amilyen... Ma már – a digitális, anyagias világ nem Váltja meg a költőket, azért ilyenek a milyenebbek. Vigasz a fél-Igazságokban, hogy a versek egyre verstelenebbek – talán igaztalan, csak-Hogy az olvasók száma sem mindegy – miképpen fogyatkozik gyorsulva Bennünk az Idő, és szaporodik a világ – egyre verstelenebbül _____
Holott _____

Költők költik a
Költőket. A nem nem is
Számít. A „Hangulat bár”
Teraszán költők hada fázik.

Egyik poéta doctus
Muzsásabb, mint a másik.
Lázban égők teraszán
A Hangulat bár fázik.

Holott, mindennek már-
Már a fordítottja is igaz, de!
Ez csak egy-két részeg
Múzsának vigasz.

Egyik költő még nagyobb,
Mint a másik. Ön-
Magamra irgykedik
Bennem az a másik.

Hatvány-költő, ne légy
Hitvány. A Hangulat bár
Teraszán most...
Szekértáborozzál, mert!

Ó, mily teraszán
A Hangulat bárnak –
Már a holdkóros
Poéták se járnak...

Hol-ott-itt!

Valamikor a költők *összevackolódva* a világot *es* majdhogynem meg-
Váltották – mélységeiben *biza*; írja *illendőségesen* *sajátságos* sekély
Széköltségem – ezért nem olyan, amilyen még *fönnebbre*
Nézelődvést a versek útja köz-helyesen, úton útfélen. Haladva...

Utómottó:

*„Arany Jánoslik az estve”,
A jelen még milyen messze ... (–)*

Búzás Huba

„Csillagbörtönből a csillagokba”

Egy vers Határ Győző halálának évfordulójára

Határ Győző életműve – talán nem vetem el a sulykot – Kassák Lajos, Szabó Lőrinc, Juhász Ferenc vagy akár Illyés Gyula életműve jelentőségével vetekszik. Más szerzőket is nyugodtan említhetnék. Ezzel ma esti találkozásunknak, beszélgetésünknek okát is adtam. Hogyan létezik az, hogy az említettekhez képest – és a nem említettekhez képest is – Határ Győző életműve alig ismert, alig emlegetett, méltánytalan mellőzöttségben részesül? Mindez úgy történhetett, hogy se a hazai irodalomkritika, se a népszerűsítő sajtó, se a korabeli média, se a hivatalos kultúrpolitika nem tette meg azt – sem időben és később is alig-alig –, amit ez az életmű eleve megérdemelt volna. Ennek következtében életműve sokkal-sokkal nagyobb jelentőségű ismertségénél. Alakja e történeti félhomályban fölének magasodik.

Ma a dolgunk, hogy a figyelmet évtizedes mulasztásainkra irányítsuk. Ma a dolgunk, hogy az olvasók figyelmét legalább arra hívjuk fel, mit nyújt, mit nyújthat, mit nyújthatna számukra, számunkra Határ Győző írásművészete. Ketten vállalkozunk – Füleki Gábor irodalomkritikus és én – arra, hogy Határ Győző zsenijéről beszéljünk.

Mert a hazai irodalmi közvélemény – és sajnos ezáltal a külföld is – vonakodva vesz róla tudomást. Pedig nagy mellénnyel dicsekedhetnénk kivételes írói erőnyeit kínálva, hisz’ a világirodalomnak is többkarátos értéke lehetne, magasan növelhetné a magyar irodalom presztízsét, rangját, nimbuszát a világban. A Kossuth-díjat, igaz, 1991-ben, 77 évesen megkapta, majd tíz évvel később Márai Sándor-díjban is részesült. Nem nagy ügy – mondhatnátok vagy mondom is – manapság akár 44 éves dalénekes is megkaphatja a Kossuth-díjat; devalválódik az értéke. De fogalmazunk barátságosabban: mára már mértékadó – helyesbíték: némely mértékadó – irodalmi körökben fel- és elismert a géniusza, megismeréséről persze szó sincs. Viszont figyelmen kívül sem hagyható. Ezért is lelkendezve állapítjuk meg, hogy itt ül közöttünk Kellei György író, újságíró, régi barátunk, aki személyesen találkozott a költővel, amikor 1996-ban Határ Győző egy költeményével elnyerte a Quasimodo-émlékdíjat. Interjút készített vele. Határ 82 éves volt akkor. Ez is bizonyítja: költőknél nincs túl magas kor, költő nem lehet öreg. Tudjuk, Goethe, sőt Victor Hugo is egyaránt nyolcvanhárom éves korukban hunytak el, mindvégig megőrizve alkotóerejüket. Határ Győző ugyancsak megőrizte: utolsó éveinek verseit, a *Télikék*-et 2010-ben az Írószövetségben mutatták be, a Széphalom Könyvműhely adta ki, sajnos, már posztumusz.

Domokos Mátyás – azóta szintén elhunyt, kiválóbaknál is kiválóbb esszéíró-kritikusunk – szellemes megfogalmazása szerint Határ Győző „*a magyar irodalom egyszemélyes nemzeti parkja*”. Oly mértékben találónak érezzük e metaforikus megállapítást, hogy megismételjük: „Határ Győző a magyar irodalom egyszemélyes nemzeti parkja”. Csakhogy ez a nemzeti park a múlt század harmincas éveitől kezdődően tiltott volt, üldözött volt és megsemmisítésre ítélt volt; ill. a későbbiekben is zárva tartották előlünk a rendszerváltásig.

E kártékony időszaknak mindmáig viseljük a nem kevésbé kártékony következményeit: az iskolai tananyagból hiányzik, mostohán, ismeretlenként bánik vele az irodalmi közvélekedés, idegenkedik tőle az olvasóközönség. Személyes tapasztalatok bizonyítják: antikváriumok literatúrával hivatásszerűen foglalkozó szakemberei se mindenkor és mindenhol tudják, hogy kinek a könyvét árusítják, ha van egyáltalán polcaikon. A pesti Múzeum körút 10-12 antikváriumában példának okáért itt-ott feltették a szégyenletes kérdést: ki a keresett szerző, miket írt, konkrétan mely köteteit keressük. Néhány kötet cím hallatán – *Plasztikzacskó, Hajszálhíd, Léptékváltás, Léleknek rengése, Lélekharangjáték, Medvedorombolás, Szélhárfa* – fejüket rázták: olvasó ezeket még nem kereste, gépi nyilvántartásuk szerint sem adtak el Határ-kötetet. Akadt, ahol közölték: tavaly elkelt egy kötete, az *Özön közöny*. (Tudtam erről, én vettem meg.) Veszprém egyik Libri-könyvesboltjában pedig megtudtuk – számítógépére klikkelgetve állapította meg az eladó –, hogy az ország Libri-boltjaiban sehol sem árulnak, központi raktáraikban pedig nem tartanak Határ Győző-műveket. Nem szól róla se a *Világirodalmi Kisenciklopédia* (Gondolat, Bp. 1976.), se a *Híres írók és költők* (Budakönyvek, Bp.1995.) nem említi a XX. századi írók között.

Tegyük fel magunknak a kérdést: mégis mik ennek a háttérokai? Az egyik ok: hosszú időn át hiányzott a hazai irodalmi köztudatból – külföldön élt. Ami nem kellő indok, mert a „*külföld*” politikai fogalom; a kultúrájának semmi köze az országhatárokhoz. Magyar irodalom egy van: talaja, földje a magyar nyelv. A másik ok: européer alkata – ami igaz. Határ Győző csakugyan européer szemléletében, műveltségében, műveiben, magatartásában. Ami igencsak összeegyeztethető hazaszeretetével. Hazaszeretete fájó, népe iránt fájdalmas részvétellel teli és rendíthetetlen. Hazafi volt. Az is maradt. Életútja szól erről.

Mi is szóljunk tehát mindennek előtt életútjáról. Határ Győző eredetileg Hack Viktor néven 1914. november 13-án született Gyomán, és elhunyt 2006. november 27-én Londonban 92 évesen. Apja erdélyi szász családból származott, és a nagy múltú gyomai Kner Nyomdában dolgozott nyomdászként. Győző Gyomán könyvek közé született. Könyvszeretete végigkísérte életét. 1938-ban diplomázott a Budapesti Műegyetem Építésmérnöki Karán. Egyetemi éve alatt főként filozófiával foglalkozott; különösen Nietzsche művészetfelfogását érezte magáénak. Emellett megtanult

németül, olaszul, spanyolul, franciául és angolul; egyik szeretője orosz nyelvre is oktattatta – eredményesen.

Szociális igazságérzete fordította szembe Horthy urizáló, félfasiszta rendszerével. 1943-ban *államellenes szervezkedés* miatt a Sátoraljaújhelyi Törvényszék fogházra ítélte. Ismert, hogy a Kállay-kormány kiugrási kísérletétől tartva a németek (a Gestapo és főként az SS-alakulatok) 1944. március 19-én szállták meg hazánkat. A Sátoraljaújhelyi Börtön fogházában raboskodó politikai foglyok – Határ Győző is – ezt hírül véve március 22-én fellázkodtak, hogy nemzeti ellenállást szervezzenek. A börtönlázadást német SS-egységek fojtották el. A fellázadt rabok legéppuskázását a börtönparancsnok akadályozta meg. A költőt büntetőszázadba sorozták, ahonnan azonban 1944 végén sikerült megszöknie. Budapesten a Wallenberg-házban, az ún. Svéd-házban rejtőzött el. Miután Horthy 1944. október 16-án Szálasi Ferencet, a náci-fasiszta nyilas-párt vezérét – a „Nemzetvezetőt” – nevezte ki miniszterelnökké, a költő e biztonságosnak vélt házban vészelt át – kivételes szerencsével – a nyilasok rémuralmát. 1945. január 7-én ugyanis a Svéd-ház nyilas lerohanását egy szekrény felső polcán elbújva élte túl. Ezen az éjszakán a nyilasok a Svéd-házból 130 rejtőzködőt hurcoltak el és lőttek a Dunába. (Budapesten összesen mintegy 3-4000 embert; a pontos szám nem ismert.)

Határ Győző a béke első éveit, évtizedét is megszenvedte. A formálódó Rákosi-diktatúrát elítélő, szabadságszerető közéleti megnyilvánulásai miatt a kommunista „párt-maffia” – élén Gerő Ernővel – üldözőbe vette. Olyannyira, hogy beteg apját és anyját is zaklatták. Üldöztetése miatt, kilátástalanságában felvásárolta és elégette saját – *Ragyogó szívvel, remete arccal* című – verseskötetét. Ez időben Hamvas Béla, Szentkuthy Miklós és Weöres Sándor voltak a barátai, de kapcsolatban állt Szabó Lőrincsel és Füst Milánnal is. *Héliáne* című regénytrilógiája 1947 karácsonyán jelent meg. Az *Őrzők könyve* című művét 1948-ban írta. 1949 közepén határozta el, hogy a Rákosi-diktatúrából emigrál. 1950. január 13-án a határon fogták el. Letartóztatták, és a szegedi Csillagbörtönbe vitték, ahol vallatták, kínozták, ekkor vesztette el bal fülére a hallását. Rákosi „bíróháza” tiltott határátlépés kísérlete miatt (a név a végzet?) 2 és fél évi börtönre ítélte. Eleinte a Csillagbörtönben raboskodott. Később rabmunkára a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem építkezéseire vezényelték, ahol eminens szellemi társaságban (pl. Cziffra György zongoraművész volt a rabtársa) robotolt. Leromlott fizikai állapotban került a hírhedt Márianosztrai Fegyház és Börtönbe, ahol alultápláltságtól és hidegtől szenvedve írta meg nagy misztériumdrámáját, a *Golghelóghi-t*. (*Füleki Gábor annyiban egészítette ki tudomásunkat, hogy papír és írószerszám hiányában a költő a börtönben „csupán” memorizálta művét, majd szabadulását követően vetette papírra a drámát.*)

Szabadulása után Határ Győző egy évig az Állami Ipari Tervezőirodában dolgozott tervezőmérnökként. Vonaton utaztában ismerte meg későbbi feleségét, *Prágai Piroskát*. E szerelemnek köszönhető a *Tururu és Tüürü* című meseregénye.

(*Füleki Gábor Határ(r)okon című esszéjének – megjelent az AGRIA 2017. évi nyári számában – bevezetője kitér az író eddig nem említett legfontosabb műveire: Csodák Országá HÁTSÓ-EURÁZIA, Darályvilág Buzdugániában, Anibel, Éjszaka minden megnő, Pepito és Pepita című regényeire, Intra muros, Filozófiai zárlatok, A Fény Megistenülése, Szentföld a Föld című bölcséleti műveire, valamint háromkötetes Életút című vaskos önéletírására.)*

Az 1956-os forradalom a Visegrádi Alkotóházban érte az író. Ekkor már 42 éves. 1956 végén Angliába emigrált. Ötven évig élt Londonban. 1957 és 76 között a BBC magyar adásának volt a munkatársa. Huszonöt éven át angol diplomatákat tanított magyarra a brit külügy megbízásából. Ebből élt. A londoni St. George's kórházban érte a halál 92 éves korában. Feleségét csak tíz nappal élte túl. Temetése 2007. január 23-án 15 órakor volt Budapesten a Farkasréti temetőben. Az angol nagykövetség és Hiller István miniszter búcsúztatta. Életében Anglia volt a menedéke, halálában megtért a honi földre. Szellemi hagyatékát a Petőfi Irodalmi Múzeumra hagyta. (*Mindnyájunkat örömmel töltött el, hogy az antikvárium látogatói között Londonban született és korábban ott élt angol állampolgárok is hallhattak Határ Győző kimagasló írói nagyságáról.*)

Kérdésként merülhet fel: milyen belső késztetés indított arra, hogy Határ Győző halála 10. évfordulóján emlékverssel tisztelegjek a költő előtt, ill. mi sarkall arra, hogy életműve, írásművészete jelentőségéről szóljak. Holott nem vagyok se irodalomtanár, se történész, se műkritikus, pláne nem más szerzők hívatlan propagátora. Egyáltalán: miért vagyunk itt belső kényszertől űzve, indítatva? Nem tudunk erre más magyarázatot, választ adni, csak... hogy *helyre álljon egy megbicsaklott értékrend*. Keveset tehetünk evégett, de ezért.

Nyilván ez keltette föl nemcsak Füleki Gábor érdeklődését – aki benső ismerője Határ Győző írásművészetének –, hanem e kérdés foglalkoztatta leginkább *Szakolczay Lajost* is, egyik legkiválóbb irodalom- és művészetkritikusunkat. Egy baráti beszélgetés közben – még kéziratban – neki olvastam fel a szóban lévő *Csillagbörtönből a csillagokba* című emlékverset. (Szakolczay Lajos egyik legutóbbi nagy esszé-kötetében, a *Nagybányától Picassóig* címűben a költő írásművészetének 4-5 kritikai tanulmányt szentelt.) Kérdésére azt válaszoltam, hogy Határ Győző szellemi alkatát, szemléletét, írói törekvéseit rokonnak érzem. Hosszú időn át én is hiányoztam az irodalmi köztudatból; nem külföldön éltem ugyan, de itthon *hallgattam* (nem írtam, nem publikáltam) huszonhárom éven át. Valamint nem kevésbé az *irodalmi groteszk* (a nevetséges és a borzongató kereszteződése egy irodalmi műben) művelője volt ő is, mint én.

(*Ennek illusztrálására olvasta fel Füleki Gábor a költő Hajszálhíd c. verseskötetéből az alábbi jellegzetes irodalmi groteszket.*)

A haladás örömei

ötterekú állapotodik meg a ház előtt
gyászfekete elektronikus tragacs
örvendezetek újdonszenvedők:
tárul a hullaputtyony felnyílik a kas
az emeleti rokonság az ablakon át
aláhullajtja ha kije van – elköltözött
elektronikusan felizzik a zsarát
s ő lehamvad a gyorsrostélyok között
ömlik a gáz sok ezernyi lyukon
kék ibolya láng ugrál hő kigyócsövein
s ő – megindulva gyászukon-bajukon
visszadudál: hátramaradott szeretteim!
Az engesztelő gyázmisést no rokon
utána a tűzbe! – gépésze rivall
s lelkiüdvéért mint a zsír: magnetofon
ég-nyekereg egybeolvad csontjaival
most vígasztaló-gombot nyom a gépész
koszorú hamvad szalagos virágkosár
bölcs elektronikus haladás – megáll az ép ész
nincs többé papolás esernyők temetői sár
hurrá! ezután nem megyünk el hazúlról
komótosan ablakból helyben-temetünk
és hogy meg ne feledkezzünk az Úrról:
ott ég Ő is a misében – szétmállt veletünt...
Istenhózzád!... Le se kalimpál – ég szemfedele:
berágják zuzalékolják szeletelik
s hogy megindul az ötterekú targonca vele
pernyéjével alul a celofánzacskó megtelik
a sarkon szemetesékkal összeakadva
– a két autó tapintatból hasonlatos –
a targonca-katlan szalutál s átaladja:
kegyeletből szemeteséknek kijár a hatos
Olcsó ő higiénikus kis helyet igényel
s eltűnván szem elől kezdődhet a tor!
– ez ultramodern elektronikus leleménnyel
mely házaink közt jár már itt zúg-zakatol
1965

Idézzünk még valami fontosat tőle! Határ Győző kultúránk állapotát – ma is érvényesen – a következő ténymegállapítással jellemzi. Tőle citáljuk *Özön közöny* című bölcséleti művéből (104. old.):

„amikor a civilizáció mikrométerrel mérhető hártavékony máz csupán, és a négy-ötévesek értelmi fokán megrekedve, a visszamaradott százmilliók egy labda kergetésének ezerszer annyi figyelmet szentelnek ezen a teljes balkanizálódás felé vágató bolygón, mint amennyi felelősséget éreznek a kilakoltatott földönfutók napon olvadó szabadságáért – ma már kötve hiszem, hogy valamiről is érdemes könyvet írni.”

Lesújtó vélemény! Nemcsak földrajzilag vagyunk közel a Balkánhoz. De azért mégis írt – reménykedően – 60 könyvet, némelyik többkötetes.

Visszatérve félbeszakított gondolatmenetünkhöz (mármint a *rokon lelkek jeleniségéhez a művészetben és a világirodalomban*) annyit bizonyosan tudunk, hogy az alkotóművészek (írók, költők, festők, szobrászok, zeneszerzők) munkássága nem kizárólagosan saját kútfőjükből táplálkozik, azaz nem minden előzmény nélküli, hanem e teremtő elméket különböző szellemi áramlatok, rokonítható törekvések, életsorsok, ihlető példák, hasonló ízlés, stílus, nyelvezet, hangütés stb. kapcsolják össze, termékenyítik meg. E szellemi rokonság tartalmilag *gazdagodás*; sohasem a művészeti, irodalmi felmenő útjának folytatása, pláne nem műveinek másolása, utánzása (az utóbbi epigonkodás).

Babits fogalmazta meg: Homérosz szólítja Vergiliust, Vergilius ébreszti föl Dantét, ilyenkor századévek se számítanak.

Az egyes szerzők ezeket a kapcsolódásokat gyakran maguk is felismerik; esetleg mások ismertetik föl velük, távolba mutató szellemi eredőiket állapítva meg. Engem is meglepett például, amikor 2008-ban Ágh István a *Lyukasóra* című folyóirat hasábjain egy átfogó esztétikai elemzés keretében szembesített irodalmi felmenőimmel, szellemi, nívóbeli rokonaimmal. Eme szellemi rokonságok természetesen különböző mértékűek; vannak közelebbi és távolabbi rokonaink. Formai értelemben a szellemi attitűd – szemléleti forma, szerkezeti forma, nyelvi forma – terén az összevethetőség lehetőségei lehetnek számottevőek vagy kevésbé kimutathatóak. Minderre azért kellett kitérnem, merthogy Füleki Gábor épp efféle összevetést végzett el *Határ(r)okon* című esszéjében Határ Győző szellemi attitűdje és az emlékvers kapcsán. Tény: Határ Győzővel való sors- és életérzés-azonosulásaim egyik önkéntelen és élményszerű kifejezése az emlékvers. A vers és Füleki Gábor esszéje együtt jelentek meg először a NAPÚT irodalmi és művészeti folyóirat elektronikus lapjában, a **naputonline**-ban az író halála 10. évfordulóján 2016. novemberében. Ezt vette át utóbb az AGRIA – ugyancsak országos kitekintésű irodalmi, művészeti periodika – 2017. évi nyári száma print szedéssel. Azóta nem egy kérdező fir-

tatta: miért éreztem Határ Győzöt, magamat is szellemi *harlekinnek*? Válaszom: művészetünk okán. Ennek magyarázatát *Nietzsche művészetfelfogásában* találjuk. Azt mondta: „ki se bíránk a betekintést a valóság tébolyába művészetünk nélkül”. Mert esztétikai jelenségként csak-csak elviselhetők számunkra a lét rettenetei. Ezt bizonyítja a történelem és a művészettörténet párhuzama. Művészetünk, művészi fantáziánk, teremtő képzelőerőnk révén esztétikai jelenséggé, szimbolikus alakokká tudjuk formálni magunkat: mesefigurává, Óz Madáríjlesztőjévé, János vitézzé, Shakespeare III. Richárdjává, Weöres Sándor Psychéjévé, csörgősipkás harlekinné, különféle groteszk alakokká. *Elményre vagyunk utalva* – mondaná az író.

Határ Győző halálának 10. évfordulóján a következő emlékverssel tisztelegtem rokonnak érzett szelleme, monumentális életműve előtt.

Csillagbörtönből a csillagokba

Határ Győző mennybemenetele

lelencek zsoldárát hazátlanul hörögte
felöltvén hite csúfondáros maszkjait
és mindazóta máig döng a jötte,
a messze messiásaként vakít...
az út e tájt hajtűkanyar
s a lépteim mögötte,

parancsuralmak csillagbörtönében itt
ki volt világibb más bitang magyar?
világavesztett napvitorlám
utána farvizet kavar
magamra hánykolódván

a hit szivárvány maszkjait...
azóta döng a jötte:
fönn mennydörög, tornádó tör ki torkán,
szélhárfaín üvölt az orkán;

nagy Európa-szívét hordta mellkasában,
földönfutott a földön ott ~ én itt e kín ~
villámlik ím', hogy másom végre lássam:
kis nép nyelvének hajszálhídjain
csavargó medveszív-rokon
(ma már tudom: a társam)...

két lisztesképű ezerarcú harlekin
egyensúlyozva át e csúf koron,
alattuk bűn a múlt gomolygón...
dörmölgetőn dorombolom
bohém-bizarr komoly szóm:

sok színe rím ~ de kín e szín ~
arcmásom végre lássam!
két úrpolgár, ki fáj, diderg e bolygón,
dévajkodik szitok-mosolygón,

eh, nem e satnya emberfajtól származottan,
hol minden teljhatalmú szent ma hitszegő
s teherhordóik rab világa szótlan...
szabad szólásunk szörnyetege ő,
az istenek szekerein
robogva élve-holtan,

hol más galaktikákban több a levegő...
röpíti balladás dühig e kín,
gömbhalmazokba égi mérge:
mennyből hahol a Harlekin
e görbült néma térbe,

hol minden kényúr hitszegő,
rabok világa szótlan...
búcsút ne mondj! hozzá föl sohse érve,
ne mondj imát... csak verset érte...

(Bővebb – impromptu – változata elhangzott Veszprémben az Utas és holdvilág antikváriumában – Füleki Gábor irodalomkritikus közreműködésével – az író, költő, bölcselelő, műfordító születésének 103., halálának 11. évfordulója alkalmából rendezett irodalmi esten 2017. szeptember 19-én)

Simonyi Emő

Neumann Róbert

A város kissé kiismerhetetlen lett az első pillanatra. A bombázások után a házak körvonala erősen megváltozott, a geometrikus sötét blokkok helyett, amik az utak szélét jelentették, egy fekete csipkefüggönyön tört át a derengés. A még le nem dőlt falak, a dacos kémények, amelyeket nem sodort le a detonáció, az állva maradt lámpaoszlopok ritmusa adott a házakból megmaradt cikcakkos, lyukacsos mintának mégiscsak egy nagyvárosi jelleget, a még megmaradt sarok épületek szögleteivel, amelyek a mellékutcák kezdetét és irányát jelölték meg. A sitt eltakarítása a főutcákon kezdődött, egyelőre a mellékutcákban tornyozódott fel minden ami megmaradt, de már a főútvonalakon meg tudott indulni a forgalom, különösen a pályaudvarok környékén. A vonatközlekedés időnként akadozott, de ha ment, a vagonok árasztották magukból a szürke tömeget, mint a hangyák vándorlása, úgy meneteltek az emberoszlopok megrakodva, megpakolva a különböző felismerhető vagy felismerhetetlen kerületek irányába. Akik teheték, taxit fogadtak, de a többség a már működő villamosjáratokra várt türelmesen. A hidak bordái meredeztek ki a Dunából, és kisebb-nagyobb örvényeket okoztak a víz egyenletes sodrását akadályozván. A város túlsó oldala nehezen volt elérhető. A Margit híd melletti cölöpözött segédhíd és az összekötő vasúti szükséghidak voltak az egyetlen átjárási lehetőségek. A pályaudvarok huzatos, kitört ablakain át az erős szénmonoxiddal a bábeli hangzavar és a gőzmozdonyok nehéz sóhaja, harákolása jutott ki a szabadba. A mindenhonnan áramlottak között fel-felbukkantak a poklok túlélői, akik egyenként vagy kettesével, egymást támogatva, kis motyóikat vagy csak egymást cipelve, összedőlve a gyengeség és erőtlenség miatt, kitérve elérték céljukat, szülővárosuk megállóját.

Voltak köztük olyanok is, akik a nyugati haláltáborokban csontvázként megérték az amerikai felszabadítást. Legalább három hónapos szanatóriumi kezelés után lassan-lassan visszakapva emberi formájukat, felöltöztetve a hideg ellen, még zsebpénzt is kaptak, amivel az otthoni túlélőket meglephették. Így érkezett meg a dachau koncentrációs táborból apósom, aki büszkén emlegette az ötnél több kofert, amit a családjának cipelt barátjával együtt, aki szintén a szerencsés túlélők kicsiny táborába tartozott. Neumann Róbert, a híres budapesti Neumann Áruház egyik tulajdonosa volt, a keleti frontról, egy két munkaszolgálatos sorstársával érte el a Keleti pályaudvart. „Józsikám” – mondta –, „tudod ez hogy volt?” Azok, akik nyugatról az amik felől jöttek, azt kiáltották a pályaudvaron, hogy Hordár, Hordár! Mi a keleti irányból jöttünk: Hordágy! Hordágy! Üvöltöttünk, nyöszörög-tünk... Robi a romok között rátalált lakására, családjára és egyéb kapcsolataira,

de az utolsó évek nyomai, emlékei készítették a felejtésre, rátalált az alkoholra is. Lassan testileg felépült, a régi tulajdona, az üzleti élet romokban megsemmisült. Mivel jó üzletember hírében volt, mint a múlt komoly nagy felelősségteljes nagyvállalkozójaként megtették a Budapesti Élelmiszerellátás vezetőjévé. Robi nagy patrióta volt, hiába küldték munkaszolgálatra, hiába szenvedte el a zsidóságra zuhant embertelenségeket, Robi szerelme Budapest volt, mindent tudott a városról, lakóiról, mivel sportimádó is volt, nem volt olyan sportesemény vagy ahhoz kötődő személyiség akit ne ismert volna. A budapestieket ellátta élelemmel úgy, ahogy csak tőle tellett. Az ő idejében ritkák voltak a fennakadások, gabona, burgonya, hagyma az alapélelem és zöldség, gyümölcs, sőt hús is került a fővárosiak fejadagjához. Aztán jött a felszólítás, a főváros lakossága helyett a vagonok, amelyek krumplit szállítanak, át lesznek irányítva a Szovjetunió felé. Neumann Róbert egy olyan tette szánta magát, amivel az életét kockáztatta.

A vagonokat kiürítette, virágföldet és kavicsot lapátoltatott beléjük, és három sor burgonyát tetetett a föld tetejére. Így gurultak a szállítmányok Csap irányába.

A Rögtönítélő Bíróság halálra ítélte, aztán megkegyelmeztek neki, a munkaszolgálatot és talán az alkoholt mérlegelve, ami kétségtelenül Róbert más döntéseit kissé befolyásolták. Az ítélet vagyonelkobzásra és egy néhány évi börtönbüntetésre módosult. Róbert, ahogy elmesélte, jurisztikai disszertációt tudott írni a két büntetési forma, a fasiszta és a kommunista módszeres emberi méltóságmegsemmisítő gépezetéről. Az áldozatot, aki kristálytisztá lelkiismerettel, ártatlanul került a kínzói markába, elszállították a Donig, és zsákokba tekerve, hullákról lehúzott rongydarabokban, amiket magára tekert, madzaggal testére erősítve ásta az árkokat a harcoló katonák részére vagy futóárokknak vagy temetőnek. A szembejövő munkaszolgálatos csoportban hasonló divat szerint öltözött barátját fedezte fel. Az üdvözlés helyett barátja csak annyit kiáltott át a mínusz húsz fokon: „Mondd, mostanában hol dolgoztatsz?”

Róbert igazságérzését nem tudta semmi hatalom kibillenteni, nem volt megkérnyékezhető. Egy város éhezik, akkor éhezik, ez tény. Ebben a városban élnek és éltek emberek, akik őt a nyomorúságba, munkaszolgálatra küldték, ezért nem lehet az egész országot megbüntetni, globálisan mindenkit.

Egy olyan rendszert, amely a saját éhező lakosságától elrabolja az ennivalót, egy galád rendszer, mondta Robi. Évek múltán kiszabadult. Lakása nem volt, semmije sem volt. A szintiszta lelkiismerete, a büszkesége, a Rákóczi téri srácok előtti méltósága megvolt. Az alkoholnak köszönhette, hogy a Dohány utcai hitközség elhúzódott tőle, onnan nem jött anyagi segítség. Róbert tisztelte a vallást, de nem volt különösen vallásos. A melegebb évszakokat javarészt parkokban, különösen a Rákóczi téren töltötte. Személyi igazolványában a fotója helyett egy tigris képe volt beragasztva. Robinak sötét göndöres, hullámos haja a homloka mellett már

őszült, feje, az arca egy beszédes faun arcához hasonlított. Homlokát mindig ráncolta, orra, mint egy vezér kosé, egy igazi faunorr volt, a fülek szintén, az orr és fülek nyílásaiból energikus szörpamacsok sötétlettek. Előre ugró felső, alsó ajka a heves társalgások alatt spricceltek szenvedélyesen. Klasszikus ajka, ha feszült, kemény gondolatokat kísértek szavai, és hagyták el ajkát, a zárízma megkeményedett, és ajka borotvaéles pengévé vált. Állán még ha borotválkozott is, a szakáll helye kékes foltokban áttetszett az arcbőrén, sokszor egyhetes szakállal lehetett látni, de többel nem. Olyan sörtefélék övezték arcát. Egy nyolckerületi suszter barátjánál volt egy öblös fiókja, ott volt a borotvája, kimosott ing, alsónemű, szappan meg ilyesmik. Egy jóindulatú örömlány viselte szennyeseinek gondját, a kimosott ruhát odavitte a suszterhez, és a tiszta darabokat a fiókban hagyta. Inge, nyáron, télen mélyen nyitva volt, időnként egy sál fityegett rajta, az időjárástól függetlenül, egy többzsebes mellényt viselt, amely mindent magában foglalt, az irodát, egy kifsűt, talán tükröcske is volt mellé, kivágott újságcikkeket, amikkel úgy felidegesítette magát, hogy sörhöz vagy valamilyen más alkoholos megnyugtatóhoz kellett nyúlnia.

A személyazonossági könyvecskéje is a mellényben lapult. Valamilyen melós nadrágja harmonikázott rövid lábain, és minden nem hozzáértő is egy pillanat alatt meg tudta állapítani diagnózisát, ha a lábára nézett, hogy a Robinak a szíve beteg. Hamarosán már csak belecsúszott zokni nélkül a félretaposott fűzős bakancsába, de már befűzni nem tudta. Jövedelme nem volt, úgy élt, mint a téri verebek és galambok, itt ott csippentett valamit le vagy fel magának, voltak öreg iparosok, hordárok, időnként bevették egy kis pénzkeresésre a munkájukba, vagy osztották vele az aznapi kenyerüket. A fiatalabbak inkább sört spendíroztak, mert a szadizmus halkán megsűgta nekik, hogy az alkohol mindig gyorsabban hatott nála. Egy üveg sörrel egy nagyobb színvonalúbb színházba váltottak belépőt Robinál, mint az egész körúti vagy belvárosi Thália deszkái együttvéve. Előadásai magukkal ragadtak, és választékos témaváltása tanúja volt jártasságának a szépirodalomban, a zsurnalizmusban, a politikában és a magas fokú káromkodásokkal cifrázott Rákóczi téri latinban is. A téri padoknak vasból kovácsolt lábaik és kényelmes faléces ülőkéje és háttámasza volt. A nyári éjjeli alvás az akkoriban még sűrű plátánlomb alatt kellemesebb volt, mint szennyes sarkokban, urinierte matracokon. Róbert időnként kiválasztott magának egy padot, ezt a jogát mindenki tiszteletben tartotta, és az éjszaka közeledtével a helye mindig üresen várt rá. Egyik este ittasan kissé vargabetűs tántorgó lépésekkel elérte éjszakai nyoszolyáját, de már valaki feküdt rajta erős alkoholos állapotban. A konkurens nem hallotta Róbert felszólítását, a neki járó helyét elhagyni méltóztasson. Olyan matt volt, hogy azt sem érezte, hogy a felbőszült királya a térnek hangos méltatlanságai, zsörtölődése közepette legöngyöltette a betolakodót az ülőkéről, és a földre ejtette, aztán be-

tolta félig-meddig a pad alá, és a megerőltető munka után rávetette magát jogos helyére, és álomba morfondírozta magát. A hely szokásai szerint a rendőrök az újak, akik a szakmát frissen tanulták, az első munkahelyükként a Rákóczi teret kapták feladatul. Padtól padig ellenőrizték az azon ülőket, párokat, voyeuröket, csólakókat, vidékieket, akiknek elment az aznapi vonat vagy örömlányokat, akik petrezselymet árultak az éjszakában. Lassan odaértek a két brutálisan horkoló, álomba merült riválisához, és elkezdtek Robit rázni, bökdösni, valahogy a mély álmából a kegyetlen valóságba visszatoloncolni. Ébredjen, igazolja magát...ilyesmit hallott és féktelen méreg öntötte el. Ide figyeljen, maga vidéki gyászhuszár, nem látja, hogy én a főbérlő vagyok itt, mit zavar, a molesztálását kezdje alul az albérlőmnél! Azután egy nagyon hosszú összetett mondatot árasztott a fakabátokra, a falusi újoncokra, akik nem tudták, hogy Róbert a téren kivételezett jogokkal rendelkezett. Na, na, mondta az egyik rendőr, magában csak az alkohol dolgozik... Róbert csak ezt a szót vette, kapta fel: dolgozik? Ki dolgozzon ezeknek, soha, soha, ameddig élek, nem dolgozom, dolgozzon a... egyre hevesebb káromkodással támadt rá a két álmát megzavaró buta vidékire.

A körúti mozik egyikét az éjszakai vetítések alkalmával friss levegővel ajándékozták meg azért, hogy az ide-oda tolató mennyezetet a közönség feje felett kissé kinyitották, és a beáramló frisset egy ventilátorral szétosztották a helyiségben. A tér körül felnövő kölyköknek igen nagy élvezetet jelentett, ha a tető felől egy papírba csomagolt szart a forgó ventilátorra dobtak, amely a centrifugális forgás segítségével a lövedéket pillanatok alatt eljuttatta minden irányba a nézőterén. A merénylet eredményeként a nézőközönség először csak szaglászott, aztán egyre hangosabban üvöltöni kezdett, amíg az előadást meg kellett szakítani. A filmnézés közben többször ismerős hang kommentálta a vetített képeket. Különösen szovjet filmeket szeretett Róbert saját szövegeivel kísérni, emberek! Gereblyézve van a sivatag! Nézzék, gereblyézve van a sivatag... hát nem látják, gereblyézve van a sivatag... A filmszínházakban Szepesi György tartott időnként kvízzjátékokat, ő kérdezett, a közönségből jelentkeztek, és válaszoltak. A kérdések általában a sportról szóltak. Neumann Robi kedvenc szórakozása volt válaszolni. A sportriporter nem tudott olyan kérdést feltenni, amit Róbert ne tudott volna megfejtetni. A 36-os Olimpiáde, vagy az atlétika, lovassport, tenisz, boks, évszámok, nevek, országok, dátumok akármilyen extrém, eldugott hely, Róbert verhetetlen volt. Nemcsak játék volt ez számára, hanem keserű valóság, hiszen a jól megfejtett feleletekért pénzjutalom járt. Sokszor ez volt egyetlen pénzforrása. És mit csinált Szepesi, kiltaltatta Róbertet a játékból, R. zavarta szerinte tudásával a játszmát! A királyt, a Tigris meggyalázták a kakalások, a gerinctelenek. Ha egy régi úgynevezett barát, Róbertet becsapta, kijátszotta, elárulta, kis stratégiával kigondolt büntetést rótt rá. Józsikám, mondta, meglátogattam a csávót, érted? Egy kis gyufásdobozban egy

pár poloskát gyűjtöttem, amikor nem látta, az ágya alá csúsztattam a dobozkát, és előtte még egy kis nyílást hagytam a dobozon. Érted, Józsikám, megértesz, milyen élvezet rágondolni, hogy a kis állatkák libasorban elindulnak, és minden hajlatban, redőben mámoros szerelmi duókat játszanak, és szépen sokszorosulnak, és éjjelente ennek a döngnek a mocskos vérét szívják, micsoda elégtétel ez számomra.

Idők folytán, lassan lassan megváltozott a becsület Kódexe a Rákóczi térnek. Régen egy lovagias szellem uralkodott, méltóság és zsványbecsület kötelezte az időstől a legfiatalabbakig minden ott lakót. Az ostrom alatt és különösen utána hiányzott a fűtőanyag, amikor a követségeket a Gellérthegyen és a Várban, a királyi épületeket bedesztázták, megindult a fakitermelés a bedesztázott bejáratok mögött, hatalmas tölgyburkolatok, parketták felfeszítése kezdődött el. Az idősebb csibészek a fiatal körben lődörgő ifjúságot megszervezték, mint a nepáli serpákként teherhordókat, és szállították a tüzelőt a pesti kerületekbe. A háború utáni betörések élkövetőiből is akadt a téren. A téri hierarchia három nemzedékre osztódott. A legidősebbek, akik harminc év felett voltak, a törvényhozó grémiumként uralkodtak, akiknek joga volt megszabni a fiatalabbak feladatait, például a lebombázott vagy felrobbantott dunai hídfőkben levő kis terekbe a betörési zsákmányt elrejtetni, felmászni vele a vasvázakon, és alkalomadtán lehozni, közben mély hallgatási fegyelem is hozzátartozott. Ugyanúgy a Gellérthegy sziklarepedései is szolgáltak ilyen célra. A fiatalabbak hegymászóként is működtek. A tér legkisebbjei a Bosszok lakásainak takarítására voltak beosztva. Ha a szülők vasárnapi korzót tettek hétéves fiú gyermekeikkel, szépen, vasárnapian felöltözve, a téren kártyázó veteránok jelt adtak. Abban a pillanatban a gyerkőcök lemaradtak szüleiktől, és eltűntek egy kapualjban. A főnök szobáit elkezdtek órákig porszívózni és takarítani, a leghosszabban a vikszelés tartott. Aki nem teljesítette a rászabott feladatot, ki lett tiltva a Rákóczi térről. Ez volt a legnagyobb büntetés, ami létezett. Ha háború volt valamilyen okból két téri oligarchia között, egy duell kikerülhetetlenné vált, megbeszéltek a legkevésbé feltűnő helyet, jöhettek a nézők is, és elkezdődött a párbaj. Levették a felső inget és megállapodtak, hogy kések vagy csak birok. A távolabb állók figyeltek, hogy rendőr nélkül zavartalan legyen a küzdelem. Az ilyen leszámolásoknak voltak nyomai, bordatörések, bőrleghúzások, késvágások a karon, hasfalon, fülhibák, kiugrott ízületek és hallatlan nagy kék foltok, különösen a szem körül, a homlok és a halánték táján. Egyedül vívtak szemtől szemben, mint az agancsos vadak a szabadban.

Legendás alakja volt a térnek Vili, az öregkorában még mindig bámulatos jó kinézésű hordár Vili, akkor már mindenkinek Vili bácsija. Élete végéig a megvasalt kétkerekű, hatalmas méretű hordárkocsit toltá, húzta, iszonyú nehéz hagma- és krumpliszsákokkal megrakva, aztán meg a Keleti pályaudvarnál az első hajnali szállítmányoknál várta naponta a rázúduló munkát, az áruszállítást. Az

egész napi utasokkal való bajlódás csak egy kis része volt munkájának, erős izmos teste inkább a nehezebb szállítmányokhoz volt szokva. Magas, szép figurája addig ameddig a Baross Gábor-szobor, amit 1898-ban állítottak fel, a Keleti előtt állni fog, addig Vili minden arra haladónak szemébe fog tűnni, tökéletes testfelépítése miatt, mozdulata, büszke tartása sugározza a nemes szellemű ifjú munkásembert, a méltóságos tartású szépségideált. A két atlétát, akik a Baross-emlékmű két oldalán foglalnak helyet, Viliről mintázták. Szécsi Antal szobrász a nagyon fiatal sportolót választotta modellnek, arcát megváltoztatta az alkotó, hiszen Vili hosszúkás, erős állú és hajlott orra egy inkább intellektuális lényre utalt, mint-hogy Vili valójában egy festő volt. A nyolc kerület felett lebegő padlásból nyert kis műtermes szoba konyhájához végtelen hosszú lépcsőutak fordulókkal, színt váltásokkal variált útvesztők vezettek. Már messziről lehetett a festőszer és az olajfesték gyantás szagát érezni. Felesége kis törekeny jelenség, fekete frufrus rövidre vágott frizurával, vérvörös ajakkal, egy vékony ceruzával rajzolt szemöldök keretezte nagy szürke szemeit, rövid szoknyás, sötétkék ruhában és egy magas, elől gombbal becsatolt charleston cipőben, úgy hatvanon felül egy rehpinscher társaságában tűnt fel a bejáratnál. Szegényes berendezés fogadott, de minden tárgyon látszott fontos használati jelentősége és pótolhatatlansága, hiszen oly messze volt a helység a lenti utcai élettől, és olyan kicsi és olyan zsúfolt, mint egy montparnasse-i festő atelier és egy Marson levő obszervatórium keveréke. A hely hangulata harmonikusan sugározta magából a melegséget, két egymást szerető emberpár, akik egymást nagyra becsülték, közösségük minden jóban és rosszban immár hatvan éve széppé és elviselhetővé tette nehéz életüket. Az egyikből a másik mindig ott állt a párja mellett, és védte körömszakadtáig. Vili megmutatta az éppen ecset alatti friss munkáit, enteriőrök, csendélet, állatmotívumok parkban, felesége feszülten minket figyelt és, ha valami különösen tetszett nekünk, arca kipirult a tetőablak fénye alatt, és büszkén tekintett Vilire, talán ő büszkébb volt a sikerre, mint maga a mester. Képeit barátai, szomszédok vásárolták, de sokat elajándékozott. Az öreg hordár Vili akkor már igen benne volt a korban, hallatlan kondíciója időnként még megengedte a nehéz munkát, hordárkocsija az utolsó percig ott a csarnok oldalánál parkolt.

A csarnok épülete templomként vonzotta magához az embereket. Az ajánlat nem mindig volt nagyon változatos, de az áru egy szabadföldi frissességet hozott a városi aszfalt embereinek, akik nem mindig tudták megfizetni a poros városon kívüli tartózkodást. A zöltséget, a virágot meglocsolták, és üdítő friss illatot árasztottak, amit a füstös, poros tüdők mohón szívtak magukba, a mézédés dinnyék és szőlők illatát, mint a kolibrik a virág nektárját. Átsétálni a sorok között felért egy virágoskerti látogatással. Már a látvány maga felidézte falusi gyerekkorukat, a természet belopódzott vissza a monoton, elfásult eldurvult, agyon dolgozott lelki-

világukba és megpengette az elrozsdásodott húrokat. Időnként még a csarnokon kívül is bódék voltak felállítva, ahol őstermelők árulták Sashegyi, Sasadi és Buda környéki telkükről az őszibarackot, almát és zöldséget meg a kajszit. A futballt játszó suttyó, felserdültekből hirtelen üzletemberek lettek, kinőttek az általánosból, árulták bódékban, amit a család megtermelt. Na meg erős legények voltak, belefolytak a tér egyéb üzleteibe is, a lányokat is futtatták. Méghozzá, hogy a gyümölcsárusítás is menjen, a lányok csak a stand körül körözhetnek, hogy a kontroll meglegyen.

A Rákóczi téren rendszeresen meccset játszottak a törzstagok, általában a közepgeneráció. Az igazi ünnepélyes sörmeccsek rendszerint vasárnaponként történtek. A vesztes csapatnak kötelező volt egy-két rekesz sört a győztesnek fizetni. A sztárok, a téri játékosok, nem tréningruhában játszottak, hanem a legfinomabb öltönyökben, nyakkendő, fehér ing és olasz mokaszinokban emelgették a labdát. Minden megspórolt pénzüket az úri küllemre a nyugati dandykre hasonlóan ápolták, fellépésük perfekt nagyvárosi volt. Sokszor olaszban járó kamionosok vásárolták számukra a legdrágább finom cipőket. A Népszínház utcai Bizományiban nyugati elegáns öltönyöket vettek. Egy idős asszony, akinek fia Las Vegasban volt Conferencier, és minden negyedévben jött az öltönnyel a posta Amerikából, amelyeket továbbhordani hivatása nem engedte meg. Ezzel segítette szüleit és a finom Maxikat a Rákóczi téren. A futballmeccs először zakóban kezdődött, aztán mellre levenni a labdát kissé nehéz volt vele, meg a hőség is közrejátszott, tehát a zakók lekerültek a sportos kemény vállakról, valahová fellógatták őket egy korlátra, padra. Mindenki tudta, hogy a zsebekben pénz és személyes tárgyak voltak. A kilencven percet szakszerűen le játszották, a fehér ingek elöl hátul és a karok alatt hatalmas nedves foltokat kaptak, a mellre vett labdák fekete foltokat okoztak, minden csurgott a verejtéktől, hajak csapzottan lógtak, kövér gyöngyök gurultak a homlokról az arcon át. A zakók zsebeiből sose hiányzott semmi. A gyerkőcök sose jutottak ilyen gondolatra, a havertól lopni. Sajnos, idővel ezek a szokások fellazultak. Jött az új generáció, az újaknak nem kellett gyermekmunkát végeznie, a szülők dolgoztak, sokszor mindketten. A vasárnapi futballmeccsek után hiába keresgélte a tulajdonos zsebei tárgyait, tárca, óra, mindegy, eltűnt. A lovagias leszámolásokból csak legendák éltek. A vékony nyeszlett srácok egyedül megfutamatodtak, bandában voltak csak erősek. Harcaik csak a náluk gyengébbek ellen történtek, például öregemberek ellen. A leütött idős áldozat a földön feküdt már, a többiek tartották és húzták el a támadót, ő még tudott az arcba tiporni és a másik részeg arcbőrét bakancsával lehúzni.

Neumann Robi elfáradt, elfáradt az életétől, a hamsterrad, a hörcsögkerékbeni taposásból. Már minden alkalmat, ami adódott, a piára fordított. Megszokta, hogy gondolatai a világ sorsáról, politikai nézetei, amiket az olvasott cikkekhez

kommentált, senkit sem érdekeltek a környezetéből, azok az emberek ritkán vagy soha sem olvastak, vagy úgyis tudták előre, hogy mit tartalmaznak az újságok. A hideg időjárás kényszerítette a tömeget melegedők felkeresésére, a kényszerű összezártság azonnali konfliktusokat hozott magával, a tökfejek nem értették meg őt.

Nyáron az utcákban, törzs parkok padjain otthonosan, de már erőltetve, fájós lábain odacammogott, és hosszában rájuk dőlt, mormogva elszenderedett. A vadászterülete egészen a tökmagos és szotyolás stadionig kiterjedt, de a szíve már nem volt hajlandó a hosszú sétákat ellátni energiával, egyre kisebb köröket húzott, a végén csak a Rákóczi környékén tanyázott. Minél gyengébb lett, annál nagyobb volt a veszély, a brutalitás veszélye, amely minden nyílásból és kapualjból várt a hozzá hasonlókra, a gyengékre. Vidékről jöttek szerinte a suttyók, fiatal tanoncok és feketemunka-keresők, akikre sokszor nem a kész munkahely várt, hanem a semmi. Frusztrációjukat az éjszakában a padon heverő csöveseken, kegyetlenkedéssel vezették le, ha a maradék italtra valójuk elfogyott, egyszerűen kiforgatták azok zsebeit. Tudott volt, hogy a pénzt, ha volt, nem a zsebekben tartották, különösen ha a szabadban kellett aludniuk. Az új bevándorlók számára ismeretlen volt a városi hobókultúra, a művelt társalkodás, a személyek közti különbség, az udvartartási etikett. Diplomáciájuk eszköze a káromkodás és az ököl használata volt. Az is ismeretlen volt számukra, hogy a téri kis srácok, mint a megszállottak versenyeztek ki cipelheti vigyázatosan Ali nagybögőjét. Az imádott idol Pege Ali kiválaszthatta a heves ajánlatokból a legrátermettebbet.

Időnként filmet forgattak a téren, ilyenkor többen elköltöztek egy másik térre, nem szerettek feltűnni. Sokszor a körben lebzselők munkához jutottak, statisztáltak. Kaptak katonai egyenruhákat a második világháborúból, sétálgatniuk és a söntésnél egy korsó sörrel támasztani a berendezést órákig, cigarettázni is szabad volt. Mire Róbert a térre érkezett, már javában ment a felvétel olyan élethűen, hogy az ittas Robi nem tudta a valóságtól elválasztani a látványt, kővé meredve állva maradt, és nem hitt a szemének. Nem tudott egy szót sem kinyögni. Az egyik statiszta gyerek ismerte Robi múltját, és gondolta, itt az idő kísérletezni. Egy nagyon csúnya ötlete támadt. Odamentek katonásan a náci uniformisban, a hitlerköszöntés után igazoltatni akarták Robit. Az viszont a félelem minden kínját átszenvedve, minden erejét összeszedve a kocsma árnyékszékebe rohant elbújni. A sikerült cirkuszjelenet nagyon felvidította kínzóit, és hahotázva követték, dörömböltek a WC-záron többször, miután nem csak a statiszták, de járókelők is csatlakoztak hozzájuk kíváncsiságból. Úgy nézett ki, mintha meg akarták volna lincselni Robit. Aztán feltörték az ajtót, Robi fent a lehajtott fedőn állt sírva, és lassan felemelte karjait, megadta magát.

Madár János

Végtelen hajnalok

Maradék fünek
lenni kell.
Nem múlhat
föld,
rögöktől harmatos
mező.

Végtelen hajnalok
élnek szívünkön.
A vér
lüktetési fölött
tengernyi
láthatár
nő.

Hullámzik
létünkben valami.
Mélyen rejtett
világ.

Mint
a búvópatak,
eltűnik.
Majd
újra fölragyog
szemünkben
az ág.

Gallyak
ártatlan lényei.
Lombok
kísérnek
rendületlen.

A levelek mögött
megbúvó
fészek is
fölsír.
Jaj – – –,
mivé is lettem?!

Meg kellene

Meg kellene
halnom.
Szét kellene osztanom
a földnek,
ami sosem volt
az enyém.

Arc,
kéz,
mozdulat
a rögök árnyékában.
Porszemek
fölött
szálló
televény.

Mint
a szél.
Mint
a szélben kavargó
lárma.

Úgy
kiálts rám!
Összeszorított
lélekkel,
magaddal
összezárva!

Tanyavég

Se törzs, se ág.
Béna lomb, árny a katlan.
Mintha kővé vált volna minden.
A fa, a fém is oly mozdulatlan.

Alszik a táj.
Homloka sötét égbolt.
Gondok sebhelye a Hold.
Csillaga, reménye régvolt.

Keserű föld

Hároméves voltam a halállal.
Apám sírjánál gyermekként álltam.
Elmúlt szememben hetven év.
De a füvek közt csontjait nem találtam.

Ártatlan volt a csönd és minden csillag.
Nem védett meg a kő, az ég sem.
Véremre hulltak – – – a rögök.
Keserű föld lett szívverésem.

Káliz Sajtos József

Fohász

Uram, látva látjuk,
vesztébe rohan e
bűnös világunk...

S mert megszorult
a góg és a vétek:
mohó láng s özönvíz
emészti néped.

Házunkkal a remény
is elvész örökre!
Hozzád fohászunk:
büntetésünk töröld el...

Gyarló hibáinkat bánjuk.
Urunk, légy kegyes irántunk!
Ne küldd ránk párban
a vizet a tűzzel;

s gyötrő gondunk sötét
fellegét üzd el!...

Füstölgő mécses

A mécses,
ki voltam, még
nincs végleg
kioltva...
Csak csillapul
valahai lángom. –

Éltem én?...
Vagy csak
átsuhantam
e fölfordult
világon?...

Lopózkodó tél

Csűröd tetejét
a bolond szél
tépi-cibálja...

S a kert alatt
ott sunnyog
a lator tél –
az ősz komája!

Hasztalan örködsz,
a dézsmáért
beoson egy éjjel...

S nyomába hull
a hó, mint
az elvásott
dunna tollpihéje. –

Váltott lovakon

Vágtatsz távoli célod felé,
mint akit az ördög
folyton sarkantyúz...
Te meg a lovad hajszolod...
szegény pára csatakosan
nyargal veled... Hova is? –

Őseid lobogó kedve hajt-e,
kik századokon át
itt járták útjukat?...
Miért e hajszja? Hisz'
lovad már csont és bőr
– akárcsak te magad...
Erőd elszivárog, mint
jég alól a víz...

Fölsejlik a kapu... de
be azon már a
Szent Mihály lova visz. –

Fecske Csaba

Gyerekköltők

Iskolahírú, mi több faluszerte ismert költő voltam már (a hátam mögött Petőfi ket-tő), amikor kitépett irkalapokra letisztázva elküldtem néhány versemet Weöres Sándornak, akinek a verseit a *Szabad Föld*ből ismertem: „Csiribirii csiribiri/zabszalma / két csillag közt / alszom ma”, „Éj-mélyből fölzengő / csing-ling-ling – száncsengő” – és nagyon megszerettem. Óvodába nem jártam, ahol Weöres-verseket tanulhat-tam volna, ugyanis Szögligeten az én időmben nem volt óvoda. Szüleim, nagyszüleim idejében volt, a tanácsházát az öregek óvodának hívták, régen az volt az óvoda, rajta maradt a név.

Költőségem úgy derült ki, hogy tanító néni óra alatt versírásan kapott, mondhat-nám fülön csípett, mint egy baracktolvajt. Elkobozta művemem, ráadásul megmutatta az igazgatónak, aki nagydarab, szigorú ember volt, balszerencsémre a számtant ta-nította, ami ugye nem szokott az ember legkedvesebb tantárgyai közé tartozni. Te verseket írsz, óra alatt? – kérdezte, vagy inkább állította dörmögő hangján, ez baljós-latúan hangzott, nem sok jóra számíhattam a jövőben. De mit ad Isten?!

A következő órán azt mondta, most pedig, amíg a többiek megoldják a feladatot, te verset írsz erről az érdekes természeti tüneményről, amikor a tavaszba visszarontott a tél. Legyen a címe: *Márciusi hóesés*. Megszületett a vers, amit Gyula bácsi fel is olva-sott. Így lepleződtem le, poéta ül a harmadik sorban, akit óra alatt olykor homlokon csókol a Múza.

A *Szabad Föld* szerkesztőségétől kértem meg a költő címét. Nagyon megörültem, hogy válaszra méltatott. Valahogy úgy érezhettem magam, mint a mókus mogyoró-szüret idején. Bódultan olvastam dülöngő, a lapról leszaladó betűit, az ittas ember járására emlékeztető sorait. „Kedves öcsém!” – kezdődött a levél, amelyben dicsérte ügyes rímeimet, a versek ritmusát. Pedagógiai megfontolásból-e, vagy valóban így gondolta? Mindenesetre lovat adott alám. Akkor még nem tudhattam, hogy ő min-denkit költőnek tartott, aki vakarózás helyett versírásra használta ceruzáját.

Dicsekedtem fűnek-fának a levéllel, de senki sem tartotta olyan nagy dolognak le-velet kapni Weöres Sándortól. Miért, ki az, kérdezte valaki. Durván sárba taposták öröömöm zsenge palántáját.

A lányok hízelegtek, rágták a fületem, írjak nekik verset az emlékkönyvükbe, lehe-tőleg szerelmeset. És én gyártottam is szorgalmasan a hazafias és szerelmes verseket, az ilyen klasszikus emlékkönyvi versek helyett, mint „a falon mászik egy pók meg egy légy, kívánom, hogy boldog légy!”

A sikertől vérszemet kaptam: megalapítottam az önképzőkört, amelynek nem tu-dom miért, csak fiúk lehettek a tagjai, és óra alatt működött, akkor tartottuk a taggyű-

léseket. A következő ötletem mint elnöknek a verspályázat volt. A pályadíj egy csomag Munkás cigaretta volt, ami még azokat is versírásra ösztökélte, akiknek a hátán felállt a szőr, ha versről volt szó. Sok vers összegyűlt, kocsikerék nyikorgására emlékeztető rímekkel, erősen sántikáló sorokkal.

Hanem egy pályamű kiemelkedett a többi közül, ezt Jóska írta. Elsápadtam az irigységtől, tudtommal első verse volt ez, és máris ilyen remekművel rukkolt elő: „Suttog a fenyves, zöld erdő /Télapó is már eljő//Végire jár az esztendő, /Cseng a fűre szán-csengő.”

Ám a zsűrit nem lehetett félrevezetni, respektálta költői múltamat, és engem hozott ki győztesnek. Csak hetek múlva tudtam meg, hogy ezt a verset maga Weöres Sándor írta, Jóska csak lemásolta. Megnyugodtam, mégiscsak megérdemeltem a csomag cigarettát, amiből Jóska is kapott néhány slukkot, hátul az iskolaudvar sarkában megbúvó deszkabudiban.

Arcunkkal eltakarva

Egyik este rám köszönt valaki. Nyilván egy ismerős, akit eltakart előlem a nő szomorúság, még éppen szépnak mondható, de már a hervadás jeleit mutató arca. Időbe telt, amíg felismertem. Hát persze ő az, futott át rajtam.

Kamaszkorom óta ismertem látásból, akkor már asszony volt, távol tőlem. Titokzatos, mint egy Shakespeare-szonett hőse, zöld szemében hol egy doromboló macska, hol a zsákmányát kiszemelt párduc vágyakozó tekintete.

Névnapomra egy szál sárga gerberát kaptam tőle, kedvenc virágomat. A pusztit, ami járt neki a virágért, a füle tövére kérte, játszott velem, incselkedett, föl akarta szítani bennem a tüzet, ami hajlandóságot is mutatott a lobbanásra. Bronzvörös haját két kezével megemelte, orromat megérintette parfümjének egzotikus illata, ajkamat csiklandozták a selymes pihék, az izgalomtól kissé megszedültem. Ahogy rám nézett, volt abban valami a fürdőző Dianát kileső pásztorfiú, Folcin gyermeki kíváncsiságából, meg a párzani vágyó nőstény vadállati izgalmból. Vágy és remény, szomorúság és öröm.

„Fiú, te elpirultál” – nevetett, attól, hogy észrevette zavaromat, még inkább zavarba jöttem. Öntudatlanul tépkedni kezdtem a gerbera szirmait. Szeret, te csacsi, már hogyne szeretne, mondta és kacagott, most a játszadozó kicsinyét vigyázó anyamacska nézett rám gyengéden.

Megittunk egy üveg pezsgőt, kissé spiccesek voltunk már, jó volt nekem ez a lebegő állapot, kezdtem megszabadulni gátlásaimtól. Nyakunkba vettük a várost, céltalanul lödörögtünk ismert és ismeretlen utcákon, néha megálltunk csókolózni. Látod, meg-

tanítóttalak csókolózni, ha már a kis fruskák nem tanítottak meg. Igazat mondott, és én örültem frissen szerzett tudásomnak. Lebegtem, mint lufi a búcsúban. Beesteledett, kinn és benn homály. A parkban egy padon találtuk magunkat, elszenderedtünk, feje az ölemben, a nadrágon keresztül is éreztem forró leheletét, ő pedig érezte pulzáló vesszőmet. Erre kigombolta a nadrágomat. Felnyögtem a gyönyörűségtől, ahogy mohón a szájába vett.

Rendőr ébresztett kábulatunkból, telihold volt, nyár, mit keres itt ilyenkor egy földhözragadt rendőr gumibottal az oldalán. Hosszasan tanulmányozta iratainkat, fejét csóválva morgott valamit az orra alatt, mintha sajnálta volna, hogy nem körözött bűnözők vagyunk vagy káemkák, csak egy flúgos pár, egy kölyök meg egy érett nő, akit férje már megunt, hát fiatal fiúkkal vigasztalja magát. Szinte hallani lehetett, hogy ezeket gondolja a rendőr, aki nem tudhatta, hogy a vörös hajút kislánya várja otthon, emlék volt férjétől. Élete biztos pontja.

A zavaró körülmények ellenére sütött a hold, túl szép volt az egész, ha most sebet ejt rajtunk valaki, talán nem is vér, hanem holdfény serked belőlünk. Kóboroltunk összevissza a városban, néha buszra szálltunk, néha villamosra csak úgy hirtelen ötlettől vezérelve, egyszer még egy csacsifogatra is fölkéredzkedtünk. Tele voltunk egymással, holdfényvel és persze alkohollal. Nem is tudom, hogyan érkeztünk haza. Csendes kis utcában lakott. A ház előtti villanyoszlopon koszos kis égő hunyorgott, megspórolva árnyékunkat.

A szobában kékes fény derengett, Jutka már aludt. Álmában fölsírt, mire kilopakodtunk a gangra, ő egy szál bugyiban. A kertben bezsongva ciripeltek a tücskök, messze a vasgár duhogott durván, baljóslatúan. „Szép melled van” – mondtam, ahogy meg-simogattam, harminc éve ellenére olyan kemény volt, bolhát lehetett volna elnyomintani rajta. Nyakam köré fonta a karját, megcsókolt mohón, torkából nyöszörgésszerű hang tört elő, mint ahogy csontra lelt éhes kutya ad hangot örömének, haját rám zúdította a nedves éjszakai szél, amely az almafa alól tört ránk követelőzően. „Most jobb ha elmégy” – mondta, és gyöngéden megsimogatta az arcomat.

Azóta nem találkoztunk.

A kis sakkmester

Gyerekkoromban sokféle sportot kipróbáltam: fociztam, atletizáltam, bigéztem, snúroztam, snóbliztam, mielőtt a sakkra rákaptam volna. Karácsonykor sakkkészletet hozott a Jézuska. Igazi sakkot, igazi sakkfigurákkal, igazi fekete-fehér kockás táblával, amilyenről addig csak álmodoztam. A Jézuska persze nem csak úgy a hasára ütött, nagyon is jól tudta, ahogy az szerintem kötelessége is neki,

hogy mire vágyok. Tudta, hogy én már tudok sakkozni, ezt úgy értem, hogy tudtam a lépéseket, tudtam, hogy a lóval L-alakban lehet lépni, a futóval meg átlósan és így tovább. Alig vártam már, hogy ilyen igazi sakkkal játszhassak. A *Pajtás* újságból tanultam meg a lépéseket, volt egy sorozat kezdőknek. a figurák rajzát is közölték, ezeket ki lehetett ollózni, amit én meg is tettem, aztán kartonra vagy fakockára ragasztottam, már csak egy pepita kartonlap kellett, és kész is volt a sakk-készlet, nem igazi, de valami olyasmi, úgy hasonlított az igazira, mint a veszszőparipa a valódi, eleven lóra. Ezek az én primitív sakk-figuráim a nyomába se érhetek a nagybátyám orosz hadifogságban gondos, sokéves munkával, művészi érzékkel faragott figuráinak. Az ő lovai valódi lovak voltak, a királynő igazi felséges asszony, a király már a tekintetével is tudott parancsolni. A lovak ha akartak volna, nyeríteni tudtak volna. Lónyelven mesélni a végtelen szibériai síkság fogcsikorgató teleiről, ínségtől, honvágyról.

Nagyon örültem a Jézuska ajándékának, de örömet beárnyékolta, hogy a családban senki sem tudott sakkozni, és nem is mutatott rá hajlandóságot. Nem volt kinek megmutatnom a bábutologató tudományomat, szomorúan bámultam a Jézuska elhamarkodott ajándékát. Az is bántotta igazságérzetemet, hogy a bátyámnak felhúzható repülőgépet hozott. Irigykedve bámultam a levegőbe emelkedő járművet. Az bezzeg működött játszótárs nélkül is. A csodájára jártunk, nem tudtuk elképzelni, mitől repül. Szétszereltük, de a titok nyitjára nem jöttünk rá, sőt hiába raktunk bele vissza minden alkatrészt, már nem működött többé.

Nem maradt hátra más, mint megtanítani Laja barátomat sakkozni, focizni különben sem tudott, két bal lábbal áldotta meg a teremtő, igaz, a sakkhhoz sem mutatott különösebb érzéket. Szegény ember vízzel főz, tartja a mondás, én Lajával sakkoztam tanulás helyett. Elég unalmasak voltak ezek a partik, hiszen mindig én nyertem, tízből tízet. Nagyobb erőpróbára vágytam, arról álmodoztam, hogy kihívom a világbajnokot. Mit nekem Hekuba! Merészebb pillanataimban magam előtt láttam az újságok címdalát: „A szögligeti kis csodasakkozó győzelme a világbajnok felett!” Szénakazalra emlékeztető frizurám alól boldogan vigyorgok az újságolvasóra. Mert a fényképemet is közölte az az elképzelt újság.

Míntha a ló rúgott volna meg, amikor először bemattolt Laja. „Biztosan csalnál, amikor nem figyeltem oda” – gyanúsítottam meg elvörösödve a haragtól és szégyentől. „Legközelebb jobban odafigyelek” – fenyegetőztem. De bizony hiába figyeltem én, ezentúl mindig a barátom nyert, tíz partiból tízet. Azóta se akadt, akit le tudtam volna győzni, igaz nem is nagyon próbálkoztam. Idő múltán pedig kétségem támadt, egyáltalán sport-e a sakk, hidegen hagy, ki ül a sakkvilág trónján. Laja barátom is már az égi sakk-bajnokságon vívja meccseit. Remélem legyőzte Botvinniket, már csak politikai meggyőződésből is, meg az én kedvemért. S nagybátyám gyönyörű sakkfigurái is hova lettek?

Török Nándor

Születésnapomra

Ötvenkét éves lettem én,
a gondolat (mi lett enyém,
s mi nem),
hiszem,

nem tépi minden percemet,
valaki ügyis eltemet,
ha majd
a zajt

megunva arra ébredek
a csendben, csendes képzetek,
árnyak
várnak,

s táncolnak nap mint nap körül,
képen többé már nem körül
a jó
való.

Nem kételkedhet senki sem,
létem így egész lesz, hiszen
akin
a kín

csselfogást soha nem talál,
azt nem érdekli a halál
szele,
vele

már régen megbarátkozott,
és ez az áldott-átkozott,
ha hív,
naiv

gyermekként talán elhiszem,
hogy ennél többre is viszem.

A vég
ma még

minden ok nélkül fenyeget,
ha kell, megtartom az eget
magam!
Magam

nem kímélem továbbra sem,
fönről ügyis visszaesem
megint,
s megint

a balsorsomnak jobb keze:
ezt megérdemelted, nesze
hiú
fiú.

Epilógus:

Maradok hát, aki voltam,
életét is gyakran holtan
töltő
költő.

Kovács Daniela

Én továbbviszem fáklyád lángját

Ma letérdeltem sírod küszöbén.
Álmod füstje még fel-fellebegett,
majd fittyet hányva a lét közönyén
alakot öltött és rám nevetett.

Már semmid se fáj. Éhség se gyötör,
nem nyeled többé a bűn mérgeit.
A szélnek feszülsz, míg a sírgödör
öleli körbe holt reményeid.

Mindegy már neked, hogy szeretnek-e,
hogyan az úri kegy ma kit gyámolít,
vagy, hogy ifjaink háromnegyede
rég elhagyta hazánk határait.

Nem dühöngsz. Nem nyílik szóra ajkad,
már az se bánt, hogy négyszer temettek.
Szárszó óta gúnyolódnak rajtad,
és bemocskolják drága nevedet.

De én élek. S mint túlélő végzet
bejárom a világ hosszát-szélét,
s rábírom e birka nemzedéket,
hogy a valót sírkövedre véssék.

A valót... hogy Szárszón, aznap este
sétálni vágytál csupán. Szótlanul.
Ízt kerestél az aznapi vershez,
nem sejtve, hogy a vonat megindul.

Aláhajoltál. De a csöndön át
a jelző síp feljajdult zokogva,
megtorpantál, majd követted nyomát,
s menekülni vágytál szívszorongva.

Nem sikerült. Nehéz hervadás-szag
szállt akkor a közömbös világra.
Lángod nélkül az emberek fáznak.
Egy nagy Egész tört ott szét szilánkra.

Bagi István

Születésnapomra

Hommage á J. A.

Alig lettem túl a húszon,
máris nyolcvantól búcsúzom,
szevasz
tavasz!

Több volna most a kevesebb,
és bizony nem is repesek
lévén
ily vén.

Utam batyuját latolom –
se dicsőség se hatalom:
lim-lom
halom;

kicsik a batyuk, vagy nagyok -
egyre megy, úgyis itt hagyok
csapot -
papot...

Jó tanárom volt Szegeden
mutatni gyógyász szerepem:
remek
sereg.

Tiszta szívvel, lege art' -
dolgom lenni úgy akart
becses,
kecses,

érte számos mosolyt kaptam,
ennél többet – akinek van -
ér-e
bére?

Utam volt olykor nehéz is,
gyógyírom lett a poézis,
kísért –
s kísért.

Hullámok ha összecsapnak,
a vers jó ovosnak, papnak,
igaz
vigasz.

Becsüld a költőt, a dalát,
lelket lélekhez hidal át
Tilla
s trilla.

Az Oscar árnyékában

Szűk Balázs beszélgetése Meskó Zsolttal

2006-ban egy magyar kisjátékfilm jutott az Oscar-díj versenyében a legjobb tíz közé, de onnan már nem jutott a legjobb ötbe, mint Deák Kristóf idei kisfilmje. A 2006-os filmről és rendezőjéről Meskó Zsoltról ma már nem sokat tud a filmes közvélemény, pedig az akkor a siker küszöbén álló Fiúk a házból című kisjátékfilm megérdemelné a figyelmet.

– **A Színház- és Filmművészeti Főiskolán 1996-ban végeztél Zsombolyai János vezette első produceri osztályban. Ezek után hogyan kezdtél el mégis filmeket rendezni?**

– A produceri diplomafilmem, a *Morel fiú* című kisjátékfilmem volt, Kamarás Ivánnal, Darvas Ivánnal, Hajdú Szabolccsal a főszerepben, amelyet Xantus János rendezett. A filmforgatás során sokszor azt éreztem, hogy én másként csinálnám rendezői szempontból, de mivel ez egy produceri vizsga volt, nem is szerettem volna a kelleténél jobban beleszólni János munkájába. A film sikere és mozibemutatója után érlelődött meg bennem, hogy szívesen kipróbálnám önálló rendezői gondolataimat is, megnézve, azok hogyan működnek nagy vásznon. Így készült el a *Fehér alsó* című film Básti Julival, Hujber Ferencsel és Kamarás Ivánnal. Ami szintén mint kísérő kisjátékfilm nagy mozisikert aratott.

– **Hogy lehet azt mérni, hogy egy kísérő kisjátékfilm sikert arat?**

– Egyrészt beszédtemává vált, másrészt jók voltak a kritikák, harmadrészt pedig egy szép, személyes emlékem is kötődik ehhez a filmhez. Kíváncsi voltam, hogy a sok pozitív szakmai visszajelzés után hogyan fogadják az emberek a moziban a filmet. Ezért a bemutató után három héttel elmentem egy normál délutáni vetítésre a Puskin moziba. Senki nem tudta, hogy ott vagyok, beálltam az utolsó sor mögé – majdnem telt ház volt –, éreztem, hogy szereti a közönség a filmet. Jó helyen nevettek, jó helyen hördültek fel, és aztán a film végén megtörtént a csoda: egy hétköznap délutáni moziközönség elkezdett tapsolni... Ha jól emlékszem, valaki még be is kiabált egy Bravo!-t. Megrendítő élmény volt ezt alkotóként megélni.

– **A Fehér alsó előtt voltak már dokumentumfilmjeid: a *Félix* és a *Waterloo 1815–1995*. Ez utóbbi rövidfilmed hol lett felvéve?**

– A *Waterloo* egy dokumentumfilm a waterlooi csata ötvenkénti újra játszásáról, amelyet az egykori csatatéren, a mai Belgiumban forgattunk. Több ezer hagyományörző korabeli egyenruhákban, fegyverekkel 250 000 néző előtt „elevení-

ti” meg újra a csatát. Van bennem egy ilyen érdeklődés. Immár tíz éve rendezem a Nemzeti Vágtát, ott mindig álmodok egy ’48-as csatajelenetet. Magam is lovagolok, érdekelnek ezek a korszakok. Egy kosztümös, lovas történelmi film a nagy álmom, ha még filmezek valaha... A *Félix* pedig Lajkó Félix pályájának indulásáról szóló kisfilm. Én voltam az első magyarországi producere. Több évig dolgoztunk együtt, de aztán elváltak útjaink.

– **A *fiúk a házból* című filmben is nagy csata és tömegjelenetek vannak. Egyébként úgy érzékeltém, inkább intim tereket keresel (A Morel fiú – 1996, A fehér alsó – 2000, Somlói galuska – 2002. Szent Iván napja – 2002, bár itt a külső világ valóságos háborús övezet)**

– Van igazság ebben az állításban. A négy utóbbi idézett filmre mondta valaki, hogy a ’89-es rendszerváltás krónikái, de a *Szentiván napja* után, amelyben ismét Kamarás és Darvas Iván voltak a főszereplők, de szinte játszott benne a teljes hazai élmezőny: Mácsai Pál, Jordán Tamás, Básti Juli, Fullajtár Andrea, Szabó Győző, Pindroch Csaba, Hajdú Szabolcs és még sokan mások... abbamaradt a filmes pályafutásom. Mondhatnám: az enyém egy klasszikusan félbemaradt életmű, három nagyon erős kisjátékfilmmel: *Fiúk a házból*, *Somlói galuska*, *Fehér alsó* és egy elsőfilmes nagyjátékfilm-kísérlettel. A magyar filmszakma mindig belterjes volt abból a szempontból, hogy ha az első filmed sikeresnek ítéltetett a szakma által, akkor utána automatikusan kaptad a pénzt a következő filmjeidre. S akárhány szörnyű, rossz filmet csinálhattál, úgy voltál elkönnyelve, mint annak az első jó filmnek a készítője. Ha az első filmedet fenntartásokkal fogadta a szakma, akkor nehéz volt a továbblépés. Számomra tankönyvi eset volt, ahogy a *Szentiván napját* bemutató Filmszemle végén a zsűri elnöke értékelte az összes produkciót egy-két mondattal, egyetlen filmet kivéve, az enyémet... gondoltam elfelejtette. Aztán a *Filmvilágban* megjelent ugyanez az elemzés, már bővebben a Szemle után. Ebből is kimaradt a *Szentiván napja*... A pletykák szerint állítólag nem is látta a filmet. A neves esztétát utána így hívtam magamban: A Hiteltelenség Esztétája. Itt már elkezdődött furcsa viszonyom a magyar filmgyártással.

– **Terveztél egy Petőfi-filmet is, „amely emberközelségre hozta volna” a költőt. Hajdu Szabolcs egy debreceni anketon említette, hogy szeretne egy személyes fikciót készíteni a mítosszá növelt emberről.**

– A Petőfi-film előkészítésére nyertünk támogatást. Akkor hoztam össze mint producer a korábban együtt nem dolgozó Hajdú Szabolcsot és Nagy Andrást. Ki is mentek Erdélybe anyagot gyűjteni, aztán nem lett belőle semmi, több ok miatt... de ez egy hosszú történet... ők szerencsére egymásra találtak ...sok jó film lett a gyümölcse... de már nélkülem. Közben még leforgattam egy kisjátékfilmet a *Somlói galuskát* Nagy Ervinnel, Csányi Sándorral, Pokorny Liával, Fekete Ernővel, Kamarás Ivánnal a főszerepben. Ez egy minimusical volt. Énekelnek, táncolnak

benne, és egy keserédes szerelemről szól. Szinte olyan, mint egy magyar *Kaliforniai Álom* tizenvalahány évvel ezelőttről. Érdemes lenne most újra bemutatni.

– **Milyenek kisfilmjeid és egyetlen nagyjátékfilmed világa, stílusa? Milyen szerkezetekben gondolkodsz?**

– Színészközpontú vagyok, mindig szerettem a '60-as, '70-es évek magyar filmjeit, ahol a legkisebb szerepekben is nagy nevek játszottak. Én is erre törekedtem minden filmemben. De nagy hangsúlyt fektettem az egységes látványvilágra is, így a díszlet, a jelmez, a kellékek harmóniájára. Egyfajta novellisztikus történetmesélési hajlam felfedezhető alkotásaimban, lineáris vonalvezetés, tiszta drámai szerkezet. A filmjeimben eddig idáig jutottam csak. A színdarabjaimban, színházi rendezéseimben ezt a dramaturgiai repertoárt már bővíteni tudtam... Bacsó Péter szavaira máig emlékszem: „Amit az első nagyjátékfilmben úgy érzed, hogy nem tudtál megoldani, azt majd a következőben megcsinálod...” mondta mindezt 30-40 nagyjátékfilmmel a háta mögött, csak azóta átalakult a filmgyártási szisztéma is. Nem volt szükségszerű, hogy az első filmet kövesse több, főleg ha a rendező, azaz én sem akartam, hogy kövesse.

– **A 16 perces *A fiúk a házból* (2006) rövidjátékfilmed személyes vagy talált történet?**

– 1956 sokáig titok volt előttem, mint minden szocializmusban felnőtt gyerek előtt. A családban nem beszéltek róla, de azért valamit sejteni lehetett, valami nagy elhallgatott dologról van szó. Aztán a rendszerváltás körül hirtelen kiderült, hogy a nagyapám is '56-os volt. Három évet kapott, aztán amnesztiával korábban szabadult. Édesapám Amerikába akart kimenni 15 évesen, de aztán egy jugoszláv menekülttáborban megbetegedett, és hazajött.

Nagyapámtól hallottam először azt a kifejezést – amit azóta sem soha – 1956-ról, hogy ez testvérháború volt. Magyarok a magyarok ellen. És hogy bár csodálatosak voltak azok az '56-os napok, de ettől mégis valahogy keserűség volt benne. Nem is a börtönevei miatt, hanem emiatt a testvérháború miatt.

Mint lelkes álmodozót sokszor elragadott a képzeletem, hogy 1956-ban én is biztosan harcoltam volna egyetemista forradalmárként. Aztán később, amikor elkezdtem foglalkozni a témával, megdöbbenett egy egyszerű számomat, hogy mindkét oldalon, azaz a forradalmárok és a hivatalos magyar államot védők oldalán elesett harcosok, katonák átlagéletkora 21-22 év.

Befészkelte magát az agyamba az a gondolat, egyáltalán nem egyértelmű, hogy ennyi idősen forradalmár lettem volna-e, vagy éppen a másik oldalon besorozott kiskatona. Ez a két kép, a testvérháború képe és a huszonevesen ki tudja melyik oldalra kerülsz látomása volt a film ihletője.

– **A filmben nem beszélnek?**

– Az, hogy formailag ez egy szavak nélkül játszódó film legyen, az a gondolat,

nem tudom, honnan jött, de beleszerettem, és megpróbáltuk végigvinni a történeten.

Igen, ez egy némafilm, azaz egy olyan film, ahol a szereplők nem beszélnek, kizárólag zörejek, zajok, a környezet hangjai hallatszanak. Ez a kihívás izgatott, és valahogy volt egy olyan érzésem is, hogy már agyon van beszélve a filmekben ez a téma. Erősebb, ha csak a képek beszélnek. Ez mégiscsak film, nem színdarab. Ez számomra is tanulságos önkorlátozás volt, mert a korábbi és későbbi filmjeimben nagy súlyt helyeztem a nyelvi közeg megteremtésére, itt pedig ezt a mankót el kellett dobnom. A film két gyerekkora óta barátságban álló fiú története, akik egy házban laknak, egy lányba szerelmesek. Az egyik a forradalom napjaiban egyetemista, a másik besorozott kiskatona az ÁVH-nál, s egy napon a barikád két szembenálló oldalán találják egymást. Mindezt a történetet egy kisfiú szemszögéből is látjuk, aki tanúja lesz a harci eseményeknek.

– **A kisfiú filmvégi futása az üres városon keresztül meghatározó jelenet?**

– A futásnál maximum tudat alatt, akkor ez így mint példa nem volt a fejemben. A gyerek víziója a két fiúról izgatott, hogyan jelenhet meg trükk nélkül, s ehhez jött a futás gondolata s a folyamatos kameramozgással megoldott látomás. Amikor ez összejött, nagy boldogság volt a stábben. Rengeteg ember nagyon precíz egymásra figyelő összmunkája volt. Ott olyan olcsófilmese módszerekkel nagy bravúrnak gondoltuk... nem tudom, külső szemmel mit ad... ott még a zene a nagy találmány. Verdi *A végzet hatalmából* a kórus („La vergine degli angeli!”). Korábról ismertem, s amikor a zenét kerestem, egyből ez volt ide a megoldás, kétség nélkül, mintha ide írták volna. Egyébként ez egy erősen zenei film: elhangzik benne az *Egmont nyitány* fő motívuma, önállóan és a Himnusszal összemósódva, de ott van a film eleji készülődés idillben egy korabeli sláger, korszak-millő (Friesz Károly – Szécsén Mihály: *Hófehér gyöngyvirág*).

– **Az ’56-os tematikában hatott-e rád a *Philemon és Baucis* (1975) Makk Károly kisjátékfilmje intimitásában, akusztikus finomságaiban?**

– Makk Károly nem gondoltam. A futásra egyébként Fábri Zoltán, aki tanárom is volt a főiskolán, *Ötödik pecsétje* hatott... amikor a kihalt utcákon robbannak s összedőlnek a házak... a kihalt autók, gyalogosok nélküli utcák irtózatossá ereje. Elveszve egyedül a városban... ez bennem volt mindig, mint saját énképem is, persze a kisfiú is én vagyok s a két barát is, aki álmában vele fut.

– **Említetted, hogy a forgatás egyes pillanatai szinte a csodák közé sorolandók.**

– A film nagyrészt saját finanszírozásból készült, „gerilla” körülmények között. Gimnazista ingyen statisztákkal, kevés pénzért vállaló színész barátokkal, de a stáb profi volt. Vannak benne Budapest történelmi jelentőségű jelenetek, pl. a kisfiú nagy futása a végén, mert a Leonardo utcát, ahol fut, azóta szinte teljes egészében lebom-

tották. A Pártház épületét a Ludovika Akadémia épülete játszotta az Orczy téren. A forradalmi tömeg nagyrészt a Vörösmarty-gimnázium dráma tagozatos diákjai közül került ki, akik önkéntes alapon vállalták a feladatot. Mivel kis költségvetésű film volt, ezért a harci jelenetek is olcsó megoldásokkal készültek, de szerencsére ez a vásznon nem látszik. A két fiú futása a film elején, amikor még kisfiúk, az utólag került a filmbe, Schultze Éva dramaturgia tanárnőm javaslatára. Ezzel érzékeltetve, hogy a három ember barátsága egészen gyerekkoruktól ered, így sokkal erősebb és drámaibb a szembeállításuk a film végén. Nagyon izgultam, hogy honnan találunk két olyan gyereket, akik hasonlítanak a főhősökre. Általános iskolákból toboroztunk hasonló korú gyerekeket. Angyali közreműködésnek gondoltam, és a stábbal együtt leesett állal néztük, amikor a válogatásra belépő első két gyerek teljes hasonlóságot mutatott az idősebb karakterekkel. Utána még illedelmességből megnéztük az összes többi gyereket is, de az első két fiú került a filmbe.

– **A film a természetes amatőrség és túéles profizmus nagyon szép elegeye.**

– A két főszereplő akkor végezte el a főiskolát. Tóth Attila (Egyetemista) és Kasvinszky Attila (Katona) Direkt két ismeretlen arcot kerestem. A két női alak, a Lány (Török-Illyés Orsolya) és a Szabadságharcos lány (Bacsó Tünde) Hajdu Szabolcs karakteres színésznői. Balkai Gézának, ha jól tudom, ez volt az utolsó filmje. Ekkor már nem nagyon hívták sehova, de én mindig nagyon szerettem volna vele együtt dolgozni. A világot bejáró operatőr Szaladják István (*Madár-szabadító, felhő, szél; Aranymadár, Favágók; Maraton, Zárás, Winnetou, Az élet ereje, Tamara*), a vágó, Politzer Péter (*Gránátok, Csendes éj*) és Pataki Éva újból nagyon szép munkát végeztek.

– **2017-ben újból egy magyar rövidjátékfilm került be a nagyok játszótérére az öt legjobb élszereplős rövidfilm közé, Deák Kristóf *Mindenki* című remeklése. De a tídről mintha a szakma és a közönség is megfeledkezett volna: pedig 2006-ban a *Fiúk a házban* bejutott a világ 10 legjobb kisjátékfilmje közé.**

– Az Oscar-díj furcsa történet. Gyerekkoromban stasztáltam a *Mephisto* című filmben, mint Hitler-jugend és azt a jelenetet egy különleges utcában vettük fel, ami bevésődött az emlékezetembe. Később mindig kerestem a városban ezt az utcát, de nem tudtam a nevét, így soha nem találtam meg. Főiskolás koromban végre ráleltem, és még mindig nagyon tetszett. Megfogadtam, hogy ha egyszer filmet forgatok, akkor ebben az utcában is lesz egy jelenet.

A *Fiúk a házbnál* jött el az idő, hogy ide jöjjünk forgatni. A kisfiú futásának első része lett ebben a *mephistós* utcában felvéve. Amikor ezt a történetet ott meséltem a stábnak, akkor idős fővilágosítónk, Marton István mondta, hogy ő is emlékszik rá. Elkerekedett a szemem. Mondta, hogy ő volt a fővilágosítója a *Mephistónak* is. Vicesen megjegyeztük, készül a következő Oscar-díjas film...

Ez a gondolat befészkelődött a fejembe, és nem hagyott nyugodni. Később meséltem viccesen erről Sándor Pálnak, aki összehozott egy amerikai–magyar producerrel, Hámori Andrással, aki megnézte a filmet, és azt mondta, hogy ebben benne van az Oscar, próbáljuk meg.

Amerikában bemutatták moziban, így nevezhetővé vált a versenyre. Az első körben több száz film van, abból kiválasztanak ötvenet, abból tízet és abból ötöt. Mi eljutottunk a legjobb tízbe. Innen a történet úgy folytatódik, hogy az Akadémia kisfilmes szavazótagságának három vetítést tartanak, New Yorkban, Los Angelesben és San Franciscóban, ahol levetítik a tíz filmet. Hámori András képviselője minden egyes vetítésen ott volt, és mindig hívtak utána, hogy most három filmnek tapsoltak, most négynek, most ötnek, és mi mindig benne voltunk.

Hámori András nagyon lelkes volt, de mint később kiderült, rutintalanok voltunk ebben az Oscar-versenyben. Utólag visszanezve két szakmai hibát követtünk el, mondták aztán a szakértők. Az egyik az, hogy egy évet kellett volna várni, mert mi 2005-ben neveztük be a 2006-os díjátadóra, és ekkor még előtte voltunk az 50. évfordulós ünnepségeknek, ami akkor Amerikában is jelentős volt. Ha egy évvel később kerül be a film, akkor a magyar forradalom témája már mindenkinek ismerős lett volna. Másrészt pedig nem kerestünk meg egy amerikai forgalmazót.

Utólag kiderült, hogy nem csak a nagy, de a kisfilmek között is nagyon fontos szerepe van a helyi forgalmazónak. Volt pl. olyan forgalmazó cég, amelyiknek minden évben volt kisfilmje az Oscaron, és így jól tudott lobbizni az Akadémia tagjainál. Utólag nézve, amerikai forgalmazó nélkül nem volt sok esélyünk. Így viaszként maradtak olyanok, mint egy akadémiai tag levele, hogy nagyon sajnálja, hogy a film nem került be a legjobb öt közé, mert szerinte ez volt a legjobb.

– **Miért hagytad abba a filmezést?**

– Nekem ez fordulópontot jelentett a filmes életemben, mert utólag látva, a rosszul értelmezett egocentrikus hozzáállásom miatt talán megsértődtem a Világra, vagy valami hasonló, de minden esetre elhatároztam, hogy én itt befejezem a filmezést, mert hiába csinállok bármit, úgysem érti meg senki. Így a *Fiúk a házból* azóta sem került bemutatásra sem moziban, sem a televízióban Magyarországon. Ez az én döntésem volt. Mindig vártam a megfelelő időpontot, de úgy éreztem, az soha nem jött el... Amikor először megnéztem nagy vásznon, akkor azt hittem – ez is még a hiúság része – hogy a végén a kisfiú futása a magyar filmtörténet emblematikus epizódja lesz... így hogy nem látta senki, már nem sok esélyt adok neki, hogy az legyen...

Előtte még egy hibát elkövettem, hogy mivel nem volt pénzem a befejezésre, félkész állapotban beneveztem a Filmszemlére. Mint később a zsűrielnök tájékoztatott, így is ennek a filmnek akarta adni a fődíjat, de egy zsűritag azt mondta, hogy akkor ő kivonul a zsűri munkájából, mert ő semmilyen díjat nem adna ennek

a filmnek. Így aztán mivel annak idején csak egy kisfilmes díj volt, nem kaptam semmit.

Fájó pillanat volt, hogy amikor beültem a film vetítésére a moziba, akkor a telt-házás teremben már csak a zsűrinek fenntartott sorban volt hely, így volt szerencsém átélni, hogy az említett, tiltakozó zsűritag már a film főcíménél felállt, és a film végéig vissza sem jött, így az akkori gyakorlat szerint csak az előre leadott VHS-en láthatta a filmet. Na, az ilyenektől és az ehhez hasonlóktól ment el a kedvem a magyar filmgyártásban való részvételtől. De hát ezek már csak az én személyes, rossz emlékeim, sérelmeim. Ma már látom, hogy az én hozzáállásom sem volt a legmegfelelőbb.

Arra büszke vagyok, hogy a filmben vannak olyan jelenetek, beállítások, amelyek sehol máshol nem láthatók magyar filmekben, se '56-os témájúban, se másban. De természetesen vannak benne még iskolás hangulatú megközelítések, amelyeket ma már másképp csinálnék. A film az első változatban ott fejeződött be, ahol a kisfiú összefut a lánnyal. Az amerikai producer kérésére került bele az utolsó képsor, amit az első változathoz kihagytunk.

– **Ha nincs filmrendezés, akkor marad a producérség? Esetleg a színpad kísérletezés, társulatszervezés, színigazgatás, bábszínház, mint régebben?**

– Az elmúlt években színházzal és zenés produkciók létrehozásával foglalkoztam. Pl. az Experidance Táncársulat számára nyolc előadásnak voltam az írója, társrendezője, rendezője. Ezeket több százezer néző látta. Rendeztem musicaleket, showprogramokat az Arénában, koncerteket, gálaesteket az Operaházban, a Müpában. Írtam egy-két regényt, szóval köszönöm, megvagyok. Van egy-két olyan előadás, amelyre nagyon büszke vagyok, pl. a *Szerelmem Sárdy* című monodrámája, amit túl a 100. előadáson általában álló tapssal honorál a közönség, és ez egyrészt Derzsi György színész-énekes munkájának szól, de mindig jó érzéssel tölt el, amikor felhív egy-egy előadás után, hogy ma megint végignevette, végigsírta a közönség az előadást.

Bak Rita

Játszótéren

Amikor újból átmentem
azon a játszótéren,
ahol egy kisfiú
fejbedobott, úgy hétéves
lehettem, hangosan üvöltöttem,
a fájdalomtól, aztán
az orvos összevarrta
a szétnyílt sebet.
Amikor harminc év
múlva újból átmentem
azon a játszótéren,
egy csavargó gyerek
futott át rajta.
A hintára ült.
Hátranéztem. Éretlen cseresznyéket
láttam, bátran szikráztak
a z elhanyagolt homokozóban.

Elgyógyulás

A röntgenkészülék mint
tátogó, éhes száj
várakozik sejtjeire, szövetek
úsznak a monitoron,
hullámóceán az ultraibolyafényben.
Kidudorodik, megnő, felfeszül
egy levegőbuborék,
csövek kavalkádja gabalyodik össze,
lézersugarak hosszú hömpölygése,
irányított lövellése az artériákba,
kék, zöld, piros, langyos,
majd forró áramlása a testbe.
Elgyógyulás a kórteremben.

Látkép

Derékszögben hajlik el
a panelház teteje,
belesimul a szürke,
elmosódó égbe.
Kinézek az ablakon.
A fenyőfa ága beleszúr
Margó néni szemébe,
lesi a szomszédokat.
Véres szemgolyó
a nap felettünk.

Átváltozás

Felszáll a tollaslabda,
borzas tollpihe,
siklik a fényes napba.

Cseke J. Szabolcs

Utca, város, nyolcadik nap

Csend. Villanás.
Cikkanó fények.
Lőgyakorlat. Elemek tánca.
Ott fent Szent Péter gurguláz,
A mennyek kapuját kitarva.
Hordót gurít a jó öreg.
Égszakadás.
Földindulás.
Gyűl tisztítólé csatornába.
Az eresz nyelné. Habzik torka.
Utca, város kisuvickolva.
Felsír egy fészke hullt madár.
Retten a lélek.
Magába réved.
S önindítózik a halál.
(Hadüzenet Új-Babilonnak?)
Utógenezis: Nyolcadik nap.)

Ha lebben ő!

(Szapphó búcsúéneke)

Napsugár gyermeke
Szerelem istennő
Kegyetlen kegyedre
Öreg hév fel nem nő.
Varázsod csillagol
Benső tűz kínja bő
Szabadíts gondomból
Szálljon el a felhő!
Éveim súlya már
Összeáll lassankint
Csókokra áll a száj
S a csönd nő odakint.

Kértelek ne feledj
Pacsirtád kinevet
Elkopni ne engedd
Vékonyka hitemet!
Ha tánkra lebben Ő
Gát omlik nincs törvény
Nincsen félsz rebbenő
Nem húzza le örvény
Illata rám pördül
Mosolya másra néz
Tőled jött küldöttül
Hogy tűnjön majd önként.

Payer Imre

Bel-magas

Tárt ajtószárnyak közt látom:
 Elvágólagos sötét lépcsők. Magasba víve
 fényélük. Mennyezetáram
 hajol rájuk, mint töredék boltíve.
 Fenn, a zárt ólomüvegablakon
 volt-városoknak üde címere.
 Porfélhomály bel-magas folyosón, a
 rend idegen-lakályos.
 Nagyon nem itt van, ahol ülök vele.
 Aprólékosan vezetne – hová is? -
 magából, magamból, látom:
 címeres bel-magas, mintha jósolna.

Látogatás egy k.-európai agglomerációban

<p>Élénk, gyerekes levegő burájában birodalom utáni állomásépület, allék és kertes házak. Iparos, gazdálkodó, úgynevezett kétlaki otthonok. Felzavart lakozás. Az alap. Poros arcok, szikkadt hajcsomók. Óvodásan vizenyős szempár. Barátságos itt-levők, de bármikor rokkanttá ütnek, ha van valami hézag... A volt pártház szomszédságában</p>	<p>egykori főelvtiknek nyitva tartott fodrászat. Mára lakatlan a földszintes épület. Vidám, fakó fény - közel a rokkánáshoz. Közepesen széles dombok vezérlete. Csak itt ad enyhét így a terebélyesen takaros lombkorona a kerthelyiség fölött. A friss-barna kerítés mögött, lehet, disznó rőfög egy ólban, a lebontott budi helyén. Hoznak még egy pohár piros bort. Az égen miért cikázik kétségbeesetten a sok fecske? Miért?</p>
---	--

Között

N.N.Á.-nak üzenném

Ég és ég között
A levegőben láthatatlan hasábok.
Párás pászmák mértana.
A nyíló kezdetben
vizs a zaj nyomott mozdulatba.
Tágult pórusain a városnak
vékony fénycsíkja húzódik
az égnek, azután kihuny.

Fény és föld között.
Izzó csík - hamufolt szikkadt betonon.
Ellepleződik, bezárul,
csak az üres mozdulat
vibrál tovább a vak fényben.
A zsibbadt ég a földbe olvad,

A fény földdé lesz.
Temeti a nyíló kört,
nem fényesülhet fel
nevén szólító felelet.
Látszata az évek hamis tükrének
szeme fényét veszti.
A levegőben a föld elárad.
Föld és föld között.

Konczek József

Ö

Úgy tavaszig flórharisnyát, vastag szoknyát hordott, egyszer vagy egy hétig még sínadrágban is járt be, ez akkoriban volt, amikor Mátrafüredre sítáborba vitte a második cés lányokat, persze olyan félcsizmája is volt, így hát csak akkor figyeltem fel kis lábfejére, amikor áprilistól kezdve lapos sarkú barna félcipőt viselt.

Kellemes, nekem tetsző, nem magas termete, kerek, kazak asszonyos arca, dallamos járása már akkor feltűnt, amikor novemberben a szakközépbe kerültem, történelmet tanítottam, azt hiszem, neki a kémián kívül valami gyakorlati ismeretek tárgya is volt, hát jó fél éve, így-úgy hat hónapja voltunk már kollégák, amikor először ült az ölembe.

Nadrágomon át is megéreztem jólesően gömbölyű fara és meleg combja kiválóságát, hogy úgy mondjam, hiszen akkor tavaszias szoknya volt rajta. Kerestem a tekintetét én már régóta is, s ha rám nézett, egy komoly tanárnő kollegiális arckifejezését kaptam, csendesesen beszélt, osztályában is középélesen adott elő a padok közt sétálgatva, de azért jól érthetően beszélt, mert jól artikulált, sőt néha talán keményebben is széthúzta szájsarkait, s az értekezleteken is tagoltan jó beszéddel szólt hozzá.

Küzdött egy-egy lánya – a lányaim, így hívta őket – jobb osztályzatáért, volt bizonyos aurája, feltétlenül asszonyi, az ember szerette volna a dereka köré fonni a karját, de a szilveszteri szakközépiskolai diákbálra sem jött el, ahol az ember megtáncoltathatta kartársnőit és a nagyobb lányokat is. Azt hiszem, náthás volt. De most arról a kora tavaszi esetről van szó, amikor az ölembe ült. Már akkor nagyon megkívántam.

Később hajlandó voltam azt gondolni, hogy szándékosan tette, mert hiszen tudta ő, hogy már hónapok óta méregetem – melyik nő ne tudná az ilyesmit! –, de akkor úgy tett, mintha véletlen lett volna. Visszafarolt az asztaltól, ahol a fizetési jegyzéket írtuk alá egymás után a gondnoki irodában – ott tartották az énekórákat is, mert elég tágas szoba volt, körül fotelok, kávézni, dohányozni is oda szoktunk beülni tízpercekben.

Mondom, visszafarolt, mert – így magyarázta – azt gondolta, hogy üres a fotel, és vissza akart ülni, de a fotelban akkor én ültem, gondoltam, elmegy majd, mint a többiek, ha aláírta, de visszatolatott és a felső combom tájára, ölembe huppant. Azért ültem oda, mert ahogy lehajolt az aláíráshoz, kedvemre nézegethettem abban a helyzetben a kifejezetten vastag lábikráját, az egész hátát is. Hát, odaesett az ölembe, mint egy érett görögdinnye, s én egyazon pillanatban kaptam ingerlő két melle dombjára, dombjaira, amikor azon a kissé kásás, elég mély hangján, mint-

egy ijedtében, felhördült, s talán kicsit még sikkantott is hozzá. Persze azonnal kibontakozott, megrázta sötét fürtjeit, felállt, szembefordult, és nevetve bocsánatot kért. Nem láttam addig nevetni. Ez a hang, ez a nevetés az, ami később is mindig felborzolta az érzéseimet.

Akkor még hetekig kontyba tűzött hajjal járt, de nem játszotta velem össze a tekintetét, egyszer megláttam, hogy felkerekedő barna szeme titokban les rám az irománya fölött a tanáriban. (Jól van, drágám, most te is felmérsz magadnak, így is kell ezt. Mosolyogva jártam-keltem, mert tudtam, előbbre fogunk lépni a történetünkben.)

De erre csak június első napjaiban került sor. Azt mondják, sötétben minden tehén fekete, nos, ruhátlanul minden nő megkívántatik. De az még csak egy fürdőruha, nem is, hanem fekete tornásztrikó, egybenadrág volt rajta, a lányok ilyent viseltek az udvaron megrendezett testnevelésórákon. Valahogy jól állt neki, hogy ilyen tornacuccban jött le a füves udvar közepén tiszta vízzel hullámzó úszómedencéhez.

Mint a lányai. Ez izgalmas volt. Amint a medence szélén állt, fél karjával kiegyensúlyozva törzsét, mert a lábujját a vízbe merítgette, próbálgatván, nem túl hideg-e a víz.

„Ugye harminchetes a lábad?” „Hét és feles, néha nyolcas, attól függ” – mondta, és mosolygott (végre rám mosolyog).

„És mitől függ?”

„No igen” – felelte, mint aki tudtomra adja, tisztában van vele, hogy nem erről van szó.

„Nagyon szép kis lábfejed van” – tegeződünk ugye a testületben.

„És más is? – kérdezett, aztán: – A lányok néznek minket a vízből...”

„Feküdj le velem, sóvárgok...”

„Hülye...” – mondta, és elment a kabinsor felé.

A közös női öltöző deszkapadján hatoltam meleg ölébe. „Te örült!” – csapkodta formás kis ökleivel a mellkasomat, hányta-vetette magát a deszkán, de megadta magát, s gyorsan felugrott, és kimenekült onnan, én meg utánasompolyogtam.

Azt hiszem, kinn nem vettek észre semmit. (Gondoltam én, persze, hogy a lányok, a lányok, no, vajon mit csinált az öltözőben az osztályfőnökünkkel a tanár úr? Pedig az egész, ha három-négy percre tartott.)

A tanáriban a fakkomban egy összehajtott papírlap várt. „9/4x”: nyilván a négy csengetésre célzott. Másra gondoltam elsősre, no, így titkolja a nyilvánvalót, ha esetleg belekotor valaki a fakkomba. Pletykás volt a társaság...

Reszkető inakkal állítottam be hozzá este kilenckor, de ő először... kávé... kis konyak, járkálás, élveztem a suhanó, könnyű lépteit, aztán kiemeltém a pongyola mellkosarából forró kebleit, és nagy barna rózsáira buktam.

„Várj – ráfordította a kulcsot –, én is régóta kívánlak...” Lihegett.

Elmerültem abban a dús testben, arcát, homlokát csókolgattam, combját a tenyeremen tartva, szorítva fektettem el, és ő közben összeillesztette az ujjait, a hüvelykhez a középső ujját (ez az izomzat ellazításának ismert módja, szavalók, énekesek szokták ezt tenni fellépés előtt, hogy ne görcsöljön be a hangjuk), és olyan szelíden adta át magát nekem, hogy ez így is volt még sokáig...

A tanév hamarosan véget ért, napokig nála voltam, aludtam, azt hiszem, két nap után ment le először reggelit vásárolni. A kertés ház bokrai, fáij jól takarták a házat, elég nagy kert, nyitott ablakkal.

Ahogy magába faldosott, combjai rám kerültek, mellei ugráltak, és lökellt, lökdösött, magába evett, akkor először elégedetten elnyugodott, aztán heves őrlőgésünk kezdődött. Csodálatos lett az arca, kinyílt, megszépült a szerelem játéka közben. Magamra húztam, tarkójára fogtam tenyeremmel, és amikor a koponyát, a tarkót tartottam kezemben, ettől újra még inkább... nagyon illeszkedett egymáshoz, egymásba ez a két test, a testünk.

Mindig szelíden, lágyan adta át magát, aztán végigvitt, végigszáguldott velem ezen az érzéki skálán, mint egy nagy zivatar, és a nyögdelései, a kásás, mély hangú biztató parancsai, amikor meglovagolt...

Nem ülhetett le velem szemben a konyhában, ha ettünk, két erős, rövid lábát egymáshoz illesztve, a jobbot átvette a bal térde fölött még vadítóbb volt az a vádli, elől, a sípcsontra mentén lágy tapintású szőrzete volt, kértem, továbbra se csipkedje ki, pláne ne borotválja, és a combja közét sem, a hónalját sem. Az én jó szagú nőstényem... Semmi pomádét nem használt, még rúzst sem. Nem ülhetett ott úgy, hogy megint ölbe ne kapjam, és vigyem az ágyba. Volt, hogy a konyha kövén fekve adta meg magát.

„Szerelmes vagy belém...?” – kérdezte egyszer udvariasan, kíváncsian, s én hevesen rábólintottam, de ez nem a szokásosnak elképzelt szenvedély, hanem a test megelégedett birtokló tudatából fakadó erős ragaszkodás volt, a mozdulatai rebbenésére figyelés, az élvezés az asszonságában. „Én nem tudom – mondta még később –, de azt hiszem, én is.”

„Mi?”

„Én is szerelmes vagyok... Én, a negyvenkét éves özvegy. Szerelmes. Mi is az, mi ez?”

Tűzoltó volt a férje, egy mentéskor szénné égett, nem tudták kihozni, rádólt egy fal. Kimentünk a sírjához is, vittünk virágot. Tudni illik, hogy mi illik. Engem nem zavart a volt férj, még beszéltem is hozzá.

Ebből házasság lesz, vagy nem tudom. Hat évvel idősebb nálam. Akkor összeköltözünk, idejövök hozzá ebbe a szép házba, oszlopokkal díszített lépcsősor az emeletre, lenn is dolgozószoba, benne elég széles heverő, a komputere, a könyvei

körben a falakon, az esküvői fénykép a férjjel. Később szívesebben voltam vele az emeleti hálóban. Egyedül lakta a házat, gyermekei nem voltak. Mit kívánhattam jobbat? De akkor ez nem tudatosult, csak ott volt azért bennem, ha elgondoltam, hogy mi lesz velünk. Valami vízépítőmérnök járt hozzá régebben, de akkor már több mint két éve szakított vele, a mérnök családos ember volt.

Persze hogy megtudta az is kapcsolatunkat, akire nem tartozott, az a fővárosi peremkerületi tanintézmény a maga harminchét tanárával, persze előbb a pékbolt, a zöldséges pultosfiúja látott minket, de nem akartam én ezt titkolni egyáltalán, talán ő sem. Nem beszéltünk erről, természetes volt, hogy összetartozunk, és nem mások véleménye érdekelt.

Amikor a nyári kánikulában a hullámozó függönyök mögött, nyitott ablaknál voltunk együtt, én már azt is kívántam, hogy lássanak, hogy nézzenek minket, milyen boldogok vagyunk. Eleinte a női havi napjain nem nyúltam érte, de aztán nem türtöztettem magam, és véresre szeretkeztek az ágyneműt, később is azt mondta, hogy ilyenkor jobban élvezi.

Enyém volt ő már mindenestül. Akartam őt.

Rég elvirágzott az orgona meg a tulipán.

Miénk volt a nyár. Nem akartam vele strandra járni, mert akkor már féltékeny voltam mindenkire, aki rajta felejtette a tekintetét. Nem viselt melltartót, s a kisse megereszkedett, ám erős mellei így még jobban kellettek nekem, ruganyosak, de lágyak is voltak, a hónaljában pedig dúsan a fekete szőrzete. Azon szerettem elaludni, meg az öle szőrmezőjén.

Hogy szép volt-e az arca? Nem. Nem mondta volna szépnek egy átlagos bíráló. De nekem éppen így volt jó, így inkább az enyém maradt, a többit sem engedtem át senkinek.

És közben mindig megszépült az arca. Hogy ez hogyan van? Kitejt a szája íve, vérrel telt az a kazak asszonyos arc...

„Nincs benned cigány vér?” – kérdeztem egyszer. Elgondolkodott: „Azt hiszem, nincs, lehet, hogy sajnos – nevette el magát –, erdélyiek az őseim, illetve talán egy román nagyanyát lehetne a javamra írni” – nevetett.

Játékos kedvűvé változott az arca, kiteljesedett, éreztem, hogy boldog, és azok a kis kaccantásai, amikor a hálóban karjait a vállamra fonta, csípőjét öleltem (ruha nem volt rajtunk, reggeltől estig, éjszakától hajnalig, csak akkor aludtunk el egy kicsit), ott táncoltunk lassú csárdást, ha nem feküdtünk éppen. Soha nem unatkoztam vele, elborított a tudat, hogy birtokolom.

Csókolgattam erős izmú, szép ívelésű hasát, nyelvheggyel a köldöklyukat, persze hogy lejjebb is, nyögve élvezett.

Augusztus vége felé már kezdett látszani, hogy teherbe ejtettem, de ő tagadta, és alkatánál fogva nem is volt feltűnő.

De elvetette.

És csak utána szólt róla.

„Nézd, kezdődik az iskola...” – mondta csendesen.

Csak ültem ott a fürdőszobában. Kijött hozzám, de akkor nem feküdtünk le egymással, nem is lehetett, még nem gyógyult be.

Kezdődik az iskola... istenem, hát ez szempont? Hát nem múlt felül mindent az élet, hát nem az a magasabb rendű, hogy újjászületek őbenne? Tanrendek meg osztályfőnöki, meg mit tudom én, milyen órák ezt felülbírálhatják... Nem, nem voltak anyagi gondjai, és megéltünk volna az én tartalékomból is, volt pénzem a bankban.

„Kezdődik az iskola...”

Micsoda hitvány gazember vagyok én, hogy nem figyeltem jobban, hogy nélkülem tudott dönteni, hogy az én hibám, hogy végeredményben gyilkos vagyok...

S ahogy szinte belefeketedtem, amikor ott állt, és elfogott a döbbenet, ami kísért, hogy néha kőszobornak látok asszonyokat, szigorú szájvonású szobroknak, kőasszonyoknak.

Az ősz is korán jött. Már vizes juharlevelek lappogtak a járdán, néha még sétáltunk este, éjszaka, esőben is, amikor azt mondta: „te, itt most befejezzük...”

„Nem abbahagyjuk?”

„Befejezzük...”

Átkértem magam egy fiúgimnáziumba, és még sokáig reméltem, hogy csak abbahagytuk.

A gyomorkeserű ízéhez tudom hasonlítani azt az érzést, ami megmaradt bennem.

(Az a három örült kaszálta le őt is, meg a lányokat is az iskolában. Dzsihadisták. Alvó dzsihadisták. Aktivizálódtak.)

Csák Gyöngyi

Kivet magából

Kivet magából a lét
ajándékait alattomban
sorra visszalopja -
nem igaz, hogy nincs,
hogy nem maradt belül semmi
csupán az ocsúdás lassúbb
a változó világ dolgaira,

valami bujkál a levegőben
valami folyton azt sugallja:
a haza nevű édenből
kilakoltatnak lassan.

Madárvárta

Itt van már megint
arcom megérinti
hajam simítja lágyan

visszajár,
beletúr hajamba
szemérmetlenül
belecsókol nyakamba,
aki egykor megbújt
a szárnyzuhogásban.

Kétezertizenhét

Fagypont alá süllyedt
az emberi érzés
higanyszála.

***

A tapasztalat
gyomorkeserűitől
roskad asztalom.

***

Közel van érzem
az alagút végi fényt
nem látom mégsem.

***

Egyetlen angyal
sem kacsint rám cinkosan
a felhők redői közül.

Pődör György

Strasszerek

emlékek a szülői házból

négylukú magas dúccal röptető
fehér pigmentált fej nyakgallér
száll a gyermekkor vörös háztető
vele a padlás ládafia réztallér

indás fáit öleli a paperdó
fanyar fintorral lógnak vadkörték
galambraj-émlék váratlan tör elő
röptüket vércse idők megtörték

szomjukat oltják piócás tónál
zanzásodik gödreivel a kurtág
gipsz mária szorítja kisdédét
nincs már aki színét újrafesse

talán nem is érdekli hogy fess-e
a tegnap csak kifújtt üres tojásbéj

Konvertálás

Radnai Istvánnak

ahol a vak vezet világtalant
oda nem kellenek gps koordináták
ahol az idő marékka mért semmi
valódi célt nem lehet észrevenni

téridő intervallum celofánját
dobhártyaként szakítja ősrobbanás
szétszóródnak az évmilliárdok
hol társát keresi a végtelen

van volt lesz egyetlen pontból szétszalad
vezetve Isten poláris ostorán
végén ostobán csattan a felismerés
csak teremtett vagy egy hibás gén miatt

a nagy homokórában banális szem
egymásra rétegző történetekkel

Radnai István

Bukások hősi halmaza

miért kellett hetvenig várni
és új sortűzek csövéből a füst
nyolcvan-nyolcvanegyben
miért miért miért

ezerkilencszázhatvannyolc
végső cezúra nyugaton akkor
ébredtek a szalon-kommunisták
hol vannak most elvesztek fiaikban

hol van az ideál marx is alámerült
mint isten valami új istenek alkonyában
untergang des abendlandes
mire kellett hetven évig várni

a föld tengelye megtört régen
totális önkény totális háborúk bukás

Letakarva

*„Mert egész hétköznapi életemmel,
ahogy cipőfűzőm kötöm a vérengzés
terén, cigarettára gyújtok,
eldobom az érvénytelen jegyet,
ő működik, ki akkor erre voltam”
(Ágh István: A parlamentnél)*

a túlsó parton állva hallgatóztunk
előttünk az első halott
hétköznapi cigarettára a múltunk
ott gyújt rá hol golyót kapott

lánctalpak súrlódtak a kékes ködben
kísértet-járta délelőtt
a nap fátyolban sepreget mint özvegy
hajolva ország-sír fölött

a duna csak folyik a vér megalvadt
felnöttem földhöz görbülök
álmom még csikorgó rádiót hallgat
éjjel aknaként fütyülök

horkantok az izzó csendben sorozat
vörös halál kaszálja a sorokat

Lengyel János

Sorozatok

Egyszer úgy is haza megyek,
s elhagyom minden
porral lepett keszermemet,
levedlem a távol szagát.

Nem írok több verset,
novellát, esszét, balladát,
zsíros kenyeret csomagolok
a fehér papírosokba.
Agyamba felvevőt szerelek,
így lesem kóbor legyek
ablaküveg-szeánszát,
elütve unalmas perceket.
A flakonokat borral töltöm,
mik új napokra eszmélve
üresen állnak a sarokban,
eltékozolt élet tanúi.
A plafonon a múlt megreped,
ódon téglákról emigrál vakolat,
viseltes takarók bőre
rémálmok verejtékét issza.
Anyám hangja délben ébreszt,
üresen ásít a vaskályha,
melege odébbállt a pirkadattal,
hátrahagyva a telet.
Tüzet áhít az odú, és
a tető újra beázik,
hiába állítom el az esőt
az ásványvíz plakátokon.
A TV-ben Mexikót látok,
brazil, s török álmokat,
az ablakon át nyomort,
a sorozatnak nem lesz vége!

Elgyönyört élet

Édes babámba varázsolvá
Áll létemnek büszke tornya.
Tetejébe kicsiny poronty,
Hol maga bosszul világot.

Ölelve a sós-testű leányt,
Ajkaira csókokat szórva,
A most homokja hull fejemre
A majd rostáján finomulva.

Csak várd gömbölyödő napoknak
Önző vágtarohanását,
Oától elnyomott nyugalom
Jelenti majd folytatását.

Eszik alkudozva hosszan:
Ki tündököl a jászolban?
Virraszt a ma pusztá fénye,
Rá úgy háromnegyed évre.

Bérczessy Lajos

A bordó Pobjeda

Ezekilencszázötvenhét tavasza különleges volt. Április végén rekkenő meleg – és ami szokatlan ez idő tájt – villámlással, zivatarokkal kísérteties idő járta. A nagy öregek sem emlékeztek ilyenre.

A folyó menti falu nagy utcájának kereszteződésénél sokszor összegyűlt egy gyerekcsapat, tízévestől a tizenhat évesig. Fociztak, beszélgettek, meséltek akkor éppen Verne *Kétévi vakációját* olvasta egyikük – a többiek szájátva hallgatták a történetet.

A sarokház széles deszkapalánkjának kerítésén, kissé már megkopott kék betűkkel olvasható volt: ÁLLJ KÖZÉNK MADISZ!

Ügyet sem vetettek rá, a vastag homokban – ért vagy fél lábszárig – nehezen lehetett rúgni a labdát. Homokkupokba szúrt bot volt a kapu, és porzott a pálya. A bőrlabda – jó esetben – hármas méretű volt. Nagy kincs, akinek volt, vigyázott rá, kibokszolta, dédelgette. Keményre pumpálva, behajtott csöccsel, madzaggal megkötve, beigazított nyelvvel, szorosra fűzve.

Ötös foci csak ritkán akadt, akkor Kelemen Misi hozta kölcsön az egyesületből.

Misi a közeli város középiskolájának volt jeles diákja. Élsportoló. Az országos ifjúsági futballválogatott reménysége.

Valóságos labdazsonglőrként bánt a bőrrel. A körülállók lélegzetvisszafojtva figyelték a mozdulatokat. Megmutatta, hogyan kell a forgó-repülő labdát leállítani és pontosan lábra adva passzolni. Ámulva nézték a fiúk.

Mind emellett szerény volt, segítőkész, özvegy édesanyjának támasza.

Hirtelen a műút felől autó zaja hallatszott. Csodálkoztak. A faluban csak az orvosnak volt egy rozszant DKV-ja, amit sűrűn be kellett tolni.

A sebesen beforduló autó nagy port vert föl, majd kicsit odébb megállt, és visszatolatott. A bal hátsó ajtaja kicsapódott, és kiugrott belőle egy alacsony, fekete hajú, bajszos, bőrkabátos férfi, és ordítva mondta:

– Mit csináltak itt, rohadt ellenforradalmárok?! Ki írta oda azt deszkára? Melyikötök?

Aztán odaugrott Misi elé, és a képébe üvöltötte.

– Te voltál, látom!

– Ne, ne... nem én – mondta meglepődve a fiú.

– Ne hazudj! – süvöltötte a bőrkabátos, és gyakorlott mozdulattal kirúgta alóla a lábait. Az a földre hanyatlott.

– Majd adok én nektek! Megtanítlak benneteket, mi a demokrácia! És a nyomaték kedvéért belerúgott a földön fekvőbe. Ekkor már vörös volt a feje, csapzott a haja. Jobb kezével kirántotta a zsebéből a pisztolyt, és lábön lőtte Misit.

Kiáltott:

- Nem mi voltunk!
- Ne hazudj! – és a második lövéssel a tarkóra célozva tüzelt.

Mindez pillanatok alatt játszódott le. A kocsiból szóltak neki:

- Vágó elvtárs ne! Gyere!

Az visszafordulva az autó felé ment és fenyegetőzött:

- Visszajövünk!

A lövések zajára Misi anyja kirohant a kapun, és látta földön fekvő véres fiát és az elvonuló gyilkost.

Magán kívül ordította:

- Légy átkozott! Verjen meg az Isten!
- Elhallgass vén szipirtyó! – szólt vissza amaz.

Behúzták a kocsiba, és elporzott a bordó Pobjeda.

Kihívták az orvost, de csak a halál beálltát tudta megállapítani. Az anyát vigasztalta, adott neki egy nyugtatót. Pár bátorító szó kíséretében egy aprócska könyvet nyújtott át:

- Az édesanyámé volt. Nehéz időkben jó forgatni, jó az Úr szavait keresni.

Az esetnek hamar híre szaladt.

*

Másnap Vágó Ferenc járási párttitkárt berendelte a megyei első titkár.

Várakozott az előszobában, egyik cigarettát szívta a másik után. A fogashoz ment, és a bőrkabátja belső zsebéből elővett lapos üvegből jót húzott. A' bátorító-ból, ahogy ő nevezte.

Idegésítette a várakozás. A titkárnő jött ki, betessékelte.

Köszönés helyett az első titkár a közepébe vágva kérdezte:

- Gondolom, Vágó elvtárs, tudod, miért hívattalak.
- Sejttem.

– A Kelemen-ügy. Kérem a fegyveredet, az igazolványodat!

Keletlenül letette az asztalra, majd dacosan hozzátette:

– Ezek a rohadt ellenforradalmárok! Mindenhol vigyázni kell, résen kell lenni, mert kitör a parasztgyalázat!

– Nem erről van szó! – horkant rá a főnöke. Tudod, kit öltél meg ártatlanul? Mindent tudok!

Egy világklasszist! Egy kitűnő fiatalembert, aki a jövő, a példakép lehetett volna!

Bajom van veled. A családod elhagyta, a feleséged az édesanyjához költözött. Te a titkárnóddal jársz sülvé-főve. Alkoholizálsz. Nem lesz jó vége!

Teljes hírzárlatot rendeltem el az ügyben. A sajtóban erről az esetről semmi nem jelent meg.

A körorvost utasítottam, hogy – szokás szerint – tüdőgyulladást írjon a jelentésbe.

– De a hétszentségit! – fölállt és az asztalra csapva ordította. Miért kell nekem hazudni, takargatni egy ilyen szemét miatt, mint te!

Erre Vágóban is fölállt a kisördög, és visszavágott.

– Nekem vannak jó fölső kapcsolataim. Csak nehogy aztán ez a „szemét” sokba kerüljön!

Megfordult, és köszönés nélkül kilépett az ajtón.

Azt, hogy a megyei titkár erre nem mondott semmit, nem tudhatta, miért nem. Az említett „fölső kapcsolata” ugyanis már börtönben volt.

*

Harmadnap volt a temetés. A környék falvaiból is sokan eljöttek, ki gyalog, ki lovas szekérrel.

A temetődomb feketéllett a sok gyászolótól.

Hatalmas volt a rendőri készültség a járásban. Többautónyi egyenruhás állt tisztes távolban, bármire fölkészülve.

A plébános szépen beszélt, vigasztalt, és a reményt adta útmutatásnak.

Amikor a koporsót leengedték a sírgödörbe, halálos csönd lett. Megállt a levegő. Az édesanya hangját lehetett hallani, mintha egy erősítőből szólna:

– Legyetek átkozottak mind, akik elvettétek a fiamat, és verjen meg az Úristen százszorosan benneteket! – zokogta.

A rendőrök közül többen lehajtották a fejüket.

*

Az iskola párttitkára pártutasítást kapott, hogy ne képviseltesék magukat a gyászszertartáson. Az esetről legyen néma megemlékezés, tegyék ki a halott fiú fényképét! Virágokkal, gyertyagyújtással emlékezzenek Kelemen Misire, az élsportolóra!

Nyár vége felé Kelemenné a szomszéd faluból a rokonoktól biciklizett hazafelé. Nem nagy távolság a makadám úton. Egyszer csak, mintha az égből pottyant volna, hatalmas sebességgel egy autó rohant el mellette, még a szele is majd eldöntötte.

Távolabb, vagy két kilométerre van a halálkút. Azért ez a neve, mert ott szinte derékszögben fordul el az út, és sok baleset volt már ott, mert elég mély vízelvezető árok is szegélyezi.

Kisvártatva óriási csattanás és füst, gőz csapott föl a távoli kocsiból.

Mikor odaért az asszony, megdöbbenő látvány fogadta. Kerekeivel az égnek állt az ároknak csapódott kocsi, gőz, füst jött ki belőle. A hátsó ablakon egy kéz nyúlt ki, majd egy fej jelent meg.

– Könyörgöm – nyöszörögte. Hihetetlen ez az arc! A fia gyilkosáé volt. És az autó is.

Kelemenné nem válaszolt, elfordult, és a kerékpárra szállt. A falu széléhez ért, ott volt a pálinkafőzde.

– Jó napot! – köszönt be. Nem messze egy autó összetört, hívjanak telefonon segítséget!

*

Rokonok, barátok, ismerősök látogattak a Kelemen-házhoz. Segítettek az özvegynek a mezei munkákban, a ház körül. Hozták a híreket. Szóba került az autós baleset is. Kiderült, hogy négyen voltak benne. Három meghalt, csak Vágó Ferenc élte túl, nyomorékon. Most a közeli szanatóriumban van.

Valóban a tudószanatórium lakója volt. Az egykoron szebb időket látott kastélyt a háború után kifosztották, de szerencsére nem verték szét. Hamarosan ÁVO-s kiképző iskola lett, majd a megyei tanács vette át tudószanatóriumnak. Árnyas, hatalmas parkja, sétaútfajái csendet, idilli nyugalmat sugároztak.

Már akinek. Vágó tolószékben élt, szinte mozdulni sem tudott, csak bal karját tudta mozdítani.

Az ápolók nem szerették, állandóan követelődött, fenyegetődött, ordibált, akadékoskodott. Hiába csitígtatták.

– Nekem jár a megkülönböztetett bánásmód! Én járási párttitkár vagyok! Telefonon akarok beszélni a felettesemmel!

Elhárították a követelődzést, mondván magánbeszélgetés tilos az egyetlen telefonon. Nem látogatta senki, nem is érdeklődtek felőle. Ez a csönd ez bénító és sokatmondó volt.

Az ősz elején, egy délelőttön kendős öregasszony jött kosárral a kezében, mondván:

– Vágó elvtársnak hoztam egy kis elemőzsiát.

Bőven hozott a vendég ennivalót, még a nővéreknek is jutott a friss csirkehúsból.

Az ápolók elképedtek, ismervén ápoltjuk múltját. Invitálták, hogy mindjárt ebédidő lesz, és odaadhatja neki. Úgy is lett. A tolószékes hálálkodott:

– Az Isten áldja meg. Csodálatos ez a csirkegulyás!

Amint etette az ápoltat, finoman egy fiolából cseppentett a kanálba.

– Hú, de furcsa íz volt – mondta a nyelés után.

– Talán a zellertől lehet – jött a megnyugtató válasz.

Hamarosan el is köszönt jószívű látogató.

– Hát vannak azért szamaritánus emberek – jegyezték meg a dolgozók.

Pár nap múlva egy reggelen, rettenetes óbégatással csődítette maga köré a volt párttitkár a személyzetet.

– Beszartam, befostam! – bömbölte és csapkodott, ordított. A szaros holmival dobált mindenkit.

Az ápolók bevitték a zuhanyozóba, és slaggal mosdatták ki kocsiból. Rettenetesen bűdös volt.

Így ment ez napokig. Alig evett, csak átkozódott, dühöngött.

Aztán lecsendesedett. Egyik reggelen lelógó fejjel, félrebillent fejjel találtak rá.

– Jobb is neki, meg nekünk is. Megérdemelte – tette hozzá az egyik betegtológató, szar ember volt!

*

Gyorsan lezajlott a temetés. A két koporsóvivő mellett egy kirendelt társadalmi szónok vett részt rajta. Zavarban volt a beszéddel, mit is mondjon? Öt mondattal elintézte.

– Mégiscsak ember volt – szabadkozott.

A másik kérdés – az illetékesek részéről – a fejfá volt. Kereszt ugye nem illett az elvtársak szerint. Maradt egy kihegyezett oszlop, rajta a név és semmi más.

A sírhelyet pár év alatt belepte a dudva. A betűket a fagy, az eső eltüntette.

*

Kelemen Misi iskolájában valóságos kultusz alakult ki. Sportdíjat neveztek el róla. Mellszobra az intézmény aulájába került. Falujában dombormű idézte alakját.

A fiúk találkozóik keresztútjánál össze-összejöttek, és emlegették:

– Micsoda tehetség volt!

Holló József

Párhuzamtalan párhuzamok

... avagy Adyval egy egri őszben

Szótlan andalgok az érsek-kerti fák közt,
olyan nyárzöldet csünget a lombok gótikája.
Még csak itt-ott sajog sárga a levélszéleken
– s az ősz *kánikulásan* szembejön velem.

Ady jár eszemben, meg az a híres ősz!
Ami pont ily hamiskás, ígéretős volt.
S ugyanígy szökött be és suhant át Párizson
nesztelen, álmodón... ez a múltással rokon

évszak: amely lobogva pazarol.
S hazugon ígérvé szórja szét gyönyörét.
A fák alatt fényárnyak furcsa fétisei
ülnek: mint a tűnt nyár ígéretései.

A barokk városban öblös harangzúgás
keveredik zsongó utcazsivajokkal.
De tudatom csendjében Ady versét hallom
– párhuzamtalan kis furcsa párhuzamon.

És egy teljesen más térben, időben
vegyül össze bennem: a múlt, jelen, jövő.
A közös. A különbség. Melyben ott a világ.
... a szép meg a szomorú, ahogy együtt kiált.

Szétsajog lelkem mélyében az ősz.
S mint *Szent Mihály útja* a szívem *beleremeg*.
Könnyű, kis rettegés lobog szét lelkemben,
míg körbeölel a lét cifra sejtelmekben.

A természet törvénye érvényes mindenütt,
hisz a fények, árnyak örök szövetségesek.
De a látvány ígérete – majd bús ködökbe vész.
Töprengék, s szemem a fák közt messze néz,

hol sóhajnyi szél játszik a *tréfás levelekkel*
s érzem innen is majd *az ősz kacagva szalad*.
De most, amikor itt járt: itt se *hőkölt a nyár*
– csak *kis rőzsedalokat* dúdolt a halál.

A jelen emlékezetével

... gondolatok a reformáció 500 éves évfordulóján

Ötszáz esztendő. Hány emberöltőnyi lét?
Míg Uram – ezer év Nálad annyi, akár egy nap!
Te világosság vagy. Mi a sötétség árnyai;
akik azt az utat járjuk, mit kegyelmed megad.

Hónunk alatt így visszük a félténivalóink.
A vallásunk, a hitünk – ami képes megtartani
gyarló emberlétünk, mert a kísértések között
nincsen más fogódzónk, csak Isten irgalmai.

Merengék. Hogyan tudta ezt Róma elfeledni?
Kinek vallását és hitét az apostolok adták.
S oly felfoghatatlan miként ronthatta meg
a szent egyház papjait a világi gazdagság?

Akik ceremóniává torzítják a vallást!
... s a bűnök megválthatók szabott áron, pénzen.
Míg az ember nyomorún bolyong a hitével –
tisztást keresgélve a dogmák dzsungelében.

Ez ellen protestál, lázad Luther Márton:
meg a vártemplom ajtaján a kilencvenöt tétell!
Amivel úgy sütik rá az eretnekség bűnét,
hogy a hazugságok ellen – igazsággal érvel.

És támadnak követők: sok-sok Kálvin János.
Kikkel az új tan – terjed, messzire ér,
mert az üldözött, megkínzott ősreformátorok
a halált is vállalják az új, protestáns hitér’.

Ahogy hajnalfényben az éj, úgy tisztul a vallás!
Átzúg Európán, mint szél a sivatagon.
S már szemmel is látható jeleket hagy széjjel
... a kereszt helyén csillag nő ki a tornyokon.

S a templombelsőkből, mint szomjasak a vizet
úgy isszák a hívők a letisztult beszédet.
Akár a kimondott titok, olyan a Biblia:
az Úr szavai nyitják ki a lélekmélyet.

Hódít a puritán, megújított vallás,
mely létrejötté óta oly sokat szenvedett!
Míg az „istenhatalmú” földi egyházatyák
felfogják: az Úrhoz más út is elvezet.

Hisz annyiféle a mi nyelvünk, imádságunk.
Ám az ODAFENNVÁLÓ mindet hallja, érti.
Mert a krisztusi keresztbe fogódzkodók hite
az Úr Istent keresők – egynyelvét beszéli.

Annyiféle út van, amin mehetsz, járhatsz.
S nem számít, ha talpad felsebzik a rögök.
Csak az a fontos, hogy a fáradt, gyöttrött vándor
az útvégén meglássa... az Úr kegyelme örök.

Ezt hagyták mireánk a reformátoraink.
Kiknek hite és vallása már átér ötszáz évet.
Szent hagyaték az, mellyel Jézus üzen:
ÉN VAGYOK AZ ÚT, AZ IGAZSÁG, AZ ÉLET!

Oly kifürkészhetetlenek a Te útjaid, Uram!
De Nálad ezer esztendő – egy nappal átfogható.
Hát legyenek áldottak azok, akik által
vallás, hit, remény lett a REFORMÁCIÓ!

Jámbor Ildikó

Kiállítások a reformáció 500. évfordulóján

Lutherre emlékezve: Eisenach, Wartburg, Budapest emlékhelyein

Azt, hogy a németiség gondolkodásának mennyire középpontjában áll Luther és a reformáció, a helyszínen járva tapasztalhattuk meg 2017 augusztusában. Mikor e sorokat írom, már túl vagyunk a wittenbergi nagy ünnepségen (ahol Áder János köztársasági elnök mondott beszédet egyedülként az európai közösség más országaiból), s az utolsó napok egyikén még alkalmam volt megnézni a Nemzeti Múzeum parádés kiállítását a reformáció magyar vonatkozásainak bőséges tárgyi emlékeiből. Meglehetősen közeliem még az emlékeim Vizsolyból, ahol – mert nincsenek véletlenek – egyetemi barátóm és szobatársam fia látja el a lelkészi szolgálatot, és ahol szememmel végigpásztázhattam a magyar reformáció emblemikus alkotását. Katolikusként ugyan, de a Nagyknység kálvinista magyarjainak leszármazottjaként mindig is megérintett a reformátusok puritánsága, s az a fegyelmesség és magával elszámoló erkölcsiség, ami gimnáziumom tanárait jellemezte, s amely akarva-akaratlanul belém ivódott még lélekformáló kamaszéveimben. Osztályfőnököm, Zsoldos István tanár úr, Kiss Tamás költő barátja maga is naponta gyakorolta a katedrán a kálvinista elveket. Vigyázó szemem előtt úgy érezhettük magunkat, mintha az Úr szeme előtt lennénk mindenkor, de a megbocsátás, a jóra való terelgetés is benne volt minden gesztusában. (Eredetileg református papnak készült.) S ha a kisújszállási, kunhegyesi vagy a debreceni templomba betértem, már szólni se kellett. A fehérre meszelt falak, távlatos boltívek épp olyan tisztaságot és fenségességet üzentek, mint a szószékről Igét hirdető lelképásztor és mint az egybegyűlt hívek tekintete.

Hogy mit jelent Luther Márton a németeknek, az – barátaink révén – szászországi látogatásunk alkalmával tudatosult bennem. Eisenachban, Luther Márton tanulmányainak színhelyén a jubileumi évben okos és tárgyi információiban szellemes, úgynevezett interaktív kiállításnak lehettünk tanúi. A 2017 januárjában megnyitott kiállításnak júniusig 33 885 látogatója volt, s ez a duplájánál várhatóan valamivel többel gyarapodhat az év végéig.

Martin Luther 1483. november 10-én született Hans és Margharete Luden fiaként. Kisdiákként a mansfeldi latin iskolában sajátította el a Trivium (Grammatika, Retorika, Dialektika) ismereteit. Ezután Magdeburgba vezetett az útja, ahol a barátoknál tanult egy esztendő szerzetesi közösségben. Ez nem tetszhetett neki, mert egy év után Eisenachban találjuk őt, ahol édesanyja szülővárosában folytatta tanulmányait. A szászországi városban 1498-tól 1501-ig lakott abban a házban, amely azóta is őrzi emlékét, s egy időben evangélikus gyülekezeti helyként is működött, ma pedig már a 2015-ben

elvégzett korszerűsítés után, minden igényt kielégítő kiállító hely. Luther (akkor még Martin Luden) akkori diákszokás szerint házról házra járva kántálással gyűjtötte össze a tanulásra és a megélhetésre való. Ezt értelmes cselekedetnek tartotta. A fiatalemberre formálódó Luthert számos benyomás érte a kisvárosban, amely tele volt az úgynevezett Fachwerkbaustil jellegzetes favázas épületeivel. Nemcsak a szép környezet hatott rá, hanem a polgárok életvitele is. Valószínű, hogy az együtt zenélés, a humanista irodalom, az őket tanító ferences szerzetesek tudományosságga mély benyomást tett rá. Eisenachot az „én szeretett városomnak nevezte” későbbi életrajzaiban is.

Ez az oda-vissza szeretet mutatkozik meg az utódok által rendezett kiállításban is, mely szellemes tablókon idézi fel lépésről lépésre a nagy vallásreformer életrajzát. Egy korabeli rajz animációján láthatjuk, amint az országúton ballagó fiatalember (aki talán későbbi egyetemi tanulmányai helyszínére Erfurtba igyekezett) viharba keveredik, s egy villámcsapástól megijedve a földre borul, s megígéri Szent Annának, hogy ha megmarad, szerzetesnek áll. (A kép alatti gombot megnyomva valóban látjuk és halljuk a villámokat.) Számos ötletes illusztráció, egykori személyes tárgy ismerteti meg lépésről lépésre, az apja tiltása ellenére Ágoston-rendi szerzetesnek álló, majd teológiaprofesszorrá váló Luthert, egyenesen a wittenbergi kapura kiszegezett hittételek kihirdetéséig. A kiállítás különtermet szentel a Bibliát anyanyelvre lefordító teológus jelentőségének, akinek elévülhetetlen jelentőséget tulajdonítanak a német nyelv egységesítésében. Luther korában az akkori (nem egységes) Németország különböző tartományaiban olyan nyelvjárási különbségek léteztek, amelyek meggátolták az egymás közti kommunikációt. Ennek megvilágítására, egy asztalnyi tablón bejelölték az egyes nyelvjárási területeket, s a látogató fülhallgatón követheti az akkor meglévő és persze ma is fellelhető nyelvi változatokat. Nem gondolnánk, hogy a reformáció a nyelvi és ezáltal a nemzeti egység megteremtésében milyen korszakos jelentőségű volt! Az eisenachi kiállítás két termen keresztül ismerteti a reformáció követőit, s felsorolja az elmúlt ötszáz esztendő mindazon jeles személyiségeit, akikre hatottak a lutheri gondolatok. Mi kevéssé tudtuk eddig, hogy Albrecht Dürer és Lucas Cranach iskolatársai voltak, ezért kézenfekvő a két említett képzőművész számos ábrázolása (a weimari Szent Anna-templom Cranach festette oltárán például a Luther és a reformátorok is ott állnak a krisztusi feszület mellett), de az sem nyilvánvaló, hogy Johann Sebastian Bach számos zenei interpretációt készített Luther műveire. A tárlat végén ma élő közéleti személyiségek és hétköznapi emberek vallanak a reformációhoz fűződő viszonyokról. Az eisenachi emlékmúzeum hallatlanul szellemes időszak kiállítása egy labirintusba vezet bennünket, ahol ugyanazon rajz kétféle (egy piros és egy kék) szemüvegen át megtekinthető ábrázolásaiból a katolikus és a református szemlélet kettősségét tapasztalhatjuk meg. Míg az „egyik fejen ördögök suttognak, és angyalok fújják a harsonát”, addig a „másik szemüvegen át egy, az Igét befogadó puritán polgárt látunk. (Értsd: megfélemlítés és egyszerűség, katolicizmus és puritanizmus).

A szászországi Wartburg vára 2007-ben a Szent Erzsébet-év apropóján került a figyelem középpontjába. Most a reformáció ötszáz éves jubileuma alkalmából hívogatja a látogatót.

Árpád-házi Szent Erzsébet (II. András lánya) házassága révén fiatalon lett itt várúrnő, s alamizsnát osztott a szegényeknek. Midőn ura családja számonkérte rajta a „pazarlást”, a köpenyébe rejtett kenyér rózsává változott). Különös szerencse, hogy bejutottunk ebbe a magyarok szempontjából is kitüntetett műemlékbe, noha – nyilván a kevés látogató miatt – magyar nyelvű ismertetőt nem kaptunk. (Harminc éve, még az NDK-s időkben ez nem így volt!) Kárpótolt bennünket a négy nyelven kínált Audio-Guide és számos, ötletes megoldás.

A gyerekeknek építettek egy „Szamárutat”, hiszen egykor szamarak vitték fel a várba érkezőket. A kiállításnak tehát két olvasata volt: egy élményszerűbb és egy tudományosabb. A csacsival jelölt tablók kifejezetten a gyerekeknek szóltak, míg a többi a felnőtteket célozta meg. A Luther und die Deutsche (Luther és a németek) elnevezésű bemutató három témára koncentrált: Wartburg, mint a Luther-emlékhelyek egyike, a második: a lutheri hitvilág következményei a kultúrára és a közoktatásra s végül a reformáció politikai vonatkozásai. A május 4-től november 5-ig tartó tárlat törzsanyagát a Német Történeti Múzeumból kölcsönözték. Maga Luther 1517-től álnéven rejtőzött a wartburgi várban, itt van a dolgozószobája és kápolnája. A wartburgi kiállítás ennél azonban szélesebb időszakot ölelt át, s elsősorban azt firtatta, milyen hatással voltak a teológus gondolatai a német történelemre, hogyan jelentek meg a politikában, s egyáltalán hogyan formálták át a német közgondolkodást. Szemlélete merész, és őszinte: nem titkolta el azt a tényt sem, hogy a fasiszmus kialakulásában is eszközként használták a lutheri gondolatokat, némely mondatát egyenesen beemelve az ideológiába. A hit középpontjába állított biblia, annak anyanyelvre fordítása – melyet Luther épp e falak között végzett el – évszázadokra megváltoztatta az egyházi liturgiát, a képzést és a közgondolkodást. Az időszaki kiállításban terjedelmes anyag foglalkozott a reformáció európai kiterjesztésével és következményeivel a polgárosodás meggyorsításában.

Október 31-én, a reformáció emléknapján még az utolsók között sikerült megnéznünk a Magyar Nemzeti Múzeum izgalmas kiállítását az Ige-Időket. A hazai református felekezetek és emlékhelyek összefogásával készült gazdag kollekción egyenrangú társa a Németországban bemutatottaknak. Hallatlanul sűrű tárgyi anyagában a felvidéki és az erdélyi református templomok értékeit jelenítette meg, köztük olyan felvidéki faoltárokat, melyek Trianon után kerülhettek a Nemzeti Múzeum birtokába. A korabeli festmények, metszetek, hangszerek, úrvacsorakelyhek mellett külön tematikus rész foglalkozott a könyvnyomtatás, a vallásos irodalom tárgyaival. Nemcsak a reformáció 500, hanem a magyar reformáció 450 esztendő emlékeit is felidéztek. Sajátosan magyar gazdagon hímzett úrasztala terítőket, templomi berendezéseket mutattak be. Korabeli és későbbi korokban keletkezett Luther- és Kálvin-ábrázolásokat láthattunk, s

megjelenítették a két hitújító párhuzamos életrajzát is. Az Ige-idők a magyar reformáció folyton változó, összetett viszonyaival ismertette meg a látogatót, részletes magyarázó szövegekkel kiegészítve a látottakat. Olyan ritkaságokat mutattak be, mint Huszár Gál *Énekes könyve* vagy az Eszterházy-gyűjtemény darabjai.

Sokszínű politikai és értékviszonyok jellemezték a reformáció korának Magyarországot. A kor emberének fel kellett dolgozni egy teljesen idegen kultúrával való sokkoló találkozást. A török hódítás szétzilálta az országot, a református prédikátorok az országot járva keresték a megoldást. Soha nem volt aktuálisabb, mint ma visszatekinteni erre a korszakra.

Egri épület optikák – Minorita templom

Szász István Tas

Rendhagyó könyvbemutató történelmi visszapillantással

Jancsó Miklós: Volt egyszer egy Kolozsvár

A mai estén háziasszonyunk, az irodalom legelkötelezettebb szolgálóleánya, Bakó Annamária jóvoltából, dr. Jancsó Miklós *Volt egyszer egy Kolozsvár* című könyvével találkozunk, és örömünkre magával a szerzővel is. A könyvet a Jancsó Benedek Társaság adta ki tavaly az erdélyi és összmagyar közösség örömeire. Az előbbi különös előszeretettel olvashatja, hiszen szétszórattatásában, olvasása közben hazatér. Hazatér abba a városba, amelyet ma is felkereshet térben, de időben már soha, s amelyet abban a formájában, ahogyan megismert, már soha többé viszont nem láthat. Erre utal a cím is, az a bizonyos „volt egyszer”.

A felkérést örömmel fogadtam, s így nem büntetésül, hanem az örök veszteségre ítelt kolozsváriak jogán leszek rendhagyó a következő jó húsz percben.

Amikor Miklós utószót kért tőlem könyvéhez, rájöttem, hogy ehhez túlságosan elfogult lehetek, s helyette levelet írtam neki. Ezután fogalmazódott meg bennem a gondolat, hogy amint a könyv a maga szubjektivitásában nagyon is objektív, úgy a könyvben olvasható levelemről és most itt elhangzó szavaimról ugyanezt mondhatom el.

Egy tősgyökeres kolozsvári mesél e könyvben, s fog mesélni nekünk szóban is a kincses városról, annak tulajdonképpen két korszakáról. Többet a maga ifjabb éveiről, de néhány érdekes írásban közvetlen felmenői koráról is, nem csupán sírámokat zengve, hanem úgy, amint akkor azt megélte, s megélték elődei. Teszi pedig ezt egyrészt hétköznapi kedves, vidám vagy éppen tragikomikus történeteken keresztül, másrészt egy jeles családi múlttal rendelkező kolozsvári értelmiségi komolyságával. S mindkét formában a leghitelesebben. Mert ebből kerekedik ki a korszak valódi és félre nem vezető képe.

Szerzőnk a konferanszié szerepében vallja: *„Tulajdonképpen mondhatnám magamról azt is, hogy nem csupán egy könyvet ismertető szerző-konferanszié vagyok ezúttal, hanem egy tanú, megélt korok eseményeinek rögzítője és nagybetűs, emlékező Tanúja.”*

Dr. Jancsó Miklós a szó legjobb s legnemesebb értelmében Janus-arcú ember, vagy inkább olyan, akinek két élete volt. S ez még élesebbé teszi a múltba látó szemét. A daliás és jóképű ifjúból bohém Sir Johnná „nemesülő” – lokálpatrióta – színész és a magába tekinteni is képes megfontolt idősödő tudós professzor – érdekes módon jól megférnek egyazon bőrben, egyazon kötetben, s ebben nagy

szerepe van a valamennyi írását átszövő sajátosan kedves humorának, iróniájának és öniróniájának.

Drága Miklós! Drága Művész úr! Tisztelt Konferanszié és igen tisztelt Professor úr, esetünkben: Kedves Szerző! Megtisztelt ez a felkérés, de mondandóm valójában talán mégsem lesz minden részében tárgyilagos, mert egy olyan jó barátról kell szólnom, akivel a szülők sorsszerű kapcsolata és egy meglelt korban kiteljesedett mély és egymásra figyelő barátság köt össze. Olyan barátság, melyet igen szép, napfényes pillanatok is bearanyoztak, de amelyet még mélyebbé tettek tragikus és feldolgozhatatlan események. Ennek okán történhet az, hogy nem egyszer elkerülhetetlenül mélyülnek el gondolataid, s vidám bekezdések közt sötét fellegként jelenik meg a rideg valóság, amint ezt 2014-ben is írod: *„Évek teltek el. Gyászos esztendőök következtek életemben. Megért napjaim, óráim, kapcsolataim megmagyarázhatatlan misztikus vagy annak tűnő magyarázatot kaptak fájdalom, múlt értékelő-mérlegelő visszapillantásaim során. Sorsszerűségek kísértettek és az életem eseményei, a legjelentéktelenebbek is, összeálltak egy logikusan követhető törvényszerűség láncolatává, ami kizárta – vagy csak nekem tűnt úgy? – a véletlen fogalmának kényelmes „véletlenné” történő elemzését.”*

A hallgatóság többsége talán tudja, hogy szerzőnk olyan családból származik, amelynek sorsát a toll, s általa az erdélyi magyar szellemi élet szolgálata határozta meg egyenes és oldalágakon egyaránt. Hiszen a nyelv- és irodalomtudós apa, az irodalom iránt elkötelezett édesanyja és nagybátyja, az erdélyi irodalmi élet mindegyikének is nevezhető Jancsó Béla vagy a közeli Kuncz Aladár mellett még több oldalági tudós irodalmár is előfordult soraikban.

Jancsó Miklós már több kötetrel ajándékozta meg az olvasókat, de ezúttal abba a korba vezet el minket, amikor tulajdonképpen lezajlott a kincses, kilenczáros város magyar jellegének végjátéka. A színes, nevetetően is gyakran könnyfakasztó történetek mögött, majd a második rész vegyes kalangyába gyűjtött komoly – vagy csak annak álcázott – írásaiba konkrét formában is ráismerhet erre az eseménysorra az olvasó. S hogy miért fontos ezt megismerni az élet legsőbb szintjein zajló történeteken keresztül is? Talán mert egyre kevesebben érzik át Trianon traumájának tragédiáját, a veszteséget, amit ez jelent annak is, aki nem sejtí azt a csapdahelyzetet, melyből ez a történelmietlen, vagy mondjuk akár úgy, hogy természetellenes döntés máig nem enged szabadulni.

Erdély két nemzet számára is szent helynek bizonyult. Hiszen a magyar szétszaggatottság első – Mohácsot követő – korszakában tulajdonképpen átmentette államiságunkat és magyarságunkat, nyelvünket! Ezt egyre kevesebben tudják.

Ugyanakkor Erdélyben, mint a Szent Korona országának részében, majd öröksében – a hamis történelemírással ellentétben – éppen annak védelme alatt fejlődhetett ki a románság nemzetté válásának alapjait képező nyugati jellegű kultúrája,

melyet érdekes módon aztán a Kárpátokon túlról fokozatosan arrafelé kúszó ortodoxia kemény világa is segített győzelemre jutni saját le- és megtagadott bölcsője felett.

S ha ez igaz Erdély egészére, akkor ennek kicsinyített mására, Kolozsvárra is, amely 1920. június 4-én Magyarország második legfontosabb városából lett egyszerre egy balkáni ország második legfontosabb városává.

Már a döntés pillanatában készen állt Brătianu miniszterelnök híres terve, mely szerint Erdélyt s főleg a magyar többségű városokat, nyugat felől kelet felé haladva kell elrománosítani. A folyamat azóta is zajlik, rendszer-semlegesén, s csak az ütem vagy a módszerek váltakoznak aszerint, hogy milyen történelmi keretben próbálják ugyanazt megvalósítani. Erről szól a mai, Csáky Zoltán találó szavaival, hagymakupolás honfoglalásnak nevezett művelet. Ez pecsételte meg Kolozsvár sorsát is.

A könyv tartalmától csak látszólag üt el erről beszélni, de számomra és sok kolozsvári számára, olvasása ezeket a tényeket idézi fel. És erre hívnám fel a figyelmét azoknak is, akik érthető okokból kevesebbet tudhatnak városunkról. S az esetleg felületesen olvasó figyelmetlensége ellenére, erre utal történeteivel Jancsó Miklós írása is.

Voltak szomorú tapasztalataim, melyek szerint olyannyira nem tudnak errefelé Kolozsvárról, hogy az megdöbbenő. Ismétlem, nem az itt egybegyűltekre gondolkok. Magam – igaz, hogy régebben, repatriálásunk idején – jó szándékú, magas beosztású vezető dunántúli főmérnöktől hallottam a kérdést: honnan is jöttetek? Kolozsvárról, feleltem. Ja, az a román város a jugó határon, felelte ő. Akkor még megdöbbenem, de később, mint évtizedeken át magyarországi „román orvos”, megtanultam, hogy ennek az országnak csak a fele gondolkodik kultúr-nemzeti alapon, s a másik fele államnemzeti alapokon áll, persze többségében egyik sem ismeri ezeknek a definícióknak a tartalmát.

Visszaélve türelmükkel, azoknak, akik eddig, mint érdeklődési körön kívüliek nem tudhattak eleget Kolozsvárról – bár a Liteába látogatók közt ilyen nem nagyon lehet –, de saját magunk megerősítésére is, volna értelme átismételni néhány dolgot erről a meghatározó fontosságú magyar városról, sokáig Erdély fővárosáról, hogy jobban átérezzük, miért érdemes ama könnyes-mosolygások közt is elolvasni ezeket a történeteket, és visszatérni ahhoz a korhoz, amikor számunkra elveszett. Mert a „volt egyszer” az egy évezredes múlt szerves fejlődését megtörő durva beavatkozás következménye lett.

A következőkben, főleg Balogh Jolánnak a kolozsvári *Hitel* című nemzetpolitikai szemlében megjelent összefoglaló tanulmánya fonalán, s olykor saját kissé szerkesztett szavaival fussunk végig a város történetén. Az egymásra rétegződő „volt egyszeren” és metamorphosisokon, melyek Trianonig mindig magukban hordozták számunkra a folytatást is, hogy aztán előre mutató metamorphosis helyett egy irreverzibilis, durva transfiguráció következzen.

Kolozsvár területén kr. u. 124-ben Hadrianus jóvoltából már a római Napoca municípium lett, aztán 271-ben Aurelianus kivonta a légiókat és a lakosságot is Erdély területéről. Meg kell jegyezni tehát, hogy nem maradt ott egy fia dák sem.

A magyar Kolozsvár lakosairól az első felvilágosítást magának a városnak neve, illetve annak régi alakja, a „Cluswar” nyújtja. A szó első része, Clus, szláv eredetű, mely a helység egykori szláv lakosairól tanúskodik, a szó második része, a „vár” magyar elnevezés, mely egyúttal a város legrégebb történeti szereplésére is rávilágít. Eredetileg királyi vár volt, mely a Szamos folyó vonalát őrizte. Ugyanis a honfoglalás után már a XI. század elején Szent István várispáni székhelyé teszi. Az Árpád-kori művelődésnek a várnál is jelentősebb központja volt a szomszédos kolozsmonostori bencés apátság, melyet IV. Béla király oklevele szerint még I. Béla alapított 1061–1063 táján.

1241: a tatárjárás után a magyar alapítású város elpusztult, a rettentő pusztításról okleveles emlékek is vannak. Az elnéptelenedett városba V. István 1272-ben szászokat telepített. A XIV. század folyamán a magyar lakosság, az ún. civis-ek még egyensúlyban voltak a letelepedett szászokkal, akiket régi elnevezéssel hospeseknek, vendégeknek neveztek. Rengeteg írott adat tanúskodik a magyar polgárokról és a magyar hely- és utcanevekről. A XIV. század elején Károly Róbert Kolozsvárt, illetőleg az akkori elnevezéssel Kuluswar-t városi rangra emelte, és kiváltságokkal ruházta fel, amivel megvetette későbbi nagy fejlődésének, fellendülésének alapját.

A század derekán tűntek fel az első, név szerint ismert kolozsvári művészek: Kolozsvári Miklós festő és később fiai, Márton és György szobrászok, a sajnos elpusztított nagyváradi királysobrok meg a világhírű prágai Szent György-szobor alkotómesterei.

László Gyula ásatásai nyomán pontosan kirajzolódtak az előző magyar és az ezt követően kialakított szász típusú városszerkezet körvonalai.

XIV. század végén és a XV. század első felében a lakosság vallásos hite, művészi képességei és gazdasági ereje a Szent Mihály-plébániatemplom felépítésében nyilvánult meg. Ebben a nagy munkában a Zsigmond király uralkodása alatt megerősödő és előretörő szász lakosságnak oroslánrésze volt. Valószínűleg ennek nyomására indult meg a magyarság szervezkedése, melynek számos nyomát látjuk.

A polgári lakosság mellett a különféle szerzetesrendek tevékenykedtek a művelődés minden ágában. A XV. század derekán épült fel az Óvárban a domonkosok kolostora, mégpedig a szerzetesek keze munkájával. A kolostor első pártfogója Hunyadi János volt.

1405-ben már szabad királyi város, 1443-ban az átutazóban levő Szilágyi Erzsébet itt szülte meg Hunyadi Mátyást, a máig álló ismert házban. A minoritákat ő

telepítette le és ő maga, saját költségén építtette számukra a Farkas-utcai kolostort és templomot, melyet halála után fejeztek be.

Ekkoron a város lakossága már ismét fele-fele arányban volt magyar és szász. A város vezetését is felváltva gyakorolták, pontos szabályok szerint.

A város egészének közös tevékenységét a várfalak, kapubástyák építése jelzi, továbbá az emberbaráti célokat szolgáló intézmények, az aggok Szent Erzsébetről nevezett menedékháza és a Szentlélek meg Jób patriarcha nevét viselő ispotályok.

A mohácsi vész utáni időkben az önálló Erdély kialakulásával kapcsolatban Kolozsvár helyzete is megváltozott, a város jelentősége tovább nőtt. 1551-ben itt (egyések szerint a közeli Tordán) adja át Izabella Castaldónak a Szent Koronát.

1557-ben itt született Bocskai István fejedelem.

Központi fekvése csakhamar központi jelentőséget biztosított számára. Országos események zajlottak le falai között. A Szent Mihály-templomban fejedelemválasztó országgyűléseket tartottak. A fejedelmek maguk is gyakran időztek kiváltságokkal elhalmozott, kedves városukban. Kolozsvár súlya, jelentősége nőtt. A fejedelmi Erdély központja, civitas primaria lett, bár hivatalosan nem volt székhely. De azzá tette szellemi fölénye, gazdasági ereje, épületeinek szépsége.

A városi élet fundamentumát a céhek alkották, melyek jobbára még a XV. század folyamán alakultak ki, a fejedelemség idejében, a XVI–XVII. században pedig rendkívül erősen fellendültek. A fejedelmek különféle kedvezményekkel halmozták el őket, és – ami talán a leglényegesebb – sűrűn felhasználták szolgálataikat. A gyulafehérvári fejedelmi palotát jobbára kolozsvári kőfaragók építették, kolozsvári festők ékesítették. Az ötvösmunkákat innen hozatták, a díszes kötéseket itt csináltatták. A fejedelmi udvartartás szükségleteit jórészt Kolozsvárt szereztek be. A fejedelmi korszak reneszánsz művészetének magyar jellegét éppen Kolozsvár túlsúlya, céheinek túlnyomóan magyar tagjai biztosították.

A város és ezzel együtt az ország szellemi igényeiről a kollégiumok gondoskodtak, melyeket a reformáció és az ellenreformáció mozgalmaival kapcsolatban sűrű egymásutánban alapítottak. Már 1557-ben a fejedelem és az országgyűlés iskola felállítását rendelte el az óvári egykori domonkos kolostorban, mely eleinte református, később unitárius szellemben működött. 1581-ben Báthory István fejedelem és lengyel király egy Vlnában kelt oklevélben rendelkezett, és az egykori Farkas utcai minorita kolostorban jezsuita egyetemet alapított, „ahol – mint adománylevelében olvashatjuk – az ifjak a szentírásokban és a klasszikai tudományokban oktattatván, némelyek a templomi istentiszteletre, mások a polgári tudományokra válnak alkalmasokká, amiért eddig a magyar nemzet ifjúságának nagy költséggel messzi utazásokat kellett tenni, minthogy sem Erdélyben, sem Magyarországon nem voltak Collegiumok és Akadémiák.” A XVII. században II. Rákóczy György fejedelem ugyancsak a Farkas utcában

református kollégiumot építtetett, melyet 1656-ban maga Apáczai Csere János nyitott meg.

Természetes, hogy ahol a tudományt és műveltséget ilyen nagy szeretettel támogatták, ott a könyvnyomtatás is virágzott. Kolozsvárt már 1550-ben nyomdát állított Heltai Gáspár, aki bár szász volt, de a magyar művelődés lelkes és kimagasló munkása lett. Óvári nyomdájából, mely valószínűleg Bocskai István születési házában állott, került ki magyar Bibliafordítása, a XVII. század végén pedig Misztótfalusi Kis Miklós, az európai hírv kiváló nyomdász és a magyar művelődés önfeláldozó terjesztője működött Kolozsvárt. Kültorda utcai nyomdájában, Európa-szerte híresen nemes metszésű betűkkel, gyönyörű könyvek készültek. Kolozsvár korabeli szellemi életét, művelődésének színvonalát dicséri, hogy a XVI–XVII. században itt nyomták a legtöbb magyar könyvet.

1568-ban innen nem messze, Tordán kiáltják ki a világon először a vallásszabadságot, majd 1623-ban Bethlen Gábor biztosítja a zsidók szabadságjogait.

A város fokozatosan spontán válik Erdély fővárosává. Később 37 országgyűlésnek lesz színhelye. Aztán a gubernátorok korában 1790-ben hivatalosan is főváros lesz.

1792-ben tartják itt az első magyar színelőadást.

1821-ben a csodálatos Farkas utcában nyílik meg az első magyar kőszínház, március 12-én a megnyitón Körner *Zrinyi* című drámáját műkedvelők mutatják be. A rákövetkező évben már itt van az első magyar opera bemutatója. Ruzicska *Béla Futása* című operája, s e színház pályázatára írja Katona a *Bánk Bánt*.

1867-ben bekövetkezik a várva várt unió, ami a magyarság akkor már tragikus demográfiai hátrányát ellensúlyozza, s egy ideig még óvja kulturális és családok politikai fölényét.

1859-ben valósul meg az Erdélyi Múzeum-Egylet. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum gazdag gyűjteményei nagymértékben fellendítették a tudományos kutatást, melyet az 1872-ben alapított Ferenc József Tudományegyetem még jobban erősített és fokozott.

A minden irányban fellendülő szellemi és művészi élet a magyar művelődésnek lelkes, önfeláldozó munkásokat és nemegyszer nagy tehetségeket ajándékozott. A szellem kiválóságai gyűltek össze Kolozsvár falai között, akik a fővárost megelőzve nemegyszer példát és utat mutattak az egész magyarságnak.

1893-ban már telefonálnak, 1902-ben avatják a Ferenc József Tudományegyetem új épületét (ma Babeş–Bolyai) és a híres Mátyás király szobrot, Fadrusz alkotását. 1906-ra felépül az új gyönyörű Magyar Nemzeti Színház is. Ma is az, csak a magyar helyett a román szót kell behelyettesíteni. 1907-ben már 218 utca kap villanyvilágítást.

1910-ben közel 61 000 lakója van. Ebből 51 000 magyar.

Trianont követően ez a helyzet a Brătianu-terv szerint fokozatosan változik.

A bécsi döntés után átmeneti javulás következik be, de 1945-től a 126 napos szovjet közigazgatást váltó véglegesen visszatérő román uralom továbbfolytatja az átalakítást.

1956 és 66 között 30 000

1967 és 77 között 70 000

1978 és 92 között 75 000 román telepítenek be, s bár 1989 után az ütem csökken, de 2011-re a 309 000 állandó lakosból már csak 50 000 a magyar, vagyis 15%, s korfájuk sem kedvező.

Napjaink küzdelmeinek eredménye mindössze annyi, hogy talán végre magyarul is ki fogják írni a város nevét.

De hova lettek a magyarok? 100 év alatt nem szaporodtak, míg az alig néhány ezer román negyedmillióval gyarapodott?

Erről beszélni már nem fér bele egy könyvbemutató rendhagyó appendixébe, elég, ha emlékeztetünk az etnikai tisztogatást hihetetlenül magas színvonalra fejlesztő román módszerekre.

Eszmefuttatásomat most kissé megszakítva csupán annyit jegyzek meg, hogy Jancsó Miklós írásaiban elsősorban azokra az évekre emlékezünk, amikor a Deák Ferenc utca járdaszigete már nem lehetett a Hóstáti piac nyüzsgésének délelőtti tere, sem a sziki lányok fekete-piros táncának színhelye. Előbbieket az állami piacok nyelték el, amíg még létezni hagyták őket, utóbbiak pedig a régi posta mögé szorultak, de a jobb oldalon még magyar korzónk volt minden estébe hajló délutánon, melynek egy időben – számkivetettként – magam is állandó statisztája lehettem.

Ez volt hát Kolozsvár, a csodás vonzással bíró Kincses Város, a Kilenczáros, melyben, mint láthattuk, a váltakozó magyar – szász – magyar dominancia mellett szó sem esik románokról! És nem Balogh Jolán vagy a többi emlékező elfogultsága miatt. Ma azonban Cluj-Napoca, már egyik szakrális ragaszkodással őrzött saját kincsüknek számít!

A korral járó fejlődés örömteli jelei mellett viszont mégsem érezzük kellő mértékben a múlt emlékeinek kellő megbecsülését. Talán csak nem azért, mert azokat nem érzik magukénak? Egyébként ebben az egyben valóban igazuk is van.

Ezeket fogjuk jobban megérteni, ha átérezzük a szerző történeteiben lefestett korszak hangulatát. A Konferanszié ötletes megszólalásaival tagolt könyvben akár a színházi történeteket, akár a „Vilma te édes” kocsma történeteit, a családi fotókat vagy a professzori megszólalásokat, a derűről-borúra váltani képes, öniróniájukban is szórakoztató írásokat olvassuk, egyre-másra – leleplező erővel – bukkannak fel egy korszak vagy éppen korunk hangulatai. Ezek a történetek nem akarnak mindenáron karképek lenni, hanem csak egyszerűen képek abból a korból, s ezáltal válnak hitelessé. De olykor nem csupán közvetve szólal meg, mint

a számomra különösen kedves írásában a kedvenc Figarójánál, ahol váratlanul várakozásra kényszerülve szól: „*Ez a fodrászszalon volt már az egyetlen hely városomban, ahol embernek éreztem magam. Odakünn a Rendszer a maga gépezetével gondoskodott arról, hogy tudatosodjon bennem – a gyakori önámítások ellenére –, hogy kiszolgáltatót senki vagyok...*” stb. Majd így folytatja: „*...tudja mester, én a Várakozás-generáció egyik szerény várakozó tagja vagyok. A mi életünk a nagy várakozásban telt el, talán azt sem mertük bevallani magunknak, hogy várunk még valami csodát, valamit, amit ma könnyelműen néhányan demokráciának vagy szabadságnak neveznek. Mi amolyan reménytelenül-reménykedő, inkább álmodozó generáció voltunk, ugyanis akik igazán reméltek valamit, azoknak be kellett látniok, hogy nincs mit remélni és elmentek innen.*” De ezekről a szavakról is kiderül, hogy csak álmában mondta ki őket.

Kedves Miklós! Végül könyvbéli utolsó írásodra, a *Trambulin*-ra utalok, mely mintha összefoglalna valamit az eliramlott évek keserves tapasztalatai után, mintha arról szólna, hogy lehetett volna másként is csinálni? Vagyis habozás nélkül le kellett volna ugrani ama trambulinról, de már késő. S amúgy is mindegy. Kislányod – általad rögzített – szavait idézném: „*...a végzet adta vagy beletörődések sorozata okozta*” státus ez? Nos, felejthetetlen barátommal, unokatestvéreddel, a nemzetközi hírű nagy kardvívóval, Rohonyi Lacival kettesben Kolozsváron együtt tanultunk úszni, s amikor végre az oktatót mellőzve ez saját erőből először sikerült, azon nyomban le is ugrottunk a strand félelmetes trambulinjáról. Aztán az élet trambulinjáról már csak én ugrottam egyet, Laci nem érthette meg. S mire jutottam? A veled is közös magyar sorsunkat meghatározó történelem mindent egybemosni készül, amiképpen utódaink sorsa is közös lesz. Mi tettük, amit tenni lehetett, s adtuk, amennyi tőlünk telt. A hogyan tovább pedig jelek szerint vég nélküli küzdelem.

És, hogy most keserédes vidámságodban is hű maradjak hozzád, s hagyjam magam ismét megkísérteni az általad emlegetett „*ördög sarkantyújától*”, azt mondom, hogy ugyanannak a „*tram-bulinak*” lettünk részesei, mint ilyen-olyan nevető vagy könnyeit törölgető, egykor szintén ugrásra készülő vagy azt éppen megugrott olvasóid nagy többsége is.

Szente B. Levente

(tapad ránk a sok kereszt)

nincs már varázslat.
oda a belső tömör csend,
az ismeretlen csoda, a végkifejlet.

megfejtettünk gyorsan mindent.
mégis, valami naponta körülfon,
átölel ami volt – a van, a lesz.

a más kezdetek vége utáni
belégzés, kilégzés, mint valami
ősi szép történet, úgy tapad ránk a sok kereszt.

Vívódások jelenkorra írva *(részlet a Sárgaház folyosója című naplóból)*

Az álmok elől sokan,
egyre többen kitérnek –
már nem hisznek semmiben,
nem követnek semmit

és letaposnak, ha kell, könnyörtelenül,
míg lassan megüresednek szavaik,
halkan csikorgó moraj lesz életük,
de észre sem veszik.

Azt mondják,
génjeinkben van minden ősrünk –
talán, ők üvöltenek, mikor köröttem
szeretteim halva születnek.

Sosem tudják meg, milyen érzés az,
amikor a Hold az esőtócsákból iszik.
és, hogy látjuk-e még apát, anyával
kézen fogva valaha is?

Sólyom Sándor

Kászon utolsó levele

az „Énekes madár”
szereplőinek

Tudjátok, hisz százszor elmondottam:
úgy éltem, ahogy tudtam
és nem úgy, ahogy akartam...Akartam?
én?...csak, ahogy szerettem volna!
(Hogy miért alakult így a sorsom,
választ ma már senki sem adhat,
vagy amit adhat az pusztá bölcsködés.
Maradjunk abban: nem érdemeltem jobbat!)
Nem panaszkodom, volt aki szeretett
s volt akit én is, és talán nem mindig
úgy pislákol a láng és kihunyt,
s volt ahol nem...úgy hiszem.
Volt, aki belém rúgott,
volt akibe én is, csupán viszonyosságból,
de a legtöbbjét eltúrtem, remélve
ettől „nemesb” lesz a jellemem...
(Minden lett ettől, csak nem nemesebb!)
Adtam mindig, amit csak tudtam
s nem számolva érte mit is kaphattam!
Mit is?...ma már oly mindegy.
Ha elmegyek, tudom, nemsokára,
ne költsetek Ti koszorúra, fejfára,
elég, ha a lassan süppedő síromnál
– ha lesz és nem a fenyvesek tövében
ölel magához a vén Kaszás –,
egy korty vöröset vagy cserszegit
loccsantanátok, hogy utoljára
még egy jót kortyoljalak veletek,
majd a feledés lován énekelve
elvágtassak a mindent megbocsátó,
a Léten túli semmiségbe.

Zentai László

Abortusz meg egy üveg konyak

– második olvasatban és negyven évvel később –

A történet

Majdnem belepusztultam a gondolatba, hogy ezt a történetet egy másik megvilágításban is meg kellene írnom. Majdnem, de mégsem, merthogy akkor már nem tudtam volna idevetni. Tehát lássuk mindkettőt! Az elsőt már részben ismerheti az olvasó. Pusztán emlékeztetőül írom le újra, mivel a történet első változata az, amelyik a szívemnek, és – bízom benne – az olvasónak is kedvesebb.

A végzetes és jóvátehetetlen tettek, a benne élés könyörtelensége és az átélés mélységes izgalmi még ma is elevenen élnek emlékezetemben. Kitérőmentes nyomot hagytak az életemben, újra meg újra szembesítenek akkori önmagammal. Tudom persze, hogy több évtized távolába visszatekintve az események már régen egymásra rakódtak, de az emlékezet szigorú rendszerében – szabálytalan időközönként – mégis kirajzolódnak. Talán ez a büntetés, talán ez a feloldozás. Nem tudhatom, s talán nem is akarom tudni...

E két nap eseményei újra és újra partra vetődnek, mint a tenger hordaléka, melyet azonos formában sohasem hoz elénk a hullámverés. Az eltelt évtizedekben számtalanszor végig gondoltam akkori cselekedeteimet, és azok ösztöntörvényeit megpróbáltam megérteni, de magyarázatot mégsem találtam arra, miként válhattam Judit mellett a kozmikussá tágult társtalanság áldozatává. Akkoriban részese lettem egy különös férfiélménynek, egy iszonytatóan tragikomikus helyzetnek, amely még ma sem hagy nyugodni. Emlékeimben gyakran tehetetlenül nézem, hogy miként peregnek előttem az események, és akkori cinkos cselekedeteim miként ejtenek rabul még ma is. Néha néma filmkockák villannak előttem, s az egészről csak annyit vagyok képes megérteni: bár el nem ítéltető módon, de vétkecs vagyok, aki még ma is képtelen feloldozást találni.

Aznap, március idusán, szabadnapos voltam a tavaszi gyakorlaton. Ráérhettem volna nyolc-kilenc körül kikászálódni az ágyból, de a teljes bizonyossággal tudott, Judit megmásíthatatlan döntéséből fakadó szorongásaim már hajnalban fölriasztottak. Tétován bámultam a plafont, amely azon a reggelen még ijesztőbbnek és fehérebbnek tűnt. Megmagyarázhatatlan meghátrálásomra gondoltam, tehetlenségemre, amely dühöt váltott ki belőlem, mert nem találtam elfogadható érveket Judit elkeseredett és csökönös hajthatatlanságára. Újra felelevenedtek benem a vendéglői vacsora közbeni viaskodásunk mondatai.

– Kedvesem, gondold meg még egyszer...

– Már meggondoltam! – vágott félszeg kéréseembe. – Te is tudod, hogy ilyen körülmények között nem vállalhatunk gyereket!

– De miért nem? – kérdeztem halk, nyüszítő indulattal, mintha tőle vártam volna a megértés kegyelmét, azt a picike kapaszkodót, amely megfellebbezhetetlenül a miénk. S csak a miénk, no meg a nyolchetes magzaté. Feltörő, kétségbeesett ellenkezésem felbosszanthatta, mert hatalmas, gesztenyebarna szemeiből mély megvetés sugárzott. Ma is hallom azt a porig alázó, gúnyos hangot, ahogy visszakérdezett:

– Abba a nyomorult albérletedbe? Oda, abba a manzárd sufniába, ahol csak vizsgaidőszakban laksz? Ott, ahol van egy ágy, egy szekrény, egy íróasztal, meg egy mosdó. Nem is beszélve a házsártos vénasszony, a veterán Zsuzsa mama társaságáról!

Ugyan, mivel is érvelhettem volna kérdéseivel szemben? Mit is mondhattam volna? Közhelyeket pénzről, nem létező egzisztenciáról? Meg, hogy mások is? Majdcsak lesz valahogy? Vagy egyszerűen csak annyit, igazad van, mert annak a gyermeknek nem szabad megszületnie egy 12 négyzetméteres, rohadt albérletbe, hacsak nem tartjuk majd a kicsit a szekrényben! Utóbbit még magamnak sem mertem volna kimondani, de mintha a gondolataimból olvasott volna, és azonnal diadalittas felszabadultsággal vágta hozzám:

– Gondoltál egyszer is arra, milyen siralmas anyagi helyzetben vagyunk? A gyerek létfeltételeit sem tudjuk biztosítani! Mindketten tanulunk. Melyikünk fogja abbahagyni?

Letaglózott ez a nyers és félelmetesen anyagias indulat. Hosszúra nyúlt hallgatásom elbújt az étterem ventilátorainak zúgásában, pedig azonnal mondanom kellett volna valamit, valami fontosat, amivel meggyőzhettem volna, de legalább felkiálthattam volna valahogy így:

– Egy emberke életéről döntünk, egy magzat sorsáról, akinek a szerelmünkért kellene megszületnie, s ha már ilyen helyzetbe kerültünk, akkor legalább próbáljunk vele, igen ővele, ezzel a picike lényel szembenézni. Vele, aki már végérvényesen közöttünk van, s aki már örökre hozzánk tartozik! A körülmények mérlegelésében ott rejtőzik a változtatás lehetősége is...

Erről kellett volna beszélnem, de gyökeret vert az ostoba némaságom. Lebénított Judit ridegsége, de azért titkon reménykedtem, és szinte gyerekes naivitással bíztam szerelmünk feloldozó hatalmában. Együttélésünk őszinteségére gondoltam, és elsősorban arra, amit érzelmi kapcsolatunk tisztasága jelentett számunkra. Legalábbis én akkor így gondoltam, vagy egyszerűen csak hittem a városban legendává nemesedett szerelmünkben. Anyaságának ösztönös létezésében bíztam, pedig tudnom vagy legalább sejtenem kellett volna, hogy ez az érzés ki sem

alakulhatott benne, hiszen alig múlt tizennégy éves, amikor elvesztette az anyját. Utoljára a Kerepesi úti temető ravatalozójában látta, mielőtt rászegezték a koporsó fedelét. Egyszer Judit őszintén elmesélte, mennyire megvető közönnyel nézte az arcát, amelyre rengeteg ránchárzadt szántott a ledér életmód könnyörtelen rombolása.

S akkor este, abban a gyér világítású, kisvárosi vendéglőben, mintha ugyanezzel a megvető tekintettel ültem volna szemben. Lenézésében mégsem éreztem gőgöt és szálnalmas megvetést. Odavetett kemény mondataiban volt valami elkeseredett védekezés, valami alig titkolt félelem. Olyan érzés, mint amikor az ember retteg a saját lelkiismeretétől, amellyel önmagának – bárhogyan is dönt – el kell számolnia valamikor, valahol és valakinek. Nemcsak a mának szólt, hanem a holnapi, a holnaputáni napnak, a jövőnek, a hátralévő életünknek. S bennem mégis mi tartotta a reményt? Miért kapaszkodtam Juditba, szerelmünk összeomló katedrálisába, amely már az első igazi megrázkódtatást sem bírja ki? Még ma sem tudom megmagyarázni magamnak, de egyszerűen hittem a jövőnkben. Biztosítéknak éreztem azt a másfél esztendő, amely már mögöttünk volt, és rengeteget kibírtunk a megpróbáltatásokból. Gyerekes ellenkezéssel igyekeztünk megtartani magunkat magunknak, s a biztosnak vélt, előttünk álló évtizedeknek. Őzveggy Apám és az Őt felnevelő nagynénik tüzzel-vassal irtották a kapcsolatunkat. Nem egyszerűen elleneztek, hanem a legrafináltabb csapdákat is képesek voltak felállítani csupán azért, hogy eltántorítsanak bennünket egymástól. Ma már úgy gondolom, az érzelmeinknél is erősebb volt az ellenállásunk, az a bizonyos kemény dac, az a csak azért is! Titokban eljegyeztük egymást. Valahogy beletörődtek, s mi büszkén viseltük bal kezünkön a gyűrűt, amely úgymond védetté tett bennünket, pedig a felszín alatt meghúzódó tények később őket igazolták. Együttélésünk alatt egyre világosabb vált előttem, hogy a valóságot mindketten valamilyen formában meghamisítjuk. A gyakorlati élethez másként közelítettünk. Judit, akit diákkorában a nagynénjei valósággal elzártak a külvilágtól, fellegvárakat épített szerény lehetőségeim szilárdnak vélt talajára. Ősztöndíjas diák voltam, aki a nagyvárosban tudott magának időnként pénzt csinálni. Újságkihordással, vagonkirakással, meg mindenfélével, ami éppen akadt. Egyik adósságból a másikba keveredtünk, s Judit még a legjózanabb pillanataiban sem fogadta el a pénzzel kapcsolatos javaslataimat. Ő folyton csak bizonyítani akart az édesanyja nővéreinek, megmutatni, képes a saját lábán megállni. Emlékszem, hogy első karácsonyesténken, amikor kettesben caplattunk a sűrű pelyhekben hulló hóesésben, mekkora vitába keveredtünk az ajándékozást illetően. Majdnem szakítottunk, mert egyszerűen nem akarta tudomásul venni, mennyire kilóg a lábunk a takaró alól. Aztán az aznapra rendelt utolsó szál cigarettát közösen szívtuk el...

De most még abban a kiskocsmában voltunk, ahol egy nyolchetes kicsi élőlény

sorsáról kellett döntenünk. Zárás előtt néhány perccel a ventilátorokat is kikapcsolták. Most szakadt ránk igazán az a csönd, amelyet csak a tengerek mélyén érezhet az ember. Egyedül maradtunk az éttermi részben, mert a szomszéd asztalnál étkező házaspár is elhagyta a vendéglőt. Iszonyú némaságból Judit riasztott fel, mert – egyik pillanatról a másikra – kitört belőle az a visszafojtott, őszinte vallomás, amelynek még a lehetőségére sem számítottam:

– Különben is, alkalmatlannak érzem magam az anyaságra!

Összerezentem, mert láttam, hogy minden ujjával a terítőbe kapaszkodik. – „Úristen! Hát ennyire magamra maradtam?” – gondoltam, s szerettem volna felüvöltöni, mint azon a festményen, amely a legriasztóbb sikolyt tárja a látogató elé. De nem tettem, Minek? Kinek? Gépiesen fizettem, és elindultunk hazafelé. A fekete betűs nemzeti ünnepünk előestéjén hűvös tavasz eleji szél lopózkodott a ballonkabátunk alá. Szótlanul mentünk egymás mellett, éreztük, eltávolodtunk egymástól. Fejemben Apollinaire örökérvényű sorai motoztak: „Irgalom tévedéseinkért, irgalom bűneinkért”.

A kovácsoltvas kapuból már láttuk, hogy Zsuzsa mama még ébren lehet, mert a lenti szobában égett a villany. Nesztelen léptekkel haladtunk el az ajtaja előtt, nehogy beszédbe kelljen vele elegyednünk. Amúgy köztudottan bőbeszédű öregasszony volt. Nagyhangú, pörlekedő. Sértődött magányos emberként élt, mert a pártja nem nagyon méltányolta „hőstetteit”. Tizenkilences kommunista volt ő és a néhai férje is, de nem igazán honorálták nekik. Amióta az ura meghalt, végérvényesen haragban volt a világgal. Többnyire az utcára sem ment ki, és a boltba is egy-egy környékbeli kissrác, vagy ha otthon voltam, akkor én szaladtam le neki élelmiszerért.

Ahogy fölértünk a szobánkba, Judit azonnal levetkőzött, és bebújt az ágyba. Szótlanul odaültem az ágy szélére, és a beletörődés szomorúságával néztem könynyektől csillogó szemeit. Még sötétebb barnán csillogtak, szinte szűrtak. Simogatni kezdtem a kezét, de nem nagy meggyőződéssel. Együttérzés helyett a magam tehetetlenségével voltam elfoglalva. Irtóztam magamtól, s kétségbeesésemben képtelen voltam eldönteni, melyikünk a nagyobb áldozat. A „megtartani akarom” örületében égtem, miközben Judit már a másnap realitásában vergődött. Ő is érezte, hogy kettős verembe esett, mert ha az egyikből kimászik, beleesik a másikba. Egyikünket mindenképpen elveszti, de akár mindkettőnket is. Aztán azzal próbáltam magamat áztatni, hogy majdan, későbbi életünk során, lesz bátorságunk önmagunktól számonkérni ezt a döntést. Judit megérezhette, mert azonnal odagömbölyödött hozzám. Vad indulattal csókolózni kezdtünk. Könnycseppjeinek kesernyés, sós ízét éreztem a számban és valami megmagyarázhatatlanul kemény, görcsös ölelést a karjaiban. Hirtelen mozdulattal eltaszítottam magamtól:

– Ne haragudj – motyogtam –, de most nem akarom. Nem és nem, érted? Fel

tudod fogni? – üvöltöttem, legalább akkora hangerővel, ahogy az öregasszony szokott füstölni. Nem igazi meggyőződésből, inkább csak daczból tiltakoztam. Fölkálltam és az ajtószögletre akasztott ballonkabátom zsebéből cigarettát vettem elő. Amikor megfordultam, Judit már öltözött. Meglepődve kérdeztem:

- Mit csinálsz?
- Hazamegyek – vetette oda félvállról.
- A nagynénjeid örülni fognak... Éjjel tizenegykor különösen! Válaszra sem méltatott. Már a kertkapu előtt közönyösen mondta:
- Reggel kilenckor várlak a kórház előtt.
- Ott leszek – válaszoltam. Hallottam szapora lépteit, ahogy ment lefelé az üres utcán.

És feltartóztatathatatlannal megérkezett március idusa. Bámultam a plafont, elszívtam egy cigarettát, aztán kinyitottam a manzárd egyetlen, kertre néző ablakát. Hűvös széllel tódult be az ablak előtti fenyőfák illata. Megborzongtam. Be gyújtottam az olajkályhába, s amíg a dézsában a víz melegedett, megpróbáltam megborotválkozni. Kegyetlenül összevagdostam a képemet. Mosdás után vettem észre, hogy elszíneződött a lavórban a meleg víz. Magamra kaptam egy gyűrött, de tiszta inget, felvettem ruháimat, és elindultam lefelé a városba.

A tejívóban egy velem nagyjából hasonló korú férfi látható ügyetlenséggel ösztökelte csemetéit a szorgosabb reggelizésre. A gyerekekből áradt a gondtalan, játékos majszolás gyönyörűsége. Az apával találkozott tekintetünk, és elmosolyodtunk. Aztán néhány pillanat múlva félretolva reggelimet, kirohantam a helyiségből. Különösebb cél nélkül bolyongtam a belváros irányába. Olcsó vigasznak tűnt, hogy egyre több ember haladt el mellettem, és mindnyájan sietnek valahova. Betértem a várkerületi ABC-be, és vettem egy hétdecis konyakot. A megbeszélte időre pontosan érkeztem a kórház elé. Földbe gyökerezett a lábam, mintha csak most éreztem volna meg, hol is vagyok. Miért is jöttem ide közreműködni valamiben, amit én nagyon nem akartam. De rettenetesen nagyon-nagyon nem akartam! Mit keresek én itt, miért is hozott ide a lábam? Jöttem asszisztálni egy gyilkos cselekedethez? Majd ő bemegy, és kikaparják belőle azt a rohadt kis élőlényt, aztán hazamegyünk és kész! Ennyi, csak ennyi az egész.

Kilenc után néhány perccel reménykedni kezdtem. Bizakodni az előző éjszaka gyötrelmes rezdüléseiben, vagy csak egyszerűen abban, hogy mégsem jön el, talán meggondolta magát, talán jobb lesz nekünk, mind a hármunknak. Negyed tízkor megérkezett. Kialvatlan szomorú szemei, azok a hatalmas gesztenyebarnák, könnyörtelenül elárulták, mennyire nehéz neki is. Fölkísértem a lépcsőn a második emeleti bejárathoz. Adtam neki pénzt a „köretre”, de búcsúzkodásra nem maradt időnk, mert egy idősebb nővér erélyesen rám szólt:

- Maga mit keres itt? Menjen szépen haza!

Még láttam, ahogy Judit eltűnik a lengőajtó mögött, aztán émelyegni kezdett a gyomrom. Mindig is utáltam a kórházak szagát, pedig már megszokhattam volna, hiszen édesanyánk utolsó éveiben többet volt kórházban, mint odahaza. Kettesével szedtem lefelé a lépcsőket, mint aki az irháját próbálja menteni valami számárra ismeretlen veszélytől. – „Csak el innen, csak minél messzebbre!” – gondoltam. Ahogy kiléptem a kórház kapuján, megnyugodtam. Mintha felszabadultan elrúgtam volna magamtól az összes felelősséget. Szinte nyertettek szapora lépteim.

Napközben végigjártam néhány vendéglőt és éttermet, mindenütt a mellettem lévő székre akasztottam a szatyrot, amiben a konyak lapult, és várta visszavonhatatlan végzetét. Egyszer sem sikerült elhagynom. Valahogy nagyon közelkerültünk egymáshoz. Olyan érzésem volt, hogy őrá számíthatok igazán, ő aztán kitart mellettem, ő biztosan nem fog engem cserbenhagyni, ő nem fog rám gúnyosan mosolyogni, mert ő aztán komolyan szeret, őszintén és tántoríthatatlanul ragaszkodik hozzám. Mindenütt régi és alkalmi ismerősök társaságát kerestem. Estére elfogytak, estére senki sem maradt, csak ez az átkozott konyak a táskámban. Ez rohadtabb érzés volt, mint a társtalanság. Hat óra körül értem haza. Haza a leválasztott manzárd sutfniba. Nem voltam részeg, de mintha az egész napos együgyű lődörgésből úgy léptem volna ki, hogy helyére engedjem az alattomosan elhatalmasodó bambulást. Ahogy elhaladtam Zsuzsa mama szobája előtt, hallottam televíziója bömbölését. Villanygyújtás nélkül botorkáltam fel az emeletre. Begyújtottam az olajkályhába, hadd duruzsoljon egy kicsit. A konyaknak úgyszincs hangja, pedig milyen jó lenne most vele beszélgetni, de hát ővele nem lehet. Ő azonban szóra tudja bírni az embert, meg tudja oldani a nyelvét annak, aki megissza őt. Szóval kinyitottam az üveget, és töltöttem a vizespohárba, de csak kortyolgattam belőle, mintha ösztönösen megéreztem volna, hogy még nincs vége, még történni fog valami. Valami, ami egyszerre lesz szép és kegyetlen, részegítő és kijózanító. Aztán úgy zuhantam az ágyra, mint egy magatehetetlen krumpliszák. Talán egy órászkát alhattam, amikor iszonyatos hőség riasztott föl. A kályha öntvényfedele izzott és – mint egy kapitális bika – bögött az egész szerkezet. Gyorsan kisebb fokozatra állítottam, kinyitottam az ablakot és csurig töltöttem a vizespoharat. – „Bőr alá!” – súgta bennem valaki. Nem tiltakoztam. Lassan az olajkályha is elcsendesedett. Álltam az ablak előtt, és bámultam ki az éjszakába, s ez a sötétség úgy ölelt át, mint nagyvadat a csapda mély verme. Ujjaim között szorongattam a poharat, amikor csöngettek. Az éles, ismert berregéssel: ti-táá-ti! Kétszer egymás után. Ez volt a közös jelünk, a mi átkozott szinkópánk, amit máskor annyira vártam. Eszeveszetten rohantam le a lépcsőn egészen a kapuig. Judit ott állt, a vaskerítésnek támaszkodva. A sötétség, mint egy bőkezű adományozó, visszaadott nekem valakit. Valakit, aki holtsapadtan világitott az éjszakában.

– Hát ... Te? – motyogtam, miközben a zárban elfordítottam a kulcsot.

– Leléptem a kórházból, hogy itt lehessenek... veled... – suttogta egészen halk, fátyolos hangon. Megértettem, hogy túl van a dolgon. Éreztem mennyire gyenge, amikor átölelt. Szinte vonszolta magát, ahogy elindultunk fölfelé, közös árvaságunk padlásszobája felé. A földszinti szobaajtó előtt Zsuzsa mama rikácsoló hangján szörnyülködött:

– Szent Isten! Szűzanyám! Mit csináltál ezzel a lánnyal?

– Mit csináltam volna? Az égvilágon semmit! – üvöltöttem rá. Aztán szinte sziszegve hozzátettem: – Különbén is, maga csak ne vegye szájára a szenteket, és menjen vissza a szobájába!

Amikor felértünk, a manzárd ajtaját magunkra zártam. Becsuktam az ablakot és segítettem Juditnak levetkőzni. Még mindig kábult volt, és leheletéből ugyanaz az undorító éterszeg áradt, mint amit reggel éreztem a nőgyógyászati osztály bejáratánál. Rettenetesen bénán és szerencsétlenül viselkedhettem, mint aki képtelen felfogni saját vesztesége tragikumát. Egy árva szó sem hagyta el a számát. Hiába tudtam, hiába éreztem, hogy itt van, újra itt van, visszaadták, hogy ez az éjszaka nekem a legkegyesebb ajándékozó! Tehetetlenségemben csak az a gondolat motoszkált a fejemben, hogy Juditot egyedül miattam alázták meg. Sajnálatomat éreztettem vele, de nagyon szánalmasan adhattam elő. Nem is reagált semmit, mert tényleg szánalmas voltam. Ostoba és buta.

Később, már amikor besegítettem az ágyba, cigarettát kért. Nem adtam neki. Megitattam vele egy korty konyakot. Folyton a tekintetemet kereste. Aztán arra kért, feküdjek mellé az ágyba. Én úgy tettem, mintha meg se hallottam volna, mert nem akartam meghallani. Töltöttem magamnak is a vizespohárba. Ő egyre csak kérlelt. Ugyanazon a suttogó hangon újra meg újra. Az örökkévalóságnak tűnő percek szelídségében. Én, most se hallottam meg, de lehet, hogy egyszerűen nem akartam tudomásul venni. Képtelen voltam felfogni a kérést. Testének közelségétől fizikailag iszonyodtam, noha tudtam, részemről ez a legkegyetlenebb és a legostobább viselkedés, hiszen neki most nagyon kell a vigasztaló közelség. Fél óra múlva végre elaludt. Betakartam, hadd álmodjék „Isten illúziójában” fogant gyermekünkről.

Már erősen hajnalodott, amikor fölhörpintettem az utolsó korty konyakot. Üresebbnek éreztem magam, mint az asztalon árválgató üveg...

Közel három évtizeddel később egy író-olvasó találkozóra vitt haza jó utam. Délelőtt hajdanvolt közös iskolánk, az evangélikus líceum érettségi tablóit nézgettem a régi piactér sarkán. Megakadt a tekintetem egy végzős diáklány fotóján. Ugyanolyan szomorú, gesztenyebarna szemekkel nézett rám, mint Judit, az édesanyja.

És a történet utóélete

Pár hónappal később levelet kaptam Judittól. Egy picinyke, Balaton melletti településen adták fel. Zsuzsa mama tette az asztalomra. Úgy láttam, előttem is olvasta már valaki. Nem volt nehéz észrevenni, annyira hanyagul ragasztották vissza. Naná, hogy Ő volt, a talpig becsületes veterán kommunista! Minek haragudjon az ember rá? Az öregasszony már nem fog megváltozni. Meg hát tudott ő rólunk szinte mindent. Sejtette az abortuszt is, mert évekkel később említette az apámnak, amikor éppen a vízcsapot javította a házában. – „Majdnem nagypapa lettél, Lacikám” – mondta tudálékosan. – „De ezek eldobták! Tudtál Te erről?” – vigyorgott kaján arckifejezéssel.

Apám tényleg nem tudta, ha néha hazamentem, akkor is többnyire csak valamelyik otffelejttett jegyzetemért léptem fel hozzájuk. Valamelyik kisöcsém mindig otthon volt.

A szépen megírt levélben Judit ezt írta: „Buxsi kutya! Nagyon szeretlek! Kérve kérek, gyere le hozzám, gyere le a jövő pénteken ebbe a gyönyörű faluba. Nagyon hiányzol. Gyöngyi barátnőmmel kimegyünk eléd a buszmegállóba, itt a faluban búcsú lesz, ketten maradhatunk a házban. Ugye eljössz, ugye én is hiányzom neked? Az autóbusz a falu bejárata előtt áll meg, így onnan csak be kell sétálnunk”. És leutaztam az Ikarossal, a megbeszélt időpontban. Ők a bekötőútnál vártak. Ahogy leszálltam a járműről, mindketten rohanni kezdtünk. Barátnője udvariasan lemaradt mögöttem. Ugyanúgy magához ölelt, mint az abortusz előtti éjszakán ott fenn, abban az átkozott manzárdban.

Leírhatatlan boldogságot éreztem, és ma is érzem frissen mosott hajának illatát, amit azóta sem tudok elfelejteni. Talán csak a feleségemé lehet ilyen, akit szakítá-sunk után ismertem meg.

Amikor beértünk a faluba, Gyöngyike szülei már a ház előtt vártak bennünket. Úgy fogadtak, mint valami régi ismerőst, egy igazi jó barátot, akit csak a Jóisten tudja, miért sodort el ennyi ideig a szél. Ebédeltünk. Mindenki körülöttem ugrált, még a fésületlen komondor kutyájuk is odakuporodott a lábam elé.

Ebéd után hirtelen azt vettem észre, hogy kettesben maradtunk Judittal. Mindenki szép sorjában elment. Úgy mentek el, mintha ezt valaki megtervezte volna. Hangtalanul és némán. Judit barátnője maradt utoljára. Ő azt mondta, hogy muszáj mennie, mert várja a barátja. Egész vasárnap reggelig alig láttunk valakit a házbéliek közül. Néha-néha előkerült a barátnő és az anyukája, de többnyire Ők is csak ételt hoztak, vagy mosogattak.

Nagyokat és kitartóan szeretkeztünk, élveztük egymás illatát. Forrt a testünk, szárnyalt a lelkünk, és megint találtunk ismeretlen pontokat egymáson. Hosszú csendek kísérték elernyedéseinket. Mintha azt kaptuk volna vissza, amit a Jóisten

vissza akart adni nekünk. Azt, amit a pórias földi erők minduntalan el akartak venni tőlünk.

Vasárnap délután együtt indultunk haza az autóbusszal, de Judit nem jött fel hozzám. Várták a nagynénik. Engem meg az emeleti manzárdszoba. Titokban gyakran találkoztunk, mintha mindent elkezdtünk volna előlről, mindent, amit persze nem lehet még egyszer újrakezdeni. Abban az évben nagyon hosszú volt az ősz, mintha arra biztatott volna, hogy lassan és kíméletesen tegyük meg az utolsó lépéseket. A hattyúdal utolsó akkordjait. December közepén elszakadt nálam a cérnaszál. Annyira gyorsan léptem, mintha a tatárok jöttek volna a sarkamban. A fővárosból felhívtam, s amikor hazaérve leszálltam a vonatról, egyből fölmentem hozzá. Szerencsémre Judit egyedül volt otthon. Robot hangon szólaltam meg a panellakás nappali szobájában:

– Juditkám, vedd le a gyűrűt, mert visszakérem, és add vissza a tavaszi ballonkabátomat is, amit lassan egy éve nem tudtál összevarrni! Meg a hónapok óta nálad lévő novelláskötetet, meg Hemingway regényét, tudod, amit a Kritérium Kolozsváron adott ki.

Magam is meglepődtem a határozottságomon. Nagyon kemény voltam, és hajthatatlan. A tekintetét ma sem tudom elfelejteni. Ment és némán összeszedte, amit kértem. A karikagyűrűt tányéron adta át, mint egy pincérlány. Már az előszobában szakadt ki belőle a zokogás. Csak ennyit mondott:

– Ne hagyj el, nagyon szeretlek!

– Én is, de most el kell mennem, most ennek jött el az ideje... – mondtam rezzenéstelen hangon, és kiléptem a lépcsőházba. Vissza sem néztem, csak mentem, és úgy lobogtam, mint egy győzelmi zászló.

Ennek több mint négy évtizede. Azóta sem láttam őt, csak a kislányát ott, azon az Ógabona téri tablóképen.

*Bíró József***25 / SZÓVAL**

akkortájt
bokorban
cirmossá
derekasan
ellenben
feledve
galamblelkű
hiába
Istenhez
ízesülve
jöllehet
komor
lévén
méltatlan
noha
otrombán
ócsárolták
persze
rühes
senkik
tehát
ugyanúgy
újrázzák
viszont
zömmel

SZÓVAL / 25

Zöldörvényel
vétek
úgy
unalom
távola
semmint
rommá
pillog
ószeres
odaát
nélküle
még
lombtól
kivételes
jókor
így
Istenhez
ha
görnyed
fontos
ettől
de
cement
bizony
annyi

Rideg István

Körmendi Lajos, a tanár

(Karcag, 1946. június 6. – Karcag, 2005. január 1.)

Jó tudni, hogy Körmendi Lajos, a Nagykusnág legnagyobb írója, költője, irodalmi-lelki szervezője (1995-től a Barbaricum József Attila-díjas mindenese) többek között tanár is volt Karcagon.

Hét év után (1977. szeptember 9-én kezdte el a magyar–népművelés szakot levelező tagozaton), 1985. március 8-án kapta meg a diplomát az ELTE-n, amelyben magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanárnak és népművelés szakos előadónak nyilvánítják. Felvetődik benne, vajon milyen tanár lenne, ha lenne. A *Művész Pista huszonegye* (1978) című elbeszéléséből és a *Nyers hús* (1979) című kisregényéből tudjuk, hogy nincs valami jó véleménnyel a pedagógusokról. A diákkori, békéscsabai emlékei sem rózsásak: 1960 és 1964 között a békéscsabai Vásárhelyi Pál Út-, Híd- és Vízműépítési Technikumba jár, és szerez ipari technikus oklevelet 1964. június 29-én. 1985 tavaszán azonban íróként látogatást tesz egykori, karcagi, felnevelő iskolájába. A Zádor úti Állami Általános Iskolában már lélekemelő módon beszél a nevelői munkáról. Egyetlen emberről, a néptanító Dede Kálmánról szinte rajongva emlékezik: *„aki engem nem tanított (és ezt nagyon sajnálom), de az ő élete, munkája örök példa az én számomra.”* *„Ő nemcsak a jeleseit és a szekundáit jegyezte nagyon szeretett tanyasi gyermekeinek, hanem a súlyát, magasságát, ápoltságát is, ha valamelyik nebuló elmaradt a többiektől növésben, már szaladt a szülőkhöz, hogy ezt meg azt adjanak a gyereknek enni. Tanulóit dolgozni is megtanította, rajtuk keresztül a tanyasi embereket is nevelte. Volt szem felismerni az apró jelekben a megmutatkozó tehetséget.”*

Körmendi cím és dátum nélkül fennmaradt kézzel írt kiselőadása olyan céltudatos magaslatra érkezik el, amelyet bármelyik fiatal, kezdő tanár bármikor hivatásnak fogadhat. Lehet, hogy már a saját magát fogalmazza, és eljátszik a gondolattal, ha egyszer mégis tanár lesz, mit csináljon az erejével. *„Dede Kálmánhoz mérném magam. Mert a középszerűbe, a szürkébe nem lehet belenyugodni. A legtöbbet kell akarni, bármit csinál az ember!”* *„A pedagógushivatást (...) talán a legszebb hivatásnak gondolom – és itt a »hivatás« kifejezést hangsúlyoznám, ami nem tévesztendő össze a foglalkozás fogalmával. Ha én hivatásszerűen tanítanék, akkor fontosnak tartanám, hogy az adott szaktárgy megtanítása mellett, de legalább ennyire fontosnak tartva, emberségre, magyarságra, a szűkebb pátria tiszteletére, szeretetére, a kishaza értékeinek felfedezésére, önmagunk becsületére neveljem a reám bízott új generációkat. A tanulás igénye mellett kötelességemnek*

tartanám fölkelteni a jövőben felnőttekben egy demokratikus, szabad, teljes élet utáni igényt, megtanítanám őket az anyagi értékeken kívül a szellemi, etikai értékek tisztelésére is. Ha én tanítanék, igyekeznék tudós tanárrá képezni magam.”

Megjegyezzük: újabb időkben nem biztos, hogy akár az erősen szelektáló tankönyvek is (például Pethőné Nagy Csilla irodalomkönyvei a középiskolásoknak) ilyen Körmendi-féle öntudatra, nemzeti tudatra, hazafiságra, az érzelmi és értelmi nevelés együttműködő összhangjára íródtak! Körmendi viszont még ötletet is ad, hogyan válhat valaki tudós tanárrá.

„Ha nem lennék kiemelkedő képességű, tehetségű pedagógus, akkor persze nem Petőfiről és Adyról írnám tanulmányaimat, ezt a munkát úgyis elvégzik a hozzájuk hasonló formátumú irodalomtörténészek. Viszont kereshetnék teljesen elfeledett, hozzám méretezett kismestereket, akiknek a feltárt munkássága ugyan nem változtatja meg a magyar irodalom összképét, értékrendjét, de színesíti, gazdagabbá teszi ezt a hatalmas tablót, teljesebbé teszi egy korszakról szerzett tudásunkat, ezáltal önismeretünket.”

Mit ad isten, Körmendi két évig, 1985. augusztus 28-ától 1987. augusztus 15-éig tanár lehet teljes állásban a karcagi Gábor Áron Gimnázium, Egészségügyi Szakiskola és Kollégiumban! Ugyanott fél évig, 1987.szeptember 1-jétől 1988. június 15-éig másodállásban szerződéses tanár, illetve öt hónapig, 1989. január 1-je és 1989. május 31-e között szerződéssel diákszínpad-vezető.

Körmendinek ekkor már országos hírneve volt. Karcagon óriási sikernek számított a *Barbaricum* verseskötetének bemutatója 1982. március 10-én a város kultúrpalotájában. (A *Barbaricum* egyszerre jelenti főleg a kishaza, Karcag, a Nagykunság, a Tisza-vidék, de a nagyhaza, vagyis Közép-Kelet-Európa táját, népét is.) És 1985-ben újabb kötete jelent meg, a *Boldog emberek* szociográfiai portrészorozata. És szerencséjére, a gimnázium igazgatónöje, Szalainé Kegyes Margit felismerte a tehetségét, és feltétlen híve volt a kezdetektől fogva. A diákjai is tűzbe mentek volna érte. Körmendi a tanári munka elkezdéséről azt jegyzi le 1990. január 1-jén a *Telefax a Megváltónak avagy IV. Louis Bejgliumban* (1995) című naplóregénye bevezetőjében (*Egy régi tavasz*), hogy *„A nyolcvanas évek közepén megszületett V. Júlia, taníthattam a gimnáziumban - olyan volt, mint a mennyország.”*

Körmendi Lajos attól a pillanattól kezdve, hogy a karcagi gimnázium teljes állású tanára lett, meg akarja valósítani a jó pedagógusról elképzelt álmait, hiszen igazi nevelő, „terelgető” egyéniség volt. A Déryné Művelődési Központ vezetőjét, Kása Erzsébetet és a gimnázium igazgatóját megnyerte annak az ügynek, amit a barátja, Mándoky Kongur István, a karcagi származású turkológus hatására már régóta dédelgetett magában, hogy tudniillik egy szakkört, egy műfordítói műhelyt kellene létrehozni a két intézmény támogatásával, amely Mándoky gyűjtése, iránytatása alapján „lefordítaná” a rokon türk népek szépirodalmát. Az iskola

adná a diákokat és a tanárokat, a Déryné a helyet. Így is történt. A közös munkálkodásból aztán 1988-ban *Szent forrás* címen egy szép és fontos karcagi kiadvány született.

Körmendi 1986-ban az öt dátumversén kívül nem írt semmit. Tanított. Pedig válságos volt ez az éve, hiszen a fiuk születése előtt a felesége veszélyeztetett terhes lett. A kisfiát többször műtik. A szülők szinte hihetetlen lelkierejével, intelligenciával kezelték a IV. Louis körüli családi válságot. És akkoriban az édesapa a „mennyországban” egyetlen zokszóval sem sajnáltatta magát, pedig a „pokoli időszaknak” nem akart vége szakadni. Valaki azt gondolná, hogy a megpróbáltatások és gyermeke féltése közepette Körmendi a gimnáziumban könnyedén, lezseren vette a tanári munkáját. Nem. Hanem például feltűnően jól, igen kiemelkedően működtek a szakkörei. A „törökből” készült fordításokat Mádoky is ellenőrizte. És Körmendi valóságos tehetséggondozó forradalmat vitt be a gimnáziumba, nemcsak a délutáni szabadidő eltöltése vonatkozásában, hanem az óráit is pontosan megtervezve, és hatásosan kivitelezve.

Tanári munkájáról Körmendi maga vall a Lázár Fruzsínának adott interjújában (*Séta bölcső-helyem körül: „Nekem az Ég Oltára a Nagykunságban van.”* Magyar Katolikus Rádió, 2004.december 19, 23.). Az osztályában az egyik lány ideges volt. *„Utánanézttem, kiderült, hogy az apja alkoholista, az anyja többször öngyilkosságot kísérelt meg. Rájöttem, hogy nagyon okos lány, és elkezdtem vele külön foglalkozni. Könyveket adtam neki, ezt olvasd el, azt olvasd el... Először az osztály előtt bizonyította be, hogy igenis valaki, ő tud. Utána az egyik kolleganőm megkért, hogy hadd jöjjön be egy órámra, mert hallott a diákoktól a tanítási módszeremről, ami abból állt, hogy ha mondjuk az illető harmadikos volt, akkor a három év anyagából először villámkérdéseket tettem fel, ezekre ugyanilyen röviden kellett válaszolni. Ez volt a belépő a feleléshez, utána aztán kapott egy témát, amit részletesen kifejtett. Mondtam neki, jöjjön nyugodtan, azt csinálom, amit mindig. Minden órán feleltettem, mondtam, most is fogok, egy gyengébbet, egy közepeset és egy jobbat. Amikor odaértem, hogy a jobbat, akkor ezt a lányt szólítottam fel. Dante volt a téma, ami nem könnyű. Kérem szépen, ez a lány elolvasta még Boccacciónak a Dantéről írott könyvét is. Meg egyebeket. Azt is tudta, hogy Dante nagyapjának ki volt a szomszédja. Amikor vége volt az órának, a tanárnő jött mellettem a folyosón, és azt mondta, Lajos, ez egyetemi szint, amit ez a lány tudott, annak a felét nem tudtam volna. Ez a lány lett az, aki utána eljátszotta a színpadon a Rómeó és Júliában a Júliát. Aki elsírta magát az osztály előtt, aki nem tudott megszólalni. Idáig jutott. Egészséges ember lett belőle. Ezt tartom a legnagyobb sikeremnek tanárként.”*

Körmendi jó szándékú, segítőkész közösségi ember volt tanárnak is. Mind a tanári, mind a tanulói alkotómunka inspirálására 1986 januárjában azt javasolta, hogy a KISZ-vagyonból alapítsanak díjakat a diákoknak: Karcag híres embere-

iról elnevezve. Így született meg 1986-ban a híres turkológus egyetemi tanárról elnevezett *Németh Gyula-díj* a nyelvtanulásban kiemelkedő eredményeket elért tanulóknak a jutalmazására. Továbbá az iskola egykori tanáráról, a kitűnő irodalomtörténészről elnevezett *Zsigmond Ferenc-díj* azoknak, akik az iskola kulturális életében játszottak meghatározó szerepet. Aztán az iskola híres igazgatójának, a későbbi klasszikafileológus professzornak az emlékéét őrző *Gaál László-díj*, amelyet a Nagykunságra vonatkozó helytörténeti munkáért kaptak a tanulók. A kitűnő gyógyszerész-orvosról, az 1873-as kolerajárvány kormánybiztosáról elnevezve *Kátai Gábor-díjat* is alapított az iskola, amelyet az egészségügyi szakközépiskolások kaphatták a kiemelkedő teljesítményükért. Így lett az iskola – Körmendi szavaival élve – „*a díjak iskolája*.” A tanulók pénzjutalmakat kaptak, az I. díjas ezen felül megkapta a Győrfi Lajos szobrászművész készítette bronzplakettet is, amely a díjnak nevet adó híres ember arcképét ábrázolta. Ez a rendszer 21 évig működött. 2007-ben, amikor az iskola felvette a Karcagi Nagykun Református Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola és Kollégium nevet, eltörölték ezeket a díjakat, helyébe egyetlen új díjat alapítottak: a *Karcagi Református Középiskoláért Díjat*.

Körmendi 1987-ben a diákjaival az iskolában addig soha nem látott, országos sikereket ért el. Megalapította a Yorick Kht színjátszó csoportot. Ez a szabadelvű kör hamarosan már 40 tagot számlált. Mert Körmendi nem válogatott, hanem ráértett az emberekre, megfigyelte, ki milyen belülről, és senkivel nem fogott mellé, amikor szerepeket adott. Neki voltak az ötletei, amely köré felépítette a produkció vázát, ő hozta a koncepciót, a gyerekek hozták a poént. Vele még iskolán belül is tegező viszonyban voltak a tanítványai. Mester volt, nem tanár. A csendes szavú művészember soha nem adott negatív kritikát, mindig tudta arra biztatni a barátait, hogy vállalják fel önmagukat. Szellemi hadserege lett a kör. Körmendi megjelenése az iskolában a jó értelemben vett liberalizálódás kezdetét jelentette. Például többet nem volt játékos, vicces, megalázó avatás sem a gimnáziumban - a Yorick hatására.

Körmendi 1987-ben megírta a színjátszóinak *Az Y Diákszínház esete a Rómeóval* című posztmodern paródiáját, amelynek forgatókönyvét tizenhárom évvel később meg is jelentette az *Esőben* (2000. tavasz 26–30.). Bárki elolvashatja tehát ma is, és bárkik újra eljátszhatják. És megnyerték vele az országos diáknapiakat! Vagyis Csurgón aranyérmes lett. Karcagon 1987. október 28-án mutatták be a város nagyközönségének. Tomboló sikerrel. November 9-én pedig a fővárosi Operettszínházban. Elmentek egy felnőtt kamarafesztiválra is, ahol *A helység kalapácsát* adták elő. Körmendi erről is beszámol Lázár Fruzsínának. „*A Rómeó és Júliának azért volt óriási sikere, mert beszédtechnikai gyakorlatokkal mondták el a gyerekek mindazt, amit az eredeti színdarabban a szereplők mondanak. Hihetetlen humor*

forrás volt. A közönség dőlt a röhögéstől. Olyan sikerük volt a gyerekeknek, hogy olyat még nem éltek. A televízió is közvetítette. A helység kalapácsában az volt a nagy ötlet, hogy a szemérmes Erzsóktól Haranglábig egyetlen szereplő játszott el a huszonvalahány szerepet, és a nyílt színen változott át egyikből a másikba.” A helység kalapácsa színésze Várad Szabolcs volt. De ő volt a Rómeó is. Júlia pedig Fekete Judit. Szabolcs a Nagyikunság fővárosából, Karcagról Somogyország fővárosába, Kaposvárra került. 2010-ben Szabolcs mint a kaposvári Csiky Gergely Színház segédrendezője Karcagon, a Kunhalom Polgári Kör meghívott vendégeként, úgy nyilatkozott: „A darab zsenialitása abban rejlett, hogy Körmendi bizonyította, a nyelv, a nyelvi játék mire képes. Mennyi mindent ki tud fejezni az ember ’hablaty-nyelven’.”

Bizony, egykor talán csak Debrecenben vagy Csurgón csüggtek akkora hódolat-tal a tanítványai Csokonain, mint Karcagon Körmendin!

Körmendi nagyon büszke volt az irodalmi színpadára. 1988-ban a *Betűlábnyomok* című antológiában sem felejt el megemlíteni őket, amikor bemutatkozik. „Édes gyermekeim: egy leány (4 éves), egy fiú (kétéves), valamint a Yorick KHT.” Körmendi mihelyt teheti, mihelyt helyzetbe jut, nyomban publikálja az ifjú barátai alkotásait. 1994-ben a Jászkunság folyóirat 40. évfordulójára – főszerkesztőként – megkéri Vasy Géza irodalomtörténészt, szerkessze meg *A szelek útja* című antológiát. Ebben a 37 alkotó között hárman is szerepelnek az egykori yorickosok közül. Hangyási Attila a grafikáival. Várad R. Szabolcs öt versével és Zárug Péter Farkas (a későbbi kitűnő politológus) négy versével.

Nemrégiben, 2017. július 7-én, megdobogtatta a szívem egy Varga Mihály miniszter úrtól kapott levél, amelyben egy 2017. március 31-én 16 órára esedékes meghívó volt mellékelve. Olvasom a borítóján: „Az Y Színház esete Rómeóval - zenés-táncos vígjáték két felvonásban.” Belül pedig: „A darabot írta Nagy Eleonóra Boglárka és a 7. b osztály Körmendi Lajos azonos című darabja nyomán.” Közölnöm kell a miniszter úr levelét is, annyira tanulságos. „Tisztelt Tanár Úr! Ismerem Körmendi Lajos munkásságával való törődésedet. A mellékelt lapot ezért küldöm el. Hátteréről annyit, hogy az óbudai Árpád Gimnázium minden évben tart egy estét, amikor az osztályok műsort adnak elő, erre még speciális ’műsorlapot’ is készítenek. Nagy örömmel láttam, hogy az egyik osztály Lajos darabját adja elő. Nem is volt rossz! Üdvözzet: Mihály.”

Meghatottan látom, hogy Körmendi Lajos barátom e műve tehát még él: él még 30 év után is! Az író nem halt meg 2005-ben! Rég rájöttem: a legtöbb diák tanár-függő, ezért tehát nem mindegy, ki, hogyan és mire tanítja őket.

Suhai Pál

Don Quijote de la Mancha

Mint nemes lován
Don Quijote de la Mancha:
egy szélmalomhoz talán eljutok én is.
Ez az Úr parancsa.

Látom sok vesztett csatám,
látom pöffeszkedőn a Rosszat.
Látom, hogy ellenem vall az is,
amit el tőlem oroztak.

Szélmalomnak ha vitézül
nekiront mégis Rocinante:
sújts agyon, Istenem.
Ne hagyj időt a döbbenetre

Arany és ólom

Arany és ólom a két legnehezebb.
Ólomkötényben röntgenfényben
állni egy csontváz mosolya előtt.
Vagy az eleven vizek, a lelkes hínár
mélyén ólomcipőben bolyongani.

De éppily nehéz a könnyű nyárban
fehér ruhában, selyemcipőben megállani.
A szíved fölé könnyű mozdulattal, arany
derűvel tűzni bogáncsot, platánlevelet.
Mintha célkeresztül. Hogy ide lőjeteek.

Konok

Fatörzs
egy folyóparton,
kitartón,
meredten,
dacolva, némán,
túrve és
kényszeredetten,
konok lettem
vélt igazamban.
Konok?
Igazam van!
Igazam van!
Gyűjtsatok hát
tüzet alattam.
Vagy akár egy
szegény birkát,
vigyetek
a vágóhídra.
Bízzatok
a késre.

De egy gyerek,
sírva, nézze!

Zsirai László

Küldetés

Míg ékeesebb jövőről szónokolnak,
vár sovány kutyák marcangolta holnap.
Éhes macskák a küszöbön nyafognak,
a viharfelhők sosem mosolyognak.

Nagyon sok ember magányába zárva
sóhajtozik csak, sült galambra várva,
nem értve: mitől lett ennyire árva?
Huzat van. Minden bank ajtaja tárva.

És Rodolfóznak a tárt ajtók mögött
a pénzzsonglőrök s a kamatördögök,
miközben kezüket figyelem, nyögök,
hisz – szegény költő – hiába dörmögök.

Verseket csempészek megkopott falakra,
felkészítve lelked szebb és jobb napokra,
éj-télből hangolva derűsebb tavaszra,
szomorúságodból vidám dallamokra.

Vívódás

Á nézet
+
bé nézet
=
cé nézet?

Tényleg
minden
medve
szereti
a mézet?

Nem
találom
magamat,
bár forgatom
a térképet.

Írjak-e még
ilyen verset,
vagy nyissak
inkább
pékséget?

Sarusi Mihály

Pinceszor, vagy amit akartok*

– Folyt. köv. –

Hun, ha nem a Balaton-mellyéken.

Épp ott. Körbe, karikába. A Kompolthyék által (jó száz éve) a rómaiak Pomeriumával 'azonosított' Almádiából indulván.

Beaujoloaisra bozsólé

Még hogy burgundi...

Mit nem tud meg az ember, ha a helybéli balatoni sajtót forgatja?! Az almádi lapban a helybéli két tannyelvű középtanoda nyugalmazott igazgatója, Czuczor S. jószolgálati nagykövet, a boros ízlelőbimbóiról jól ismert borlovag a minap arról ad hírt, hogy *balatoni bozsólét* ivott.

Tudnivaló: Beaujoloais a neve annak a burgundiai (francia) borvidéknek, melynek vörösborra a világ legdrágább nedűi közé tartozik. (Hogy ilyek jók-é, arról még nem volt szerencsénk meggyőződni.) (Hisszük, ha isszuk!) E borok neve pedig nagy általánosságban *beaujoloais* – ejtven *bozsólé*.

Hogy kerül a csizma az asztalra? *Farancia* a balatoni kupába? Nem is olyan bonyolult.

Almádia jeles mézárósa volt a II-III. ezred fordulóján Bozsó uram (nemrég megtért az örök szőlőskertek birodalmába), s mivel a jelek szerint szerette a bor nevű italt, szentantalfai pincéjében a környék szőlőiből *igazi bozsólét* erjesztett. Válogatta a Nivegy-völgyben lelt kékszőlő-tövek termését, s a vége a maga *bozsóléja* lett. Cz. Sándor (bor)barátunk közlése szerint nem vált volna szégyenére a Burgundia-bélieknek sem!

Egészségtekre.

Gondolatborászatunkban. Gondolat-pincénkben. Gondolat-pinceszorunkön.

Jóska pedig... nyugodjék békében. (Lám, mi kell ahhoz, hogy valaki jó mézáró legyen!) (Ő az volt. Tőle vettük évről évre a mi csabai vastagunkhoz valót – a Balatonnál.) (Kár, hogy nem kóstolhattuk meg hozzá – biztos illett volna – az ő *bozsóléját*.) (Darab csabaihoz a kupa *nivegyi piros* – á lá *beaujoloais*.) (A csabai kolbászt mi nem szeleteljük: vágjuk, szép darabokba; ahogy felénk a bort sem aprózzák el.) (...Dűtsed a gigámba!)

Ez, ezúttal – biza – elmaradt.

* Részlet a 2009-ben megjelent *PINCESZER* című kötet folytatásaként készülő műből

Othelló, tē drága!*A nova sē kutya?*

Az almádi bornemisszák körének jeles tagja, Czuczor dr. a helység volt polgármesterének, Kerényi dr.-nak az *othelló*t dicsérő előadásáról tudósító helybéli cikkében javasolja, hogy az Öreg-hegy tetejét ékítő Tó-álláson – ahová korábban röptéri lokátor piszkított – létesítsenek *otelló*ültetvényt, s *Othelló* tér nevet adjanak az ezek után szánt szándékkal odatévedő, szomjúságra hajlamos művészek körében várhatóan hangos sikert arató (Euro-nonkonform/ista/?) vállalkozás szívében. A jóféle amerikai rögtöntermő szőlő szemeinek ízletességét, a belőle facsart léből erjesztéssel születő nedű finomságát ecsetelő cikkszerző azt is híreli, hogy 40 – uszkve negyven – litert kellene naponta fölhajtania annak, aki az *othelló*ban lévő úgynevezett méregtől szeretne elpatkolni. Ami, ugye, eleve kizárható, hogy kivihető. S hogy nem csak a Balaton-melvényen kedvelt ital ez a vörösborfajta, általa a Felföldön hallott rigmust idéz: „*Otello* és *nova*, / ne hagyj el, soha!”

Idézi Czuczor az *otello*t eltüntetni igyekvő rendelkezéseket: már a piszkos feudalkapitalista Magyarország is tiltotta terjesztését, termesztését és üzleti jellegű kínálását, a (nem kevésbé piszkos) kommunisták ugyanezt tették, hogy a „brüsszeli idióták” – akár korábban a görbe uborkát – *otellón*kat is betiltsák. (Vajh’ Ámerikában is ezt teszik? – a szerk. /költői kérdése./) Hogy azért teljesen ne keseredjünk el, bátorításunkra újabb adomával kedveskedik a szerző.

Jani bá szülőfaluja művelődési otthonában, csodálván a pestbudai kőszínházi társulat országjáró Sekszpír-előadását, midőn mind nyilvánvalóbb Jágó ármánykodása Othello ellen, fölpatтан, odarohan a világot jelentő deszkához, és fölkiált az elkövető játszó személynek:

- Jó lösz vigyáznod, mer figyellek, tē mocsok!
- Erre, mi mást tőhetsz? Inni köll. Innya!
- Mikor, ha nem most.

Aszonta, igyunk!*...igyunk is*

– Aszonta az öreg Kis, hogy egy kicsit igyunk is – mondhatja egyik borissza a másiknak, amikor újabb koccintást ajánl.

Hogy az (ne adj Isten) így válaszoljon:

- Aszonta az öreg Nagy: Nē igyá, mer részög vagy!

Hun, hun nem, a ma Arad, fél évezredig Csanád, előtte majd ennyi ideig Zaránd vármogyeyi Iratoson. (Mint jegyzé Vajda Noémi.)

Gyanúnk szőrént nem csak Csanádban, hazánk más tájain is hasonlóképp vannak!

Evvel.

Ebben.

E tekintetben!

Szóval hogy:

– Innya kő!

Inni, a betyárját.

Ennek a szomorú világnak.

Hogy mégse lögyön annyira savanya!

A kedélyünk.

Pincszer, ezeknek?!

Gyerőkeink honnét tudnák

– „Pincszer”?! Azt hiszed, a fiatalok tudják, mi az? Eltévedtek ők egy kicsikét. Másfele vitte őket az élet. A maszlag. A mákony. A métely. Az áfium (hogy Zrínyit is idézzük).

„A globálbuzernyák élet!” – szól közbe a pincszomszéd.

– Jól mondod.

Nemhiába.

– Egy pincszer végén a második falu határában tértem magamhoz. Hogy kerültem oda?!

Máig nem tudja.

– Igyál nyugodtan, van még – tölt sokadjára a poharadba. – Ne vöröset, édes, jobb a fehér.

Hogyne, enyhén savankás, épp a legjobb.

– Van benne sav, annyi, amennyi kell! Másképp holnap kidobhatod.

Azért kár lenne.

„Akkor inkább tölts még” – így a szomszédbéli.

Jó, akkor még egy kupával.

„Nekem is” – tolja elé a további kertbarát (egészen kicsi – valójában valóban a maga ura – kigazda).

– De hogy mit kerestem én a negyedik falu szőlőhegyén...

„Mért, ott is pincében kötöttél ki?”

– Majd a halottasházban!

Az tenné be a kaput.

– Hát még amikor megvolt az egyház szölleje, pincéje!

Mért, mi lett vele? Már nincs meg?

Nyilván nincs, aki művelje, rendezze a dógokat.
– Ahogy mondd. Ki fog ma kapát... A fiatalok csak inni szeretnek, de dolgozni... De azt se úgy, mint mi! Módjával; tudod.
Nincs meg a szőlő?
Mekkora volt?
– Jó darab. De az előző pásztorunk eladta.
Kár, kár.
„Töltesz még egy kicsit?”
– Ne szerénykedj! – dűti tele a poharunkat.
Ő a gondnok.
Amúgy a falu katolikus templomszolgájának – magyarán sekrestyésének – (templomatyátnak) a legjobb komája.
„Ivó cimborád?”
– Úgy is lehet mondani.
Isten, Isten.
„Azért ez nem rossz...”, gargalizál a koma.
– Hogy lenne.
„Azt hiszed, akkor élénk tenné?”
Ő, hogy.
– A régi szép idők... Amikor még megvolt a szőlőnk, nemegyszer ott gyűlésezett a presbitérium. Tízen voltunk, tíz liter! Annyi a porciónk.
„Indításként”.
– Ahogy mondd.
„Kezdetnek nem rossz.”
Aztán jöhet a következő tízes.
– ’Tíz’...
Teletölt megint. Újólág. Ugyanazt. Ugyanabból ugyanabba.
– De a pápisták se restek! A kántoruk, persze ő is jó atyai cimborá, néha elvittem a pincénkbe, megmutatni neki, milyen a ’kálvinista bor’, és csak csettintett, megitta a torka, mintha szivacs lett volna. Na, a kántorunk, akkor még apám is élt, annak volt iskolatársa, szentmise közben, amikor vagy fél órára leállt az orgonával, minden vasárnap kilépett szemközti Nagykocsmába és szép lassan fölhajtott egy literrel. Majd amikor újra nyomogatnia kellett a billentyűket, várta a pap, hogy folytassa az orgonálást, már föl is mászott a kórusba. Gyönyörű hangja volt!
„Nyugodjék!”
„Nyugodjék.”
– Sose felejtem... Na, akkor még egy pohárral.
Jó, még egyet.
De aztán.

– Semmi De aztán! – tölt újfönt.

Jól nézünk ki.

Mi igen.

„Óvatosan, mert még haza kell érni.”

– ’Óvatosan’; csak nem félsz tőle?

Ő? Hogy tehetne ilyet.

„Jöhet.”

„Felénk, az Alföldön, ha szeretetvendégség van, a lelkésznő citromos teával traktál bennünket...”

– Idejöttél, és mivel fogadunk?! Na, mivel?

Mivel, mivel, na, mivel? Borral.

Úgyhogy a pápisták meg a kálvinisták, ha kis falunkban összejönnek valamelyik pince előtt, előterében, közepén, mélyében, „Rá se ránts!”, és már töltik is a megbántott koma poharába a magukét. Mert mit számít, mivel szidja egyikük papja a másikat. És fordítva. Egyikük felekezetét a másikuk felekezetét képviselő fölszentelt egyházszolga. Vica Verza.

– Vica!? Te is emlékszel rá... – és már mutatja is, mije nem volt neki.

’Pinceszér’... Mit tudják ezek?! Mit tudnak egyáltalán.

Ajaj, gyönyörű nagylány volt. Míg lány volt. Mert aztán ő is asszony lett.

– Mi lett volna!

Buta.

Ki nem tudná.

– Kend is csak avemária előtt, mög avemária után issza a bort!

Mikor, ha nem akkor.

Mer hogy a jó bor hosszú meséje az iszákosnak.

– Hogy lönne az embör ittas, ha kicsikét beiszik...

Naná, majd kalbász.

– Gyühet!

Lehetőleg mangalica húsból gyúrják. Ahhon aztán a *fehér* mög a *vörös*...! Hogy a *pirost* ne is emlögessük.

Jó, hogy nem tinta.

Vicc, de mégis ellenben

Bor, sör, pálinka korlátolt kimérés

Ajándék szesznek ne nézd a fokát!

Alkoholista az, aki annyit iszik, mint mi, csak ellenszenves.

A whisky lassan butít. De nem baj, én ráérek...

Olyan nincs, hogy valami nem sörnyitó!
Az alkohol öl, butít, és a gyomromba döntöm.
Különös ember a házmester: este sört iszik, reggel havat hány.
A bánatomat italba akartam fojtani, de tud úszni a bestia.
Mostanában annyit dolgozom, hogy már kezd az ivás rovására menni.
Mindenkinek hinnie kell valamiben. Én azt hiszem, iszom még egyet.
Mi a különbség az egoista és a részeg között? Az egoista csak hiszi, hogy körülötte forog a világ, a részeg tudja is.
– Sörre bor, mindenkor!
Borra sör, meggyötör.
Ámbár... Ki tudhatja előre?
– Én, alkoholista? Ki iszik itt 'alkoholt'? Azaz szeszt. Tiszta szeszt? Megőrültem én?... Csakis bort, sört, törkölyt... Mikor hogy! De hogy 'alkohol'-t nyakaljak...
Nem veszem meg.

Kisbetű, nagybetű

Mármint a bornév elején

Mert ki, hogy. Mármint hogy *Kéknyelű*, avagy *kéknyelű*? Még inkább: *Badacsonyi* – ami miért (ne) lehetne – sőt, lenne – *badacsonyi*? Még ha személynév, avagy város, netán tájnév teszi a bornevet. A *csabagyöngye* hogy lenne azonos Csabagyöngyével?...

Nem Jézus(ká)ra gondolunk, amikor jézuskát veszünk a gyermekeinknek.

Ha a ringló Ringló, a muskátli meg Muskátli, miért nem Mosókonyha a mosókonyha?

Mintha – netán (uszkve: prompt most) – nem magyar hagyomány lenne (volna) a főnevek nagybetűs kezdése.

Mert amúgy: hogy a csudába ne! Nem mindegy? Csak újra magyar lehessen a magyar... idehaza. Dunaszerdahelyen. Beregszászban. Kisiratoson. Szabadkán. Lendván. Felsőpulyán.

Írhatod, ha akarod, kisbetűvel is! Csak:

Jól érted!

„Bogyó, bogyó, szőlőbogyó,
Mért lesz *kadarka* belőled...”

A Levendula violája

Lovasi zamatos

Lovasi szőlőhegy Levendula pincészete mivel nem kínál: *viola* fajta borral. Hivatalosan *génuai zamatos*.

– Violaszagú, erősen fűszeres ízű...

Ne mondd!

A gazda – mármint a vincellér – keresztezéssel használja. Úgy a legjobb.

'*Génuai zamatos*'... Hogy oda ne rohanjak!

Csemegeszőlő? Fejér. (Azaz halványzöld...) (...sárgulóban...)

Hogy a *violáról* szót sè ejtsünk! Hogy s mint.

Különben is: aki e tájon él, mire nem hajlamos?! Hogy féljen a vízkórságtól. Csak bort iszik.

Az hiányzana! Vízkórság.

Vízfej.

Szent ég!

A Balatonba is bort képzél az efféle alak.

Olaszrizling: magyar fehér

Nevenincs a Balatonnál

Van neve, de félreérthető. Annyira, hogy értelmetlen. Tökéletesen félrevezető! Mármint az *olaszrizling* megnevezés. Mivelhog sem nem talján, sem nem *rizling* (különösképp nem *Riesling*). (Azt hagyjuk meg a dajcsoknak.)

Erre a balatoniak 2016-ban (a Balatoni Kör, a Csopaki Törvénykönyv és a Rizling Nemzedék nevű szerveződés) pályázatot írt ki elsősorban a külföldi piacon használható megfelelő, az *olaszrizling*nél pontosabb név megalkotására. A sajtóhírek szerint (MN) az 1880-as években tomboló szőlőgyökértetű-járvány nyomán az új telepítésekkel elterjedő, a régi honos fajtáknál ellenállóbb *olaszrizling* – mondottuk volt, legfőljebb *magyarrizling*, sőt *magyarfehér* –, mint a valamennyi magyar borvidék tán legelterjedtebb szőlőfajtájának a megnevezésére számtalan furábbnál furább szóalkotás született. A cikkből megtudhatjuk, pl. *operettó* (operettes? aligha, inkább vigadóbor), *borling* (a tied), *mandulina* (igaz, a mandulaíz jellemző reá, de miért Lina? amikor inkább Roza...), *napfényherceg* (napsütésben igazán gyönyörű, való, de mi van akkor, ha hercegné /mert neked ahhoz lenne kedved/?...), *nyáriz* (összel? télen? tavasszal is?), *obsitos* (mint a királyficsináló vénemberbor, a *somlai*?), *olyanmintmi* (szeretnéd, mi?!), *kárpátszöke* (majdnem jó...), *pannon princess* (pannonnak pannon, de mi az, hogy princess, van ilyen magyar szó? igaz, a külföldiek

nek szól...), *hungarizli* (kotyvaléknyelven valóban valami efféle), *zamatgazdag* (sőt, mindenben gazdag), *lacuska* (mint matyilinkó...) névajánlattal találkozhatnak a pályázat elbírálói. Hogy Mindszent havában döntsenek.

Adja Isten, hogy előjöjjön valami finom név. Ami majdnem olyan ízletes, mint maga a balatoni *magyarfejér*.

...Mire föl a pályázat kiírói a jó félszáz ajánlott új név közül hármát kiválasztottak – *mandola*, *oris*, *nemes* –, és elküldték a növényfajták oltalmát biztosító nemzetközi szervezetnek, megfelelnek-e a szabályoknak. Ha több nevet is elfogadhatónak tartanak, a mieink döntenek.

S hogy miért volt szükség a névváltoztatásra? Mert a külföldiek nem tudják ejteni az *olaszrizling* megnevezést. Ami... nevetséges. Mi ki tudjuk ejteni pl. a portugieser nevet? Nem a magyaros *portói*, *oportó*, *kékoportó* a nyelvünkre való? Mégis tesznek ránk.

Hány deci? Egy deci...

Napjába többször

– Már megint bort iszol? – kérdi reggel az asszony, mert hogy früstök után rögvest fölhajtasz egy pohárral.

– Csak egy deci! Tudod, hogy azt mondta az orvos, ennyit szabad! Sőt!... Kovács doki.

– Sőt! Ezt a sőtöt részletezd – legyint az asszony mérgesen és odébb teszi magát.

Betéve tudja a mesét az egészségmentő deci vörösről.

Ha annyi vóna... De a világért sem. Ráadásul most mintha a fehérrel kezdte volna.

A dolgos nap után elkövetkezik a délebed! Gazd'urunk közben, mert most étkezés közben esik neki jól, fölhajt egy pohárával.

– Mit csinálsz? Nem teszed le... – és a néne a legszívesebben kiverné az ura keziből a borospoharat. – Jó, hogy nem egész nap vedelsz!

– Nem mondtam? Azt mondta a doki, hogy egy pohárral ihatok... Látod, nem csaplak be benneteket, csak egy deci! – és már az utolsó csöppet is kifacsarta az üvegedénykéből, abból a pincéből hazamentett decis pohárából.

– Ezt meg ki mondta? – kérdé a mama, mert hogy ezt is fejből tudja, sőt, kívülről!

– Doktor Szikszai!

– Tegnap Prisztavokot mondtál – legyint a nyanya, és mit tehet, leszedi az edényt az asztalról.

A poharat is elmossa, pedig ki tudja, kell-e még a következőkben az emberének.
Aznap.

'Holnap'... Igaz, arra a napra is egy deci dukálna.

'Ennek'...

Mondhatod neki!

A deci az deci. Ami jár, hogyne.

Legközelebb a vacsoránál futnak össze. Egész nap csak a dolog: kertben, udvaron, istállóban, a faluban, ne adj Isten a szőlőben... Ahol hogy látná az asszony.

Valami már eleve lehet benne – „Nagyon fújt a szél!”, „Kitikkadtam!”, „Nem akarod, hogy elszáradjak?!”, „Azt a napsütést másképpen kibírni; azt akarod, hogy napszúrást kapjak?!”, „A por a torkomat elzárta, le kellett öblíteni.”, „Fagyállót nem ihatok...”.... Mikor hogy.

De hogy a vacsorát azon nyomban a decis pohárral kezdje...

– Mennyit ittál? – dörren rá az oldalborda.

Ő? Semmit.

– Ezt a decit ki diktálja beléd?

– Tegnapelőtt a belgyógyásznál voltam, életemben először, és ő is a deci bort ajánlotta.

– A 'figyelmedbe'....

– Varga doktor; új orvos, te még nem ismered.

Szóval ez meg a Varga orvosi decije...

– A végén fölsorolod nekem az egész járási orvosi kart!

A járásban, tova.

– Egy deci. Most akkor jár, vagy nem jár?

Árt, vagy sem.

Ki tudja! Ebben a bonyolult világban.

... Hol, (ó) hol! Badacsonyan hallod e történetkét. Ahol a bor, ugye, hogy úgy mondjuk.

Nyitástól borivásig

Előbb kapálni, aztán hörbölni

...Másképp nem megy.

Nem mén!

Mögy, vagy së.

– Mék, mék!

Kapálni.

Előbb azonban a bontás.

Kezdődik a nyitással, amit a metszés követ. Lábatlanon (a nesz mélyi borvidéken) – írja a helytörténeti olvasókönyv szerzője – úgy tartják, akkor lesz jó szőlőtermés, ha a barack virágja metszés közben a hátukra potyog. Azaz jó későn... már pl. a balatoniakhoz képest, akik jóval hamarabb nekiállnak. Metszeni újholdkor a legjobb, ilyenkor fölhasználható a venyige. Kapálás először akkor, amikor 5-6 leveles a vessző, másodjára kötözéskor, végül már csak ahogy érni kezd. Amikor virágszik, ne menj a szőlőbe, levered a virágport! *Juhfarkét, kövidenkáét, vörösdenkáét, kadarkáét, barátsubályúét (szürkebarátét), ernyei hamvasét, magyarrizlingét, oportóét, otellóét, nováét...* Szent Anna után nem nagyon nyúltak a szőlőhöz, nehogy baja essék.

Háromszor, négyszer permeteztek, gáliccal, utoljára Péter-Pálra verték söprűvel a tőkékre a permetet. Kötözés választás után nedves szalmával, áztatott kukoricalevével (máshol fűz vesszővel, sással, rafival, újabban dróttal). A seregély és társai ellen madárijesztővel, kereplővel védekeztek, az ember kinézetű szőlőtolvajokat pedig a csósz és a szőlőpásztor igyekezett távol tartani a szőlőhegyektől. A szüret Szent Mihály hava elején kezdődött, a javába Mindszent hava derekán, Szent Teréz után kaptak. Szüret után a szőlőben már csak a fődés maradt. Hogy legyen elég teendő a pincében! Elsőként is a Szent Mihály-napi búcsúban az újbor kóstolása, hogy a javához csak szent karácsony előtt nyúljanak a lopójukkal.

Tegnap fehérbor, ma piros vót

Annyi, amennyi

...a csillagos égön.

A csillag.

Mármint hogy mennyi.

Annyi.

Ahányan vagyunk!

Annyiféle... a dalunk, a táncunk, a zenénk, mindönünk! – állítja a minap Czákó Gábor. Persze, hogy ő. Nem is valamelyik himpellér. Mert ilyet csak az állíthat, aki tudja, mit beszél.

A tánkra térve említi: népünk, szomszédainkkal ellentétben, akik pár körtáncot meg egy-két páros táncot ismernek, veri-járja-ropja egyedül, párban, körben, menet közben, külön legénye, leánya, asszonya, embőre, gyermekő, öregje, s ahány táj, annyiféleképpen... 'ugyanazt'! Erdélyben, Alföldön, Túl-a-Dunán belül is annyiféleképp...

Írónk említi a hazait (mert, mondanunk sem köll, sárközi gyerök lönne ű is!): „A híres decsi Fülöp Feri bácsit megkérdezték, hogy miért nem ugyanúgy járja a le-

gényest, mint a tegnap esti filmfölvétel, így felelt: mert tegnap fehérbort ittam, ma meg pirosat!”

„Hej a decsi nagy kocsmában szól a muzsika,
Ha arra jársz kis angyalom, gyere be oda...”
Jó helyön fogsz jární.
Hogy lönne a kettő ugyanaz!
Tegnap, ma, maholnap.

Éjféli harangozó

Asszonyfiatalító

A móri borvidékhez tartozó helyről való e történet, de bárhonnan előjöhetne, akár a kaliforniai magyar szőlőhegyekről is.

– Kétféle bor van nálunk. Az egyik az *éjféli harangozó*, a másik az *asszonyfiatalító!* – ja, fiatalító.

Hallja, kend!

Nem akármí.

Jó, jó, de... részletesebben, ha lehet!

Már mint: jöjjön egy kis bortörténet, eredetmeghatározás, forrásmegjelölés.

Jön is.

– Az éjféli harangszóra a gazda a másik oldalára fordul, hogy reggelre ne lyukadjon ki a gyomra.

Azaz... Olyan savanya!?

Még hogy savanya...

Ahhoz egy kis fölös gyomorsav, kész a baj!

Ez lenne a... (mondjuk ki, *bicskei*) *éjféli harangozó*.

És a másik?

Az se kutya.

Hogyaszondja:

– Attól meg a menyecske minden rése beszűkül!

Mondhatni.

– Csak te ne mondj semmit.

Jobb, ha befogod.

Az aztán csak az *asszonyfiatalító!* ...ittó.

Bicskén.

Mama, rád férne...

Mönyecskeifító gyanánt egy kupával.

Ne sajnáld tőle!

Egészségünkre.
Ha lehet, kevésbé savanyával...
Lőrincz, Lőrincz, miket nem tudsz!

Tölgyág, borban

Búcsúnapon borral locsol!

Kereken Szent Orbán napján, pünkösöd hava 25-én, midőn a bátaszéki magyarok és svábok mire nem ragadtatják magukat: nedűvel öntözik a 300-400 éves molyhos tölgy tövét. Hogy avval óvják szélvihar általi kidőléstől, favágó tulajdonos barbárságától, korszerű építész természetátalakító dühétől, a pénzeszsákoknak behódoló természetvédő engedélyétől, fakopaszító (koronaszabó) kertésztől, miegyéb hülyegyerektől... Ammen.

Majdnem...

Áll, áll, s nem is magában a bátaszéki határ Szent Orbán hegyén az öreg tölgy, mert mellette az unokájának tekinthető, mindössze 200-300 éves tölgycesmete... Valaha tölgyes borította e tájat, mígnem őseink kivágták a rengeteget, hogy helyére szőlőt, gyümölcsöt telepítsenek... E kettőt valamiért meghagyták. Határfának. Jelölni a helyet, tagolni valahogy a tájat?

Vagy hét emelet magas az öreg tölgy, törzsének kerülete majdnem öt méter.

– A tövit locsold, ne a tetejit!

Kár érte. Mármint a borért. Ha nem ér célba.

Áldomás, újabb módra?

Őseink jól tudták, az a pár csöpp jót tesz földanyánk egészségének! Ekkora fának meg csak nem fog ártani.

Az Orbán-hegyen az 1738-as pestisjárvány túlélői emeltek hálából kápolnát. Akkor még megvolt a tölgyes, amely a disznók hizlalását is szolgáltatta. Az erdőirtás után a lecsupaszított tájon csak a kápolna és ez a két tölgy maradt a hegyen. Hogy annál messzebről is látni lehessen őket?

A kápolna és a két fa körül telepített szőlő levével kívánnak az itt lakók hosszú életet, továbbra is erőt, életkedvet vénséges vén tölgyeinknek... Kékfrankossal és kabernettel, mert hogy az itteni eredeti fehér szőlőt (s vele a borát) elvitte a gyökértetűjárvány.

Járványra járvány.

Tetűre tetű.

Ahogy lenni szokott.

– Isten, Isten!

Ahogy mondod.

Solti pincefalvak

Meleghegyi ezerjő

...meg a többi! Már mint az egykori Solt vármegye Zsolt vezérről elvezett szék-helye melletti szőlőhegyeken, úgymint a Szőlőhegyen, a Meleghegyen lévő pincefalujából... Pincéiből!

Solti Szőlőhegy – az egész Duna bal parti homokturzás? Melyet átszel az országút –, amin oly gyakran utazol té s tova! Melynek része – darabja – a Meleghegy a Földvár és Kecskemét közti főút mellett, a Duna-parti homok- (avagy lösz-) hegyek halmain... Ráadásul a Solti Szőlőhegy az Alföld legmagasabbja – 180 méterrel a tengőrszintje fölé magasodik! Bora mög...

Jó, napos (napsütötte helyön fekvő) homokhőgyek ezök! Högyre högy. Szőlőre szőlő.

Solti Meleghegyünk mög (124 m); még hogy a Solti Szőlőhegy teteje a legmagasabb Nagy-Magyar-Alföldön, emez, a (fiú) Meleghegy egyenösen a legnépesebb pincefalvak egyikének ad otthont: félezör a homokhőgy oldalába vájt pincelyukak szerez, száma.

Solt szőleje, bora, mi, ha nem: *rizling, szilváni, ezerjő, ezörfürtű, saszla, kádár, oportó, kékfrankos... Mutatóba pozsonyi fehér, kövidinka, piros szlanka, lakhegyi* (nem inkább *lokhögyi?*) *mézös...*

Soltvármögye Soltvárossa borlovagröndje mög kinek másnak, Vécsey Károly grófnak, az egykor itt magát – kastélyában – otthon érző aradi vértanúnak a nevét viseli. Soltvárossa pincemúzeuma a Meleghegyi pincefalu egyik lyukában... vár üsmerkődésre!

Isten, Isten.

Csak tudnék éccör ottan mögállni!!!

Szörre ször.

Juhpapríkással, körömpörkölttel. *Ezörfürtűvel?*

– *Ezörcsöcsűvel.*

Az kéne!

Más sömmi.

SavanyóBora

ÓPortaGejza

A *sauvignon* mi más – ha nagybetűt erőszakolánk reá –, *SavanyóBora!* Hogyne, Jóskáé, Bakonyban, Balaton-meltyéken.

„Káptalani betyárcsárda,

Zsandárokkal körülállva...”

Avagy nemde.

Villányban, Boch bornagymester sütötte ki – vagy más. Valamelyik ügyes vincerje a hordók mellől –, hogy az *oportó*, ha már nem lehet *oportó*, azért se legyen *portuguese*! Csakis *PortaGéza*.

Géza, akié a porta. Sőt, szőlő, pince bor. Mi több (présháznak csúfolt) satuház.

...

Hála Istennek magyarít Balla Géza is! Eddig a Wine Princess márkanévvel (banddal–brenddel, hogy a rosseb vinné el) rondított ránk. Domonkos L. Makra-ajli könyvéből megtudhatjuk, 'mától kezdve' „Balla Géza” néven futtatja Géza bátyánk a borait. A *magyarádi mustost*, a *kadarkát*, a majdnem – félig ha – aszú *kadarisszimát*, meg a többit, a messziről szalajtottakat.

– *Cadarissima?*

Nyet. *Mézes kadam*, tán ez lehetne a neve... Mert, mellesleg, tudod meg Domonkostól, ez is a tokaji *szamorodni*hoz hasonló majdnem aszú... Azaz egybeszüretelik az aszúszemeket a többivel, egybedarálják, sajtolják, erjesztik, érlelik. Majd töltik a hordóból, üvegből, kancsóból a poharadba.

Isten, Isten!

Isten neki...

Borhercegnő lenne magyarán az a Wine Vinye.

Vigyé kánya!

Üsse kő.

Doberdó. (...amazoknak Doberdob.)

Pataki István

a déer déa hálája ciklusból

elmélyülten

ön versemben
én meg önben
önfeledten elmélyülten

lassan csak lassan

lassan csak lassan
gombolja
tárja
húzza
lassan csak lassan
hulljon köpenye blúza
nemese leple
mint fának lombja
lassan csak lassan
halljam hogy zizzen
összerezzen
mint levél
perzselő szélben
ha lebeg
lassan csak lassan
érezzem
lázasan megremeg

felvezető

járkáljon sétáljon
fel s alá
mintha ezer férfi
szeme meredne rá
s mondogassa magában:
az ezeregyedik
mereve vár

továbbgondolom

szoknyája
csak combközépig felhasítva
továbbgondolom
a lényeges szakaszt
mint mikor hajnal hasad –
tudom: megvirrad

ünnepi gondolat

nagyboldogasszony napján vallom
mennyre szeretem
a sok kis boldogtalan asszonyt
minden napon

Madarász Imre

Szicília és a világirodalom Pirandello első regényében

A kitaszított verizmus és modernizmus között

Az olasz kultúra egyik fő jellegzetességének Prohászka Lajos azt tartotta, hogy „a változások sodrában is a folyamatosságot érzi... Innen magyarázható, hogy történetének látszólag forradalmi és romboló korszakai is valójában mindig a megőrzés és a továbbépítés korszakainak bizonyultak”.¹ Prohászka a „klasszika” és a „romantikus szellem” közti folyamatosságra hívta fel a figyelmet² (teljes joggal, ha Alfieri, Foscolo vagy Manzoni életművére gondolunk), de elég utalni Vergára, hogy lássuk a hasonló kontinuitást romantika és realizmus-verizmus között is. Verizmus és modernizmus közé pedig a legerősebb hidat talán éppen az a két író építette, akiben az olasz irodalomtörténet-írás konvencionálisan a Novecento leginkább „európai nagyságrendű” klasszikus-„párját” látja: Svevo és Pirandello.³

Luigi Pirandellónak ezt a „hídépítő” szerepét – összefüggésben egy másikkal: azzal, hogy összekötötte a „provinciális” Szicíliát a világirodalommal, az elmaradott perifériát a centrum élvonalával – a jelen tanulmány az agrigentói író első regényének, az 1893-ban elkezdett (s talán megírt: a könyv végén mindenesetre arra az évre dátumozott⁴), de csak 1901-ben publikált (ilyen értelemben igazán „századfordulós”) *A kitaszítottnak (L'esclusa)* bemutatásával igyekszik megvilágítani.

Az „elmaradott periféria” kifejezés Szicíliának természetesen nem az irodalmát jelöli: a sziget jelentősége az olasz irodalomban közismert és kétségtelen, kezdve az első olasz költőiskolától, a „scuola siciliana”-tól, melyet maga Dante keresztelt el így. Az egységes Olaszország talán legfontosabb „irodalmi iskolájának” vagy irányzatának, a verizmusnak, az olasz naturalizmusnak is Szicília volt a szülőföldje és a fő termőtalaja, nagy „triásza” – Verga, Capuana, De Roberto – révén. Pirandello szicíliai és verista indíttatása és kötődése tehát szorosan összefüggtek egymással, legalábbis kezdetben. S a szicíliai milióhoz, társadalmi környezethez, emberekhez – egyszóval a „sicilianismo”-hoz⁵ – az író tematikailag akkor is hű maradt, amikor a „verismo”-tól művészileg már jócskán eltávolodott (ámbár mindenben azért nem). Az ábrázolt periférikus elmaradottság és az ábrázolás modern eszközei közti termékeny ellentmondás, helyesebben inkább feszültség Pirandello írásművészetét rokonítja Joyce-éval, aki Dublintól, avagy – újfent – Svevoéval, aki Triesztől nem tudott elszakadni.

A kitaszított irodalomtörténeti jelentősége abban rejlik, hogy szerzője már első

regényében hagyományos-provinciális naturalista-realista közegből, figurákból, történetből kezdett kibontani egy újszerű, sajátosan pirandellói valóság- és emberábrázolást, előlegezve későbbi fő művei, leginkább a *Mattia Pascal két élete* (*Il fu Mattia Pascal*, 1904) jellegzetességeit. A hősnő, Marta Ajala leánynév-használata jelzésértékű az olvasónak, és zavarba ejtő a környezetének („Azt sem tudjuk, hogyan szólítsuk...”), figyelembe véve, hogy asszony, Rocco Pentàgora felesége.⁶ Emlekezett a szintén „kitaszított” Effi Briest visszavett leánynevére Theodor Fontane regényében (1895) és távolról egy kicsit előlegezi a *IV. Henrik* (*Enrico IV*, 1922) főszereplőjének névtelenségét. Marta címbeli kitaszítotttsága másképp függ össze házasságtörésével, mint a hasonló tematikájú világirodalmi regényrecekben, a *Bovarynétől* az *Anna Karenináig*, az *Egy tiszta nőtől* az *Effy Briestig*, *A skarlát betűtől* a *Parasztokig*. Akkor hozzák hírbe és taszítja ki férje és a társadalom, amikor vétlen – Gregorio Alvignani képviselővel folytatott ártatlan levelezése miatt –, és akkor bocsátanak meg neki és fogadják vissza, amikor, magányosságában, kétségbeesésében engedve a politikus ostromának, csakugyan megcsalja az urát, és szeretőjétől teherbe is esik. Alvignani szavaival: „Amikor ártatlan voltál, akkor üldöztek, gyaláztak, büntettek, amikor pedig az üldözés elől hozzám menekültél... nem szerelemből, nem a magad akaratából!... s elkövetted azt a bűnt, amellyel azelőtt igazságtalanul vádoltak... te nevezed bűnnek!... most visszahívnak maguk közé, most fehérre mosnak!”⁷ A „vergai színezet” minden olasz kritikus felismerte, a benne megkésett epigonizmust látó Crocét sem kivéve. A magyar monográfus a hősnő palermói tanítóságát a magyar naturalizmus úttörőjének, Bródy Sándornak darabjával, *A tanítónővel* (1908) rokonította.⁸ Ám Leone de Castris feltárta azt is, ami a „vergai színezet” mögött rejtőzik: a „látszólagos verizmus” valójában „antinaturalizmust” takar, melynek lényege, hogy „megkérdőjelezi a naturalizmus művészi ideológiájának alapelvét, a tények meghatározó láncolatát és az objektív végzettség mechanikus összekapcsolódását a lélektani reakciókkal”.⁹

Részben a fentiekkel magyarázható, hogy a verista mesterekhez – kivált a pályakezdő Pirandellót regényírásra ösztönző Luigi Capuanához¹⁰ – képest Pirandello (ismét összetartozó kettősséggel) „irgalmasabb és ironikusabb”¹¹ asszonyhősével. Világirodalmivá szélesítve az összehasonlítás perspektíváját, *A kitaszított* Martájának sorsa kevésbé tragikus, mint Hesteré Hawthorne *A skarlát betűjében* (1850) és Jagnáé a *Parasztokban* (1909), melyért Reymont kereken tíz évvel Pirandello előtt vette át a Nobel-díjat. Azért, mert a naturalistáknál kevésbé determinista, az említett amerikai és lengyel remekírónál viszont kevésbé „zárt társadalmat” ábrázol. Hestert a puritán fanatizmus bélyegzi meg a házasságtörés (Adultery) „A” betűjével, Jagnát a katolikus paraszток ősi „törvénye” ítéli „a faluból való kikergetésre”¹²: mindkét esetben a valláserkölc szerepe oly nagy, döntő a „kitaszításban”, amilyen a – mégoly elmaradott – tizenkilencedik század végi szicíliai kisvárosban

immár nem lehetett. (És különösen nem az „emberi és vallástalan Pirandelló”-nál.¹³) Marta nem az Isten országát tűzzel-vassal megvalósítani akaró megszállott puritánok és nem is a naiv-babonás földművesek megbotránkozott-felháborodott bosszújának esik áldozatul, hanem a nyárspolgári-előítéletes közvélemény „irigységének, felsült cselszövő kedvének, csalatkozott ambíciójának... és rágalmazásának”.¹⁴ Az előbbiek nem tudtak megbocsájtani, az utóbbi éppen szeszélyessége miatt igen. A bostoni polgárok és a lipcei parasztok őszintén gyűlölték „bűnös” áldozatukat, a szicíliai konformista kiközösítők azt hiszik, hogy gyűlölniük kell – vagy kellene. Hester karján ott az élő „bűnjel”: csecsemője; Jagna „cédasága” régóta közszájon forgott, szerelmi viharai úgyszólván a falusiak szeme előtt zajlottak. Marta elítélésében azonban épp a tényalap hiányzik. Az ám, a tény! A verizmus, a naturalizmus és a filozófiai alapjául szolgáló pozitivizmus alapkategóriája, vezéreszméje: a „factum”. Mely a másfél évszázaddal korábbi délolasz filozófus, Vico bölcseletében az igazsággal esett egybe („Verum et factum convertuntur”), valamint – úgyszintén a veristákat előlegezve – a „fátummal”, a végzettel.¹⁵ Pirandello regényében a „factum”, a tény rejtőzik és képlékeny – a látszat uralkodik. Marta így látja: „Egy tény néz vele farkasszemet. Tény, amelyen nem változtathat többé, szörnyű a többiek és szörnyű önmaga szemében, a lelke mélyén mégis anyagatlannak érzi, ködnek, árnyéknak.”¹⁶ A fátum helyét pedig a tévedések szomorújátéka veszi át, a zolai naturalizmus szigorú determinizmusát a véletlenek szeszélyes zsarnoksága. Illetve ha itt valami determinál, az a provincializmus társadalmi előítéletessége (vö. *Mattia Pascal két élete*). Az eseményeknek nemcsak a sora, egymásutánisága, de befejezése sem mondható tragikusan zártnak, a vége sem végletesen végzetesnek. (Az anyós hal meg, nem a hősnő: neki „megbocsát” a férje, akihez – habozva bár – talán visszatér.¹⁷)

Későbbi művei felől nézve, Pirandello ebben az első regényében a tényeket (a verizmus fundamentumát) sokkal határozottabban bontja le, mint a személyiséget, az egyéniséget (mely inkább a romantika öröksége, hogy régebbre most ne tekintsünk vissza). Az individuum még nem *Ezerarcú ember*, eredetiben *Egy, senki és százezer* (*Uno, nessuno e centomila*, 1926), Kaposi Márton idézve, még „nem bizonytalanodik senkivé”.¹⁸ Martának még van egyéniségtudata, egyéni méltósága, öntudatos énképe, bármit gondoljanak is róla „az emberek”. Neki van igaza velük szemben: a magányos én igazsága erősebb, mint a többségi közösségé. A közvélemény kevés regényműben kompromittálódik ennyire. Marta individuális, egyszemélyes szabadságharcot folytat, de hangsúlyozottan nőként, ennyiben küzdelme egy kicsit olyan (ámbár kevésbé határozott), mint Sibilla Aleramo csaknem egyidős vallomásos regényének, az *Egy nőnek* (*Una donna*, 1906), az első olasz feminista regénynek hősnőjéé. Miként Hawthorne, Tolsztoj, Hardy, Fontane és Reymont, Pirandello is erkölcsi fölényben láttatja a („bűnös”) nőt a férfivel szemben,

legyen az férj, szerető vagy apa, úriember, mintapolgár, nemes, tisztviselő, pap... Marta olyan heves daccal fordul szembe az őt megbélyegző maradi előítéletes-séggel („Conservatrice? Per me ferro e fuoco! – szó szerint: „Konzervatív nő? Ré-szemről inkább tűz és vas!”⁹⁾), amelyet nem tanúsít sem Hester Prynne, sem Anna Karenina, sem Tess of the d’Urbevilles, sem Effi Briest, sem Jagna Domikowa...

Látószög és értékrend dolga minden esztétikai ítélet. *A kitaszított* értékelhető úgy is, mint egy nagyszabású szépírói pályán a kezdő lépés az érett remeklések felé, és úgy is, mint egy világklasszis életmű nem csupán időbelileg első alkotása-inak egyike.

Jegyzetek

1. Prohászka Lajos: *A Vándor és a Bujdosó* (1936), Univerzum Reprint, Szeged, 1990, 45. o.
Madarász Imre: A „humanista” és a „bujdosó” Prohászka Lajos nemzet-karaktéológiájában in Madarász Imre: *Kalandozások az olasz Parnasz-szuson. Italianisztikai tanulmányok*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1996, 135–141. o.
2. Prohászka, 51. o.
3. Salvatore Guglielmino: *Guida al Novecento*, Principato, Milano, 1978, 200. o.
Giacinto Spagnoletti: *Storia della letteratura italiana del Novecento*, Newton, Roma, 1994, 109., 120. o.
4. Luigi Pirandello: *L’esclusa*, Mondadori, Milano, 1979, 200. o.
5. Ferdinando Virdia: *Invito alla lettura di Pirandello*, Mursia, Milano, 1975, 93. o.
6. Pirandello: *L’esclusa*, 80. o.
Luigi Pirandello: *A kitaszított – Elbeszélések*, Európa Könyvkiadó, Buda-pest, 1966, 81. o.
7. Pirandello: *L’esclusa*, 165. o. Pirandello: *A kitaszított*, 163. o. Déry Tibor for-dítása.
8. Arcangelo Leone de Castris: *Storia di Pirandello*, Laterza, Roma–Bari, 1986, 43. o.
Benedetto Croce: *La letteratura della nuova Italia 6* (1940), Laterza, Roma–Bari, 1974, 335. o.
Szabó György: *Pirandello*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1961, 33. o.
9. Leone de Castris, 42–46. o.
10. Leone de Castris, 42. o.
11. Leone de Castris, 45. o.

12. Nathaniel Hawthorne: A skarlát betű, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1966, 49–53. o.
Władislaw Stanisław Reymont: Parasztok, Magyar Helikon, Budapest, 1969, 913-921. o.
13. Enzo Lauro: Pirandello umano e irreligioso, Gastaldi, Milano, 1954
14. Pirandello: L'esclusa, 81. o. Pirandello: A kiteszított, 82. o.
15. Giambattista Vico: Opere filosofiche, Sansoni, Firenze, 1971, 63., 129. o. (De antiquissima Italorum sapientia, I, 1, VIII, 3.
16. Pirandello: L'esclusa, 55–56. o.
Pirandello: A kiteszított, 57–58. o.
17. Pirandello: L'esclusa, 200. o. Pirandello: A kiteszított, 196. o.
18. Kaposi Márton: A rejtőzködő egyén arca és álarcai, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2004, 170. o.
19. Pirandello: L'esclusa, 117. o.
Vö. Pirandello: A kiteszított, 117. o.

Szekeres Mária

Éduának szeretettel

Engedd elmenni a hajót.
A tenger titkát ne kutasd,
felbukkan úgyis, mint
néma hajóroncsok a
mozdulatlan víz alatt.
Engedd elmenni a hajót.
A kikötőkből távol lágy
hibiszkusz szirmokat
simít a szél. A tenger
csendje majd tiéd marad.
Isten mosolya elkísér.

vakfoltban

A létezés vakfoltja árva sivatag.
tekinteted rettenetes és szelid:
seholsincs hiány árvasága.
már szomjam sincs, csak
üres léptek: és mégis vagyok,
élek, ez mutatja létezésed.
általad élek, porszemsivatag,
míg hatalmas Magad eloldja
szenvédésem. és felvillan Fényed
a vakfolt mögött.

(h)arcok

hisz mondtam: semmit nem tudok.
mindent elengedek.
szelíd Arcod ellen tör mégis
belső arcom, a rettenetes?...

Szűk Balázs

Niké hajója...

A kert mely befogadott
Virul, s én, aki botlott
Ezerszer, e kertben
Iramlok feléje.
Múltam már végképp nincs,
Cédrusom titkos kincs,
Mert ki befogadott,
Tiltása nem dobott
Égető inget rám.
Óvott magától, félt s várt.
Jobb jövőt nem ígért,
Rám mindig büszkén figyelt.
Ki titkon megértett,
Igaz társam mása,
Ő ki eltűnt az éjszakába
Ararát fényes hegyén.

Éjszakai Nap

Mint Nap az éjszakában,
Voltál az enyém:
Hallgatag csoda,
Lépdelő remény.

S voltál az éjszakámban
Nappalom helyett:
Fekete asszonyom,
Hegyek gyöngye felett.

Után

S a nyárfa hava,
Hullt, hullt:
Tél a nyárban,
S a múlt

Már csak emlék,
Kósza vágó:
Mindaz, ami szép
S a megvetett ág.

Ami sose volt az enyém,
De ettől lett igaz tán,
Újra éltem én

Az Úrnak asztalán,
S szembe Te ültél
Örökre talán.

azóta

azótamindennapomárva
ésnélkülemindenhiába
nincsmárnekemszégyenem
háóráemlékezem

Lisztóczy László

A nagybetűvel írt Ember

A nyolcvanöt éves Fülöp Lajos köszöntése

Hihetetlen, de igaz: Fülöp Lajos barátunk, a gyöngyösi alkotó értelmiség egyik legjelentősebb és legnagyobb hatású alakja az elmúlt évtizedekben, nyolcvanöt éves. Meg is téveszti azokat, akik csak távolról ismerik őt: sem fizikai, sem szellemi frissessége nem igazolja vissza tényleges életkorát. Szinte állandóan úton van, földrajzi és szellemi értelemben egyaránt. Budapesten él, de csaknem hetente fölkeresi Gyöngyöst, Egert, olykor az ország távolabbi tájait is, és el-ellátogat a határokon túlra, főként a kárpát-medencei magyarok lakta területekre. Előadásokat tart, zsűrizik, kiállításokat nyit meg szerte a hazában, rendszeresen publikál, és évről évre ott fénylik a neve egy-egy könyv címlapján. A fiatalok is megirigyelhetnék fogyhatatlan energiáját, határtalan teljesítőképességét. Mindenkihez van jó szava, mindenkinek mindenkor mindent megbocsát, a rosszat észre se veszi bennük, csak a jót. Szíve tele van szeretettel, feje szép gondolatokkal, bölcs tanácsokkal és palóc anekdotákkal, táskája pedig ajándékokkal, főként a várt vagy váratlanul fölbukkanó lány- és asszonyismerősöknek szánt csokoládékkal.

A megtartó és fölemelő, krisztusi Szeretet eszméje hatja át minden szavát és mozdulatát, irányítja egész életét.

Ha hazalátogat kedves városába, tanítványok, barátok és ismerősök serege köszönti őt megemelt kalappal, lehajtott fejjel, az öröm, a tisztelet és a szeretet szemmel látható jeleivel. A vele együtt sétálót is magával ragadja az örömnél és a szeretetnél az az eufóriája, amit tapasztal. Óhatatlanul is arra gondol, hogy mégiscsak érdemes szépen és tisztán élni, másokért áldozatot hozni, mert a viszonzás, a jutalom nem marad el. Embertársai – pedagógus esetében mindenekelőtt a tanítványok – szereteténél senki sem kaphat méltóbb és rangosabb elismerést.

Fülöp Lajos – Németh László szavait idézve – „arányos, szépen fejlett, másokat melegítő életével” ugyancsak rászolgált erre a szeretetre.

1932. augusztus 19-én született a Gyöngyös közvetlen közelében fekvő Karácsondon. Szülei az 1930-as évek elejétől a „gyöngy város”-ban éltek, édesanyja csak a szülés idejére költözött Karácsondra, ott élő családja oltalmát, segítségét keresve. „Édesapám, Fülöp Ferenc cipész kisiparos volt – írja önéletrajzában –, akit 1942 tavaszán, a II. világháború kezdetén vesztettem el. Felnevelésemet, iskoláztatásomat édesanyámnak, Vincze Rózsának köszönhetem. Nehéz körülményei ellenére ő íratott a gyöngyösi Koháry István Gimnáziumba 1942 őszén.” 1950-ben érettségizett. Ezt követően az egri Pedagógiai Főiskola magyar-történelem szakára jelentkezett, ahol 1953-ban szerzett diplomát. A kétéves képzési időszak végén tanársegédnek nevezték ki az intézmény magyar nyelvészeti tanszékére, de állását kisszerű és rosszindulatú, politikai, ideológiai

indíttatású gáncsoskodás miatt nem foglalhatta el. A falusi tanítóskodást választotta: gyakorlóévéét Halmajugra osztatlan iskolájában töltötte.

1953-tól 1956-ig a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–néprajz szakán folytatta tanulmányait. A diploma megszerzése után szülőföldjére tért vissza. Az 1956–57-es tanévben a hatvani Bajza József Gimnázium tanára volt. A következő tanévben teljesült régi vágya: a gyöngyösi alma materben kapott állást. 1957 és 1976 között nemzedékek sorát nevelte föl a Berze Nagy János Gimnáziumban, mely 1970-ben az ő javaslatára vette föl egykori növendéke, a nemzetközi rangú néprajztudós nevét. Fokról fokra emelkedett egyre magasabbra a hivatali ranglétrán: 1961-ig tanárként, ezt követően 1966-ig a kollégium, majd az iskola igazgatójaként gyakorolta hivatását. 1960-ban doktori címet szerzett a debreceni tudományegyetemen. 1967-től 1977-ig a gyöngyösi ferences könyvtárat is ő irányította.

Hűséges társra talált Reviczky Teréziában, annak a régi felvidéki családnak a sarjában, amely a kiváló költőt, Reviczky Gyulát adta a hazának. Ötvenöt évig éltek együtt boldog házasságban. Két gyermekük született: Lajos, aki vezető beosztású kutatóorvosként és Zsuzsa, aki tanszékvezető egyetemi tanárként és irodalomtörténészként lépett édesapja örökébe.

1977-ben kényszerű okokból, egy Németh László-konferencia megszervezése, az őt és iskoláját ért zaklatások miatt családotul Budapestre költözött. Új állomáshelyén 1977-től 1981-ig az Országos Pedagógiai Intézet magyar nyelvi tanszékét irányította, 1981-től pedig a Budapesti Tanítóképző Főiskola docenseként és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Mai Magyar Nyelvi Tanszékének módszertani csoportvezetőjeként dolgozott nyugdíjba vonulásáig, 1996-ig. 1977-től 1990-ig szerkesztette a *Magyartanítás* című folyóiratot, 1979-től 1991-ig az *Édes Anyanyelvünk* szerkesztőbizottságának is tagja volt. 1977-től 1981-ig a Magyar Tudományos Akadémia Anyanyelvi Oktatási Munkabizottságában, 1979-től 1985-ig a Helyesírási Bizottságban tevékenykedett. 1958-ban a Magyar Nyelvtudományi, 1980-ban a Magyar Néprajzi, 1981-ben a Magyar Irodalomtörténeti, ugyanebben az évben a Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság fogadta tagjai sorába. 1987-ben vendégtanár a szófiai tudományegyetemen, részt vett az ottani magyar nyelvi tanszék megalapításában. Nyugdíjba vonulásától, 1996-tól 2001-ig a Bartók Béla Emlékmúzeum munkatársa volt.

Gyöngyöshöz a „száműzetés” éveiben is hűséges maradt, folyamatosan ápolta kapcsolatait régi kollégáival és barátaival, a település kulturális intézményeivel. A város-tudatnak, városzeretnek, a „gyöngyösiség” fogalmában rejlő sajátos értékeknek nemcsak megvallója és eleven példája, hanem az egyik első számú ösztönzője és alakítója is. Sorsa vezérlő eszméjévé avatta azt a híres mondatot, amelyet mottóként illesztett *Gyöngyös irodalmi öröksége* című kötetének Tamási Áronról szóló tanulmánya elé: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Gyöngyös jelenti számára az archimedesi pontot, ahová – bármerre veti is a sors szeszélye – mindig visszatér. Rendületlen hűségével, szülőföldszeretetével receptet állít ki arról, hogyan

védekezhetünk korunk szellemi pestise, az otthontalanság, a gyökértelenség, az uniformizálódás lélekölő hatalma ellen.

Gazdag tudományos tevékenységével is elsősorban szülőföldjét és annak vonzókörzetét, a Mátravidéket szolgálja. Tehetsége és érdeklődése roppant szerteágazó: a nyelvtudós, az etnográfus, a művelődéstörténész, az irodalmár és a pedagógiai szakíró egymást kiegészítő és korrigáló szempontjai ötvöződnek tudományművelő munkásságában. Dialektológiával, folklórral, stilsztikával, az anyanyelvi nevelés módszertanával, a legutóbbi esztendőben pedig szülővárosa irodalmi és művelődéstörténeti hagyományaival foglalkozott behatóan. Negyvennél több könyve, ötszázat is meghaladó közleménye jelent meg idáig. Alkotói pályáján külön szint és értéket képviselnek klaszikus mintákat követő, választékos ízlésű, mívesen megformált versei és műfordításai, amelyekkel a közelmúltban ajándékozta meg olvasóit.

Kitüntetései közül azokra a legbüszkébb, amelyeket a szülőföldtől kapott. Az elsőt 1968-ban vette át a szűkebb haza, Heves megye kulturális életének gazdagításáért. 1998-ban Heves Megye Önkormányzata a *Heves Megyéért*, 2001-ben Gyöngyös Város Önkormányzata a *Pro Civitate* kitüntetésben részesítette. Néprajzi munkásságáért 2005-ben *Sebestyén Gyula-emlékérmet* kapott. 2011-ben a Magyar Irodalomtörténeti Társaság *Toldy Ferenc-díjjal* jutalmazta, melyet a saját kérésére a gyöngyösi Vachott Sándor Városi Könyvtárban megrendezett ünnepségen nyújtottak át. A nyelvjárás kutatásban elért eredményeit 2013-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság *Csúry Bálint-emlékéremmel* honorálta.

Tévútra vezetne, a lényegről terelné el a figyelmünket, ha külön-külön mérlegelnék Lajos bátyánk nyelvtudósi, etnográfusi, művelődés- és irodalomtörténeti vagy pedagógiai munkásságát. Édesapjáról írta egyszer legidősebb fia, Benedek Marcell: Benedek Elek több, mint Benedek Elek összes művei. Hasonlót mondhatnék én is Fülöp Lajosról: több ő, mint tetteinek és műveinek összessége. Példájában oszthatatlan egységet alkotva mindenekelőtt az ember, a nagybetűvel írt Ember alakja magasodik föl, sokunk számára megközelíthetetlenül.

Kedves Lajos Bátyám! Drága Barátom! Isten éltesen nagyon sokáig örömben és szeretetben, erőben és egészségben! Pusztán önzésből is ezt kívánom, mert szeretnék még veled nagyon sokszor sztrapacsokát rendelni dupla feltétellel a híres és számunkra oly kedves gyöngyösi Kulacs étteremben, s hozzá jóféle vörösbort inni, miközben új, a város művelődéstörténetét föltáró könyveinkről folytatunk eszmecesterét. Szeretnék még veled nagyon sokszor letérdepelni a gyöngyösi ferences templom Mária-szobra vagy a Mátrafüred közeli Máriácska előtt, a Szent Szűz áldását kérve közös munkálkodásunkra, szeretett városunkra és édes hazánkra.

(Rövidebb változata elhangzott 2017. augusztus 18-án a gyöngyösi Vachott Sándor Városi Könyvtárban a Fülöp Lajos 85. születésnapja alkalmából megrendezett ünnepségen)

Sipos Erzsébet

Hór-völgyi hóvirág

Még rekedt és párás a tavasz,
kőszemén álmofátyolok,
a nedves földszagú avarban
őz, vaddisznó lábnyomok,
a hegyek részeg asszonykendők,
fehéren, hanyagul csüngenek,
s rojtjaikból peregnék széthulló
szapora gyöngyök, olvadó vizek,
s gyors patakok isszák,
viszik tovább, mint
testben az erek.
A fák, a sűrű vesszőseprűk,
halkan, komoran lengenek,
s nem is sejtik, hogy
lenn a legszebb völgyben,
szűzi tisztaságban,
az első hóvirág már
megjelent.

Hóvirág etűdök

- 1.**
Zöld arasznyi dárda,
tél sarkába
sebet szúr,
bennünk
reményt fakaszt.
- 2.**
Fejecskéje egyetlen
szem árpa,
mégis elfér rajta
a tavasz minden
reménye, élni akarása.
- 3.**
Három szirma,
a remény, a hit,
a szeretet
létező csodája.

Demeter Pál

Kiss András kiállítására

*„Az én hazámnak ajánlom szolgálatom,
Fotózáshoz a teremtő fényt használom.
Fény nélkül nincs élet, munka se hatalom;
Örülök én, hogy fény kísér az utamon!”*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves Fotózást Kedvelők!

Az előbbi sorokat olvashatjuk azon a meghívón, amely Kiss András aranykoszorus fényképész-mester és fotóművész kiállítására invitál bennünket. Úgy gondolom, hogy ez a négy sor jól jellemzi Kiss András egész életútját.

Azt írja magáról egy könyvében, hogy „Viharban születtem”. Valóban születésekor hatalmas vihar tombolt Tószegen. Ez a vihar megsemmisítette az udvaron álló vén diófát, ugyanakkor tanúja volt egy új élet születésének, melyet egy gyermek sírás jelezett; világra jött a kis András, „egy kopasz, szürke kis veréb”, ahogy ő jellemezte magát.

Ekkor 1930-at írtunk, és ez a dátum jelzi, hogy a kis jövevényre meglehetősen küzdelmes élet vár. Sikerült átvészelnie a háború előtti nehéz éveket, túlélnie a háborút.

1945 tavaszán olyan dolog történt velem, ami meghatározta az egész életét. Egy katonától vásárolt egy fényképezőgépet. Nem pénzért, hisz a háború végén a pengőnek nem volt komoly vásárlóértéke, és egyre inkább előtérbe került a csereskedelem. Az üzlet mindkettejük öröme megkötött, és a fényképezőgép 1 liter pálinkáért gazdát cserélt. Úgy gondolom, hogy az üzlettel az akkori 15 éves fiatalember járt jobban, mivel a gép még ma is megvan.

A vásárlás után életelemévé vált a fényképezés. Első tanítója PESTY László jászkarajenői fényképész volt, aki nemcsak a szakma alapjait tanította meg, hanem azt is elhitette a sokféle érdeklődésű fiatalemberrel, hogy neki a fényképezés az igazi hivatása, a jövője. A szakmai fejlődés érdekében egyre komolyabb feladatot bízott rá. Önállóan készített igazolványképeket. Fotótechnikai érdekességként említem meg, hogy a másolókeretbe helyezett negatívot és a másolópapírt petróleumlámpa fényével világította meg.

19 éves korában tett egy kitérőt, bevonult ejtőernyős katonának. A bizalmatlanság és a torz nézetek miatt az elit eje. zászlóalj feloszlása után a pécsi Dózsa Gy. Gyalogos Tiszti Iskolára került. Az iskola elvégzése után büszkén öltötte magára a tiszti egyenruhát, hogy szolgálhassa – mint írja – „a szent Magyar Hazát”, szemei előtt Arany János szavai:

„Vess számot erőddel s a legjavát....hazádnak szenteljed.”

Különböző beosztásaiban becsülettel, kiválóan látta el feladatait. Az eredmények nem maradtak el, komoly sikereket ért el századával. Legnagyobb és a mai napig emlékeiben visszatérő sikerének tartja, hogy 90%-ban analfabéta katonáival a 3 hónapos kiképzés alatt megismertette a betűvetést, és minden katona le tudta írni a nevét.

Visszakerülve a tiszti iskolára, az iskolai újság fotóriportere lett. Sokféle fotós-munkát végzett, katonai riportok, színházi fotók, híres emberek fotói (Lissák Kálmán professzor, Losonczi Pál) jelzik munkáját. Közben fényképészvizsgát tett.

Az '50-es évek politikai gyakorlata ellenérzéseket váltott ki benne, és hosszas tépelődés után beadta leszerelési kérelmét. A polgári életbe történt visszatérése után Kunszentmártonban kiváltotta az iparendedélyt.

1957-ben minőségi változás állt be életében, melynek felemelő hatását a mai nap is érzi. Megnősült, felesége Balla Erzsébet hű társa a hosszú évek során. Erzsike zenei pályára készült, de rajta kívül álló okok miatt:

„.....meg nem valósult ifjú álmait,

A fotózás pótolta tán egy kicsit.

Így lett ő fotós, zongoraművész helyett,

Melyben művészi rangot ő kiérdemelt.”

Ír Kis András egyik versében, a felesége pályamódosításáról. Így vált férje teljes jogú társává, mert ő is aranykoszorús fényképész és fotóművész lett. Az azóta eltelt években hűséges és erős támaszai voltak egymásnak.

Természetes, hogy ilyen szülői háttérrel 2 fiuk is megtanult fényképezni. Sőt kisebbik fiuk, Zsolt ma is fotózik, és vezeti a családi üzletet. Az unokák is megtanulták a mesterséget, és 2006-ban a Kecskeméti Tavaszi Fesztivál egyik leglátogatottabb programja volt a „Generációk Fotókiállítása” tárlat, melyen a két nagyszülő és a négy unoka képeit láthatta a közönség. Gyakorló nagyszülőként és fotósként úgy gondolom, hogy ettől nagyobb öröm és büszkeség nem érhet egy fotós. Ez többet ér minden díjnál és kitüntetésnél.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Amikor Kiss András munkájáról beszélünk, a dolgot három oldalról is megközelíthetjük.

1. A fényképezőmester Kiss András,

2. A fotóművész Kiss András,

3. A költő Kiss András

Az első kettő megközelítést vállalom, de a harmadikat meghagyom a tőlem ehhez jobban értőknek.

Mint fényképezőmester mindig minőségi munkára törekedett. Ezzel tartozott

saját magának és megrendelőinek. A „Kiss Fotó” műtermet 1957-ben alapította Kunszentmártonban, majd egy rövid kocséri kitérő után Nagykőrös következett, és végül Kecskeméten nyitott műtermet. A műtermi munkák mellett fényképezett a Pest Megyei Újság számára.

Közben törekedett a jobb és jobb minőség elérésére. Bátran alkalmazta a fotó-technika terén megjelent újdonságokat. Az országban az MTI után ő alkalmazott a hagyományos lámpák helyett villanófényt. Egy pillanatra visszautalok a kezdetekre, amikor petróleumlámpát használt.

Elsők között üzemeltetett színes labort. Kelet-európai viszonylatban a Kiss műtermében elsőként alkalmaztak lézerténnyel működő printert. Hobbyból épített magának egy műszaki-műtermi fényképezőgépet. Az akkoriban megvásárolható gépekkel nem volt megelégedve, mert szerinte a fényképezőgépet nem azok tervezik, akik használják. A megmunkálendő darabokat táskában hordta az esztergályoshoz. A harmonikás kihuzatot ő maga készítette egy 90 éves idős mester útmutatásai alapján.

Két évig tartó munka után elkészült a gép, melyet 1985-ig használt sok-sok felvételt készítve. Jelentős gyűjteménye van régi fényképezőgépekből. Természetesen a gyűjteményben van az első gépe. Birtokol egy jubileumi Leicát, melyből 200 db készült. Boldog tulajdonosa egy Dulovits féle Duflex gépnek. Ez a gép a magyar gyűjtők álma, az ára 3500 Ft volt, amikor megvásárolta. Ekkor Kiss hadnagya fizetése 1350 Ft volt.

A fotóművész Kiss András a tőle megszokott precizitással dolgozik. Egy újságíró azt firtatta, hogy a fotózás melyik műfaja áll hozzá közel. A válaszában elmondta, hogy szerinte a világon minden méltó és alkalmas a megörökítésre. Megörökítés, ezt a szót használta a fényképezés szinonimájaként. Ez a kifejezés tömören összefoglalja a fotózás lényegét. Az exponálás egy pillanatot búcsúztat: a jelenből az exponáló gomb megnyomásakor múlt lesz. Feladatunk, hogy a múlt anyagi megjelenítőjét, a fényképet megőrizzük, akár egy kiállítás formájában.

Legkedvesebb műfajának azonban a portrézást tartja. A jó portré szerinte nem csak a személy legelőnyösebb arcát mutatja, hanem a személyiségéről is közöl velünk valamit. A jó portré nem azonos az arcképpel, amire mindannyian rájövünk, ha megnézzük a személyiigazolvány- vagy útleveleképünket. Gárdonyi Géza, aki lelkes fényképező volt, szintén utal erre egy kis humoros kis versikében:

„Fényképész úr, e kép nem jó,
bár az arca ugyanaz:
így is bájos angyalfej ez,
de hideg, mint a viasz.
Fényképész úr, ha látná őt
úgy magunk közt... kedvesen...
depersze az ön gépére
hogyan nézzen szerelmesen!?”

Legtöbb portréja fekete-fehér, számára ez jelenti a művészetet. A színeket csak akkor használja, ha azok hozzátesznek a mondanivalóhoz.

Egy mondás szerint „a színes képek megmutatják a ruha színét, a fekete-fehér képek pedig a lelkünk színeit”. Nagyon sok igényes és művészi portrét készített az egyszerű emberekről, művészekről, hírességekről. A jelen kiállításon is láthatunk néhányat.

A kiállítás másik nagyobb blokkját képezik a sportfotók. A „*Légstop*” fotója emlékeztet bennünket a régi idők focijára, annak mozgalmasságára, dinamikájára. A labdát „lestoppoló” játékos szinte „kirobban” a társai közül, életet adva a képnek. Az elmosott háttér fokozza ezt a hatást. A „*Találat*” című képe ezt a dinamizmust, robbanékonyságot mutatja, szinte sajnáljuk a piros mezű versenyzőt, hogy belezaladt ebbe a nagy ütésbe, ami számára KO-t jelentette.

„Az emberi test szépségének és a lélek nemességének egyidejű kifejezése az ábrázoló művészetek legkiemelkedettebb és legérdekesebb célkitűzése”. Disdéri francia fotográfustól származnak, e gondolatok 1862-ből. E gondolat jegyében mutat be nekünk a művész néhány aktot. A képek szépek, visszafogottak, ugyanakkor izgalmasak.

Első önálló kiállítása 1954-ben volt Pécsen. Ezt követte a maival együtt 27 önálló tárlat. Részt vett 111 meghívásos pályázaton, melyeken 22 díjjal ismerték el művészetét. Külföldön, Erdélyben, Finnországban, Németországban és Törökországban csodálhatták képeit.

Munkásságát számos elismerés jelzi. Aranykoszorús fényképész, a MAFOSZ kitüntetéses, a Nemzetközi Fotóművész Szövetség (FIAP) fotóművésze, Aranydiplomás fotóművész. „*Kecskemét Közművelődésért*” díj kitüntetettje. A „*Toll és ecset*” alkotódíj tulajdonosa.

Szereti nagyméretű képeken bemutatni képeit, mint ahogy itt is láthatjuk. Szinte kicsinek tűnik a terem a képek teljes élvezetéhez. Nagykőrös 600 éves ünnepén 100 × 160 cm-es óriásképeken mutatta be művészetét. Jelenleg is több mint 100 képe van kiállítható állapotban.

Végezetül azt mondhatom, hogy egy olyan embert ismerhettünk meg Kiss András személyében, aki élete során megvívta a maga harcát. Egy-egy mélypont, 30 műtét után képes volt felállni és újrakezdeni. Mindezt tette egy hű feleség, szerető gyermekek és unokák támogatásával.

Mert és tudott újítani, hisz 70 évesen sajátította el a digitális fényképezés és képfeldolgozás fogásait.

Egy kiállításán 2002-ben az alábbi sorokat írták a vendégkönyvbe: „A képek gyönyörűek! Derűt, finom iróniát, szociális és ökológiai érzékenységet, műszaki és művészi látásmódot tükröz ez a kiállítás. Ez a gyönyörű kiállítás bizonyítéka annak, hogy 45 évvel ezelőtt jól döntöttem, amikor a mester képességeit felismerve, kiadtam részére az iparendélyt.” (Imre Antal)

Kérem Önöket, hogy tekintsék meg a kiállítást, és közben kísérje Önöket unokája, Kiss Gergő rövid verses összegzése nagyapjáról.

„Nagyapámnak

Nagyapám Ő, aki fotografál,
Úgy hívják, hogy Kiss András,
Egész életében csak fotózik,
Nyakában a gépe mindig ott lógózik.

Mindennap új csodára ébred,
Így nem lesz semmi titka
Majd a világmindenségnek.

A lehetlent is
Szabad lesz remélni,
Meglátod majd,
Milyen érdemes lesz élni.”

Hölgyeim és uraim! Köszöntsük Kiss Andrást!

(Elhangzott 2017. május 12-én Egerben, a Bródy Sándor Könyvtárban)

Csatáné Bartha Irénke

Szorítsd szívedre

Csend van,
ünnep előtti
várakozás
csendje.
Égi tarisznyából
ezüstmorzsák
pilinkélnek.
Hópelyhekben
Sziromló
békét
szítál az Isten,
takarónak
didergő
lelkekre...

Fehér abrosszal
terít a csend,
olyan törékenyek
a fényteli esték...!
Szorítsd jól
szívedre
a jászol melegét!

Hópelyhek

Vert csipkéből
könnyű csillagok
kecsesek
szépek
remegnek
ragyognak
égnek
arcodra
suttogva
pilinkélnek
alig érintenek
s máris
könnyekké válnak
ezek az
illanó
csalóka
könnyek
oly könnyeden
gurulnak
peregnek
helyükbe hiába
jönnek újak
ha oda
a tánc
a ragyogás
ne bánd
virágok
gyökerek
éltetik tovább

A bűvös ajtó

Emlékeimben a bűvös ajtót látom,
türelmetlenül hányszor lestem,
hogy táruljon sok fényes,
gyermekkori Karácsony estén.
Kipirult arccal, dobogó szívvel
vártam, mikor kattant a zárja,
s mikor ragyog fel
csábítón a titkok karácsonyfája.
Rég volt, évek jöttek, mentek,
felnőtt rég az a gyermek,
de a lélek őrzi az emléket,
s a vágyat, hogy azt az ajtót bűvölhesse.
Ma már többet tudok a Karácsonyról,
gazdagabb titkok hívnak, várnak,
hiszem, az ajtó még kitárulhat,
jöhet gond, nyugalom, öröm,
ha Jézus ott vár a küszöbön.

Hubert Ildikó

„Nem gyávaság korában éltem,/ Láttam sokat, mindent megértem...”

Arany János emlékezete

Két sorban egy teljes élet! Az évszámokkal adathozható – és a költői létbe emeltté, a történelmi múltban és jelenben megélhető. A dalnoké. A dalnok Arany Jánosé, akit Krúdy Gyula így talált meg magában: *„Ez a férfitípus volt az, amely Magyarországot fenntartotta, téli sarat elbíró csizmában viselte el a megpróbáltatásokat, zsoldáros hittelt bízott a jövőben, és halk rajongással gondolt a nemzeti ideálokra. Ez az embertípus őrizte meg helyét a földrészben a kő szilárdságával, a só nehézségével és a tölgyfa életkorával.”* „Téli sarat elbíró csizmája” a valóságból vált szimbólummá előttünk, Arany tanítványainak visszaemlékezései által, akik még a lába nyomát is igyekeztek megőrizni szeretett költő-tanáruknak:

„Középtermetű, köpcös, kemény járású, sötét, fekete hajú, spanyol szakállú, olajbarna, sárgás, teli arcú ember volt. Apró fekete szemei csudálatos fényben csillogtak. Roppant gyorsan tudott velük ide-oda nézni. Szívesen mosolyogva és hamar jót nevetett, amikor első fogai között jó nagy hézagot lehetett észrevenni.

Magyaros nadrágot és csizmát viselt, de német kabátot, magyar kalappal.” (Tolnai Lajos)

Megszámlálhatatlan mennyiségű, dicsfényt jelentő, babérkoszorú-igazságokat sorakoztathatnánk föl a Krúdy-idézet mellé a 200 éve született Arany Jánosról. Így merevítve meg, esélytelenné téve a vele való képzeletbeli párbeszédet.

Ám az Arany János-i életmű kimeríthetetlen gazdagsága és folyton mozgásban lévő újragondolása, a szemléletbeli eltérések, a szöveg és a befogadó közti párbeszéd végtelen számú irodalmi diszkurzusa, modern szövegelméleti és szövegkritikai értelmezések, meglepő nézőpontok... és folytathatnám a sort, amiért Aranyt nemcsak a 19–20. század irodalomtörténetében tudjuk elhelyezni, hanem a mában is.

Ki volt ő, akire a történelmi Magyarország városai, a szakma irodalomtudósai, sőt természettudósai, a költők és írók magányban született alkotásai emlékeztek már halála után és ma is? És nemcsak ők! Az Arany-portrék ikonográfiájának felrajzolásával, költészetére reflektáló illusztrációkkal, szobrokkal a múlt és a jelen képzőművészei, a dalszerző Aranyra pedig zenészek hívták fel Kodály után, újra a figyelmet az évforduló alkalmával.

Ahogy Ottlik Géza írta: *„Arany Jánosnak véletlenül nincs olyan porcikája, szétzedett szövegfoslánya, ami ne lenne varázslat.”*

S a „laudáló” eltöprenghet: – Miről beszéljen ebben a szűkre szabott időben a magyar irodalom legnagyobbjáról, „aki maga a magyar nyelv,” eposzainak hősedalnoka, öregkori lírájában a lelki érzékenységgel megvert költő, az irodalomtudomány magas színvonalú művelője, erkölcsi-morális értékrendjében már-már a követhetetlen példa! – **vázzolja fel,** az 1817. március 2-án, a költő születésével (édesapja 49 éves, édesanyja Megyeri Sára ekkor 45), Nagyszalontáról elinduló életutat, amely elvezett az akadémiai évekig (1858–77)? → A „dicső teher” súlyát, már az érdemi munkával járó hivatalos iratoknak hatalmas mennyisége is jól érzékelteti – megdöbbenhet minket! A száraz adatokból: Arany levélfogalmazványainak s följegyzéseinek száma: 3490, ülési jegyzőkönyve: 339 db, pénztári utalványa: 620; aktáinak tömege, 2 súlyos iktatókönyve, pályázatbírálókat! Az Akadémia titoknokaként a természettudomány ügyeiben ugyanolyan korrekten járt el, mint az apró-cseprő dolgokban! Mindenese volt az Akadémiának, ahogy a könyvtárának is. Többször kellett lemondania tisztségéről, mire elfogadták! *„Húznom kell a jármot... s akkor érem el óhajtott quasi-függetlenségemet, mikor már se lelkileg, se testileg hasznát nem vehetem.* (Arany János levele Tompa Mihályhoz, halála előtt öt esztendővel!) Megrendítő Arany tisztessége, emberi nagysága, ahogy az akadémiai ügyeket majd 20 évig intézte! Mennyi-mennyi kézírása maradt fenn részlehlás nélküli tevékenységéről!

Apró betűk, rajzuk világos
éles kontúrok, dísz kevés.
A hurkaikban semmi pátosz,
csak fiblirrális remegés.
A szép betűit összemérem:
magas a bé, a te kicsi.
sok itt az elfojtás, szemérem,
ösztoneit fegyelmezi. stb.

(Részlet Lator László. *Írásminta* című verséből)

– **vagy beszéljen** a megemlékező arról a költőről, akit irodalomtudósaink közül többen a

Nyugat nemzedéke előtti modern irodalom megteremtőjének tartanak? → „Sokszor áll égnek a hajam, amikor azt olvasom, hogy az igaz modern irodalom csak a Nyugat nemzedékével kezdődik.” = Szörényi László)

Az Arany-líra posztmodernségéről? → *Az Arany-líra olyan vonásaira szeretném felhívni a figyelmet* – írja Szili József –, *amelyek eddig kevésbé vonták magukra az érdeklődést. Egy részüket maga a költő ítélte rejtőzködésre. Mégpedig – minden jel szerint – nagyon határozott poétikai eljárásokkal, mint aki későbbi kor számára*

rejt el üzeneteket. Hogy ő maga sem vette volna észre mi rejlik a soraiban? Lehet. Azt azonban tudjuk, hogy rendkívüli fogékonysággal észlelte a nyelv rejtett szerkezetét ... Mégpedig olyanokat, amilyenekkel a közönséges érzékelés nem törődik, vagy azért, mert nem is tud róluk, vagy azért, mert nem ismeri fel jelentőségüket.”

A magyar strukturalizmus atyjáról, arról az Aranyról, aki → Dávidházi Péter szerint: a kritikus és elméletsszerző Arany virtuálisan a strukturalizmus atyja.

– **talán arról az Arany János-i vívódásról** kellene inkább beszámolnia e méltatásnak, amelynek során a költő azt fontolgatta, hogyan tegye az eposz ókori műfaját annak korszerűtlensége ellenére elfogadhatóvá? S olyan egyértelmű volt-e ennek a műfajnak a fogadtatása később is, 1879-ben, mint a költői pálya elején, *Az elveszett alkotmány* vagy a *Toldi* megírása idején?

Petőfi Aranyhoz írt levele még így rázza föl Arany elcsüggedését 1848. április 18-án: Mi a mennydörgő mennykő jutott eszedbe, azt mondanod, hogy Toldi estéje utolsó munkád? Öcsém, a te fejedben még igen sok van, és ha magad szépszerével mindazt ki nem bocsátod, majd kiverem én, ne félj, akár bunkósbottal, akár kalapáccsal, amit választasz. Nekem pedig affélét többé ne írj, mert mindazon leveleidet, melyekben ilyesmik lesznek, fölbontatlanul küldöm vissza. Legelőször is kapj bele ismét Toldiba; ha már a fejét és a lábát megcsináltad, kötelességed a derekát is megcsinálni, különben vétkezel isten és ember ellen. Annak meg kell lennie, ha háromszor halsz is bele. Olvaszd egy nagyszerű egészszé.”

És nagyszerű egész lett a trilógia? Csínján kell-e bánnunk a *Toldi szerelmével* kapcsolatos vélekedésünkkel, mert arról jobb, ha tapintatosan hallgatunk, kikerülve a művet > – < mert jobb, ha azt Csűrös Miklóssal újraértékeljük, mert a legmodernebb költői époszok közé tartozik, „hazai irodalmunkban talán mindmáig fölül nem múlt tökélyel”?

– **vagy tán érdekesebb lenne ez alkalommal Arany János levelezését bemutatni, mert** általuk a lélekbe (is) pillanthatunk!? → A 19. században Toldy Ferenc mellett Aranyé a legnagyobb irodalmi levelezés! Példakép: Kazinczy! → Szilágyi Istvánnal, Petőfi Sándorral, Lévai Józseffel, Gyulai Pállal, Szabó Károllyal, Szemere Miklóssal, Erdélyi Jánossal, Karacs Terézzel... és a legkedvesebbel, Tompa Mihállyal? Akinek boldogan írta 1860. augusztus 25-én Madách Imréről: „...*valahára fődöztem fel egy igazi talentumot. Egy kézirat van nálam, Az ember tragédiája. Faust-féle drámai kompozíció, de teljesen a maga lábán jár. Hatalmas gondolatokkal teljes. Első tehetség Petőfi óta, ki egészen önálló irányt mutat.*” S bár Arany nem feltételezte levelezésének halála utáni megőrzését mondván: „*nem is fogja az én episztoláimat összegyűjtésre méltónak találni semmiféle irodalmi Ódonász*” (1861) – fia nagy gondossággal összegyűjtötte ezeket, s 475-öt meg is jelentetett a tulajdonában lévőkből.

– **és köztudott-e,** s mennyi minden nem az még, hogy Arany János a nagykörö-

si, kilenc tanári évében kényszerűségből, társszerzőként írt egy tanulóknak szánt irodalomtörténetet, amelyet bizonyára túl hazafias szelleme miatt nem adtak ki, de pályatársai tudomást szerezvén róla, kölcsönkértek (Szász Károly például a Bánk bán elemzéséért), nem törődve azzal sem, hogy az utókor pro- és kontra véleményezi-e majdan a munkát. (Mert véleményezték!) Arany tanulói bizonyára örültek az irányt mutató segítségnek, amit le is másolhattak maguknak.

– s kérdés az is, **hogyan beszéljünk** az Arany János-i líra modernségéről? A hagyományos fogalomhasználat értékmezéjében lévő kulcsszavak megférhetnek-e a modern szövegelméletek terminusaival, s a nyelv jelentésenergiáinak megghadtsága (Eisemann György szóhasználatában) a korábbi olvasatot hogyan viszi tovább, vagy írja fölül?

Arany János áthallásos szövegeit, többretegű verseit nem lehet tartalomelmondás szintjére redukálni. Arany talányosan figyelmeztette olvasóját erre: „*Mintha bizony a költő nem akkor volna bölcsész is leginkább, midőn összhangzatos alak-s tartalomban előállítja a szépet, azon szépet, mit a philosoph értelmezni sem tud!*”

S ez az a pont, ahol meg kell állítani a laudálói felvetéseket, még akkor is, ha érintőlegesen sem kérdezhetett rá Arany ironikusan keserű humorára, létösszegző verseinek önmaga életén túlmutató voltára, poétikai játékaira, remény-kultuszára, a „történelmi és egyéni sors-idő” költészetében elfoglalt helyére, konkrét művekre stb. – mert megoldhatatlan egy olyan költői egésznek a bemutatása, amelyekben a résznek is a zseniség teremtett különös átlényegítettséget! Gyakran sacralitást!

Kortárs költőink Arany Jánossal mindig is párbeszédet folytattak. Tanúja ennek a diskurzusnak az a hatvan-hetven Arany-reflexió-költemény az Országos Széchényi Könyvtárban, amelyet máris archiváltak a tárlók, üveglap mögötti olvashatóságukkal.

Csűrös Miklós, Arany János korától kezdve, ugyancsak kiadásra szánva őrizte a maga hasonló gyűjteményét, 128 költőt, ennél is több versével, de váratlan halála miatt Szörényi László irodalomtörténész szerkesztette, egészítette ki könyvegésszé a Csűrös-anyagot: *Világol tiszta fénye. Arany János szellemujja* címmel. Sőt! Alexa Károly szintén jelezte egy újságcikkében, hogy több száz, Arany Jánoshoz kapcsolódó, költői művel várja a kiadási lehetőséget! Még ha vannak is átfedések, nagyon kell örülnünk, hogy Arany Jánosnak mennyire nem lett igazza: „... *oly szépen elfelednek egy pár év alatt, hogy verseimet sem olvassák...*”

S a megemlékezés végére maradt, nem az összegzés, hiszen az Arany-életmű életben tartásának folytatódni kell az iskolákban – a hídszerep a jó tanároké; a kutatók folyamatosan gondolják továbbra is az Arany-kéziratokat, hogy kritikái kiadásokban megjelenhessenek (Sáfrán Györgyi halála után H. Korompay János), a tanulmányok felhasználják az elődök eredményeit, s a kortárs irodalomtudóso-

két, még ha vitatkoznak is közben (Dávidházi Péterét, Imre Lászlóét, Nyilasy Balázsét, Szili Józsefét, Szörényi Lászlóét, Hász-Fehér Katalinét, S. Soltész Katalinét és a közelmúltban meghalt: Tarjányi Eszterét; Csűrös Miklósét, Kerényi Ferencét, Szegedy-Maszák Mihályét – a felsorolás nem teljes!), hanem annak a vágnak a kimondása, hogy a magyar irodalom művelőiben és közönségében mindig értéket, sorsvállalási példát jelentsenek az alábbi sorok:

Nem szégyellem, nem is bánom,
Hogy, ha írnom kelle már,
Magyaros lett írományom
S hazám földén túl se jár;
Hogy nem „két világ” csodája –
Lettem csak népemből egy:
Övé (ha van) lantom bája,
Övé rajtam minden jegy.

(Részlet a *Kozmopolita költészet* című versből)

Köszönöm a figyelmüket!

(Elhangzott a Tokaji Író táborban, 2017. augusztus 13-án Arany János emléktáblájának avatásán)

Kürti László

Nagy Zsuka Tokaji Írótabor-díjához

Sokféleképpen lehet irodalmat csinálni, vannak, akik kóstolgatva írnak meg egy-egy bátrabb verset, majd hazaszaladnak az anyukájuk szoknyája mellé ülni, míg el nem csitul a porvihar, amit a megírt szöveg generált. Akadnak olyanok is, akik versben fecsegnek, azaz általánosságban, vagy épp magukhoz képest, de túl sokat írnak, csak azért, hogy semmi jelentős dologról ne kelljen beszélniük, ami kimozdíthatná őket komfortos életükből. Így szorongást, álmatlanságot, egyedi létet, igazi felelősséget sem kell vállalniuk, hiszen az uniformizált receptúra szerinti életükben kizárólag luxus, önrészegítő fényűzés csak az irodalom.

Nem így ír, nem így él Nagy Zsuka, akit van szerencsém egészen a pályája elejéről ismerni, akivel együtt indultunk Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből, mezítláb, azon a tűzön futáson, amit gyűjtőnéven irodalomnak szokás nevezni, de gyakorta nehéz belátni, hogy a személyes élet vagy az irodalom-e a tétje mindannak a vállalásnak, amit a mindennapok szintjén és a Parnasszus oxigénhiányos magaslatában kell megvívnia az embernek, mindenekelőtt önmagával.

miközben:

„régí presszókból kidobott műanyagszékeken ül a vidék”

ül, és nézi, hogy ebből a lánykából, mármint Zsukából vajon mi lesz? Mi van?

Nagy Zsuka 1977-ben született Nyíregyházán, ott is él. A Nyíregyházi Főiskolán és a Miskolci Egyetemen szerzett magyar szakos diplomát. Tagja a József Attila Körnek, a Kölcsey Társaság elnökségének, a Szabolcsi Írók Társaságának, a SZIRT-nek alapítótagja és titkára. A *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* irodalmi szerkesztője. A *Vörös Postakocsi* Folyóirat munkatársa. Többszörös *Kaleidoszkóp-díjas*.

Írásai többek között a *Bárka*, a *Műút*, az *Élet és Irodalom*, a *Vörös Postakocsi*, *Eső*, *Palócföld*, *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* folyóiratokban jelennek meg rendszeresen. 2008-ban látott napvilágot első verseskötete: *Mégismarionett* címmel a Parnasszus Kiadó gondozásában; 2010-ben a *Vörös Postakocsi* díját kapta meg kiváló írásaiért. 2011-től egy ideig a dokk.hu szerkesztője. Idén: Küllők, sávok címmel jelent meg új verseskötete az Orpheus Kiadó gondozásában;

Nagy Zsuka azt vallja magáról, egy, a nemrégiben, a *Vörös postakocsinak* adott interjújában, hogy egyáltalán nem tartja magát tudatos embernek, sőt, költészetében sincs jelen tudatosság, számítás vagy hatásvadászat.

Ennek ellenére Zsuka gyermeki őszinteséggel „arcbolvas” beolvas az olvasójának saját személyes életével, azzal az alapesztussal, hogy tétje legyen művészeté-

ben is mindannak, amit megél, mindannak, amit megír. Hogy hasson és értesse befogadját, de ne csak saját egzisztenciális valósága felől, hanem a világ múlhatatlan összefüggésein át is! Hol gyermeki elesettséggel, önátadással, hol felnőtt és felelős női szerep szerint értelmezve, élve meg mindezt.

Zsuka otthontapasztalatai úgy bensőségesek, hogy nemcsak a nyíregyházi, miskolci, budapesti élete felől, de legbelsőbb geográfiai tájai felől is szíven találja az embert.

„az otthon az ahol enni kapok és inni
ahol kicserélik a sebemen a kötést
ahol sokáig lehet aludni ahol el lehet bújni a világ elől ahol anya van meg apa”
És persze- kilépve a gyermeki létből, ahogyan Zsuka mondja:
„minden szerelemben vannak tragédiák”.

Így nemcsak a férfiesz manifesztálódott történései szerint bontható alkotórészeire a szerelem, hanem mondhatnánk úgy is, Zsukául:

„mióta szeretlek csak egyszer főztem szét a spagetti tésztát”

Ámde, a nagy versekért, van úgy, hogy súlyos árat kell fizetni:

„és csak jönnek az égen a drónok a varjak nem tudjuk megállítani a világot csak mindent elrontani elpusztítani gyermektelenített világom ki akarok szállni”
mondja Zsuka.

Én hiszem azt, hogy Nagy Zsuka, poklai legmélyét már megjárta, az árat már régen megfizette. Szakmai felkészültségével, emberi tartásával, elköteleződéssel, nyíltszívűségével nagyon régen kivívta magának azt a megbecsültséget lokális életterében éppúgy, ahogyan a kortárs irodalomban. Nagy Zsukával a mai kortárs irodalomban komolyan kell számolni, így az eddig megírt nagy verseit követően, azt kívánom, hogy fájdalommentesen és boldog megbecsültségben írja tovább remek szövegeit, amihez, reményeim szerint a Tokaji Íróklub kitüntetése is jelentős mértékben hozzájárulhat!

(Elhangzott a Tokaji Íróklubban, 2017. augusztus 13-án)

Szokolczay Lajos

„Szívedből visszatükröződöm”

Csukás István: *Évszakom a szerelem*

Csukás István költészete, mert a gyermekműfajokban (mese, regény, film) is a költő fogja a tollat, jobbra csak a kicsik előtt ismert. „Felnőtt” versei, bár az alkotó évtizedek óta jelen van a kortárs magyar líra sodrásában, nem kaptak akkora teret, mint amekkorát megérdemeltek volna. Ha Weöres Sándornál a két – a felnőtt és a gyermek – közösséghez való szólás együtt működött (alighanem azért, mert a csöngői költő zseni volt), Csukásnál miért hiányzik, legalábbis az *olvasók* (és a szakma?) részéről az összehangolódás?

Ha Pom Pom, Mirr-Murr vagy Süsü kivívta magának a létjogot (talán) az örök életre, az *Étellift a pokolba* (1995), az egyik legizgalmasabb verseskötet szerzője – és utána évekre még két gyűjteményes kötete is megjelent! – miért van többé-kevésbé árnyékban?

Szó se róla, amíg a nagy nemzedék tagjai (Nagy László, Juhász Ferenc, Kormos István és a még szerencsére mai is élő és hallatlanul termékeny Tornai József) *előreszaladtak*, vitte őket a történelemmel, filozófiával, szenvedéssel stb. telített világhuzat, addig Csukás, mert a meseigényt kinyilvánító gyerekek vonzották, pontosabban lekötötték, kevesebb időt s figyelmet szentelt a versre.

Mint hogy korán robbant be, szinte kamaszként a magyar költészetbe, s a New York kávéházban csaknem reggeltől estig hallgathatta a nagy írók humort sem nélkülöző, ugratásokkal telített „eszme-futtatásait”, a fiatalkori nélkülözések ellenére (albérlet stb.) elég hamar magára ölthette azt a *boldogság-köpenyt*, amely mindmáig lelke, jókedve őrizője. Alkotáspszichológiai rejtély, hogy egy-egy gyermekmű írását kihagyva (vagy a kettő közötti „senki földjét” kihasználva) miért nem veti papírra a nagyokkal eltöltött hosszú idő eseményeit (Kormos-portréval és egyéb ingyencégekkel a középpontban). Nem akármilyen önéletrajzi alapozású regényemlékirat születhetnék.

A Bérczessy Gergely szerkesztette válogatott verseskötet, az *Évszakom a szerelem* azért is érdekes, sőt fontos, Csukás költői életművének értékeihez közelebb vivő vállalkozás, mert a tematika ki van tágítva: noha „gerincét a nő-férfi viszony versei adják, ám a versválogatást nem csupán szerelmes költemények tematizálják. A nőhöz vezető útnak része a férfi önmagával való párbeszéde, világlátása is. A kiteljesedés pedig: a nő.”

Mivel a költő a szerkesztővel, már ami a válogatást és a költemények rendjét illeti, szorosan együttműködött, az *Évszakom a szerelem* egy sajátos önportrénak is

fölfogható. Élénk keretben megrajzolt líra-arcmásnak. Amelynek bizonyos színeit erősítik a szerzővel készített interjú meglátásai. (A faggatózást ugyancsak Bérczessy végezte „A szerelem maga a legnagyobb felszabadító erő” címmel.)

„Nagyon nagy dolognak tartom a szerelmet. Hálás vagyok a sorsnak, hogy nagyon korán, egészen kisgyerekkorban megsejtettem, megéreztem, mi is lehet ez. Világosan él bennem valamiféle megfoghatatlan érzés még óvodás koromból. (--) Hamar rájöttem, hogy a halál mellett a szerelem a legkézenfekvőbb téma. Aztán egy nagy szerelem megnyitotta előttem a kapukat... (---) Amikor szerelmes verset írok, nem biztos, hogy éppen valóban szerelmes vagyok. Hanem fogom, mint egy költői témát, és feldolgozom. (---) Nem törölök ki semmit: féltve őrzöm a gyerekkori és kamaszkori emlékeimet, amelyek segítenek, hogy a mai napig éljen bennem a szerelem. (---) Addig dagasztom az agyamat, amíg csak lehetséges, kapzsi módon gyűjtögetek bele mindent! Talán nagyobb hatalmam lesz a világ fölött, az élet fölött, a halál fölött... (---) hogyan kell, hogyan érdemes élni? A válasz egyszerű: teljes érzelmi nyitottsággal, teljes erőbedobással, nem félve.”

Csukás „a lányokhoz fűződő pajtáságot”, noha még szerelem-bimbónak is alig mondható, vallomása szerint éppúgy őrzi, mint az elemi erejű élményeket. Gesztusa nőket simogató gesztus; költeményének van íze, zamata, sőt eleganciája is, de nála egy-egy kapcsolat megszületése vagy megszűnése nem jár olyan eszeveszett, megrázó, testet-lelket kifordító viharral: élet-halál élménnyel, mint klasszikusaink nagy verseiben (s itt József Attila és Szabó Lőrinc mellett érdemes a *Szeretkezéseink* kapcsán Bella István nevét is megemlíteni).

Mindezt mi magyarázza? Az, hogy alapállása a derű. A szépen megélt, szépen kimondott boldogság. Kormos István, a jó barát, a szerelmi élményt sokszor a népi szürrealizmusból csent sejtelemmel, a fájdalomerezetű képekkel, a megszakadó versbeszéd légzés kihagyásával tette örökérvényűvé – a huszadik századi magyar lírában a *Vonszolnak piros delfinek* jelentős alkotás –, ám Csukás még a torkáig „ömlő magányban” is (ekkor harmincéves mindössze) félig-meddig felhőtlenül dalt. Ugyan „fájnivalónak” érzi magát, de öröms hangulatban kozmikus távlatú idillé feszíti a benne moccanó érzést. „Tükörben kedves arc: a szerelem / mind többet marad már velem, / ránézek s hosszabban néz vissza rám, / kikönyöklünk a világ ablakán” (*A harmincéves férfi éneke*).

Mint hogy abszolút hallása van (nem véletlenül került a békéstarhosi iskola énekzene tehetségei közé), könnyedén épít a népdal ismétlődéses futamaira (*Fut a víz*), képgazdag metaforikus gondolkodásában az organikus lét és a belőle kinyerhető érzésvilág válik viszonyítási ponttá: „Hogy válasszalak ki, hogy mutathassalak fel? / A szerelem mint vércse zuhan rád, / megtántorodsz. Az alvadt árnyékok közt / dómként állnak a törtablekos fák” (*Hogyan válasszalak ki?*). Viszont a drámai állapot a vers vége felé úgy enyhül, nem túl szerencsésen, hogy belopódzik egy idilli

kép – „szikrázó nyár, és száz csókra adod” –, és evvel a zajló világban fölöttébb sejtelmes-zavarodott „párkereső” bizonytalanság veszít hangulati értékéből.

Pedig nagyon is tudja, tökéletesen érzi az olykor „kosztolányis” ízzel édes-bús-sá avanzsált szavak helyi értékét, a megfutamított, olykor drámai hangulatú vers – „Csönget, bejön, ledől az ágyra / elveszett éveim magánya”; Micsoda veremből másztam én idáig? / Szám milyen földdel lett tele, / hogy elértem az üres szobáig?”; „Szívemmel metszek a csöndbe, / pörgetem a vérző köszörűt // hogy ne legyek egyedül” –, a késként szikrázó magány megjuhászítását, illetve föloldását. „Már vágyam csillagokkal méri magát, / s visszahajol kíváncsian, / kicsapódik húsból a víz, csontból a méz, / s eltűnik a föld pórusaiban” (*Üdvözlét*).

Radnótit nyugtatta úgy meg a bukolikus élmény, a természetre Nap-koronát varázsoló mindenség-vágy csöndje, ahogyan Csukást az elnyújtózás pillanata. Noha ezúttal a nő távol esik a láthatáron, valahol – a létet szólító, létnek udvaroló paranccsal – szerelmes vers a férfikor delén született *Ó, édes semmittevés* is. „Ó, édes semmittevés, nyári varázslat, / hegedűhúr-idegeket leengedő; / fekszem a fűvön, fejemnél száz fekvőtámaszt / csinál a hernyó, bőre csupa redő, / cinke guggol, szitakötő cikázik, / a platánfa nagy levélfüllel lebegtet, / nő a fű, a jázmin lágyan virágozik, / a nap asszonyos mosollyal melenget, / csúszok a semmibe puhán, mint / furcsa, fordított születésbe, / már nem számít, már ennyit sem számít, / amitől tegnap még felgyorsult szívverésem, az összevissza hangolt cimbalom, / az összevisszaszóló ének, a fogcsikorgás, a hegesedés a szívfalon, / most látom, hogy semmit se érnek...”

Hogy a rím, a rímmuzsika, a feszesebb szerkezet, némelykor formabravúrokkal, a kezére áll, az csak természetes (*Szívem dobog, karórám ketyeg; Fut a víz; Mint rezgő húr; Én nem tudom, milyen hőfokon; Üzenet Varsóból, Hold ragyog, só ömlik kisiklott vagonból, És az Isten szívét ki húzta fel* stb.) – hogyne állna, hiszen született költő –, ám boldogságmámora (amely nem mindig felhőtlen, akarva-akaratlan valós vagy vélt bántások csipkézik) leginkább azokban a költeményekben válik elementáris erejű vallomássá, létigazsággá, amelyekben a gondolatritmusra épülő, „ráérős”, hosszan elnyúló, az enjambement-ra épülő sorok érzéstartománya egyszerre mutatja a költői én kivetülését és az önvallatás kozmikus irányát (*Vázlat a harminckilencedik tavaszról; A nagy, édes nyári szeretkezések* – „mámorosan visszaosztódnak az első sejtig, / a tökéletes egyszerűségig, már nem vagyunk, / csak együtt a kettő, kezünk, lábunk, mellünk, / combunk, ágyékunk egymásba hatolva, egymással / elkeveredve, magunkat szeretjük s magunkat / simogatjuk a másik kézzel, magunkat / csókoljuk a másik szájjal, bennünk a világ / görccsösen egyesül” –; *Nyárutó*).

Éppen az utóbbi versben, a *Nyárutó*ban észlelni a természet idilli állapotába beemelt szerelmi érzés valódi súlyát. „Darázs reszket és élvez a gyümölcsillatban, édes, édes ősz jön, / felhangolt idegekkel zsongató, érett ízeket kortyoltató. / Szemedből visszatükröződik az arcom, szívedből visszatükröződöm, / így teljesedek be, szelí-

den megérve immár az öröme, / ámulva és önfeledten reszketek a mosolyodban; / hát köszönöm, hogy vagy, hogy lélegzel, hogy jársz-kelsz, / hogy ajtót nyitsz, hogy öltözől, hogy vetkezel, / hogy megfelezed mindenpercem, szívverésünkkel bedobogjuk az időt...”

Nem valószínű, bár aligha tudhatni, hogy eme idősebb kori zsolozsma mögött ott van-e a *Te mire gondolsz közben?* című vers alábbi kitétele: „A férfi magányos öröme, / minden női test tested mögött, / minden mell, minden térd, minden / comb, minden felhevült ágyék”. Ha ott leledzik, akkor is igazabb a való, „mert édesebb minden halálnál, / a teremtésből ideért üzenet”.

Akár beleillik a kötet tematikájába, akár nem, az *Istenke, vedd térdedre édesanyámat* című költemény remekmű. Jó, hogy itt van. Végtelen szeretet és kozmikus Istenkép hevíti a dalnokot, hogy minél nagyobb alázattal – a hit zsámfolyára térdepelve – szóljon a felülmúlhatatlan, szívébe hasító fájdalomról.

„Istenke, vedd térdedre édesanyámat, / ringasd szelíden, mert nagyon elfáradt, / ki adtál életet, adj neki most álmot, / és mivel ígértél, szavadat kell állnod, / mert ő mindig hitt és sose kételkedett, / szájára suttogva vette a nevedet. / Én nem tudom felfogni, hogy többé nincsen, / s szemem gyöngé, hogy a semmibe tekintsen, / hová a fény is csak úgy jár, hogy megtörve: / helyettem nézzél be a mély sírgödörbe, / próbálkozz, lehelj oxigént, tüdőd a lomb! / Nem is válaszolsz, kukac-szikével boncolod, / amit összeraktál egyszer végtelen türelemmel, /csak csont, csak por, ami volt valamikor ember, / mivel nem csak Minden vagy: vagy a Hiány, / magadat operáld e föld alatti ambulancián. / Mi mit nyel el a végén, fásultan szítáld / a semmiből a semmibe létező világot, / anyát és gyereket, az élőt s a holtat, / s mert Te teremtetted, nem is káromolhat, / csak sírhat vagy könyöröghet, hogy adj neki békét, / nem tudjuk, hogyan kezdődött, de tudjuk a végét; / én sem káromolok, hallgasd meg imámat: / Istenke, vedd térdedre édesanyámat!”

Csukás István figyelemre méltó, s az eddiginél nagyobb figyelmet követelő líraszomja – a remekműveket is termő kismesteré. Ebbe a nem akármilyen körbe tartozni – Gulyás Páltól Csorba Győzőig húzódik a magyar lírának eme nélkülözhetetlen értéklánca – maga a gyönyör.

A költő nyolcvanadik születésnapjára készült válogatás szép külsejű könyvet eredményezett. P. Szathmáry István dinamikus rajzai jól illenek a versekhez. (Kár, hogy a tördelés, a képek elhelyezésének zavara lerontja az összhatást.) S a kiadvány még unikummal is szolgál: hanglemezzel, amelyen a költeményeket (17 megszólalás) két kitűnő színművész, Elek Ferenc és Pálos Hanna adja elő. Mindketten érzik a gondolati súlyt és az érzelmi határokat. Különösen frappáns a két hangon megszólaltatott *Te mire gondolsz közben?* című líradarab interpretálása.

(*Könyvmolyképző Kiadó, Szeged, 2016*)

Nagy Zita

A valóság vadnyula

Gondolatok Lipcsey Emőke A vadnyúl bukfencet vet című regényéről

A vadnyúl bukfencet vet, és új dimenziókat arat; így parafrázálhatnánk játékosan Lipcsey Emőke legújabb, idén megjelent könyvét, amelynek elemi tehetséggel íródott lapjain maga a jelenkori, aktuális világunk toppan a művészet mezsgyéjére. Teszi mindezt szépítméntesen, a maga póreségében, számtalan színejátszó árnyalatainak fel-felvillanásával, hogy így váljon egy olvasmányos, komolysága és súlyossága ellenére is élvezetes, irodalmi remekművé.

Az *Ördöghinta* és a *Taurus blogja* című regények után ez a kötet is arról tanúskodik, hogy szerzőjük leplezetlenül képes látni a lét felettébb furfangos játszmáit, analitikus tudattal tekinteni kozmoszunk minden mozzanatára, részleteinek teljességében észlelni és érezni a valóságot, majd a tapasztaltakba nem belefásulni, hanem azokat valami magasabbá és ugyanakkor mélyebbé, azaz megszólaló és megszólító művészetté modifikálni. Ráadásul Lipcsey Emőke összetett, multiszerepű alkotó, az írótól kezdve, a költőn, zenészen, képzőművészen túl, járta a történelem útvesztőiben és a publicisztikai cikkírásban is, művei így egytől egyig sokoldalú láttelelei a kortárs valóságunknak. Tág horizontú ismeretei, mint nyelvi ujjlenyomat finoman beépülnek *A vadnyúl bukfencet vet* textusába is, háttérként gazdagítva az egyébként is izgalmas és kalandos cselekményvezetést. Nem idegenek tőle századunk divatos filozófiai és elméleti fizikai kérdéskörei sem, mint például a párhuzamos univerzum, téridő kontinuum, ezekkel új határtalanságokat adva történeteinek. Az egyik szereplő által látott szürreálisan fel- és eltűnő, valót és valótlant megkeverő *vadnyúl* alakjában pedig akár a nagyszerű *Donnie Darko* című független film baljóslatú óriás nyulára is asszociálhatunk.

A tér- és időhatárok elmosódnak, síkjaik filmkockaszerűen pörögve váltakoznak, egymásba ütköznek, a reális elemek szürreálisakkal, a tények a fikciókkal vegyülnek, mindezek rendkívül mozgalmassá, a figyelmet permanensen fenntartóvá, amolyan letehetetlen, egyestés olvasmánnyá teszik ezt a könyvet, amelynek szívesen engedjük, hogy környezetünkől kiragadva megállás nélkül sodorjon a zárómondata felé.

Szigorúan vett műfaji besorolását tekintve regény, de összképében inkább komplex próza, egy többaspektusú modern helyzetjelentés, amely magába foglal aktuális nemzetközi szintű kortüneteket, mint például a *terrorizmus* vagy a *génmódosítás* problémája, konkrét közelmúltú eseményeket, mint a '86-os *Olof*

Palme-merényletet vagy a '99-es Columbine iskolai mészárlást, ugyanúgy krimire jellemző rejtélyeket és fordulatokat, dokumentumigényű leírásokat, szociográfiai és társadalombemutató szegmenseket is.

„Minden művészet: világmodell. Az „egésről” készült híradás” – állítja Pilinszky, és a *vadnyúl* is tekinthető egy tökéletesen kivitelezett, az életről regélő, fordultatos történetbe ágyazott, artisztikus híradásnak. Nagyszerűsége tulajdonképpen a letisztultságában rejlik; a *látni, megfigyelni* és *leírni* hármását követve a mű mentes a szerzői magyarázatoktól, bírálattól, megoldásoktól, narrációja nem omnipotens. A ki-nem-mondottságban rejlő kifejezőerőként a végkifejlet is szándékosan nyitva hagyott, a szabad továbbgondolhatóság útjára bocsájtva, kinek-kinek saját olvasói habitusa szerint.

A mű irodalmi nyelvezete vizualitásában intenzív, képekkel teli, a hozzáértő, részletező szakszerűség mellett megható közelséggel, már-már lírai felütésekkel szól például az üvegfúvás művészetéről.

Történetmozaikjainak színhelye főként Svédország, amelyet – ott élő magyaroként – egyszerre kívülről és belülről is látni képes, így – egyfajta imázskorrekciónaként – objektíven tárja fel az állam jól marketingelt káprázata ellenében annak valódi arculatát. Egyébként a kortárs skandináv irodalomban és filmművészetben is egyre gyakoribbak a *vadnyúlhoz* hasonló hangulatvilágú darabok, hihetetlenül megdöbbentő és erős atmoszférával, a kényes témákat, tabujelenségeket is nyers őszinteséggel, olykor egészen az abszurdig elmenően kidolgozva. Végére azonban annyira hiteles mai társadalomképet kapunk, hogy a történetek nagy része akár megannyi másik országban is lejátszódhat, mi több, óhatatlan, hogy a sorok és sorsok közt ne találjunk számunkra ismerőset, vagy helyenként akár kicsit önmagunkra is bennük.

Szereplői a hétköznapi élet jegyeit viselik, különböző életkorú, nemű és társadalmi státuszú sziluettjeik pedig félreismerhetetlenül a modern kor típusalakjait körvonalazzák, kendőzetlen mutatva be őket és helyzeteiket, az egyéni sorsaikon át hozva közel globális társadalmi, gazdasági kollektív problémákat.

A teljesség igénye nélkül, így találkozhatunk *Lindával*, az üvegfúvóművésszel és rajta keresztül az alkotómunka gazdasági nehézségeivel, a lokális nevelés és oktatáspolitikai negatívumaival, édesanyja alakjában pedig a szociáldemokratizmus és a feminizmus elfajzott, túlfűtött változatai jelennek meg. Míg élettársa, Jonas, gépies, hivatali munkája révén a bevándorláspolitikáról ad képet, családtörténetében pedig a közelmúlt svéd törvénykezésének egy sötét komponense sejlik fel. De vannak itt a világ és önnön életük peremén vegetáló fiatalok, megidézve a nihilista szenvtelenséget és korunk nagy *hamelni patkányfogójának*, a közösségi hálók végtelen illúzióteremtésének hatalmát, amely furulyaszavával csal át digitalizált, hamis, talmi világába. Közös bennük egyfajta önző önállóságattitúd, szinte kivé-

tel nélkül rendezetlen, csonka családi viszonyokból kerülnek ki, és ennek modelljét örökítik tovább saját életeikbe, kapcsolataikba is.

De nem hiányozhat a képmutatás, az álszentség, a gátlástalanság tornyosuló obeliszkje sem, a prostitúció elleni élharcos, de esténként azt agresszívan igénybevevő politikus vagy akár a kérdéses erkölcsű egyházi személyek, a haszonelvű üzletemberek sem. Szarkasztikusan szólva felsorakozik a nemzet színe-java.

Legtöbben a paradox mód rájuk erőszakolt, eltűzött, rend nélküli szabad liberalizmus masszájának mintatermékei.

A főbb karakterek több tónussal bontakoznak ki, helyenként múltjuk magyarázza jelen helyzetüket, hogy időnként rájövünk, hibáik legalább annyira övék, mint – madáchi értelemben véve – korunké. A több szálon szét- és összefutó történeteikben értelmet nyer a svéd drámaíró, Strindberg megállapítása, miszerint; „*Semmit sem kell tenni azért, hogy az élet apró kellemetlenségei utolérjék az embert.*”¹

A *vadnyúl* Lindája pedig filozofikusan arra döbben rá: „*mennyire törékeny is valójában minden, ami létezik. Mennyire hajszálon múlik minden, ami megtörténik, vagy nem történik meg.*”²

A többi szereplővel együtt ennek a mindenkori törékenységnek egyben a játékszerei és játékosai, mint a jelenkori ember jelképei, nem többek és nem kevesebbek, mint egymástól, a világtól, önmaguktól és sorsaiktól észrevétlen elidegenített emberek. Akiknek súlytalan cselekvéseiből valami csehovi karakterű kilátástalanság árad, társmagányaikban egyedül tengődő, nem valódi életek, csupán próbaletei egy magasztosabbnak. Számukra már rég nem kérdés, boldogok-e vagy azok lesznek-e, talán inkább az, valaha volt-e egy röpké pillanat a múltjukban, amikor azok lehettek. És bár valamiféle bizonytalan mozdulatot mindnyájan próbálnak tenni annak irányába, végül vakvágányra futnak, és nem marad utánuk csak egy homogén, mély üresség rezignált keserősége, mementójaként annak, hogy túl a kicsinyes, szürke és mindennapi harcaikon, legnagyobb csatáik legbelül, önmagukban dübörögnek, melyek olykor megnyerhetetlenek és örökösen végeérhetetlenek.

A *vadnyúl* kötet nem csupán autentikus kortárs irodalmi zsánerkép, de értő kézzel játszott hangulatszólamok hangszerén az életnek. Olvasmányos, rádöbbenő és szembesítő mű, amelyben egy *vadnyúl* temérdek bukfcenet vet, hogy olvasói közt, megérdemelten, sikert arasson.

(Kortárs Könyvkiadó, Budapest, 2017)

¹ August Strindberg: *Ett drömspel (Álomjáték)* (44. o.), Magyar Helikon, Bp., 1980, ford.: Kúnos László

² Lipcsey Emőke: *A vadnyúl bukfcenet vet* (74. o.), Kortárs Könyvkiadó, Bp., 2017

Bertha Zoltán

A hűség csillagösvényein

Székely Ferenc: Otthoni szeretettel

A helytállás erkölcsi parancsával töltekező igazi szülőföldi hűség apostoli lelkületű szolgálattelvéje Székely Ferenc. Mert a legnemesebb erdélyi értelmiségi hagyományok valóban ilyen missziószerű feladatvállalásra szólítanak. A közösség gondjait, vágyait, reményeit elhordozó és felmutató igényesség mindig is teremtő példa és tanítás volt Erdélyben azok számára, akik a kisebbségi és egyben az egész magyarság fennmaradásának, szellemi felemelkedésének az ügyében fáradoznak. Menteni, védeni kell az anyanyelvet, ismerni múltunkat, jelenünket és folyton újraalapozni s biztató távlatokkal láttatni remélt jövőnket, szeretni népünket és Kárpát-hazánk minden egyes szegletét, s tudással és hittel munkálkodni, „omló egék alatt” is, a szellemi templomépítés sikeréért. A spirituális nemzetegység szent kívánalmát előmozdítani, trianoni országcsonkítások, szétdaraboltatások, szétszóródások közben és után is. Az integer magyarság lelki-kulturális minőség tudatának s a megtagadhatatlan nemzeti jellegzetességek, identitásformák árnyalásának és kiteljesítésének jegyében. Erdélyben a legapróbb falvaknak, temetőknak, emlékhelyeknek, tájházaknak is éppoly hatalmas a jelentősége, mint a látványos ódon városoknak, a természeti csodáknak vagy a varázslatos népi művészetek egész univerzumának. Együtt és egyszerre kell őrizni, ápolni, továbbörökíteni a magyarság minden értéksajátosságát, megtartó és megújító tradíciókat erősítve, érvényesítve.

A szellem embere a magyar nemzeti önismeret égisze alatt Erdélyben tehát foglalkozik történelemmel, művelődéstörténettel, folklórral, irodalommal, helytörténettel és honismerettel, s folyvást kutatja és élénk tárja az ősi népi szokásvilág, az etnografikus és a magaskulturális örökség ezer színben pompázó kincsesházát, annak felbecsülhetetlen fontosságú részleteit és egészét. A feltétlen kötődés és ragaszkodás morális imperativusával, s a megmaradás feladhatatlan perspektívájával. Számos (közel húsz) nagyszerű tárgyi és szellemi néprajzi, néptudományi, kultúrtörténeti könyvét ilyen érzülettel alkotta meg Székely Ferenc is, s ezek közül az egyik – a sorozatkezdőnek is tekinthető beszélgető- és portrékönyv – *A megmentett hűség* beszédes címet viseli. A Firtos Művelődési Egylet és az Udvarhelyszék Kulturális Egyesület adta ki Korondon és Székelyudvarhelyen 2012-ben – benne pedig huszonöt remekbe szabott, tömör és tartalmas interjú a Sóvidék és környéke kiválóságaival. Székely Ferenc tanulságosan elbeszélgetett azokkal a jeles művész, író, írástudó társaival, barátaival (Ambrus Lajostól Bölöni Domoko-

sig, Király Lászlótól Molnos Lajosig, Páll Lajostól Ráduly Jánosig sokakkal; s például a hírneves fazekascsaládból származó, s korondi gyermekkorát mindig oly lelkesen emlegető Józsa Judit kerámiaszobrászig), akik mind az elidegeníthetetlen otthonosság szükségességéről és törvényszerűségéről, a bölcsőhely szépségéről, a szülőföld örök vonzásáról és a „szerelmes földrajz” gyönyörűségéről vallanak. De Székely Ferenc otthon és elemében érzi magát egész szülő- és felnevelő hazájában, a Székelyföldön, Erdélyben, Vadasdon és Havadon, Erdőszentgyörgyön és Marosvásárhelyen s a Mezőségen, Pusztakamaráson is, ahol 1951-ben Sütő András (anyai ági) unokatestvéreként meglátta a napvilágot. És a kultúra mindeneseként, a szellem lankadatlan (és vándorló) szolgálatosaként szüntelenül menti át ő is a hűséget, az értékek szerelmét „a túlsó partra”, a jövőbe. – *A szülőföld ölében* (2014), *Harangszó a szélben* (2015), *Égbe nyúló kapaszkodó* (2015), *Őrhelyen gyűjtött jeltüzek* (2016) – s így következnek, sorjáznak szép rendben azután a Véghelyi Balázs fémjelezte kiváló százhalombattai Üveghegy Kiadó gondozásában megjelent kötetek – amelyek a beszélgetések, életmű-bemutató mélyinterjúk révén egy egész Kárpát-medencei kisenciklopédiát boltoznak immár föl. A megszólaltatott kitűnőségek népes serege a magyarság tudatos és elmélyült hitvallásának egész kincsestárát, thesaurusát építi föl Székely Ferenc segítségével és üzenetgazdag kalauzolásával. Mert ebben a műfajban „egyik ember a másikat” törvényszerűen feltételezi – ahogyan azt a 2014-es könyv előszavában a neves költő-könyvkiadó Véghelyi Balázs találón megállapítja. A *Harangszó...* „az »Együtt!« érzését váltja ki” – szögezi le örömmel a korszakos jelentőségű irodalom- és kultúrtörténész, a közülünk nemrég eltávozott Kántor Lajos a könyv méltató bevezetésében. „Mivé lesz az ember?”; „mi lehet egy élet sommája?” – ezek a kérdések tolnak föl a könyv lapjain a jeles székelyudvarhelyi író-költő Zsidó Ferenc szerint is, aki az *Égbe nyúló kapaszkodó* című kötetet ajánlja szép előhanggal. „A jó interjú portré. Székely Ferenc immár ötödik könyvének is az interjú műfaját választotta. Számvetések ezek a beszélgetések, hiszen az alanyok mögött gazdag életmű áll, s születésnapjukon erről az értékteremtő munkáról kérdezősködött. Ő azt vallja, hogy egyetemes magyar nemzetben gondolkodik. Ez úgy igaz, hogy az erdélyi alkotókat faggatja elsősorban, éljenek akár szülőföldjükön, akár távoli vagy közeli országokban, ám az egységes magyar kultúrába betagolódva. Erdély, és gondolok itt a történelmi Erdélyre, amelynek része volt a Bánát és a Partium is, ezeréves történelme során ezekben számolható nagyságokat adott nekünk és a nagyvilágnak. Hosszú a sora azoknak az erdélyi művészeknek, tudósoknak, gondolkodóknak, akik a magyar nyelv határain túl az emberiség egyetemes kultúráját, tudományát gazdagították, és számon tartja őket a világ. És vannak, akik még köztünk élnek, akiket még megkérdezhetünk, hogy miért is volt olyan fontos számukra a szolgálat, az anyanyelv, a népművészet, a színház vagy az irodalom szolgálata, a lelkek gondozása.

Székely Ferenc ezt tette, szerényen, tisztelettel, lényegre törően faggatta őket, és portrékká formálódnak a beszélgetések” – ezt pedig már Kuti Márta fejtegeti az *Őrhelyen...* című könyv kapcsán.

Emlékrajzok, beszámolók, vallomások – karcolatok, kisesszék, jegyzetek, arc-képvázlatok, számvető krónikás tudósítások megannyi színes mozaikdarabkája kerekedik szép összképpé a mostani új kötetben is (*Otthoni szeretettel – Cikkek, levelek, visszaemlékezések*). És bőséges üzenetértékűen, mint eddig is mindig. A sokoldalúság, sok műfajúság diktálta írások együttese: összességében tehát az értéktudatos sorsvállalás megragadó dokumentuma, manifesztuma. Ihletett gondolatokkal, emlékezésekkel, feljegyzésekkel beszél a szerző régi és kortárs erdélyiekről, s az egyetemes magyarság sokféle törekvéséről, jelenségéről, hiteles képviselőjéről.

Megható emlékidézéssel búcsúzik el Székely Ferenc olyan nemrég elhunyt nagyjainktól, mint Csoóri Sándor vagy Jókai Anna, és erdélyi kapcsolataikat, Erdély-szeretetüket is megkapón domborítja ki – miképpen Szabó Magdáét is, akinek utolsó Erdélybe küldött leveléről tudósít („az egyetemes magyar kultúra féltve őrzött aranyorszemei” között). Levelezés kapcsán pillanthatunk meg erdélyi tudós nagyságokat is – a nyelvész Szabó T. Attilát (az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* című korszakos munka fémjelzőjét) vagy a néprajzos dr. Kós Károlyt, a halhatatlan író egyik fiát. Végtelenül megrendítő, ahogyan például a magyar és a világhistoria legkülönfélébb időszakai között szellemi értelemben száguldozó Lászlóffy Csaba utolsó napjairól hallunk: a nagybeteg író még halála előtt röviddel is dedikált könyveket küldött a vele már előtte interjú révén is szeretettel megismert szerzőnek, s hogy halála másnapján felesége, Lászlóffy Enikő is levelet írt neki hallatlan lelkiérőről adva tanúbizonyságot. S az is, ahogyan a lét és a pusztulás végzetes történelmi és egzisztenciális sorshelyzeteit a bámulatos regényeiben olyannyira bravúrosan részletező szenzibilitással megjelenítő Pusztai János már nem tudott válaszolni a neki szánt kérdésekre. Ugyancsak „in memoriam” hallunk Fodor Sándorról, a *Csipike-történetek* rendkívül népszerű prózaírójáról, akinek saját megfogalmazása szerint szép élete és nagy fájdalma volt (egyik gyermekkorú kislányát elvesztette). Vagy a kivételes hatású, briliáns humorú novellista Bajor Andorról. De igen mély értelmű, ahogyan gyergyószentmiklósi magányában az egyik legkiválóbb novellista, Györffi Kálmán is megnyilatkozik, és a mai világ sok keserűségét sorolja.

A vadasdi születésű – s Petőfi, Arany nyomdokán a népi-nemzeti irányhoz tartozó – Jakab Ödön drámaíró, költő, irodalomtörténész akadémikus munkásságára emlékeztek lélegzegtető ünnepséggel nemrég a helybeliek, emlékszobát, kiállítást avattak, hazafias verseit szavalták, és szemléletesen igazolták, hogy miképpen lehet nemes eszményekkel és kitartó törekvésekkel fenntartani és bővíteni

egy-egy klasszikus elődünk kultuszát. Az erdőszentgyörgyi Bodor Péter Művelődési Egyesület ugyancsak ilyen erőfeszítéseket tesz, hogy a magyar kultúra mindnyájunkat éltető energiáit megtarthassa.

Gyermekkori olvasmányélmény révén bukkan fel Gyóni Géza költői-emberi alakja, erdélyi látogatása kapcsán Móricz Zsigmond író lánya, Móricz Virág, aztán vadasi útja közben az erdélyi magyar történelmi szociográfia mestere, irányadó „szellemi csillaga”, – az egyébként olykori dacossága közepette is közvetlen, jó humorú – Böződi György, s aztán az ő temetésén csodálatos búcsúztató beszédet mondó Czine Mihály, az egyetemes magyar irodalom ékesszólású, aranyzavú „vándorprédikátora”. A kedves vagy szomorú, kedélyes vagy kesergő hangnemű beszámolók mind-mind éleletesek, miközben lélekemelők, stílusuk magával sodró, s így különösképpen sugározzák a rajongásig szeretett tiszta források üzenetét. Olykor vidámító közelképekkel, igézetes életképekkel fűszerezett előadásmód által.

Természetszerűen több írás is szól Sütő Andrásról, napjaink máris legendássá vált személyiségéről – a rokoni szálak okán is. (Előzőleg már több könyvet is szerkesztett, publikált róla, köztük a *Sápadt fényben gyertya ég – Naplójegyzetek Sütő Andás utolsó éveiről* címűt – Marosvásárhely, 2013.) A ma is álló Sütőház jelképesen is irányadó jelzés a világba: egy szűkös falucskában is születhet világirodalmi jelentőségű „írófejedelem”; „Egy kút van az udvaron, szomjúságoltó erőforrással, ahová gyakran visszatérhetünk, s nemsokára letelepedhetünk a cöveklábú asztalhoz is... / Nappal a lélek harangjai hívogatnak Pusztakamarásra, éjjel a ház fölött örökös fényes csillag mutatja az utat.” A pusztakamarási családi emlékek, élmények, tűnődések kiterjednek azután a második világháborús szörnyűségekre, vagy Kemény Zsigmond porladó sírjára és a mai szórványmagyarország egyre keservesebb helyzetére. A bensőséges leírások az utókornak jeleket hagyni kívánó kortanú tollából fakadnak, aki Sütő Andrással történt utolsó találkozásáról is megrendítő hangon szól, s majd a nagy író soproni szobrának felállításáról is megemlékezik – s újra és megint meghitt tónusban hitelesítve a korszakos egyéniség Sütő András emberi alkatának mindönk számára olyannyira megbecsülendő vonásait, tulajdonságait. S ehhez kapcsolódik a Sütő András életművét könyveiben, monográfiáiban a legszuggesztívebben értelmező irodalomtudós, Görömbei András megjelenítése is (aki Sinka Istvánról, Nagy Lászlóról, Csoóri Sándorról, Nagy Gáspárról, a népi írókról s az összes határon túli magyar irodalmakról is alapvető, eligazító, egyszersmind monumentális kézikönyveket hagyott ránk). De itt említhetjük a Hajdu Zoltánról („otthoni barátsággal”) készült érzékletes kisportrét is – ő hajdanán Sütő Andrással közösen is alkotott egy drámai művet. Vagy a kiváló nyelvtudós professzor Péntek Jánosról szóló bensőséges laudációt – arról a nyelvészről, aki egyik fő feladatának tekinti a magyar nyelv megmaradásá-

nak ügyét kisebbségben és szórványban is, és aki Sütő Andrásról és a Mezőségről is emlékezetes előadást tartott a pusztakamarási református templomban 2007-ben. És mélyen megindító az a vallomások méltatás, amely a történelmi-társadalmi népismeret és néptudomány kiemelkedő személyiségéről, a sóvidéki, parajdi származású Barabás Lászlóról szól.

Szováta város díszpolgáráról, a festőművész, grafikus Kusztos Endréről is méltó megemlékezést olvashatunk, az iparművész Bandi Dezsőről nemkülönben, vagy a fiatalabb korában eltávozott Molnár Dénes képzőművészről, de a néprajzkutató, etnobotanikus és etnozoológus Gub Jenőről vagy a szintén néprajzos-falukutató, lelkipásztor, egyház- és helytörténész Nagy Ödönről is; és Csávossy Györgyről, aki tréfásan, szellemesen úgy aposztrofálta magát, mint aki a borászok között a legjobb költő, s a költők között a legjobb borász. S más művészek, köztük a világhírű zongorista Bogányi Gergely is feltűnik egy ízes útirajz keretében, ahogyan csak egy csoport erdélyi vendégnek is ingyen ad hosszú és lenyűgöző koncertet. S megindító a vadasdi református templom orgonájáról szóló leírás – a minden értéket számba vevő igyekezet, a Illyés Gyula hangoztatta „számadó” magatartás ilyenfajta szép példája is. És igen gondolatébresztő Gelu Pateanu, a magyar kultúra és irodalom kitűnő román barátjának, ismerőjének, fordítójának a felidézése is, merthogy az ilyen önzetlen emberség gyönyörű mintát állíthatna mások elé: hogyan lehet a népek közötti tiszteletet természetes humanitással megvalósítani. De ilyen kedves barátságosságot sugároz az angol Károly herceg – Rhédey Claudia leszármazottjának, szépunokájának – erdőszentgyörgyi látogatása és annak hangulatos megörökítése is. (Egyébként Székely Ferenc külön helytörténeti könyvecskében mesélt már erről is: *Károly herceg látogatása Erdőszentgyörgyön* – Erdőszentgyörgy, 2015.)

A marosvásárhelyi református kollégiumban tanította valaha az egyik tanár ezt a maximát, amely sugallatos szállóige és intelem is egyben (s most Nagy Ödön eleveníti fel): „Magyarnak születél, maradj magyar minden körülmények között, mert csak így lehetsz becsületes ember.” A magát ehhez tartó Székely Ferenc remek új könyve ugyancsak erre buzdíthat mindnyájunkat. Köszönet érte!

(*Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2017*)

Ködöböcz Gábor

„majd arra eszmélsz hogy november csipkés katedrális havaz köréd”

Antal Attila: Havak elé

Példaszerű fegyelmezettség, lényeglátó pontosság, írástudói felelősség, belülről és felülről vezérelt erkölcsiség, a gondolathoz mért maximális tömörség, valamint festőpoétai és poétafestői kvalitás karakterjegyeiből áll össze a Nyíregyházán élő Antal Attila művészi-emberi portréja. Hozzáteve, hogy költőnk több évtizedes pályája során sohasem próbál többnek és másnak mutatkozni önmagánál; mindig a már meghódított minőség többletével lép a következő grádicsokra. Eddig megjelent kötetei (*Útközben*, 1986; *Felelhetsz bármely kódban*, 1995; *Arcunk emlékei*, 1999; *Párhuzamos világok* – Szepessy Bélával közösen, 2005) is ezt támasztják alá.

A lírai alany értékvilágát tükröző értékjelképekből teljesen nyilvánvaló, hogy Antal Attila az emberiség nem túl nagy számú szabadcsapatából, az elhívás útján járó hűségesek fajtájából való. Saját növéstervére, önnön transzcendenciájára figyelve legfőbb törekvése arra irányul, hogy pontosan olvassa és jól értse önmagát. A story és history kettős fénytörésében sorjázó versekben élet és költészet kéz a kézben jár. Miközben a szerző életéből csinál költészetet, aközben költészetéből csinál egy másik életet.

A *Havak elé* – négy ciklusban hetvenkilenc verset számláló – szerénységében súlyos és súlyosságában szerény kötete újfent bizonyítja, hogy a mennyiségileg viszonylag kevés a művészi-emberi minőség tekintetében olykor hihetetlenül sok és súlyos tud lenni. Leginkább talán annak köszönhetően, hogy Antal Attila költészetében az esztétikai magatartás – minő ritkaság ez manapság – a magatartás esztétikáját is jelenti. Ennek megfelelően egész értékvilágát a tisztaság, a tisztesség, a tartás, valamint a hit, a hűség és a helyállás minőségei határozzák meg. Fontos törekvése, hogy a káosz helyén rendet, a homály helyén világosságot teremtsen. Eközben pedig – amint a szülőföldhöz és az alma mater Sárospatakhoz kötődő ars poeticus versei is mutatják – soha nem téveszti szem elől az emberi lét legfontosabb értelmét és legnagyobb feladatát: a természettel, embertársainkkal, Istennel és önmagunkkal megvalósított szeretetteljes harmónia révén belakni és éltető fényvel beragyogni a nekünk adatott világ emberileg lehetséges teljességét.

A földre néző szemmel és égre tekintő lélekkel megáldott költő mélyen átéli és megannyi emlékezetes szépségű opusában hitelesen közvetíti a Reményik Sándortól ismerős gondolatot: „Istenben az ember sír fel, emberben örül az Isten.” A

kétezer éves kultúrhistoriai hagyomány lényegszerű üzeneteire koncentrálna Antal Attila úgy értelmezi újra evangélium és esztétikum viszonyrendszerét, hogy eközben az Istenre való ráutaltságot, a Gondviseléssel folytatott állandó párbeszédet elemi szükségletként és alapvető létfeltételként mutatja föl. Abban az értelemben is, ahogyan az egzisztencia és a transzcendencia kapcsolatáról gondolkodó Weöres Sándornál olvasható: „Isten rajtad: végtelen könny, Isten benned: végtelen mosoly.”

Az életmű korábbi értékeit és újabb vívmányait hosszmetsetben és keresztmetsetben is felmutató *Havak elé* című kötet mélységet és magasságot egyidejűleg láttató darabjaiban – megint csak unikumszámba menő kivételként – olyan költő jelenik meg, aki tud súllyal terhelve repülni. Megannyi – természet-, idő-, szerelem- és istenélmény által motivált – remekbe szabott alkotás született eme különleges adottság révén.

A verset az emberi gondolkodás gyémántfoglatának tekintő szerző minden idegszálával megéli és hitelesen közvetíti a minden tudás alapját képező legfőbb tudást: „az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet.” A Kárpát-medencei történelmünket tematizáló ciklus hibátlan poézissel és magas rendű erkölcsiséggel megformált verseiben kiváltképpen hangsúlyosan jelenik meg ez a művészi-emberi hitvallás.

Antal Attila – címével is egzisztenciális dilemmákat érintő és őszinte párbeszédre hívó – kötetében a spirituális realizmus sajátos optikája teremti meg a magánmitológia tér- és időbeli kereteit, a lírai történésfolyamatokat a külső és belső tájakon tett lélekutazások szervezik koherens egészé.

A *Havak elé* versuniverzumában elmerülve olybá tűnik, mintha az Antal-féle belső utak könyvének élettényekkel, rejtelmekkel, imaginárius világokkal teljes, csöppnyi öröklétet kigyöngyöző misztériumába kapnánk bebocsáttatást. A különleges atmoszférájú, veretes metaforikájú szövegterekben álom, emlék és képzelet empíriával való ötvözése hoz létre egy olyan élményszerűen egyedi világlátást, amely komplex érzékenységszínvonalat mozgósítva a kozmikus pillantás többletével avat be a létezés titkaiba.

S teszi ezt a költő egyre gazdagodó mesterségbeli tudással, dicséretes képi, gondolati és nyelvi erővel oly módon, hogy a liturgia költészetét igen gyakran a költészet liturgiájaként teremti újjá. Ezen közben a lírai alany aranyfedezetét adó, lélekteljes elkötelezettségen alapuló attitűd finom nyelvi strukturáltságú és összetett szemantikájú versbeszédben ölt testet.

A bámulatos műfaji-hangnembeli gazdagságot, alaki-formai sokszínűséget felvonultató kötetből a személyes érintettség és megszólítottság okán ragadok ki néhány emblematikus, az alkotói törekvéseket poétikai és világgépi vonatkozásban is hűen tükröző opust: *Fát gyűjtöttünk apámmal; Kihantolt nyarak, ásatások; A*

belső Levédia; Múzeumi találkozás egy asszony-idollal; Pillanatok; Te meg én és a Háromkirályok; Együtt s külön; Félálom; Pleisztocén hajnal; Áprily; Arc a papír tükrében; Lélekszomj a Duna-tájon.

A felsorolt versek a nyelvi erő, a figyelemre méltó formakultúra és emberi mélység mellett a szuverén világteremtésre hivatott költő egyik legszembeötlőbb vonását is reveláló erővel tárják elénk: Antal Attila líravilága az emberi létezés talányos-tragikus misztériumát kontemplatív megragadottsággal, egészen kivételes, az ultrahangokra is fogékony metafizikai érzékenységgel fejezi ki. Ezáltal nemcsak saját létélményét, hanem emberlétünk egyszer s mindenkorra adott alaphelyzetét és alapmotiváltságát is képes fölmutatni.

Antal Attila artistikus szépséget sugárzó verseiben a nyelv otthonosan lakja a formát. Szívem szerint való, a létezés izgalmával ható, misztériumszerű költeményeit olvasva magam is otthonosabbnak, teljesebbnek érzem a létet.

A *Havak elé* mozdulatlan elkötelezettségen alapuló, létezőkérdésű versvilága útmutatás és erőforrás lehet mindazok számára, akik egy magasabb erkölcsi-szellemi minőséget képviselő országot szeretnének látni ebben a hazában.

A reménybeli olvasót megcélzó ajánlás és kedvcsinálás gyanánt álljon itt a költő talán legikonikusabb darabja: „Mint aki lemaradt / a honfoglalásról / és csupán utóbb / állított be ide / s hajlékra lelt ugyan / de otthonabb otthona / maradt a távol / s visszafáj szíve // és szólna a messzi / fűről szélről / mégse / beszél mert nincs róluk / hű fényű / igéje // úgy hallgatok én is / korszakok nap-verte / folyóközein át / érkezett ősz vándor // úgy hallgatok egy / csak bennem fénylő / Levédiáról”

(*A belső Levédia*).

(Örökségünk Könyvkiadó Kft., Nyíregyháza, 2015.)

Bakonyi István

Radnai István: A bukás édessége **Jagos István Róbert: Emberkáromlás**

A közelmúltban két verseskötetet hozott a postás. Mindkettő a Dél-Alföldi Művészeti Kapocs Alapítvány gondozásában jelent meg. Kétségtelenül ez e legszorosabb kapocs közöttük... Bár nem kétséges, hogy mindebben Radnai István és Jagos István Róbert emberi kapcsolata is szerepet játszik. A Radnai-kötet szerkesztője a költőtárs, Jagos István Róbert lírájára pedig az idősebb pályatárs hívta föl a figyelmemet. Jól tette, mert egy igencsak karakteres, egyéni hangú költőt ismerhettem meg ezáltal. És éppen ez a lényeg: a szellemi kapocs mellett egyértelmű, hogy két, egymástól különböző lírai úttal van dolgunk.

Jómagam tehát Radnai István műveit ismertem meg előbb. A viszonylag késeinek mondható újrjelentkezés költőjének és írójának pályáját. Aki egyre szervezettebben része a honi irodalmi életnek, s akit gyakran köszönhetünk a székesfehérvári irodalmi esteken is. *A bukás édessége* című kötet ajánlásában Payer Imre a megragadó, mély szenvedélyességet emlegeti, és ebben tökéletesen egyetértünk. Hiszen az újra meglelt magánemberi harmónia épp úgy szerepet játszik itt, mint az irodalmi megszólalás élménye, vagy éppen a közéleti gondok miatt érzett felelősség. S ez a szenvedélyesség az intellektualitással és a folytonos útkereséssel párosul. A kötet címét is adó mű jellegzetes Radnai-alkotás. Formai sajátossága a központozás hiánya. Ez néhol kissé zavaró is lehet, akkor is, ha tudjuk, hogy ez egyrészt az alkotói szabadság, másrészt a befogadás szabadságának a része. A többféle értelmezésé. Ez a vers tartalmilag is magán viseli az életmű fő vonalának természetét, benne a „mégis” súlyával, ha nem is egészen az Adynál fölülhető mégis-morál erejével. Ám az „éledünk mégis” mély és szépséges megvallásával. A lezárás így szól: „...kacagsz az őszben mint eltévedt madárdal / kacérságod vétlen elragad magával”. Néhol különös és formabontó a szórend, s ez a feszültség forrása is lehet.

Gyakori nála a naplószerű reflexió. Az ilyen szempontból is érdekes *Vasárnap* ugyanakkor fölmutatja az álom jelentőségét, a valósághoz fűződő szoros viszonyát. Fontos itt a játék is, némi iróniával fűszerezve: „...hiszen páros vagyok akár a rímek / irigyelnek is már fogatlan hímek...” – olvassuk a páros rímű sorokat. Önismeret, őszinteség és kitárulkozás – ilyen szavak juthatnak eszünkbe. Őszikék is lehetnének ezek a versek, de csak akkor, ha figyelembe vesszük a szerző életkorát. Ettől eltérően inkább egy, ifjú lélekkel megáldott poéta lírai kísérleteit láthatjuk a kötetben. Az újra rákőszöntött boldogság, valamint a világ borongósabbá válá-

sa egyszerre van ott a háttérben. Gyakran gazdag képiség jellemzi verseit (*Kékszakállú tél*), a mögöttes jelentés példáival. Versvilágát táplálja a természet újra fölfedezett szépsége, annak az emberi létezését meghatározó ereje. Egy szép példa erre a *Kikelet rám hajló ágai közt*, annak első versszakával: „a távoldó télben kandi virágok / merészen emeli fejét sárga a nárcisz / erdei avar közt ibolyán taposok / magamat nárciszként ünnepelem...”Egyrészt újraértelmezi a természeti élmény, másrészt az ember a természetbe olvad itt bele.

A kötet egyik fő értéke kétségtelenül a finom lírába oltott szerelmes versek sora. A *Szerelem heve május* című szonett pedig arra példa, hogy ebben, a ma is oly népszerű klasszikus formában sem baj, ha megszólal a költő. De szabadabb formában is árad a szöveg, a mindent átítató érzésvilággal a középpontban. (*Tükörcsókó-ló*) A szerelem ezekben a versekben úgy jelenik meg, mint a kiküzdött, régen várt és megérdemelt érték. S mindez független az életkortól. Mellette olyan értékek jelennek meg, mint a kristály, az érc a gránit. Csupa nemes tartalom, a maradandóság jelei. Persze azért mindig ott bujkál a háttérben a bukás lehetősége, annak „édessége” is. Nem véletlen, hogy ezáltal sok a villódzás, a szikrázó pillanat és az érzelmi gazdagság. Mindezeket erősítik a választott mottók: Lászlóffy Aladártól, Payer Imrétől, Marsall Lászlótól, Adytól, Kölcseytől stb. Sokféle érdeklődést jelentenek, de nem feltétlen azonosulást vagy éppen követést. A versek mindig ráfelelnek a mottókra.

Vannak kivételesen szép pillanatok, pl. a *Nyomorgóban*, akkor is, ha néha megtörik a nyelv, de éppen így születik meg a feszültség és a drámaiság. „...árad a versfolyó könnyek / gát szabni az árnak könnyebb / elgurult fillér csalfa hold / áram átjár amper és volt...”Másutt a festőiség jelei az elsődlegesek, pl. a *Renoirban*. Itt a költő festi a verset és a képet is. Itt és másutt is az az érzésünk támad, hogy hatott Radnaira az impresszionizmus is a távol évtizedekből.

Láthatjuk tehát a magánszféra túlsúlyát egy olyan életművön belül, amelyben a társadalmi tér hatásai sem jelentéktelenek. Felelős írástudó ő, s minderről a kötetzáró *Életrácsban* is meggyőződhetünk. Itt az 56-os mártír költő, Gérecz Attila alakja is földereng, többek között ilyen sorokkal utalván rá: „...az élet peremén borotvaél a remény...” Sok ilyen sort várunk még Radnai Istvántól!

*

Jagos István Róbert új verseskötetének már a címe is keménységet, markáns hangot ígér. Mindehhez járulnak Weiner Sennyei Tibor szavai a hátlapon. A hajdan nehéz napokat átélt ember tartásáról, akaraterejéről. És lelkesítőek a bevezetésben Ködöböcz Gábor mondatai is az értékeket fölmutató költőről. Szeretelmisztikáról és tudásmisztikáról. A nem Istent káromló ember vallomásairól.

Mert szépséges és karakterisztikus vallomásokból áll össze a könyv anyaga. Hangütése sem csekély: József Attilát írja át sajátosan. „...kopognék én, / *de most már késő, / most látom, milyen óriás Ő!*” Ez az ennek a válaszenje, s közben gondolkodhatunk azon, hogy vajon ki ez a titokzatos „Ő”... Talán akire mindig várunk, s talán nem hiába. Akire a híres abszurd dráma alakjai is vártak, csak nekik nem jött el a maga valójában. Játék, keserűség, fájdalom és a remény egyaránt átítatják a Jagos-versek világát. Mögötte az önálló életre kényszerül az ember kemény sorsa. A „Magamtól tanultam meg hajtani magam”-féle vallomással. És közben kiküzdötte egyéni, személyes hangját. A tehetség eredményeit. A tisztaság jegyében.

Azon költők közé tartozik, akik nem fogadják el a morális értékeit vesztett világot, és küzdenek igazukért. Tudatában vannak a riasztó tünetek hatásainak. Ugyanakkor jól láthatjuk nála az egyéni sors és a „közsors” szoros összefüggéseit. Közben érzékletes és nyers állapotrajzokat kapunk tőle, pl. így: „...közben a lánc csikorog, / az eső elered, / a permetet rám fújja a szél, / a kukákban tornyosodik a szemét, / és tudom, ha ennek vége lesz, / kezdődik újra előlről.” (*Stagnáció*) Mellette ott a *Hazám*, sajátos hazaszeretet ábrázolásával. Ha szellemi rokonait keressük, akár Villonig is visszamehetünk az időben, ha pl. a *No name bárkájára* gondolunk. Egyfajta profán imádság ez, a szakralitás jegyeivel. Meghitt befejezése: „...Ha jönnél, kopogj! / Bár nyitva a retesz, / nem várt vendég lennél / asztalomnál, / ó, én Atyám!” Elmerenghetünk persze az „*atya*” szó fölött, hiszen a földi apa megjelölése sem elképzelhetetlen itt.

A megszenvedett sors további útkeresésre is sarkallja a költőt. Azt sugallja, hogy ez az út meglelhető. Főleg, ha olyan tiszta a szándék és a hang, mint az övé! Tiszta, kemények és őszinték a szerelmes versei is. (*Záróra táján, A hajnalokban nincs semmi jó*) A táj sivár és rideg, a hajnal nem az a napsszak, ami sokaknál ennél pozitívabb dolgokat jelent. A *Téli út* egyik sora szerint „Megfagyott csillagok az égen...” Itt sem nehéz észrevennünk a rokonságot József Attila szellemiségével, az úrhideg világ kapcsán. Közben érezzük: fájoan szép ez a líra, egyértelmű a létértelmezése is. Visszapillantásai olykor-olykor melankolikusak, a megszépítő meszszeség is erőt vesz rajtuk. Ugyanakkor kétségtelen az is, hogy erős az igazságkeresés szándéka. Talán ezzel is összefügg, hogy gyötrő kérdéseket tesz föl egy újfajta „boldog-szomorú” dalban, a *Mért üvöltenek bennem az éhesek* szövegfolyamában. Másutt egy-egy sorral teremt hangulatot, mély összefüggésekben, mívesen és formailag pontosan. „A csillagok Isten agg szemei. / Hályog rajtuk az alvadó tejút. / Vakon botladozva karol belénk, / tudván, egyszer elhagyjuk valahol. (*Eretnek*) Az énkeresés fontos stációin hasonlóképpen átesik, miközben vágyakozik a gyermeki tisztaság, sőt, a magzatlét után. S azt is tudja, hogy az öregedés belül kezdődik. Mint Reményik Sándornál a béke...

A megszenvedett múlt, a kiérdemelt jelen hatásai hasonlóképpen érződnek verseiben. Folyton-folyvást az emberlét kiteljesedésének reménysége élteti. Formailag is sokszínű ez a kötet, a kötött és a szabad versbeszédben egyaránt otthonosan mozog. Nem idegen tőle a játékosság sem, erre igen jó példa József Attila legendás versének átirata *hAltató* címmel. Tragikus áthangolása pl. így jelenik meg: „elhagyta kék színét az ég / kitörte sok szemét a ház / nézd minden vakolat sötét / maradj most csendben *kisbalázs*..” És megírja „korai őszikéjét” *A réven túl* címmel. Időnként a közéleti hangot is műveli, pl. a *Brüsszel 2016*-ban. Többször is figyelmeztet a szép pillanatok megőrzésére, akár a „most élj” jegyében is.

Letisztult versek sorakoznak ebben a nívós kötetben, miközben készül a lelki leltár, s vele együtt az útkijelölés. Ez az út pedig nem vezethet másfelé, mint egy megszárt, a földi léten túlmutató irányban. Akkor is, ha a zárósorok így szólnak: „Lám, én is magányra letem / nyikorgó láncos órákban. / Valaki csendeket rajzol / belém bús zivatarában.” (*Valaki csendeket rajzol*) És szemben áll azzal a világgal, amelyben „Jézuska még az utcába / se mer befordulni...” (*Ez valami más*)

(*Dél-Alföldi Művészeti Kapocs Alapítvány, Szeged, 2017*)

Bakacsi Ernő

Rendhagyó önarckép

Pósa Zoltán: Lila tricikliturgia

Aki figyelemmel kíséri Pósa Zoltán művészetét, tudja, hogy könyveinek címei érdekesek, meghökkentőek. Ez jól is van így, hiszen a címnek, a papír színének, a grafikának (fényképnek) a könyv borítóján vonzania kell a szemet, hogy az olvasó felfigyeljen rá, hogy kézbe vegye. Pósa hű ehhez a hagyományhoz, legutóbbi kötetének a címe: Lila tricikliturgia. Ez az első pillanatban zagyvaságnak tűnik, aztán ízlelgetni kezdi az olvasó, kibogozni az értelmét. A tri, a tricikli, a liturgia önálló jelentéssel bíró értelmes szavak. De így összeírva, egybeolvasva... És még lila is. Miért lila? Ha az író jelzöt akart e szóösszetétel elé tenni, akkor mondjuk: miért nem zöld vagy piros? Nyilván ezzel is utalni akar valamire. Nem valószínű, hogy Pósa Zoltán az újpesti sportklubra gondolt a lila színnél, nem is borult az agya lila ködbe, mert az hirtelen haragot, felindulást, meggondolatlan cselekedetet jelent. Pósa pedig nyugodt, megfontolt ember. Egyébként is egy könyvcím kigondolására elegendő idő áll rendelkezésre.

A tri jelentése, három. A tricikli háromkerekű. A liturgiát lehet úgy értelmezni, hogy a katolikus szertartásrendben, a misén belül kifejezi a Szentháromságot. A Szentháromság pedig MAGA AZ ISTEN. A színeknek sok árnyalata van. A lilának pl. püspöklila. Lehet, hogy erre gondolt Pósa? Lehet, hogy ez a könyv az ember és az Isten kapcsolatát tárgyalja? Hiszen az élet, a valóság ez.

Már kíváncsi az olvasó. Az alcím segít az eligazodásban. Egzotikus útikönyv három fejezetben és a mai korban. Na, lássuk – üti fel a könyvet az érdeklődő.

Pósa Zoltán könyveinek főszereplői ő maga. Ezt legtöbbször beismeri, ha nem utal rá, magától rájön az olvasó. Itt sincs másképpen már csak azért sem, mert eddigi életét boncolgatja, ahogy írja, virtuális és pszeudó formában. Ez teszi különlegessé a könyvet. Ugyanis az egész egy lázalom. Az író, a főszereplő legtöbbször álmodik, vagy félálom állapotban van, amikor nem tudja az ember, hogy most ébren van-e, vagy álmodja a történeteket. Esetleg delíriumosan részeg. A fantázia két esetben végtelen, határ nélküli: az álomban és a gondolkodásban. Pósa él ezzel a lehetőséggel, a cselekmények különböző idősíkokban váltogatják egymást, néha hihetetlen gyorsasággal. Persze a könyv végére minden kiderül, beigazolódik a hármas szám kultikus mítosza. Pósa Zoltán foglalkozik a múlttal, a jelenel, a jövővel. Végző fokon az emberrel, a társadalommal és az Istennel. E kettő ugyanaz, elválaszthatatlanok egymástól. Egy földi embernek ez az élettere, ez a világmindenség. A szerző családi életében is dominál a hármas szám: Ő maga, a felesége (Bogyi) és a fia (Picege).

Pósa lázálmaiban általában fél, retteg. Valami rossz történik vele. Az ember sokszor

álmodik a múltjával, visszatérnek az átélt események álm változatban. Ezek általában negatív álmok. A főhős (Pósa) szerkesztőségi szobában van, ahol a szoba közepén áll az illemhely és a zuhanyozó is, és ezt munka közben rendeltetésszerűen használják is. Ez akkora abszurditás, hogy kétszer alá kell húzni! Ilyet csak az ír le, aki nagyon haragszik valamire, akit nagy igazságtalanság ért. A szerző életútjának ismerete nélkül is nem nehéz beazonosítani a Kádár-korszak szörnyű igazságtalanságaival. Nem boncolgatom a szerző összes vízióit, ez nem is lehet cél, csak némelyikre utalok.

A cselekmény csapong, az idők keverednek, de fantázia és a lázálom világból időnként és hirtelen kicsap a ma, a kendőzetlen valóság, az örök érvényű igazság. Rövid idézet a könyvből: "Anyád ma reggel meghalt... Este van. De nyugalmam többé nem lesz... Ezt nem tudom már magamnak soha megbocsátani." Önkéntelenül eszébe jutnak az embernek József Attila *Kései siratójának* feledhetetlen sorai.

Pósa filozofál is. „Voltam, vagyok, leszek, hármas mind Én vagyok és mégsem.” Ez teljesen világos, az ember állandóan változik nemcsak testileg, szellemileg is, és mégis milyen meghökkentő ez az állítás. Majd később: „Egyetlen dolog van: az egyetemes testetlenséget, a test nélküli egyetemességet magában foglaló Én.” Kell itt magyarázat az ember és az Isten közötti kapcsolathoz? Pósa Zoltán ki is jelenti a harmadik rész előtti versben, hogy az Isten, a szabadító Jézus, Mária őszanya szentséges védőink, miattuk nem félek.

Lázálmaiban megjelenik a jövő nem éppen ígéretes víziója. Exotic province-ben képzeletben magát turbános, fezt viselő emberek és fátyolos nők között. Ez a jelenlegi európai állapotokra asszociál. Nem jelent ki semmit, csak érzékeltet. A helyzeteket, a gondolatokat mindenki tetszése szerint fűzheti tovább. Én nagyon élveztem a „rendszerelváltás” megfogalmazását. Persze, szó sincs erről. Pósa a maga zseniális stílusában fogalmazza meg ezt is. Valami megfogalmazhatatlan hippi banda gyülekszik, akiknek a vezére maszkot visel, a hívei Fatia Negrának szólítják. Ez a gyűlevész banda sorra foglalja el az objektumokat, semmisítik meg a hangyákat (munkásörök, volt ávosok, hithű kommunisták), akik próbálnak ellenállni. Pósa nyilván Jókaitól kölcsönzi a Fatia Negrát. Nos, ez a velejéig romlott, gazember magyar nagyúr a vezér. Ilyenek valósították meg a magyar rendszerelváltást? Úgy vélem Pósa Zoltánnal együtt, hogy igen. Ezért sikeredett így.

Pósa Zoltánnak ez a könyve nehéz olvasmány. Gördülékeny a stílusa, mégis nehéz. Miért? Mert néha meg kell állni, gondolkodásra kényszerít. Már pedig egy könyv akkor jó, ha ad az olvasónak valamit, az ismereten kívül gondolkodásra is készíti. Ez minden író célja, ezért ír.

Pósa nemsokára hetvenkedik majd (betölti a hetvenedik életévét). Kívánom, hogy sokáig legyen még boldog ember szerettei és barátai körében. Több kötettel kényszerítse még olvasóit gondolkodásra.

(Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2017)

Vajda Noémi

Innen-onnan

Sarusi Mihály Innen a rácson című leveleskönyvéről, tallózva levelezésünkből is

A. S.:

Innen a rácson. *Simonyi Imre, Ördögh Szilveszter, Körmendi Lajos és Nagy Gáspár küldeményei. Levelesládából I.* Miska postán küldi legújabb könyvét, leveleskönyv-tervezetének első darabját. Balatonalmádiból Kisiratosra. Mert a hosszabb lélegzetű képernyős olvasás rontja a szemem. S mert így egészen más, hogy olvasmánnyommal nyugodtan kiülhetek a fás kertre nyíló teraszra, ahol a hivatkozások okán csakhamar könyvtorony emelkedik fölém, számomra ismeretlen írások érdekes zamatával. Hogy kitűzzem magamnak: jó volna ellátogatnom a kun Karcagra a mégiscsak méltatlan sorsú író, Körmendi Lajos és Mándoky Kongur István turkológus, a kun nyelvemlékek hazai kutatója (meg Györffy István néprajzkutató) emlékéért. Hacsak emlékéért is! Emellett: Körmenditől elolvasnom a fia születése és szenvedése ihlette naplóregényt, melyet Miska a legkiemelkedőbb írásának tekint: a *Telefax a Megváltónak avagy IV. Louis Beigliumbant*. A jó monológok után szimatoló színészbarátaim felé ismertetni *Öt perc az élet* szociografikus vallomáskötetét, ahol igazi szerepjátékosként, nyelvi bravúrral megrázó sorsmonológokat tár elénk. (A *Farkas enni* után hirtelenjében nem tudok semmi mást olvasni. És nem, mert hosszú, hanem mert olyan tömören fáj, hogy időt kell hagynom magamnak helyre jönni, visszazökkenni önmagamba.) Komoly filológusi kihívás lenne: felnyalábolni, rendezni ezt a hagyatékot, és kiadatni, írom Miskának. „Jenei Gyula, a szolnoki *Eső* című folyóirat főszerkesztője Lajos életművéről írt szakdolgozatot valamelyik főiskolán, meg is jelent nyomtatásban. Alulértékelté Lajost.” – válaszol azonnal... Dehát ápolni – hagyatékot is – csak szeretettel lehet. Egyébként nem érdemes. Mert torzul. Olyan ez, mint a főzés. Ha lélekkel főzöd össze az alapanyagokat – ugyanazt –, valamiféle láthatatlan úton-módon ízesebb lesz, mint amikor kutyafuttában összedobálsz a recepten feltüntetetteket. Még az illat is. Ahogy a legszebb virágcsokor is értékét veszti, ha lecsapják az ember mellé egy foghegyről odavetett boldogszületésnapot kíséretében. Szóval: Körmendivel is, mint egyébként minden íróval, csak akkor kellene foglalkozni, ha értékeli az ember. Más lesz még az olvasottsága is.

Egyre emelkedő olvasmánnyortornyomból felmérem Sarusi Mihály kötetének alapvető értékét: éppen az értékterjesztést. Figyelemfelkeltést. Olvasásra ösztönzést. Anélkül, hogy egyetlen felhívás is elhangzana,... olvasni kell.

Tulajdonképpen a küldemény érkezete előtt választok. Miska a 2017-es évet is gazdagon zárta, hát választhatok. Nem érte be egytel, mindjárt két kötete jelent meg. Választásom csaknem azonnali. Egyrészt, mert Csáth Géza levelezésével kezdődött az évem. Az első világháború első felében, katonatorvosi szolgálata alatt főleg testvérének és feleségének küldött magánleveleiből kirajzolódó ellentmondásos, izgága, szenvedélybeteg személyiség szöges ellentétben áll a kiegyensúlyozott, elvhű Szabó Magdával, aki a tavaszomat töltötte be, és akinek *Körön kívül* című kötetébe sorolt leveleiben egy-egy fontos világnézeti kérdést fejteget: vajon tanácsos-e írónak lenni; egyáltalán feltehető-e így a probléma; mert vajon rá lehet-e beszélni valakit az író-ságra, netán lebeszélni erről. Csáth öncsaló alakoskodása, Szabó Magda önleleplező őszintesége után kíváncsi voltam, most, nyár elején, hogy mit tudok meg egy olyan író leveleskönyvéből, akivel évek óta levelezem – igaz, villanypostán, mert kényelmesebb és gyorsabb. (A mindennapi, akár a naponta több alkalmi postafordulta, a röpirat jelleggel íródott pár szavas, egymondatos, amolyan egyperces levél hátránya viszont, hogy elkopott köztünk a megszólítás és elköszönés.) Olyan kérdések foglalkoztattak elsősorban Miskával kapcsolatban, mint: miket, hogy írhat másoknak. Hogy rádöbbenjek, leveleskönyvében a hozzá írt levelek, válaszok, visszautalások rejtik az általa írottakat. Már is lelepleződik az a szokása, hogy *internetszámításunk* előtt nem indigóval írta leveleit, nem használt sokszorosítópapírt. És lelepleződik a kor fondorlata is a foghíjas válaszlevelek által. Melyek nem elkallódtak. Melyeket elkallódtattak. Hisz valószínűbb, hogy néhányat tudatosan süllyesztőbe küldött a levélcenzúra.

Ha irodalmi levélről esik szó, mindenképp előbb hazagondolok, mert *el nem felejthetem Zágont*. A legújabb Sarusi-kötet – a létező személynek íródott és elküldött levelek gyűjteménye – kivon a fiktív légköréből, és bevezet a misszilis levelek világába. Bújtatott Sarusi-sorok. Mert Miska ott van az előszóban, és a hozzá írott levelekben, illetve a levelek előtti, utáni lakonikus, néhol szarkasztikus vagy melegszívű (hangsúlyozottan nem meleg) megjegyzésekben, kiegészítésekben, magyarázatokban – írói ön/reflexióiban. De, mint jeleztem, nincs ott válaszleveleiben. Nem élnek már a címettei, hagyatékuk – ezek szerint – feldolgozatlan, s ki tudja, milyen ládák alján lapulnak, lapulnak-e még egyáltalán az ide vonatkozó Sarusi-lapok. Ez a leveleskönyv azért is különleges tehát, mert egyetlen címezett más-más arcéle a négy egykori levelezőtárs, esetenként bajtárs szavaiból, közvetlen vagy távolságtartóbb, meghitt-baráti, vagy rideg-el/utasító stílusából bontakozik ki. Sarusi absconditus. A rejtjeleiben fel-felvilla-nó, szaggatott stílusában rejtőzködő Sarusi Mihály.

Ami még egybeköti a négy egységet: az irodalom. Nem vitás: a levelek közzététele által adalékokkal gazdagodik az irodalomtörténet.

„Megismerkedésünk után, tehát 1982 dereka óta hallgatott Lajos az idáig, 1983 böjtmás haváig? Miért, miért nem.

Kedélybeteg vala.”

Az *Elöljáró beszélyben* jelzettek szerint a szerkesztői terv irodalompolitikai időutazás: megidézni a 70-80-as évek kommunista Magyarországon zajló, pontosabban megbúvó, túlélés és halálra ítéltég közt vergődő irodalmi életet. Hátszeleivel és ellenszeleivel. Kopók közt egy-egy európaival. „Hogy világos legyen az irományunkat netán kézbe vevőnek, hogy s mint vala az Úr azon tizedeiben. Mivelünk. Ott... innen a rácson.” Átvezetve a századfordulón. 1977-2006. Simonyi első levele – a Nagy Gáspártól kapott utolsó. Végül a legfiatalabb íróbarát nekrológia 2007 januárjából.

A levelezőtársak születési sorrendje szabja meg a levélfejezetek szerkezetét. A négy, más-más kapcsolat kibontakozásának, közeledésnek, távolodásnak, szakmai és emberi vitáknak írásos dokumentumát. Ösztönösen más olvasási rendet követtek. Megint csak kíváncsiságomra hagyatkozom. Körmendivel kezdem, a híresen legjobb íróbaráttal. Nem meglepő, hogy ez a legkönnyedebb hangvételű rész. Például közösen át- és túlélve Közép-Ázsiát:

„Kedves Mísenyka!

Túró a füledbe! Nincs kedved megírni Földeáknak a beszámolót vagy mi a francot, s nagyúri eleganciával átpasszolod nekem! Egyébként megírtam, elküldtem neki.

A könyvemet megkaptad?

Küldök néhány fényképet – most lettek készen. Te vagy rajtuk a legszebb. Meg én. (...)

Sok a baj, apuskám...

Egyébként írhatnál. Tar S. köszöni a lapot. Szia.

Körmendi Lajos”

Simonyival folytatom, a botrányosan rigolyás szókimondóval. Őt követi Ördögh Szilveszter szerkesztői mindentudással, de egyben a legalaposabb műértő kísérettel, ha nincs is mindig konszenzus a két fél közt, mire az író duzzogva hümmög a szerkesztői, mégiscsak olvasói értetlenségen, merev elvektől körülbástyázott szüklátókorúségen. És végül befejezem Nagy Gáspár költővel. Nehéz szívvel csukom be a levelesládát, mint már magam is ismerőse, tanúja barátságunknak. Ennek az utolsó tételnek a sajátossága – mert teljességében olyan, mint egy négytételes opus: az olvasó elé tárul, amint egy felszínesnek induló, szakmaiságra szorítókozó szerkesztő-író közti munkakapcsolatból barátság lesz. Ahogy azt Miska megjegyzi: megváltozik a feladó címe is: a szerkesztőségi cím helyett már a magánember címe szerepel a borítón. Olvasód lettem most már, írja Nagy Gáspár. Elfogadó olvasója, teszem hozzá, mert ettől fogva, a *captatio benevolentiae*-n túl másként olvas. Nem szörszálhasogató szerkesztőként, mert a két világkép véreere eggyé vált, s bármelyik oldalon szülessen is a mű, ezután mindkét fél vérellátását táplálja. Nagy Gáspár az évek során előre örül egy-egy újabb Sarusi-könyvcsomagnak, cseme-

geként várja, mint egy kisgyerek. És nincs kellemetlen meglepetés, várakozáson aluli mű, ahogy ez Ördögh Szilveszter esetében sajnos, talán a politikai nézetkülönbség miatt sem lesz soha áthidalható.

Levélmustra:

2017. június 25.

Kisiratos:

Hát, Miska, tegnap este befejeztem. Nagy Gáspárral. Ez a rész számomra a leginkább szívhez szóló. Meg is könnyeztem. Jó záradék volt. Kevés könyv marad az ágyam melletti, apró mentőcsónak-könyvespolcon lelkileg ínséges időkre, de ez ott lesz, a rácson innen. Jól kivillan a 4 kapcsolat lényege, minősége, s emellett világképed, jelleted sajtóságossága, pl. hogy a jóistennek sem írod újra a szöveget, ha azt egyszer olyannak gondoltad, érezted, írtad le valamikor, amilyennek leírtad. Számomra ez a szakmai és emberi, meggyőződésbeli tántoríthatatlanságod magával ragadó, példaértékű. Hogy úgy gondold át, járod körül, hogy közben kezdettől fogva tudod, hol, hogy, kivel, mivel szemben és mellett állsz. Ez az alapvetően szilárd talaj kell a biztos ugráshoz, biztonságos szárnyaláshoz, ép landoláshoz, úgy érzem. Életigenlő Sarusi-élelátásod. Szeretem, szerettem olvasni, és várom, követelem az ígért folytatást! Miképp a *Manhattani leveleket* is. El ne felejtse. Nekem digitalizálva is megteszi. Szép vasárnapot, jó reggelenti csobbanást, gondolom, már megkezdted...

2017. június 25.

Balatonalmádi:

Örülök, hogy tetszik, de vigyázz: hogy nem vagyok hajlandó bármit átírni, újraírni (szerkesztői stb. kérésre, utasításra), nem azt jelenti, hogy nem írom át... mindannyiszor, ahányszor érzésem szerint szükség van rá. Az általam vélt igazságból nem vagyok hajlandó engedni... Íróként. Újságíróként sokszor kénytelen voltam, mert különben vehetem a kalapot, nézhetek más foglalkozás, más kenyérkereset után. Íróként – valójában – tényleg független tudtam lenni. Legföljebb egy sorom sem jelent meg... hosszú évekig, évtizedekig. Azaz megböjtöltem... Hogy a legszélső példát mondjam: a debreceni főiskolai diákkotthonban barkácsolt legelső kötettervem lassan 50 éves, és tán a fél évszázados évfordulóra megjelentetem... (Jó ötlet, most jutott eszembe!!!) (Valóban, az istennek sem tágitottam tőle, és azt hiszem, ma is vállalható...) (Sőt, egy vélemény szerint azon művek egyike, amelyek új utat mutathattak volna a nemzedéki elbeszélő-irodalomnak.) (Mert ezt a hangot keményen elhallgattatták. Egyféle beat-irodalmi kísérlet volt...)

A *Vagabundkorzó IV.* könyve, amelyben az amerikai írásom olvasható, nincs

meg számítógépen, sajnos. Igyekszem belőle egy példányt keríteni – kiemelni a véstartalékból, és 22-én viszem.

Ha lehet, naponta úszom egyet a Tóban... Ma vihar volt, kinn maradtam a par-
ton.

2017. június 27.

Kisiratos:

Említed a 73. oldalon Mándoki kazak sógornőjét. Mándoky Kongur Istvánra utalsz? Nem tudod, hogy halt meg olyan hamar, 48 évesen?

2017. június 27.

Balatonalmádi:

Igen, Mándoki Istvánról van szó, aki karcagi volt, onnan az ismeretsége Kör-
mendivel. A halála? Van, aki szerint megölték, mert útban volt – túl jól ismerte
a kaukázusi népeket, majdnem valamennyi nyelvén beszélt... És azonosult velük
(nem az orosz megszállókkal). A qazaqok szinte szentként tisztelik. És a hatalmas
anyag, amit összegyűjtött róluk, nem akármilyen életművet alapozott volna meg...
Halálával mindez semmivé vált, mert rajta kívül senki sem érti a jegyzeteit, ame-
lyeket ezeknek a népeknek a nyelvén írt.

Ami nem akármilyen tanulság! Ne gyűjtögess hörcsög módra, hogy majd egy-
szer, amikor már minden összeállt, nekifogj... Dolgozd föl mindazt, ami már a
kezedben van. Aztán folytasd, amikor lehet, érdemes... Ne várd a tökéleteset!
Mert az, netán, valamiért, elérhetetlenné válhat. Ahogy történt az ő esetében is.

Hajdú Miska – az ELTE nyelvésztanára, mentorom – tanított erre. Csak 50 szá-
mítógéppoldalt tett ki az iratosi tájszógyűjtésem, de már kiadásra javasolta. Mond-
tam, hogy ez még kevés, gyűjtök hozzá, folytatom. Azt mondta, tegyem, de ez már
így is fontos. Mire ő a tanszékén kiadta, már 100 sz.géppoldal volt a terjedelme (200
könyvoldal), hogy ma 400 sz. géppoldalnál tartsak.

P.S.:

Amit Miska elénk tár, nem a magánlevél indiszkrét megszellőztetése.

Majdnem azt írtam: halottidézés. De nem.

Szellemidézés ez.

Négy, már nem élő (de nem is halott!) író, szerkesztő hangján.

És az ötödikén, aki – hála Istennek – köztünk él.

Lukáts János

Kegyelem az utókortól

Fazekas István: Kegyelmet nem kérek! Történelmi dráma két felvonásban

Az 1953 és 1958 közötti fél évtized a XX. századi magyar történelemnek bizonyosan az egyik legmozgalmasabb és legzaklatottabb időszaka volt. A történelem – mondhatnánk – szinte kényszeríti az alkotókat az események drámai megragadására, miközben tudjuk, hogy ugyanaz a történelem (vagy annak irányítói) az események eltitkolását, eltorzítását tették kötelezővé. Korunkra maradt tehát a történelmi és morális felelősség, hogy a történelmet (történelmünket!) kiszabadítsuk az elhallgatásból, és életünk, tudatunk részévé tegyük.

Fazekas István arra a nehéz és kockázatos feladatra vállalkozik, hogy egyetlen, lendületes folyamatban állítsa színre a kor ellentmondásos eseményeit, hogy megszólaltassa a kor elnémított és szavukat kereső szereplőit, hogy a történelmi események háttérében meghúzódó mozgatókat megvilágítsa. Hatalmi intézkedéseket, a tenni akarás apró sikereit és tragikus kudarcait, jogi procedúrákat és – ha úgy hozza a kényszer – a justizmord gyalázatát.

A jelzett fél évtized – képletesen szólva – félkörívre emlékezteti az emlékezőt, az olvasót: 1953 a korszak mélypontját mutatja, ahonnan zaklatott, de némelykor látványos emelkedéssel érünk el 1956 őszén a remények csúcsára, majd zuhanunk vissza a következő mélypontra, amely azonban már egy másik történelmi periódus jellemzőit hordozza.

Az 1950-es évek súlyos ballasztja a hírhedt recski fogolytábor, a társadalmi megtorlások, illetve a személyes meghurcolások helyszíne. Minden rendű, rangú, korú és végzettségű fogoly összezárva szenved itt el a megfélemlítés, a politikai bosszú (korabeli szóval: az osztályharc) szocializmus-kori kínálatát. A már aligha fokozható testi és lelki kínzásnak váratlan (valójában világpolitikai) esemény vet véget: J.V. Sztálin halála. A kínzók megrettennek, a megkínzottak fellélegeznek, valamelyes konszolidáció indul meg az országban. A miniszterelnök Nagy Imre lesz, aki – a kibontakozás reményében – felülvizsgál-tatja az elítéltek és fogvatartottak ügyét, politikai enyhülést és szabad(abb) véleménynyilvánítást sürget. A korabeli évek egy sor ítéletéről (például a Rajk-perről) hamarosan kiderül (amit amúgy mindenki tudott), hogy hazug tényálláson, hamis tanúkkal, a megfélemlítés céljával kicsikart „konceptációs koholmány”, amely indulatokat gerjeszt a magyar társadalom minden rétegében, a hatalmon belül és az elnémítottak között is. Az egyetemisták Petőfi Köre (valamennyi egyetemi városban) az újrafogalmazan-

dó szabadságérzés és nemzettudat előmozdítója lesz, amelyet a korábbi, hírhedt pártfőtitkár, R. M. leváltása még inkább meggyorsít. Utódja, G. E., a keményvonalas pártirányítás és a feltétlen szovjetbarátság híve, a pártvezetés és az elégedetlen tömegek között a kenyértörés elkerülhetetlen. 1956 októberében az ellentétek fegyveres konfliktusba torkollnak, a magyar honvédség jobbára nem vesz (megbízhatatlansága miatt nem vehet) részt benne, a harcokban az államvédelem (az ÁVH) osztagai harcolnak, akiket a pártvezetés által az országba behívott szovjet csapatok támogatnak. Megszületik az évszázad mozgósító erejű jelszava: „Aki magyar, velünk tart!”

A szabadság tizenkét napja üstökös gyorsaságával zajlik le és tűnik el, azon a vasárnap reggelen az ország népe a rádióan át elkiáltott illúziómondatra ébred: „Csapataink harcban állnak!”

A dráma második részében a történelemnek immár a „leszálló ágát” kísérhetjük szorongó figyelemmel. Megjelennek az új politikai kurzus főbb vezetői és készséges kiszolgálói. A recski tábor egykori foglyai vagy elesetek az októberi harcokban, vagy alkalmazkodni kényszerültek a megváltozott hatalmi viszonyokhoz, esetleg beilleszkedtek szolgálatába. Megjelennek a látszat-törvényesítés kiagyalói és végrehajtói, akik valójában az igazságszolgáltatás új máza alatt a korábbi szellem és ideológia folytatói. A vérbírók és a vérbíráskodás kora ez, a leszámolás ideje, amely alkalmanként a szovjet sugalmazásnál is keményebb megtorlást követel. A megújult (átfestett) pártállam vezetői aktív részt vállalnak a megtorlások előkészítésében, a periratok megszövegezésében, a megrendezett pereket akár nemzetközi politikai reklámfilmek elkészítéséhez is összevághatónak tartják. A bíró, az egykori tolmács, az ügyvéd egyaránt belekényszerül a totális behódolás folyamatába, „mert ahol zsarnokság van, ott... mindenki szem a láncban”.

Nagy Imre személye, vállalt szerepe megkerülhetetlen szikla és kínos akadály az eltervezett konszolidációban. Törvényes és a törvényt kerülgető megoldások vetődnek fel, de a hatalom új gazdáit egyetlen megoldást mernek csak elfogadni: a veszedelmes ellenfél megsemmisítését. A paraszti mélyből indult, baloldali eszméken nevelkedett miniszterelnök szeme azonban 1953-tól egyre inkább rányílt az igazságra, ezért nem lehet számára hely és létezés az újraszerveződő rendszerben. Nagy Imre idővel maga is rádöbben e komor tényre, de sem személyét, sem elveit nem hajlandó odavetni idegen hatalmakat kiszolgáló fogva tartóinak. A történelemre hivatkozik, az utókor ítéletét érzi perdöntőnek maga fölött, amikor a kihirdetett halálos ítélet hallatán bírái szemébe vágja: „Nem kérek kegyelmet!”

A dráma szereplői a társadalmi hierarchia legkülönbözőbb szintjeiről érkeznek. Viselkedésük, érvelésük, beszédmodoruk is ennek megfelelően sokszínű. A recski tábor felügyelői a fenyegető útszélességet használják, Faludy (mintája nyilván a költő lehetett), „a bölcs rabbi” vagy Tibor, az idegen nyelvek ismerője, ebben a

környezetben is megtalálja az aforizma, a rímes szó használatának a lehetőségét. A bírák csúrik-csavarják a szót, és gyakran „a törvényléből moslékot kavarnak” (ahogy a költő mondja). A kor frissen hatalomhoz jutott politikusai egymás között is, bevont ügyfelek között is a szánalmasan alacsonyrendű és sivár nyelvhasználattal érzékeltetik szellemi és morális színvonalukat (és engedtessek meg kételkedni K. J. latin nyelvű jogi kifejezései hallatán!).

Fazekas István a mozgalmas színház mestere, harmincöt jelenetben pergeti keresztül az öt évet átfogó, sokszereplős drámát. A jelenetek némelykor csak villanásnyiak és szaggatot-tak, a helyszínek gyakran változnak, máskor pedig csak pillanatnyi elsötétedés érzékelteti az idő múlását. Hiteles és gyakran hátborzongató a kor frazeológiájának a felidézése, különösen, ha a hatalom intézményei szövődnek a mondatokba (az elvtárs megszólítás, a Központi Vezetőség, az MSZMP). Az olvasó (a néző) a jogi tolvajnyelv labirintusát nem mindig képes követni, ilyenkor úgy érzi, összecsapnak feje fölött a törvény, a hatalom, az erőszak hullámai. Morális megnyilatkozások ritkán és nehezen hangzanak el ebben az amorális közegben, de annál megrendítőbb, amikor halljuk (és megértjük!), hogy: „Semmiféle zsarnokság nem tűri meg a részleges behódolást!”, vagy amikor Nagy Imre az utódjáról állapítja meg, hogy „...hazugságoknak foglya marad, amíg csak él”.

Történelmi drámát írni – azt mondják – hálátlan feladat. Bizonyosan komoly terhet ró az íróra, a színészre, a nézőre. Igaz ez a megállapítás 1956-ra is, az eltitkolt, eltorzított történelemre, különösen annak tudatában, hogy még mindig működnek erők a titkok és torzítások fenntartására. Az író is, az olvasó is, a néző is még élő tanúja lehet az egykori eseményeknek (amint hogy tiltója és torzítója is!). Az objektív történelembe máig beleszólnak, beleérződnek a személyes emlékek, indulatok, remények és fájdalmak. A dráma aligha alkalmas a patikamérleg óvatos (és kétes) szerepére. De a történelem „fősodrának” menetét meg kell találni, fel kell mutatni, ki kell mondani. Ez kötelessége, másképp nincs kegyelem!

(Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2016)

Saitos Lajos

Ama rejtőzködő költő

Petrőczi Éva legszebb versei

Nem lesz könnyű dolga a recenzensnek a *Petrőczi Éva legszebb versei* című kötetéről ajánlást írnia, holott a költő verseivel s irodalmian hangzó nevével annak idején már a *Madárúton* antológiában találkozott, ahol kötelékben tanulta a repülést költőtársával, hogy majdan egyéni utakat járjon be, gyarapítva életművét. Költői pályájának néhány mezsgyekövérről, kötetéről volt szerencsém szemlézni, másokkal azonban adósa maradtam. Mert „Petrőczi egyszer rejtőzködő és szemérmes, másutt meg, ha finoman is, kitárulkozik. A mikrovilág pontos rajza és az ugyanitt megmutatkozó játékoság hajdan biztató jövőt is ígért, s mindez be is teljesedett egyre szebben kibontakozó pályáján...” – írja a kötet válogatója, Bakonyi István kíséző tanulmányában. (Nem mellesleg, Bakonyi István volt első monográfusa is költőnknek.)

Ha jól számolom, az AB-ART Kiadó gondozásában megjelent válogatott kötet már tizenhatodik verseskönyve Petrőczinek, aki a repülést ma is gyakorolja: „Repülni s repertetni / Egyként a balgák kalapja, / Hol bűn a tett és vétek a szándék, / S az égi suhogást, lélekét, szárnyét, / Ólmos álomba folytatja...” (*Erdélyi féniks*) E nyitó opusa után a *Károlymajori muzsikások* című félhosszú verssel adózik Kormos István emlékének, aki a fent említett antológiát szerkesztette. „Milyen jusson tolakodom / meződre, elmondom sorban – / Károlymajorban könyvelő / volt nagypapa, eleget // baktatott odáig szegény, / soha nem várta szekér, / számolta naphosszat / rég túl a hatvanon...” Mint ahogyan nem várta szekér ama peregrinusokat sem, akiknek emléket állított Petrőczi *Magyar deákok nyomában* címmel: „A csatornák / moszatírásos matrikuláiban / megfakult arcotok nyoma, / miként az írás / Amszterdam, Hága, Leiden / annales-lapja-in...” Korábbi kötetének címadó darabja pedig egyik fontos verse, versimája költőnknek *A patak éneke*: „...Uram, te tetted, / hogy sötét / habjaim fölött // végre hajnalodik.”

Petrőczi pályájánk kezdetén fontos szerepet töltött be az atyai jó barát, Jékely Zoltán, mesterének verset is ajánlott, melyet teljes egészében idemásolunk:

Ronsard múzsája röpdös szobád zugaiban,
ráncaidat Helénák szótték,
de a magad-maró ellen-szonett
mögül kilép: „Rég láttalak, fiam...
Mit írtál, te gyerek?”, s vékony
apás kezéből almát
kínál vén Virág Benedek. (*A látogatás*)

Ebből a korszakából való fontos verse, *A tákosi templom* című is, mely újabb ima-vers: „Megtartod, Uram, az igazakat...” – olvasható a szemöldökfán. *Lecke* című félhosszú versében aztán így vall költőnk: „Az első poétikaleckét / nem Arisztotelész, / s nem is a jó / Boileau apó / adta nekem (...) a verset, / ha írtam igazit / egyetlen szónak köszönöm...” S ez a köszönöm újfent nagyapjának szól, akinek meséjét várta gyereklányként egy nádfonatú küsszékben. Azóta persze megírta – mint minden valamire való költő – saját sírversét:

Bár mindig
száz dologban loholt,
ő polihisztor
sose volt,
csak gyerek-kézirat-főzőcske-bolt
között ingázó polihisztérika.

Áldás izgó-mozgó poraira. (*P. É. sírverse*)

Nem mellesleg Petrőczy könyve telisteli emlékező, dedikált és imaversekkel: „... Zsoltár ez is, / ez a szűkszavú / tejfog-leltár: / a százötvenegyedik...” s a költő szerint: „...Csak így tudhatunk / a halálnak ellentmondani.” (*A 151. zsoltár*) Minderről a recenzensnek – a költő pécsisége okán is – Pákolitz István sorai jutnak eszébe: „Valami jelet hagyni, / valahogy megmaradni, / akármi áron kifogni a halálalon...” (*idézet szabadon*) Érdemes szólnunk költőnk miniatűr verseiről is, ilyen remeke a *Magyar rekviem* című költeménye: „A megfeszítés / sem szakszerű itt: / cserélgetik / a jobb s a bal latort, / kergetik körbe-körbe / statiszták légióit, / s a rozoga keresztre / kontárul szegeznek fel / az Embernek Fiát.”

Fontos verse költőnknek az *Ősanyámhoz* – melyet irodalmi névadójának, Petrőczy Kata Szidóniának (emlékének) ajánl: „Forogtam én is / kemény szelekben, és / sodortattam / sebes árvizekben: // utódod / azért lehettem / más-arcú, / más vérű // létemre, / te morc, sötét / nagyasszony...” S ide kívánczik egy újabb idézet: „Kata, nagyasszonyom, / szívbéli rokonom, / szörnyű e panasz-tár, / fájdalom-inventár, // melyhez magamét adom / kelletik, bár rosszallom, / hogy nyavallyák kulcsárnéja / légyek én, Éva, Éva – ...” (*Egy Petrőczy-vers kései folytatása*)

Misem bizonyítja jobban, hogy Petrőczy a kezdetektől, indulása óta saját vershangján szól: „Kárálnak bádoghangú torokkal / az Andersen mese-földről / szalajtott, parancsra zenélő / udvari gépmadarak...” (*Metafora, 2014-ből*) S mit tehet a recenzens, minthogy olvasó is figyelmébe ajánlja Petrőczy Éva költészetének kerszt- és hosszmeteszétét reprezentáló *legszebb verseket*.

(*AB-ART Könyvkiadó, Pozsony, 2017*)

Viczai Péter

Ismeretlen művek egy ismert szerző tollából

Gennagyij Nord¹ versei és dalai – először magyar nyelven

Gennagyij Nord a hazáján kívül több országban ismert modern orosz romantikus költő, zeneszerző, színész, humorista, bárd és előadóművész. Csodálatos lírai dalszövegeit, kellemesen lágy, andalító dallamait Oroszországban, Ukrajnában, Kazahsztánban, Izraelben, Kanadában is sokan hallgatják. Ugyancsak szép számmal ismerik és mosolyognak sajátos hangvételű, szellemesen ironikus, esetenként kesernyésen csikorgó anekdotáin, illetve mókás, verses négy sorosain. Dalait elsősorban oroszul adja elő, de időnként énekel sanzonokat grúz és francia nyelven is. Nagy előszeretettel tűzi programra a nemrégiben elhunyt ismert orosz költőnő, Rimma Kazakova néhány kedves, dallamos egykori slágerét vagy egy-egy közönségsikerré vált megzenésített költeményét. Ezek, a Nord-művekkel főleg érzelmi, hangulati és stílusbeli hasonlóságot felmutató jegyeknek, effektusoknak köszönhetően, szinte szervesen épülnek be a művész szokatlanul sokoldalú, változatosan egyedi repertoárjába. Gennagyij Nordot a mai magyar esztrád előadók közül gazdag zenei stílusát tekintve leginkább Korda Györgyhez lehetne hasonlítani, de ebben a vonatkozásban Koós János nevét, munkásságát is méltán említhetjük meg. A külföldi előadóművészek terén többnyire Charles Aznavourral, Karel Gottal, Gilbert Becaudal és nem utolsósorban Toto Cutugnoval szokták egy körben említeni. Utóbbival közös koncerten is fellépett, amelynek a kanadai főváros, Ottawa adott helyet a kétezres évek elején. Akárcsak a nagy klasszikus példakép, Vlagyimir Viszockij esetében, Nord repertoárja jelentős részét teszik ki az időnként kissé szomorkás hangvételű, hősiess, háborús, hazafias témákat felölelő dalszövegek, anélkül, hogy utánozni próbálná a legendás művészt. Költészetére ugyancsak jellemző, mi több, annak egyik alapvető műfaji alkotóeleme az emberi kapcsolatokat, a pozitív vagy negatív életérzéseket leíró, kifejező gyönyörű lírai, illetve szerelmes költemények egész sora, a sajátos humorú, mulattató verses négy sorosokról (*ljaguhi*) nem is beszélve. Ezekből a szerénység nélkül egyedinek mondható Nord-művekből, első ízben olvasható az Agria oldalain egy rövid, színes válogatás, Viczai Péter fordításában.

¹ Az Észak-Amerikai Írószövetség elnöke, az Orosz-, illetve a Moszkvai Írószövetség, valamint a Nemzetközi PEN Club tagja. Aranytollas orosz író, aki egyéb más, nagyon magas szintű elismerések, címek, kitüntetések birtokosa, mint például az *Évezred embere* vagy az *Évezred legjobb szerzője*.

VERSEK

HÁBORÚ²

*Ki mondta, hogy a háború nagy, vagy kicsi?
Ki mondta, hogy méret szerint különböznek?
A háború, hol fiaink halnak, nagy és kicsi,
A háború, hol katona, hit, remény egyesülnek!*

ÚJ-OROSZORSZÁG³

*Felérni ésszel, nehéz már nagyon,
Donyeck, hol fegyver a térség ura,
Fény, nyugalom, s víz kevés nagyon,
Tán az (új)orosz-ukrán sors fintora.*

*Vagy a rokonvér tán csak ennyit ért,
Vagy túlteng az ügybuzgó jellem?
Megértem, hogy testvér a testvéért,
Azt viszont nem, ha egymás ellen!*

ELÉG CSAK LEHUNYNI SZEMÜNK...⁴

*Elég csak lehunyni szemünk,
S kinyitni, hogy feljöjjön a nap.
Visszatér, meglásd szerelmünk,
Hogy újra kezdjük élni holnap.*

*Elég mindent csak feledni,
Lelkedet tárni új reménynek,
Csak szeretni és szeretni,
Útját nem állni vad érzésnek.*

² Gennagyij Nord *Vojna* (Háború) című verse. Forrás: Gennagyij Nord *Pereputyje* című kötet. Moszkva, 2016.

³ Gennagyij Nord *Novorosszija* (Újoroszország) című verse. Forrás: Gennagyij Nord *Pereputyje* című kötet. Moszkva, 2016. Új-Oroszországgént azt az önhatalmúlag kikiáltott, nemzetközileg el nem ismert konföderációt szokás nevezni, amely 2014 májusa és 2015 májusa között Kelet-Ukrajnában, a Donyecki Népköztársaság és a Luhanszki Népköztársaság uniójaként működött.

⁴ Gennagyij Nord *Nado proszto zakrity glaza...* (Elég csak lehunyni szemünk...) című verse. Forrás: Gennagyij Nord *Pereputyje* című kötet. Moszkva, 2016.

ÁRVALÁNYHAJ⁵

*Fáradt lábak, pókháló újtjai,
Szónek be erekként réteket,
Simogatnak szellő szárnyai,
Árvalányhaj-arany selymeket.*

*Egy percre, most időt kérek én,
Merülök, s fojtón alábukom,
Az Oroszhon-rejtély tengerén,
Az árvalányhaj-hullámokon.*

*Erőt merítve az új útra,
Lerázva minden bajnak terhét,
Ó, Istenem, segíts fel újra,
Hogy útra keljek újból, ismét.*

VAJON MIÉRT?⁶

*Vajon miért ragyog fent a sok fényes csillag,
Vagy a messzi távol minnek csábít?
Forró égövi táj hótól mért nem csillog,
Míg a hó másutt mindent beborít.*

*Vajon miért? Minek
E gyermekteg kérdés?
Vajon miért? Minek
Nyomaszt e felvetés?
Vajon minek, s miért?
Nincs válaszra szükség.
Elmúlt az ősz, véget ért,
De a tavasz hol van még?*

*Vajon miért illan el úgy a sok téli nap,
S miért oly rövid a nyári éj?
Minek a búcsú, ha szívünk lánggra kap,
S ha a szeretet örökké él?*

⁵ Gennagyij Nord *Kovül* (Árvalányhaj) című verse. Forrás: Gennagyij Nord *Pereputyje* című kötet. Moszkva, 2016.

⁶ Gennagyij Nord *Pocsemu?* (Vajon miért?) című verse. Forrás: Gennagyij Nord *Pereputyje* című kötet. Moszkva, 2016.

*Vajon miért vágyódik a lélek oly sokszor
Szabad madár szárnyán tova s el?
Vajon miért van, hogy az igaz barát olykor
Bennünket idő előtt hagy el?*

DALOK

KUPOLÁK⁷

*Hajnal hasadt, s világra jöttem!
Üdv és üdv, jó Szülőföldem!
Folyók ára zúg köröttem,
Egyetlen, drága Anyaföldem,
Hol eső hull az őszben, – kezdem életem.*

*Sorsunk tán megírva a bölcsőtől indul,
Urunk és Mindenhatónk, tetteinket látja!
Oroszhonnak kupoláit arannyal fedik,
Csakhogy az arany mindnyájunk sajátja!*

*Fogtam az élethez részem,
Mint lét, szórtam léteimet szét!
A sok léha, kamasz évem,
Ki tudja, merre, elinalt rég.
Sorsom letudta mindet, örökre, szépen.*

*Sorsunk tán megírva a bölcsőtől indul,
Urunk és Mindenhatónk, tetteinket látja!
Oroszhonnak kupoláit arannyal fedik,
Csakhogy az arany mindnyájunk sajátja!*

*Kevés szó, és szebb az élet,
Mára szerelemmel élek!
Lelkem kedves hangján kérlek,
Ne verj úgy, szívem – időt kérek,
Hogy e tájon, örömmre leljen a lélek.*

⁷ Gennagyij Nord *Kupola* (Kupolák) című dala. Forrás: Gennagyij Nord *Mahrovaja szireny* című CD, 2010.

*Sorsunk tán megírva a bölcsőtől indul,
Urunk és Mindenhatónk, tetteinket látja!
Oroszhonnak kupoláit arannyal fedik,
Csakhogy az arany mindnyájunk sajátja!*

ENNYI VOLT...⁸

*Letűnt szerelmünk, ennyi volt,
Örök viták benne, s örömök,
Mint tigris szőrén foltot folt,
Úgy vált fel bánat örömet.*

*Ennyi volt – lecseng lassan a nyár,
Ennyi volt – elválnak útjaink.
Ennyi volt – szerelmünk múlté már,
Ennyi volt – felejtsd hát álmaink!*

*Bűvös szemek, titkos varázs,
Mint középkor jóslata, hat,
Szerelmünkre választ, mi más,
Szerelmi gyógyír tán adhat.*

*Ennyi volt – lecseng lassan a nyár,
Ennyi volt – elválnak útjaink.
Ennyi volt – minden a múlté már,
Ennyi volt – felejtsd hát álmaink!*

*Csillámló napsugár múltam,
Mit nekem, vagy szikrás etűdök,
Tegnap örömittas voltam,
Ma vadként, fájón üvöltök!*

ÜRES SZAVAK...⁹

*Tartott utunk, bár nem sokáig,
Társam az emlék, azóta rég,
Dalként zeng-bong fülembé máig,*

⁸ Gennagyij Nord *Vot i vsjo!* (Ennyi volt) című dala. Forrás: Gennagyij Nord *Salaja lisztva* című CD, 2007.

⁹ Gennagyij Nord *Nye ver!* (Ne higgy!) című dala. Forrás: Gennagyij Nord *Mahrovaja szireny* című CD, 2010.

*Mint mámorító szonett-vég,
Mint ezüst húr szava, ha csengi,
Szénaillat mezőnek vigasz.
„Nem ő a te párod” – cseng ki,
S elhitted, hogy szava igaz.*

*Üres szavak rigmusát, ha járod,
Csillagod tán át is verhet.
Szíved kis kapuját, ha tárod,
A szív csak igaz ritmust verhet!*

*Mi fontos lehet nekünk, nem kell,
Lángol szerelmünk, de csak félig.
Beismerni oly nehéz, ha kell,
Hogy társunk lett a magány végig.
Nem vet ki víz – nem üt ki szomj sem.
Szavak nélkül elnémul dalom.
Eljössz hozzám, szeretsz vagy sem,
Együtt vagyunk egyek, tudom.*

*Üres szavak rigmusát, ha járod,
Csillagod tán át is verhet.
Szíved kis kapuját, ha tárod,
A szív csak igaz ritmust verhet!*

SZENT OROSZHON!¹⁰

*Álmom idézem, képzetem festői,
Az égbolt tükrén, a mezők oldalán,
A folyón túl, messzi dombok lejtői,
És kölyökként állok házunk udvarán.*

*Szent Oroszhon! Aranyos kupolák!
Szent Oroszhon! Mezők, búzavirág!
Nincs becsesebb – vallom méltán!
Szent Oroszhon! Édes Hazám!*

¹⁰ Gennagyij Nord *Szvjataja Rusz!* (Szent Oroszhon!) című dala. Forrás: Gennagyij Nord *Mahrovaja szireny* című CD, 2010. Ez a költemény Andrej Novozsilov és Gennagyij Nord közös szerzeménye.

*Szólít az élet, az otthon hazavár!
Az Úrral tovább, avagy nélküle tán?!
Képzetem ragyog, és csillámlik a nyár,
Mint arany kupolák, házunk udvarán.*

*Szent Oroszhon! Aranyos kupolák!
Szent Oroszhon! Mezők, búzavirág!
Nincs becsesebb – vallom méltán!
Szent Oroszhon! Édes Hazám!*

AZ ÉLET SAVA-BORSA – RÍMEKBEN ÉS VERSBEN¹¹

Bemutakozás helyett

*Kopasz vagyok, kopasz lettem.
Francba vele, ki tagadja.
Nem csak nekem tar a fejem,
Csak másokét haj takarja.*

Oroszhon

*Oroszhon egy bizarr eset.
Világos ez mindenkinek.
Kormányozni ugyan lehet,
De hasztalan! S ugyan, minek?*

*Oroszhonek köszönet,
Hol az élet bölccsé tett:
Ha nődet nem tartod el,
Hát idd el!*

Vodka szindróma

*Nálunk az emberek szerények,
Se tolvaj, se simlis lázító.
Falucskánk olyan tágas –
Van benne négy kijózanító.*

¹¹ Az itt szereplő négysorosok (*ljaguhi*) Gennagyij Nord különböző munkáiból kerültek kiválasztásra.

*Megint részeg lump vagyok,
Itatta minden magát.
Épphogy megszúrt a szúnyog,
Máris elhánnya magát.*

*Doktor segített rajtam,
Ne bámulj rám folyton,
Számba varrta két ujjam,
Szomjam így elfojtom.*

*Az apósom így szólt:
„A bánat elillan.
Hisz örömben élünk,
S piánk is megint van”.*

A szebbik nem
*Dühömet el nem fojtom,
Jöhet világra vész:
A szebbik nemre folyton,
Mennyi erőm elvész.*

*Hosszú utam végére sem érnék,
Ha az időm nőkkkel nem mulatnám.
Okos előtt kalapot emelnék,
Szép nőnek tán gatyám is letolnám.*

*A nőket, ha szemügyre veszed,
Felsejlik előtted a jövő:
A dögöstől káprázik szemed,
A rutinos meg fejedre nő!*

*A vézna nő fukar vagy kötekszik,
Zsémbeledő, csapodár és sokkol.
Teltnek bája bezzeg jobban tetszik,
Ki télen fűt, nyáron meg árnyékol.*

*A női lélek – szilárd és törékeny.
Logikája, hol szende, hol csalfa.
Földig ér szoknyája, nem érheti szégyen,
Ám combig villog a bő hasíték rajta.*

*A női lénynek – úgy esett –
Ki tudja, titka miben áll.
A férfi könnyebb, más eset,
Hisz botkormányra kézre áll.*

*Mondom néked, bár nem ettem meszet,
Nagyzolás nélkül és őszintén én:
Női szívhez csak gyengédség vezet,
De inkább a bunda és a prém.*

Vallomás

*Hölgyeim, Önökről szólnak érzelmeim.
Nem múlik szenvedélyem évről évre sem.
Minő rossz lehet csalódni, ó, Hölgyeim,
De én nem csaltam meg Önöket soha sem.*

Töprengő...

*Élvezd, izleld rímbe szedve,
Újabb feltárás a jóból:
Minél nagyobb elme,
Annál lejjebb csókol.*

*Vers és strófa ízlés dolga,
S azé is, ki ebben bízik.
Költőt éjjel csókol múzsa,
Költőnőt meg inkább muzsik.*

*A szerelem sötét örvény,
Rám verte a bíró rögtön:
A nő vágya úrnak törvény,
A férfié viszont börtön.*

*Ez a sorsa sok macsó vagánynak,
A természet ezt szánta nekik:
Minél hosszabb combja van a lánynak,
Férfi tőle könnyen nem szökik.*

*Hajnal hasad az ablakon,
Testem könnyű, kéjes kábulatban.
Felkelnék – de nincs papucsom.
Ezek szerint nem otthon aludtam.*

*Eszed, hogy megjöjjön,
Jegyezd fel a rendet:
Ne akarjad rögtön,
Vagy egyszerre mindet.*

*A divat sem véd meg,
Van is mitől félni.
Rontják asszonyt évek,
A szüzet meg férfi.*

*Világot járt honfi
Sóhajtja bajunk:
„Rosszat teszünk ott is,
Hol ott se vagyunk”.*

Emlékeztető

*Látom Önt, és rögtön rámjön...
Tán nem is emlékszik már.
De egy orgazmussal még jön,
Úgy is jó, ha pénzzel vár.*

*Jusson az eszedbe,
Hogyha sok a dolgod:
A szorgalmas örül,
A lusta meg boldog.*

Etikett és tradíció

*Hiteltelen kánon,
Az etikett tana.
„Dögölj meg!” – kívánom
De azt mondom „Szia!”*

*Hagyomány vagy bűn tán, ki tudja már?!
E kesernyés, sürgő-forgó létben,
Nem szokás, hogy öröm egyedül jár.
Leginkább egy üveggel a kézben.*

Történelem és múlt

*Az Úr a hatodik napon,
Megszenvedett az emberért.
Belefáradhatott nagyon,
Míg a teremtés véget ért!*

*Harcos múltunk ős igazát
A legifjabb honfi is érti:
Okozza éltünk összes baját
A törpe méretű férfi.*

*Földünkön sok nagyság lakott.
Legtöbbjüknek van is „jele”.
Bonaparte sokkot kapott,
Midőn konyakká lett neve.*

*Az élet rendez, igazgat,
S próbaként több mindent adott.
Sörben erőt, borban igazat,
Vízben mikrobát juttatott.*

Realitás és jelen

*Reménykedek, mit tehetek,
Bajok között vergődve.
Az éden már rég kivetett,
A pokol még nem vett be.*

*Egyre inkább vallom,
S ki is mondom nyíltan:
Úgy jó ám a rokon,
Ha tisztas távol van.*

*Dédelgetjük fiaink, jövőnk és reményünk.
De az évek múlnak, s ők nem azzá válnak.
Unokáink ezért még jobban szeretjük,
Kik majd fiainkon értünk bosszút állnak.*

*Minek mondod, úgyis értem.
Nyílt titok, zokon ne vegyed:
Családban a gyenge láncszem
Mindig is a férfi egyed.*

*Fogytán már a téma,
Nem jár taps és virág.
Azt eszem csak néha,
Amit más már lerág.*

*Nem ér már engem napnak heve,
Akkor sem, ha tetőn kifekszem.
A piszoár is följobb lenne?
Mi történt hát? Csak nem öregszem?!*

*Ne nézz már oly dermedten.
Hajad, bár télnék hava,
Még nem vészett el minden.
Csak most jön még a java...*

Véjáték és szócsúrcsavar

*Ősi igaz – vélik,
És mindenütt tudják:
Jó dolog, ha értik,
Baj, ha fel is fogják...*

*Orosz ajkú emberek,
„Ű”-vel szót nem kezdenek.
Mégis kell az „Ű” betű,
Enélkül nincs „mű, vü, tü”.*

*Nem leled a rímet,
Sorod is ferde már.
De csak írsz, csak írsz,
Éjed se szent rég.
Fontos lenne végre,
Pontot tenni már,
S a versnek se lesz baj,
Ha eléred a vég...*

Bereti Gábor

Egy aranyos könyv Miskolcra

Csorba Piroska: Arany Miskolc

Minden kedves olvasónak, aki egy városról, jelesül Miskolcra egy műves, vallo-
másos verseskönyvet szeretne olvasni, jó szívvel ajánlom Csorba Piroska *Arany
Miskolc* című kötetét. Bár a mágikus realizmus stiláris, avagy műfaji meghatáro-
zását inkább prózai, mintsem lírai művek értelmezése során alkalmazzuk, most
szerzőnk munkáját mégis ezzel a premisszával illetem, hiszen Csorba Piroska
versei a maguk átható tárgyiaságukban egyszerre meggyőződések és meggyőző-
en realisták, és magukkal ragadóan mágikusak. Ha valakit szerencse ér, szokták
mondani, hogy jókor volt jó helyen. Csorba Piroska a szerencse fiának, lányának
tudhatja magát, hiszen a sors kegyének eme fajtájából ő könyve címadása révén
részesült, amikor is nagy klasszikus költőnk születése kétszázadik évfordulójának
esztendejében, hogy megemlékezések százaival adóztunk Arany János örökbecsű
munkássága előtt, az irodalomkedvelő közönség szívében az Arany Miskolc kö-
tetcím patináját a bicentenáriumi ünnepek rávetülő fénye még meg is erősítet-
te. Ez pedig, mintegy az irodalmi teljesítménynek is hátszelet adva, a könyv tartal-
mának az olvasók szívébe történő befogadását is nagyban megkönnyítette. Mint
látjuk tehát a közönség körében, a nyilvánosságban a csillagok ilyen szerencsés
együttállása jótékonyan és hatékonyan segítette a kötet legfőbb erényének, az
őszinte vallomásosságnak a befogadói csoportok körében történő érvényesülését.

Csorba Piroska könyvét egy előversre, *Város áll az áradó időben*, négy fő ciklusra,
ezen belül néhány kisebb fejezetre, egy alciklusra, egy *Nem én írtam* című adaptáci-
óra, végül egy *Sosem-hitt, szép varázslat* címmel közreadott záróversre osztotta. Az
első ciklus versei gyermeki attitűddel szólnak a városról, a hozzákapcsolódó élmé-
nyekről. Szemléletük a mindenre rácsodálkozó, ámuló magatartás. A második rész
alkotásainak kontemplatív lírai énje kortalan, kiterjesztett emlékezete századokat és
tereket fog át. Szemlélete hasonlatos a mindent megélő, mindent megértő bölcs öre-
gekéhez. A versek kísérletet tesznek az időtlenség és a meghatározott tér (Miskolc)
összekapcsolására. A harmadik etap versszövegei a nyelv játékoságára építve válto-
zatos műfajokban (limerick, rondó, haiku stb.), gazdag rím- és ritmusformákban és
hangnemekben szólnak a témáról, míg a negyedik ciklusban a költő verseivel
egy abszurd és groteszk világot épít fel a szabadvers Örkény István egyperces novel-
láira hajazó formájában, az úgynevezett „egyperces” verstechnika segítségével.

Könyvének vannak előzményei. Korábban prózában és egyes műfajú kötetek-
ben már jelentetett meg miskolci témájú munkákat (Miskolci séták, Miskolci le-

gendák), írt verset folyóiratokba, antológiákba, ám ilyen, egy kötetet kitevő versgyűjteménnyel még nem jelentkezett. S kötetének unikális jellegére recenzensei is felhívták a figyelmet: „Vannak antológiák, amelyeket egy-egy városról szóló régi és mai – verses és prózai – alkotásokból állítottak össze. Ám Miskolc az első és egyetlen, amelyről egész verskötet született, és Csorba Piroska az első és ez idáig egyedüli, aki egy könyvnyi verssel ajándékozta meg a városát. A kötet sokszínű, akárcsak Miskolc és a szerző, aki sokféle hangon – a líraitól a groteszkig – és sokféle műfajban, versformában – a limericktől a pantunláncig – szólal meg. Főhajtás ez a város előtt” – írja Filip Gabriella.

S ha már különlegesség, itt hívom fel a kedves olvasó figyelmét a könyv egyik, ha nem a legfőbb erényét képviselő harmadik fejezetére, melybe a költőnő a különböző műfajokban megszólaltatott opusait gyűjtötte egybe. A mai magyar költészeti palettán különlegességnek, mondhatnám csemegének számító fejezetben letűnt idők és messzi tájak műfajképleteiben írott remekléseit kínálja a ritkaságokra fogékony olvasóknak. Egyik recenzense jegyezte meg erről, hogy ezekben a manapság már alig-alig alkalmazott műfajritkaságokban, melyekben Csorba Piroska könnyed eleganciával szólal meg, kevés ma élő költőnk merne megnyilvánulni, hiszen egy mai, szabadvershez szokott verselő számára olyan ez, mintha gúzsba kötve kellene táncolnia. S Csorba Piroska a kötelékek eme kötöttségeihez igazodva adja ki, idézi meg a kötetlenség és a szabad szárnyalás képzetét. Hogy csak néhány példát említsek: *Hol hegy magasodott ...* című versét például a perzsa líra egyik kedvelt formájában, *gházel*ben írta. Ennek sajátossága, hogy az első két sor páros rímére minden páros számú sor vége rímel, míg a páratlan számú sorok rímtelenek. Az esetlegesen kialakuló monotóniát azonban meggátolja a páratlan számú sorok szabad végződése, illetve a *gházel* mérsékelt, tíz, negyven sor közötti terjedelme. Az utolsó sorba gyakran bele van szöve a költő neve. „Elhitették velük, / pártban a közösség, pedig mind magányos. / Marionettfigurák vonultak május elsejéken / és tapsoltak, ha a zsineget mozgatta a bábos. / Aztán fordult a színpad, fordult a világ, / elmúlt e kor, csak korom és pernye szálldos / néha még az üres gyártelepek udvarán. / Elavult díszletek között új álom kél, ábrándos, / aztán az is kihuny. Reménytelen utcákon / láthatatlanul bolyong az öröm, *piros kabátos*.”

Ebben a fejezetben találhatunk még egy-egy, a tizenötödik században kialakult *rondó*, illetve a *kettős rondó* képletében írt verset, mint ahogy itt olvashatjuk a kötet talán legfrissebb, legszínesebb nyelviséggel megalkotott darabját, az *Ébredést* is. Ez a francia eredetű *villanella* 19 soros formációjában íródott, amely, öt *tercinából* és egy *kvatrinából* áll: „A villódzó fény most csupa rejtjel, / harsány reklám csábítva hívogat, / elnyel téged is e modern dzsungel. // Felzúg egy busz, villamos csilingel, / semmibe úszik minden pillanat, / ébred a város, kelti a reggel”. Itt említem meg az *Anyeginstrófákba* komponált, a *Miskolci Nemzeti Színházról* szóló, valamint a *Nibelungizált alexandrinokba* szőtt *Egy nyári délután* című opusokat is. A *Nibelungizált alexandrin*

egy látványos versforma, mert az egyébként jambikus lejtésű, maximum 14 szótagból álló sort a 6. vagy a 7. szótag után erős sormetszet tagolja. Ez utóbbi képlet a formája a kötetzáró, hatoldalas *Sosem-hitt, szép varázslat* című hosszúversnek is. De nem kerülheti el a figyelmünket a *rubái* perzsa versforma sem. Ezt a könyvben a négysoros *Csendélet* című vers reprezentálja. Vagy a kötet egy másik helyén, *Az idő elfárad* című munkában például a maláj *pantunlanc* formát ismerhetjük fel. De erre a formációra bukkanunk a Miskolc kis patakjának, a várost átszelő Szinvának szentelt, *Tovaring a patak* című öt versszakos munka olvastán is. A pantunlanc sajátja, hogy az első keresztrímes strófa 2. és 4. sora a második versszak 1. és 3. sorában megismétlődik (és így tovább). „Szinva vizén úsznak tova / letört virágok, ezüst halak, / fakérgen bársonyos moha / - és ring, tovaring a kis patak, // Letört virágok, ezüst halak, / mi vízben él, mi vízbe hull / - és ring, tovaring a kis patak, / hulláma hullámhoz simul”.

Túl a verseléstechnikai virtuozításokon meg kell, hogy említsem a kötet sokszínűségét emelő, gazdagító, a költőnő fantáziáját dicsérő, a könyvben lépten nyomon élénk bukkanó, meghökkentő leleményeit is. Egyik jó példa erre a *Befejezetlen számsor* című verse: „1 (hegy, Avas) / 234 (méter magas)”. Vagy a másik, amikor is a kötet 140. oldalára érve ezt olvassuk: *A város jövője** (ám, hogy meg ne ijedjünk, nehogy megrendüljünk a város élénk táruól jövőtlenségétől, az üresen hagyott oldal alján ott a magyarázat): **Üres lap, melyet a következő nemzedékek írnak majd tele.* De ilyen fentiekhez hasonló sziporka például az *Utazás végig a városon* című opus is: „AZ ODAÚT / MISKOLC // A VISSZAÚT / CLOKSIM”.

Megnyerő, bár tematikájában nem kifejezetten a városhoz kötődő fejezet a *Városlakók* című betét, melyben éles szemmel megfigyelt és vitriolba mártott tollal rajzolt városlakó karaktereket állít élénk. Attraktív címadó technikával jelzi a kipécézett karakterek jellemét: *A mizantróp, Naftalinka, A középszerű, A széplélek, A badi-ember, Az öregúr, A pattogó, Az eszeffitty* stb. Ide sorolnám még a kötet első harmadában található *A város bolondjai* című fejezetet is, melyben a város néhány, akár be is azonosítható, jellegzetes figuráját örökíti meg: *A Cérnájátszó, Dzsekszon, Az apró ember.*

De mert, ahogy Csorba Piroska fogalmazza könyve egyik fejezetcímében, a város emlékeiből áll össze egészszé, számomra a könyv *Lettem lakója* című ciklusa a legszimpatikusabb. Az itt sorjázó versek az önmagukért beszélő címek tükrében: *A felvételi, A könyvtár, Albérletek, Az első munkahely, Kapuk előtt.* Ide kapcsolhatók még a város legendáit feldolgozó munkái is: *Holtak háza, A Szinva éneke, Séta az avasi kilátóhoz, Harangok a város felett, Bujdosó pohár, A Pece-patak tündérei* stb. Végül dicséret illeti Szaniszlóné Kövesdi Juditot, aki szenzitív akvarelljeivel a kötet méltó illusztrátorának bizonyult.

(Bibor Kiadó, Miskolc, 2017)

M. Fehérvári Judit

Kaiser László: Mátyás király Budapesten

Szövegkönyv Rózsa Pál operájához

Humoros, olykor már a satírába hajló, kalandos időutazásra hív Kaiser László könyve. A végig provokatív szöveg archaikus nyelvhasználata, s a szövegkönyv önmagában is Madách Imre és Arany János stílusára építkezik, de a 21. század magyar olvasói szokásaira, a könyvkiadás nehézségeire s a könyvterjesztők mohóságára kihegyezett.

Kaiser László új kötetének Pereszlényi Helga által tervezett borítója komoly és mégis elegáns, letisztult, de komor benyomást kelt az olvasóban. Először elcsodálkozunk magán a borítón is, és nem szeretnénk elhinni, hogy egy ilyen, manapság bárki által könnyűszerrel elkészíthető minőségű montázs került épp a borítóra, és csak mikor jobban megnézzük, vesszük észre, hogy milyen találó a választás, hiszen minden olyan elemet tartalmaz, amelyről a könyv mesél.

Az öt jelenetre bontott szöveg Rózsa Pál operájának librettójához készült. A kotta a könyv legutolsó lapjain található. A könyv külseje éppen olyan, mint, amilyennek a tradíciók szerint lennie kell: a 17. századbeli velencei operák zsebkönyveire utal. A jó librettó megírásának külön technikája van, így írói szempontból speciális, s mindenképpen a zenés színpad igényeivel számoló szakértelmet kíván. Kaiser László színházi és filmes életútját nyomon követve a befogadó arra a következtetésre jut, hogy ő alkalmas arra, hogy a lírai részekkel egyenértékű dramatikus építkezést is úgy oldja meg, hogy az ne menjen a zene rovására, hanem immanens és koherens legyen azzal.

Maga a szerző is ezt a célt tűzi maga elé, s a miérteket a „Bevezető sorok” részben részletesen meg is magyarázza. Lényegében arról van szó, hogy a szöveges műfajok önmagukban is megélnék, míg a zenével összekötve őket, mégiscsak megszabják a formát és a darab hosszát is. Az énekhangok nemük és hangfekvésük szerint hét osztályt alkotnak. Ezek az osztályok az idők során további alkategóriákra oszlottak. Kaiser László egyetlen fő férfi hangosztályt, a kontratenort nélkülözi csak.

A nyitó- és zárójelenetek a történetnek nem csupán azért adnak keretet, mert ugyanaz a színhelyük, de csak ez a két jelenet tagolódik két képre.

Az első képből, amely a „Könyves összevetel a téren” címet viseli, szemünk s értelmünk már a provokatív poétikájú szövegre koncentrálnak, amelynek keretét az „Írók, kiadók, terjesztők” szövege adja. A többes számú s több csoportot képviselő konkrét gyűjtőnevek aztán szétválnak, s egyesével is megjelennek az írók, a kiadók s a terjesztők.

Az első kép toposza: a Corvinák, azok a kódexek, amelyek Hunyadi Mátyás jóvoltából másolók, fordítók, könyvkötők és a beszerzők nemzetközi hálózatain keresztül kerültek Budára, s amelyet Mátyás második felesége, Aragóniai Beatrix Nápolyból

hozott gazdag könyvgyűjteménye nagyobbá tett a firenzei „il Magnifico” valaha is ismert házi könyvtáránál is. A köztudatban kialakult igazságos Mátyás király személyére Kaiser László aztán sorra felfűzi egy író, egy kiadó és egy terjesztő vágyait is. Ez a rész – az utolsó megnyilatkozást kivéve, amely kétütemű felező négyes – végigköveti az ősi nyolcasok verselési hagyományait. Az írók, kiadók, terjesztők versének második fele furcsa, meghökkentő, már-már lehengerlő sorokkal telített, s a verszárlat előhívja a pesszimista életfilozófia egyik kiemelkedő alakjának, Friedrich Nietzschének az akkor és azóta is sokat vitatott kijelentését, mely szerint „Isten meghalt; az emberrel való együtt szenvedése ölte meg az Istent.

Amikor Zarathustra egyedül maradt, imígyen szóla szívéhez: „Vajon lehetséges-e? Ez az öreg szent az erdejében még semmit sem halott arról, hogy isten meghalt?” (Imígyen szóla Zarathustra – Also sprach Zarathustra).

Ez a furcsa játék: „De jól mondta/ az a Nietzsche/Isten halott/ istenuccse!” lehetővé teszi egyrészt az Úr, majd Mátyás és Beatrix belépőjének a megteremtését; másrészt pedig az archaizálás („...uccse”) révén egy mindenki számára érthető, s nem a magas irodalmi nyelvhasználat révén megteremt egy olyan légkört is, melyben sokkal inkább egy borozóban vagy egy vásári forgatagban érezzük magunkat, mint „A térben és mennyben”. Ezt támasztják alá a szövegben használt s inkább a 20. századra utaló köznyelvi szavak („bolond”, „reklám”, „fix”) és a „Nem mutatok mostan fűgét”, azaz fityiszt csúfondáros kifejezése is.

A 2. Jelenet helyszíne a „Könyves egyesület székháza”. Ebben a részben különválnak a kiadók és a terjesztők (A cél az, hogy ismét egyesülve kimondják az alapigazságot: „...olvasó és író teng...”), s megjelenik egy női olvasó és a kórus is. Az értelmező ezért is az értelmezés játékkerébe az irodalmiság megszokott kereteinek szétfeszítésére irányuló törekvést tartja fontosnak, mely a nyelv elsődlegességének feltételezésén nyugszik, s melynek toposza egy olyan köznapi, s egyáltalán nem mellékes dolog, mint a pénz. Ráadásul a női olvasó politizál is, mikor kijelenti, hogy „Piacgarázdaság!”-ban élünk. A kórus, akár az ókori görög drámákban, a közösség érzelmeinek s gondolatainak megtestesítője, s szerepe a valóság megjelenítése („Lehetne itt minden rendben,/ adott szó, ha lenne egyben...”).

A 3. Jelenet a „Kiadók összejövetele egy kiadóban” címet viseli. Ebben a megjelenítés eszközei az akció és a színházi beszéd nyíltan a napi politikai történéseknek megfelelően sűrítetten, s annál inkább érthetően jelennek meg: „Jogi útra jogállamban, / meglehet, / nemcsak pénzünk, vagyunk sincs, / ne feledd!” (Kiadók). S ez az a szöveghely, melyhez a továbbiakban a legtöbbször visszatér az értelmező, újabb és újabb szempontokkal gazdagítva a szegénység, egy egykor virágzó ország tönkremenetelének metaforikus értelmezéseit („...Te meg, asszony, / ne nézgesd az írókat, / nincs nekik semmi-jük!/ Csak bajuk!” – Mátyás).

A következő, azaz a 4. Jelenetben egy „Könyvtárban” találjuk magunkat. Az egykor

„szent hely” olyan szövegkomplexumként íródik le, melyben a poétikai és elméleti problémák játékban tartása az irodalmiságban, a nagy elődökre való olyan reflexiókban fogalmazódnak meg, amelyekhez ismét a napi politikai közhangulatnak megfelelő, a középmagyarkorban buta, egyszerű embert jelölő „tahó” szó egyaránt elhangzik a király és a királynő szájából is. Sőt! Egy egész mondat ismétlődik előbb kijelentő, majd felkiáltó mondat – már a királyi pár kórusaként – formájában is: „Könyvek között sok olvasó, / nem lehet itt senki tahó!”. A szereplők köre is bővül a könyvtárosnő és a férfi olvasó szerepbe vonásával. Ebben a jelenetben az értékgazdag múlt („Gutenberg, Corvina) és az értékszegény jelen (a „kófic íróska”, aki alkoholista s nőfaló; a kikapós Beatrix) éles szembeállításán van a fő hangsúly, miközben a jellemek egyre élesebben ütköznek. A konfliktus ennél élesebb már nem is lehetne! Itt, ebben a részben található a librettó tetőpontja. Metaforikus értelemben is, hiszen a politikai szál is egyre bonyolódik, s eléri a végpontját: „Jöjjön, aki látni akar, / nem csalás, nem ámtítás, / hogy egy király, magyar király, / elvágjuk a magyar földről, / nem is kérdés, nem vitás...”. Ez bizony egy nagyon korrekt helyzetjelentés az egyre fokozódó magyar kivándorlásról. Ám, de mégis vannak még magyar honban olyan emberek, akik tisztelik múltunkat, tradícióinkat, hiszen Mátyás és a könyvtárosnő, aki még nem járt ott, de a múlt alapján pontosan érti, miről van szó (a könyvek és az olvasás tisztelete és szeretete), vissza szeretne térni a mennyekbe.

Az utolsó jelenet, mint már utaltam rá, ugyanott játszódik, mint az első, s ugyanolyan két képre tagolódik, csak a másodikban már az összes eddigi szereplő megjelenik. A cselekmény így egységessé és zárttá válik, azonban bekövetkezik – a művön végigvonuló – értékvesztés is, a könyvek szeretetében élő pozitív emberek (Mátyás, könyvtárosnő) és a könyvek eszmei értékének fontossága elbukik, és ezáltal értékpusztulás következik be.

Maguk a szereplők is földi és mennybeli lakókká lesznek, egyesek, mint például Beatrix és a könyvtárosnő lakóhelyet cserélnek, de az expozícióban kérdés explicit is feltett kérdésre („... Mit szólsz, mi az oka annak, / nem kell könyv az olvasónak?” – 1. Jelenet, 2. kép – Az Úr) tökéletes választ csak az kap, aki végig figyelemmel kísérte a könyv mondanivalóját. Hiszen minden egyes jelenetben szerepet kap a rámutatás vagy a rákérdés, a 21. századi mindennapok egy-egy helyzete, egy jelenség, probléma, s a hangsúly pedig azok megfogalmazásának, megismerésének lehetséges voltára tolódik. A műben ugyan minden más dolognál erőteljesebben jelenik meg a Mammon hatalma, ellenben a zárlat optimistább kicsengésű, a szerző életbe vetett hitét dicséri.

A verses librettó poétikai eszközökben gazdag: alliterációk, költői kérdések, ismétlések, párhuzamok és a különböző nyelvi panelek is mintegy öntőformául szolgálnak a tartalomnak, ellenben a fő toposz, az ars poetica mégis az irodalomba vetett hit marad.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2017)

Bertha Zoltán

Mágikus látomásforgatag

Burján Gál Enikő: Fehérboszorkány találkozó

A látomásos lírai képzetformálás hangulati hatása igen sokféle lehet. A különféle víziók, képzelődések, fantáziaképek atmoszférája azonban akár rejtelmesen kísérteties, misztikus vagy félelmetes, akár dübörgő szenvedéllyel telített: mindenképpen sugallatossá és áthatóvá erőteljesedik, ha bennük az ember és a világ titokzatos összefonódása válik érzékletessé. Burján Gál Enikő verseiben az emberlény végtelen belső és külső összetettsége villódzik elő, a test- és lélekrészek, lélekdarabkák rengetege kavarodik föl, és forrongva vegyül össze a legváltozatosabb élmény- és emlékképekkel, álmokkal, fantasztikus, rémlátásos jelenségekkel, ijesztő és háborgó természeti, kozmikus tüneményekkel. A személyiséghatárok (az eltérő „tudatmezők”, az én és a nem-én, az én és a másik között) elmosódnak, múlt és jelen, élet és halál, születés előtti és elmúlás utáni lét, látvány és látomás egybeárad, s ez az imaginárius képzetáramlás sodró energiával és vérbő szenzuális szuggesztivitással törekszik valamit megsejtenni a bennünk és a körülöttünk örvénylő valóságmindenség rejtélyes természetéről. A szürrealisztikus asszociációk halmozódása és tömörülése hasonlóképpen az emberi szenvedés és szenvedély mélyrétegeibe hatol, mint az expresszív képzuhatagok, szóforgatagok elementáris özöne. Valamiféle neoexpresszionista intonáció hallható ki azokból a felfokozott igei és szóképi alakzatokból, amelyek mindegyre az üvöltés, a sikoly (a „fájdalomvonítás”), az ordító, vijjogó érzelmek megnevezéseit sorakoztatják (ebben az univerzumban még a csend, az úri némaság is kiáltozik), s ilyenképpen a lélek viharzásait, önkereső tépődéseit fogalmazzák és sugározzák. Nem is véletlen – konkrét utalásokból is kitészik – a kapcsolódás a beat-hangütésű, hatvanas évekbeli új-expresszionizmus, például az amerikai társadalmi, zenei protest-mozgalmakban megnyilatkozó világgép látás- és kifejezésmódozataihoz. De persze a klasszikus expresszionizmus ihletése is megragadható – még a verseket kísérő, illusztráló vagy motivikusan aláfestő saját rajzok, festmények jellegzetességeiben is. (Mert hogy a szerző egyszersem mind festőművész is.) Az ijedelmes, rémisztő emberarcok, szinte csontvázig torzult alakok, embernyomokat hordozó ember nélküli tájak mind a hétköznapi realitáson túli dimenziókat fürkészik, a révület, az extázis, a transz, a téboly pszichikai konvulzióit vetítik ki, s tovább fokozzák a fokozhatatlant: a földi nyomorúságok, elbizonytalanodások, személyiségfelőrlő vagy egyenesen -pusztító kínjai közt vergődő emberi teremtmény gyötrelmeinek impulzív ábrázolását.

Annyi sok minden izzik, lángol, robban, süvít, lüktet, zuhan ebben a teremtett költői világban (az „úr üvölt az ürességben”; „szívembe hasítják szavukat a némák”; „vakok víziói ellepik az eget”; „villámlik az égen / a vérem”; „sikító táncsal életed kéred”; „hiányfogak rágták húsod”; „az egyetlen élelem / a félelem”; „sebemben füvek töre lángol”), s olyan mély értelmű és felzaklató minden sérülés, pusztulás ebben az „abszurd apokalipszis”-ben (például a García Lorca emlékének szánt versben „holtan fekszik a hajnal”, a Salvador Dalí egyik képe alá szánt darab pedig: *Halott óda*), hogy mindennek hiteles nyelvi megnyilatkozása lehetne akár a hagyományos versidomok kereteit széjjelvető, tomboló formabontás, a szabadverses, depoetizáló „anti-líraiság” is. Ehhez képest itt különleges feszültséget szikráztat az a formaigény, amely mindezt a keserű egzisztenciális feldúltságot stilizáló, rímes-ritmikus formákba zárja, sűríti, cizellálja. Számtalan szép példája mutatkozik ennek a magukkal ragadó szócsengésekben, ősi mondókák, ráolvasások, imádságok, fohászok, lamentációk, litániaszerű vallomások fantáziagazdag ötvözetében megszólaló archaizáló hangvételnek. A poézis mágikus őshatásaitól inspirált – gyakran rövidre szabott verssorokban gördülő – versbeszéd egészen sajátos benyomásokat kelthet. A benne feszülő intenzív indulattartalmak valamiképpen belesimulnak a varázsigék, a sámánisztikus énekek, az indián imák, a boszorkányhangok („boszorkánybögések”, „sámániskoltások”) archaikus-ritmikus (s az evilági életérzést minduntalan a kozmikus transzcendencia érzék fölötti rezonanciáival összejátszó) mondatindáiba. A tónusok keveredése még inkább izgalmassá teszi ezeket az effektusokat – amint az egyéni érzületek átvalósnak, átlényegülnek a tudatalattiság mélytartományait, a reinkarnációs folyamatokat sejtető, vagy éppen a megsemmisülést, a nirvánát emlegető hangzatokká. Táltosok és kísértetek és őselemek, „tűzviharok” és „lángszobrok” suhannak át e „szellemrohanás” lendületében: „Ég a Fű / zöld a Tű / üz a Föld / és a Tűz / Égre tört // Tű mérge / körbe mart / Körte Nap / Földre tart / s Beléd tört / körtükört // Áradva vágat / ahova vágatad” (*Titok tüzek fogantatása*); „bőröm sebzik / fényel cserzik / húsom edzik / felderítik / s elkerítik / elterítik / s eltérítik / felfeszítik / s elveszítik” (*Boszorkányerdő*); „végtelennek hol a vége / ég-teremnek hol a széle / vágy szabálynak hol a szája / lány szavának hol a bája // láng szereknek hol a mélye / láng szemeknek hol az éje / lánygyereknek hol a férje” (*Jelenés*). A szóforgató bűvölés-bájlás ezekben a versekben egységes, koncentrált egészé kerekedik – mert ugyan általában alapvető ez a felajzott, hevületes beszédmodor: nyelvileg igazán koherens darabokká nem mindig képes összeszerveződni. A kötet egésze nyújt összefüggő olvasmányélményt inkább, s kevésbé egy-egy külön költemény. De az utóbb idézettek önállóan is világkép- és stílusösszegző koncepcióval, kompozícióval rendelkeznek. Mint a prózaversek között például a *Sivatagi karaván* is – szép példajaként a megható érzelmesség kisugároztatásának is a kínlódások

sivatagi tengeréből; oximoronokkal, ismétléses alakzatokkal: „könnyektől száraz arccal mennek a sivatagban”; „szemük lát az ég vizével, minket ölel, minket ölel.” S ha a forma reményt kínál – az örökös küzdelmekben, kettősségekben, konfliktusokban, a meghasonlásig fokozódó átkozottság és a kiengesztelődésig vezető gyógyulás távlatai közötti folytonos birkózásokban: a tényleges enyhület, bizakodás, megváltódás hangjai és jelentésperspektívái is kibontakoznak. A gyógyító sámándalok, apokrif könyörgések, mitikus és mitologikus, ősvallási és keresztény áhítózások jótékony segítséggel is szolgálhatnak; „Isten kertjében a fák közt / víz sima tükrén a mának / hold ezüst angyalok járnak”; „Gazdag jövő elé néz a megnyugvás, mert egy alkalmas emlék bekérezkedett a mennyországba”; „Benned él örökre s feltámaszt az Isten”. S a bölcsesség, amely egy indián öreg szájából hangzik *A semmilyen ember* című kiemelkedő prózai poémában, ahol a költői képek átgondoltan strukturált sorakoztatását még invenciózus epikus eszközök is dúsítják; az identitásbizonytalansággal, személyiségvesztéssel, önmegüresítve is magát kereső hányódásokkal élő (gyakran senkivé váló) valaki sorsának elbeszélését ez a tanítás zárja: „Egy este az öreg cherokee indián mesélni kezdett az unokájának arról a csatáról, ami minden emberben zajlik. Egyikük a rossz, másikuk a jó. Az unoka elgondolkozott egy pillanatra, majd megkérdezte nagyapját: – És melyik farkas győz? Az öreg indián mosolyogva válaszolt: – Az, amelyiket eteted.”

Az erdélyi származású Burján Gál Enikő (a neves erdélyi művész-költők, Gál Éva Emese és Burján Emil lánya) – számos rangos folyóiratbeli közlés után – ebbe a *Fehérboszorkány találkozó* című kötetébe mintegy bő másfél évtized termését válogatta, gyűjtötte össze. A hangzás némelykori túlfeszítése miatt vagy egyenetlenségeiért bőségesen kárpótol a spontán lendülettől duzzadó költői formák elemi sodrása. Egy legújabb művében – a szenvedélyes önvallomásosságot metaforikusan kitágító magyar hosszúvers-hagyomány egy igen figyelemreméltó mai változata ez! –, a kínzó önélveboncolást, a viviszekciót lázas kozmikus szárnyalással (alagutakat a galaxisokkal, poklokat a mennyekkel) összekapcsoló hosszúénekében (*Hipnózistalanul – Térkép a végtelenbe*; in: *Találkozások IV. – A Kercsó Attila Irodalmi Kör antológiája*, Gyergyószentmiklós, 2016) voltaképpen összefoglalja a legsajátabb motívumok, érzületek, hangzatok széles körét.

Burján Gál Enikő felbolydító és küzdelmes vigaszokat küldő verseskönyve a kortárs magyar költészet megbecsülendő értékei közé tartozik. Olvasói pedig különös lelki gazdagodásra számíthatnak.

(Szófia Kiadó, Budapest, 2017)

Sz. Tóth Gyula

Fizetek, Főúr! Volt ezer levél...

Suhai Pál: Bábeli adósságok

Szívhez szóló a címben megidézett eredeti dal, Seress Rezső zenéje és szövege... „volt ezer remény...” De itt nem arról a vendégről van szó, aki „beugrott” egy feketére a kávéházba, nagyobb a tét. Ha adósság, hát elszámolás. Illik – adós, fizess! De kinek adósa Suhai Pál? Hiszen más sem tesz, csak törleszt. Honnét eme adósságérzet? És kinek tartozik? Örökölt: a Teremtőtől, a génekből, a szülői neveletésből. Íme, az adomány. És amikor erre Suhai Pál rájött, termelni kezdett. *Az érték bennünk van*, írta Czeizel Endre 1984-ben kiadott könyvében. Suhai ezt ettől függetlenül tudta, érezte. Megmozgatni a tehetséget. Misszió? Küldetéstudat? Kihívás? Divatos szavak. El lehetne bíbelődni egyikkel, másikkal. Kár a fáradságért. Egyszerűen „Feladat”, erre ébredt rá Suhai Pál. És ha már így van, akkor ez nem csak a tanulókra vonatkozik, amikor a tanár kiosztja a tanulói egyénre nem releváns, számára nem kívánatos munkát. A jó tanár (el)számol magával – és nekem mi a feladatom? Ha már így esett, a Teremtő, a gének, a neveletés összehatása nyomán. Kezdjünk vele valamit. Sőt, kötelező. Mert – kezdem tudni – ki vagyok. Azt tudom, mi a kötelességem. Körvonalazódik, mi a teendő. És ebben segít, a hit: mit remélhetek. (Ha teszem a dolgomat.)

Ezt morzsolgatom-fontolgatom Suhai Pál új könyve nyomán. Miért adósság? Kinek tartozik? Hiszen állandóan fizet, törleszt. Íme, a Bábel-trilógia harmadik kötetével teszi immár. Szereti ezt a műfajt, miközben mást is művel. Szereti a párbeszédet, megszólítani és megszólítva lenni. A „pedagógiai furor” is munkál benne, ahogy a fülszövegben beismeri. A levélműfaj irodalma színes és gazdag, a klasszikus franciák is gyakorolták, mint Madame de Sévigné úrhölgy a maga 26 kötetével, vagy Choderlos de Laclos, aki *Veszedelemes viszonyokba* keveredett. Ám nem így Suhai, írva vigad Pali. *A Bábeli adományok* című munkáját ismertem, *Bábeli adottságokról* már írtam is. (Agria, 2015. nyár, 281–286.) Ha Suhai folytatja, folytassa hát... nővér, barát, kedves olvasó. Én sem mulaszthatok: ráadásul, tán az előzmények miatt, bekerültem az új kötetbe, be vagyok hálózva, ott csüngök a SIH-in, a Suhai Irodalmi Hálón. Hát, immár lassan szervezet lesz a levélkötegyüzem, SLT-re vált: Suhai LevélTár lesz belőle. Ennek bizonyítására adatok kellene: 2013 és 2016 között kelt levelek, 47 címzett, kinek több, kinek kevesebb, kinek rövidebb, kinek hosszabb levél. Az arányokról: nekem (illő büszkeséggel említve) 6, Tarján Tamásnak 33, Kemsei Istvánnak 29. Milyen alapon? Ahogy az utóbbinak megvallja a küldő: „Irodalomszeretet – barátság” (125.).

Micsoda termés! Produktivitás és rendezés. (A megjelenésben jeles közreműködő a szöveggondozó Kovács Ildikó, a tördelőszerkesztő Szondi Bence. A vaskos könyv for-

gatását megkönnyítette az „oldott” kötés, az alkalmazott nyomdai kivitelezés.) És amit felnyitunk, az csak a levelezés egyik oldala, az illendőség kedvéért Suhai nem adja ki a partner sorait, csak azt, amit ő írt neki. Olvassunk a sorok között, pillantsunk a sorok mögé. Suhai Pál világosan fogalmaz, de hátha lesz még érdekesség. Sok ismerőse, barátja van, levelezni velük muszáj. Ez munka. Ami összeköti a feleket: szakma, magatartáspolitikai, hit és hitetlenség, oktatás, irodalom (elmélet, történet, szerkesztés), egy-egy „kis” probléma meg- és kibeszélve. A levélíró az egyes téma mellé, köré illeszt vonatkozó, színező kiegészítéseket. Rövidebben, hosszabban. Ha a kapcsolat régi és bensőséges, családi és egyéb mellékágak is előkerülnek, mint a kirándulás, a kert, a lekvárfőzés Zebegényben. Van, amikor verssel válaszol, például Tarján Tamásnak (243). Érdekes a levelezőgárda alakulása. Vannak évek óta tartó szálak, belépnek új felek, és néha valami okból megszakad a korábbi kapcsolat. Miért? Ismerik-e egymást a levelezők? Érdekesek lehetnek ezek a kérdések, de nem fontosak. Legalábbis az olvasót ne érdekelje. Ne ez érdekelje. Levelezésszociológiai tanulmányok lehetnek doktoranduszoknak. És ha szűk a keret, Suhai megtoldja néhány oldallal, műfajt vált, új fejezetet nyit: esszék, kritikák (32 darab), jól elrendezve, szinte szakmai életrajz, keretbe foglalva. Változatos témák, például, amelyek különösen tetszenek: *Pályám emlékezete – a hetvenedikről*, *Levelek az igazgatóhoz*, *Levél erről-arról, családról*, *A hétköznapi erényekről*.

Engem az érdekel: miért jó olvasni Suhai Pált? Mert moralizál, van erkölcsi tartása, nekifeszül, nagy terhet cipel. Jó szóval oktat. Még Sipos Lajos professzor „súlyos” munkáját dicsérő, „kellően rövid” kritikájában sem mulasztja el megemlíteni, hogy „nincs névmutatója a könyvnek” (362). Tanulásra késztet. Társalog. A névmutatóban 468 név összegyűjtve, élők és holtak, ki többször, ki kevesebbszer, ki nagyon sokszor. Suhai kapcsolathálózata nyomán, azon túl, az is érdekel, értjük-e egymást, ha beszélünk. Hiszen párbeszédet folytatunk. De cserélünk-e gondolatot? Vagy csak párhuzamos monológokról van szó? Nem ritka, beszélgetéseink „a felszínen valóban tartalmazznak közös kulcsfogalmakat, de nem jön létre a másik nézőpontjának az elfogadása, nem valósul meg a dolog lényegének felismerése”. Egy nyelvész, a kolozsvári magyartanár úgy gondolja, hogy „a megértés valami olyasmi, amihez folyamatosan szükség van diádikus kapcsolatokra: adóra és vevőre; figyelemre és akaratra; értelemre és érzelemre; külső nézőpontra és belső nézőpontra; szubjektivitásra és objektivitásra”. Egyetértünk Magyarai Sárával. (*A megértés természetéről*, E-nyelv Magazin, 2017. 06. 05. = <http://e-nyelvmagazin.hu/2017/06/05/a-megertes-termeszeterol>.) Fejtegetései nyomán is, követve a levélpárbeszédet, elmondhatjuk, hogy Suhai Pál képes behelyezkedni, beleilleszkedni partnere gondolat- és érzésvilágába. „A megértés olyan, mint a kötél tánc: folyamatosan egyensúlyozni kell, különben kibillenünk, észre sem vesszük, és már le is zuhantunk.” Suhai nem zuhan le, a Másikkal szimmetrikus viszonyt hoz létre. A szóba hozott témák között keresett és megtalált összefüggések, a közlő és a befogadó szerepek cseréjével erősített odafigyelő megértés biztosítja a fennmaradást. Ez különösen

akkor igaz, amikor a fészbukolás lihegő örömet élvezzük, csak nyomjuk a magunkét, válasz helyett kommentelünk, mígnem leesünk. E korban különös jelentősége van a nyomtatott szónak, a levelezésben folytatott párbeszédnek.

A Suhai-forrásból ered a szó, tovaárad, szöveggé formálódik, közléssé lesz, a hőmpölygést levelekbe osztja szét, a levélcsatorna szövegvezető rendszerként funkcionál, ez nyugtatja a hőmpölygést, a közlésfolyam csillogva fut, meg-megállva, felgyorsulva, ahogy belső ereje, a gondolatok heve hajtja, érzések kavarnak, fodrozódva hullámoznak a felszínen, igazukat a mélyben értheted meg. Suhai-világ ez – gazdag és színes, mint Fekete István berekvilága, ahol a természet kincsei élnek kedvükre, éltetve a természetet, táplálva növényt, állatot, s így éltetve az embert. A levelek Suhai természetéből fakadnak. Éltető sorok. A leveleket, a közlésfolyamot versek szegélyezik, inkább a versek a közlésfolyam részei. A versek, mint a levélfolyam parti kísérete, díszítenek, vízre hajolva összeborulnak, halljuk Baudelaire-t: „egymásba csendül a szín és a hang s az illat”. Illik ez a Szabó Lőrinc-i *Kapcsolatokhoz*, de így is passzol: „egybecsengenek: a szín, a hang és az illat”, Tornai József átköltésében *Megfelelések*. Kedves költők kedvenc műfordítók után Suhai Pál műfordításai sorjázna rangosan „megfelelve”. De versekkel is „adózik”, az Én lírában is kifejeződik, rendszeresen. E kötetben, szerényen versmelékletben, 17 vers gazdagítja az alkotói sokszínűséget. Költészete, melyre másutt én is kitértem, feltétlen újabb „misét érdemel”.

Suhai Pál közösséget tart fenn, szellemi közösséget, valakihez való tartozást: valaki odafigyel rám, és kötődhetünk. Még gondolataim is érdekesek lehetnek. A véleményem fontos, a másikat inspirál – lelki segítség, ami mindig jól jön, a mostani zűrzavarban különösen, gondok idején. Ha egyre messzebb kerülünk egymástól. És Tóth Árpáddal sóhajtjuk: „Ó, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy, / Mint egymástól itt a földi szivek! / A Szíriusz van tőlem távolabb / Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg? / Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem! / Ó, jaj, az út lélektől lélekig! / Küldözzük a szem csüggedt sugarát, / S köztünk a roppant, jeges úr lakik!” Szóval mégis: *Lélektől lélekig*, így válaszol erre Suhai Pál is. Van „lelki közösség, közös ihlet és küldetés” akkor, amikor mindez mintha „távoli ködbe, mély belső zugokba húzódtott volna vissza. De létezik, de mozdul ma is”, állítja Szerencsés Károly *Átkok és áldások* című írásában. (Magyar Hírlap, 2017. június 3., hétvége) És mindez „szépen magyarul, szépen emberül”, ahogy Ködöböcz Gábor kéri. (És teszi.) Mert itt az anyanyelvünkről van szó. Nyelvművelés folyik, a szerző költő, író, érti és érzi a nyelvet, a mives kifejezés mestere. Missziót végez nyelvünk védelmében. Ez nem pátoszos fogás a recenzens részéről, komolyan vesszük Pusztay János intelmeit, melyeket legújabb munkájában is kifejt: *Nyelv? Politika? – Esszék a nyelvi kulturális sokszínűség érdekében* (Nap Kiadó, Bp., 2016). Mert nyelvünk egyben otthonunk is. Bővítve az értéközösséget, említenünk kell egy meghatóan szép könyvet: *Magyar nyelvű otthon 1. Magyarország*, Pomozi Péter és Karácsony Fanni munkája (Anyanyelvápolók Szövetsége – Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága,

Budapest, 2017). A nyelvnek van romantikája, írtam tavaly e lap hasábjain, sorolva jó néhány kiválóan író „nem író”. Az *Agria* folyamatos értékteremtő tevékenységéhez, más jeles műhelyek mellett, idekapcsolható Suhai Pál hatalmas munkája, a sajátos levéltár: SLT. Így szélesítve a párbeszéd szellemi horizontját, azon munkálkodva, hogy egyszer összejöjjen a *Bábeli harmónia*, melyet Lomb Kató vetített elő 1988-ban.

Lépjünk tovább, lapozzunk Suhai Pál más oldalai felé – ami a levelek „mögött” húzódik, feszül. És feltárul: nagy műveltségű, nagy rendszerező alak inte felénk. Mindez, e könyvön kívül, megtalálható valamennyi munkájában. (Ha már tanárokodunk. A betyárját!) Tankönyveiben hatalmas műveltséganyagot gyűjtött össze, követhető, taníthatóan, tanulhatóan. Lásd: „Irodalom, művészet az *alteritás* korában”, amely kiegészítője a középiskolai 9. évfolyam, illetve a 9–10. évfolyamos történelemtankönyveknek, az albummal megegyező című tankönyvcsaládnak. Így szól a tájékoztatás a *Művelődéstörténeti Album* előszavában (Holnap Kiadó Kft., 2004). Azoknak ajánlva, akik [e korszakkal] „az átlagosnál intenzívebben kívánnak foglalkozni. (...) Akik arra is kíváncsiak, amit a látvány *elrejt*, ami a kép, a tükör *mögött* van”. Suhai a levélregényekkel – is – a „láthatatlant” kívánja láttatni, például nagy és színes képi illusztrációval (kép/tár). És ott is rend a lelke mindennek: jegyzetek, névmutató, tárgymutató, kislexikon. Tudós tanár, örök művek. (Ez még akkor is érvényes, ha időközben új technológiák, módszerek, technikák születtek és kerültek be az iskolai tanításba. Hogy egy, a szerző és a recenzens számára is közeli és tiszteletet érdemlő kolléga munkáit említsem: Fűzfa Balázs irodalomkönyveit, amelyekkel a digitális képi világ is mozgósítható.)

Suhai Pálnak nincs adóssága. Az esztétikus, gondolatvilágos beszéd rendet vághat a káoszban, ha nem ez tölti ki a közlésteret, hát rendetlenség lesz a káoszban. Mi hát e ragaszkodás Bábelhez? Figyelmeztetés. Az adomány, az adottság jóra, szépre fordítva. Ez erkölcsi kötelesség. A Bábel-történetben vállalt szerepét teljesíti, rója a köröket a reá mért értéksúlyokkal, az adottságot jóra használja, nem engedi, hogy ez az adottság széttörje a nyelvi kultúrát, a saját történetében, s nyugodtan mondhatjuk, az egyetemes kultúrában. Alkotói tevékenységében a nyelv által kifejezhető szépet és rendet képviseli. Ennek megítélését nem bizza a véletlenre, és *Utószó helyett* (397), magáról, pontosabban: „önmagához” írva, imígyen összegez: „Ugyanakkor viszont megengeded (remélem), hogy gratuláljak harcias (játékos) »l’art pour l’art-odhoz«”. És rögzíti, hogy – senkinek ne legyen kételye – valóban van egy „igénybejelentés egy bizonyos örökségre, amelyet az állagmegóvás kötelezettsége és a rajta való munkálkodás szabadsága és felelőssége egyszerre terhel, óv és éltet”. (No, megnyugtató, hogy nem járok messze az „igazságtól”)

Akkor ki a Főúr? Ha egyszer mégis beugrik az „égi kávéházba”, Suhai Pál is elmondhatja Kosztolányival: „mégis csak egy nagy, ismeretlen úrnak vendége voltam”.

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2016*)

Madarász Imre

Paszternak és Zsivago doktor szerelme: élet és regény

Anna Pasternak: Lara. Zsivago doktor eltitkolt szerelme

Attól kezdve, hogy Borisz Paszternak nagyregénye, a *Zsivago doktor* először 1957-ben Olaszországban, olasz nyelven, a Feltrinelli Kiadónál megjelent, a mű a szovjet forradalom és rendszer nem hivatalos, nem propagandisztikus, ezért „eretnek” ábrázolásáért lett világszerte ünnepeztetett sikerkönyv, míg odahaza, a Szovjetunióban és a „létező szocializmus” államaiban kiadatlan opus, kirekesztett-betiltott olvasmány több mint három évtizeden át, egészen a gorbacsovi glasznosztig, szinte a rezsim s a birodalom bukásáig. Azóta a Szovjetunióról sokkal kritikusabb-keményebb könyvek is napvilágot láttak – kezdve Szolzsenyicin életművével –, s a hozzájuk képest visszafogottnak tűnő *Zsivago doktor* főként mint a nagy romantikát hitelesen megújító szerelmi történet hat és bűvöl el, illetve mint a magánélet boldogságáért folytatott, tragédiába forduló harc drámája a történelem, a politika, a hatalom, az erőszak túlereje ellen. A címszereplő-főhős, a humanista költő-orvos vergődése a két hölgy, a felesége, Tonya és szeretője, Lara között a regényeposz sokszor lírává hevíti. Sok olvasó érezte úgy, hogy a regényremek nem azért lírikus, mert szerelmes versek zárják, hanem mert magának Paszternaknak érzelmeit, lelkének konfliktusait fejezi ki. S aki így vélekedett, annak a jelek szerint igaza volt.

Anna Pasternak, „Borisz Paszternak húgának unokája, író, újságíró” (mint a hátsó borítószóvegben olvashatjuk) a család Londonba szakadt ágának leszármazottja *Lara. Zsivago doktor eltitkolt szerelme* címmel dolgozta fel „dédnagybátyja szerelmi történetét”, bebizonyítva, hogy „Lara valódi eleven modellje” Olga Ivinszkaja volt, akit a nála huszonkét évvel idősebb mester ötvenhat esztendőskorában, 1946-ban ismert meg és szeretett meg első látásra, s akibe haláláig viszonzottan szerelmes volt anélkül, hogy feleségét, Zinajdát el tudta volna érte hagyni. A nagy romantikus szerelmet igazán drámaivá és tragikussá – miként a regényben – az tette, hogy az efféle párhuzamos, házasságtörő viszonyok szokásos megpróbáltatásait a történelem viharai erősítették fel, fokozták a véglegelig egy olyan zsarnokság alatt, mely mint individualista elhajlást üldözte az „erkölcstelen” szerelmet is, a személyiség szempontjait alávétvén elvileg a közösség, valójában a diktatúra érdekeinek. Olgát a sztálinista terror idején azért deportálták a Gulagra, hogy rajta „verjék le” a nyugatos, polgári stb., stb. Paszternak bűneit. Magát Paszternakot ugyanis a látgertől és a kivégzéstől éppenséggel Sztálinnak a kényúri ke-

gye óvta meg, aki rokonszenvezett a szülőházája, Grúzia költészetét oroszra oly ihletetten fordító poétával. Paszternak szerencséje Olga balszerencséje lett, ám-bár az utóbbi nézőpont kérdése, hisz viszonylag épen túlélte a kényszermunka éveit, ami a legtöbbeknek nem adatott meg. Annál felfoghatatlanabb, hogy az „olvadás”, a hrucsovi (felemás) „desztalinizáció” idején úgyszólván megismétlődött Olga tragédiája: kedvese halála után névlegesen „valutázásért”, „csempészésért” (értsd: azért mert segített az egyre betegebb férfinak juttatni valamit abból a sok pénzből, ami nyugaton remekműve tiszteletdíjaként felgyülemlett), lényegében azonban mint imádója „megrontóját”, „rossz szellemét”, „szovjetellenes” regénye inspirálóját, műzsáját, sőt, részben talán (úgy vélték) szerzőjét, ismét lágerévekkel büntették, leányával egyetemben.

A könyv megrázóan tárja elénk, hogyan üldözte a kommunista rendszer Paszternakok a *Zsivago doktor* nyugatra csempészéséért, ottani publikálásáért és sikeréért, az 1958-as irodalmi Nobel-díjáért, miként mocskolta be őt az állampárt-egyeduralta sajtó, zárta ki a szolgai írószövetség, akadályozta meg az államhatalom, hogy a legrangosabb irodalmi kitüntetést átvegye, arra kényszerítvén, hogy hamis, valótlan, önmagát lealacsonyító nyílt levélben mondjon le a díjról, megaláztatásaiba halálosan belebetegedve, és utolsó éveiben szegényen kölcsönökből tengesse életét, miközben odakint, Stockholmban egy vagyon várt volna rá. Még ezt is vállalta, nehogy száműzzék szeretett szülőházájából. Gyógyíthatatlan hazafi volt.

Anna Pasternak műve nemcsak szép és megrázó „igaz történet”, de hasznos, hiánypótló könyv is: magyarul az első életrajzi monográfia Borisz Paszternakról. Meglehetősen későn jelent meg (a *Zsivago doktor* magyar változata után csaknem harminc évvel), de bizonyos értelemben jókor: a szovjet forradalom centenáriusán szembesít azzal, miféle rezsim született meg 1917-ben, kerek egy évszázada.

(*Noran Libro Kiadó, Budapest, 2017*)

Szíki Károly

Nemzeti színmű született

Lezsák Sándor: Attila fia, Csaba királyfi

Lezsák Sándor a triológiatervet megvalósítandó teszi most asztalra a Kairosz Kiadó jóvoltából, Fejszés Péter grafikáival, Őri Kiss István szemet vonzó, lelket emelő borítótervével az *Attila fia, Csaba király* című romantikus népszínművét. A *népszínmű* megjelölést minden bizonnyal egy *lezsáki szerénység* sugalmazta, de az is lehetőségként vehető számba, hogy az író kísérletet tesz a mondandóját és népszerűségét vesztő népszínművek megújítására. Az elemző olvasás végén erre világos választ kapunk: nemzeti színmű született!

Attila királyt 3 évig gyászolták. Attila fehér lovának erejét akarták megszerezni, pedig azt Attila a fiára, Dengezicsre bízta. Csaba ott hagyta őket a vitában, elvitte a kardot, hogy a bűnös Európán végigcsapjon. Ha nagy baj lesz, visszajön – ígérte – a Hadak útján, és megsegíti a magyart.

Innen indul az új színmű. Egy végletekig letaglózott, szétvert népről szól Tupcsa, aki Csaba népéből való nemzetséfgő. Egy lelkileg is összeomlott embersereglet lett Attila király egykori fényes nemzetsége, a várakozás utolsó stádiumába lépve, mely küldöncöt meneszt Csaba királyfihoz, hogy *feszülve, remegve mint felajzott új várják őt*. Mert reményük van benne, hogy mint jó pásztor összefogja népeit.

A helyzet azonban nem csak belső válságot mutat, a külső hatalmak is mélysegesen gyűlölik a hun–magyar–szkíta nációt. Hatalmas lejárató hadjáratot indítanak, verbális támadás célpontjává teszik Csaba népét: *asszonyok vérért isszák*, nem ritka, hogy *torzszülött-ábrázolást kapnak*, a hunokat *dülledt szemű, vadarcú szarvaslényeknek* tüntetik fel, udvari költőket fogadnak meg a lejáratusunkra. (Felismerhető ebben talán a bögatyázós, fütyülős barackos jellemzésünk napjaink lapjairól!)

Itt egy pillanatra önmaga véleményét is kiolvashatóvá teszi Lezsák: *Ez a legrosszabb! Tehetetlenül hallgatni*.

És érkeznek a jövevények, és nem mennek tovább, hanem maradnak, garázdálkodnak, kötekednek. Érezhetően a mára nyit reflektort a szerző, de mivel az akkori történések történelmi tényként vannak rögzítve, fel nem merülhet a direkt aktualizálás „vádja”.

Ismét megjelennek nyugati (római) követek, csöppet sem jó szándékkal. Csaba királyfi fogadja őket. Hogy is volt a korábbi részben? Atilla a fogadás után haditanácsot tartott, mert hírül hozták, hogy Aéciusz római hadvezér sereggel készül a hunok ellen. A hunok hadba szálltak, bár Attila érezte, hogy belefáradt az

örökös háborúba, tudta, hogy az általa megteremtett birodalomnak békére van szüksége.

Hogyan oldja meg ezt a kardinális problémát a fia, Csaba? Hallatlan izgalmas kérdést vet fel a drámaíró-költő Lezsák. Sokszor érzi az olvasó, mintha aktualizálna a határ mellett összegyülekező, kerítésszagató emberekkel, de ezek történelmi tények, amelyekből sosem tanultunk, legkevésbé sem profitáltunk!

Csaba királyfi történetének főszereplői a székelyek is, Lezsák humorral és székelly virtussal meg rítussal itatja át a művét. (A székelyek úgy tartják, hogy a nagy hun királynak, Attilának a csodás kardját legkisebb fia, Csaba örökölte, aki magával vitte Szkítiába. A csodás fegyvert Árpád vezér hozta magával néhány évszázaddal később a Kárpátok közé. A hagyomány szerint ezt kardot Salamon király elajándékozta, és sokan a Bécsben őrzött, mívesen megmunkált kardot tekintik Attila kardjának, de az nem lehet hun kori mestermű, hanem valószínűleg jóval később készült. Lehet, hogy a székelyeknek van igazuk, és a valódi kard tényleg egy kő alatt pihen Székelyföldön?)

A kard kiemelt helyen szerepel a műben mindvégig: markolatig beleszúrva a földbe. Nem elásva, *csak úgy* beleszúrva, bármikor kiemelhető formában van jelen. A kard tisztelete régi szkíta szokás (Hérodotos IV. 52), valamint megvolt a rokon szarmatáknál is, kiknek egyik ágáról, az alánokról írja Ammianus Marcellinus (XXX. 2.), hogy náluk nincs egyház vagy hasonló szent hely, csupán meztelen kardot szúrnak barbár szertartások közt a földbe, s azt tisztelik Mars gyanánt. Egy ilyen kard kerülhetett tehát Attila birtokába, miről az udvarában tudnak. Lezsák valóban szent helynek kezeli a leszúrt kardot, számos esetben ide jönnek imádkozni:

Nem tudom tovább tartani magamat, Atyám, elillant minden erőm! Adj kis időt, hogy enmagamat összeszedjem... Birodalmunk darabokban. Ki fogja össze? Népeink szétszóratásban. Ki tereli össze? Atyám, nagy terhet raktál rám...(Csaba monológjának részlete a 128. oldalról)

Nagy irodalma van ennek a kardnak (Arany János, Gárdonyi Géza, Wass Albert, Benedek Elek, Móra Ferenc, Ligeti Róbert, Cselenyák Imre műveiben). A képzőművészetben megszámlálhatatlan helyen választják témának. A legértékesebb ezek közül Hegyi János ötvösmester munkálkodása, aki révületben dolgozva a meteorit vasról mintázott, eredeti kard másolatát készítette el négy szent fémből: vas (a tél), ezüst (a tavasz), arany (a nyár), vörösréz (az ősz), vastagon aranyozva. Rajta a királyi vérvonal, meg az égi-földi sárkányok viadala és 14 Attila-házi király vércsatorna-vérvonala – a palmetta levelekben. Az egész halban végződik, ami arra utal, hogy Attila a szó legszorosabb értelmében keresztény volt, akiben a diadalmas és győzedelmes Jézus arcát látták.

A kard tehát leszúrva ott van Lezsák művében is.

Ahogy e drámában megjelennek Róma követői mint a magasság urai, szellemi, fizikai kiválasztottak követői, az vérlázító. Vendégekként érkeznek Csaba királyfi udvarába, melyet ők tyúkólnak minősítenek. A királyfit és népét külső akarat alá akarják kényszeríteni. Mint lábtörlővel, úgy bánnak ezzel a kiváltságos-kiválasztott, mert tagadhatatlan, hogy kiválasztott néppel, akit Isten a tenyerén hordoz, mert ha nem így lenne, ennyi felszámolási kísérlet és nemzet elleni özszeesküvés sorozata után nem maradt volna fenn, mint Szkitia része: *Atyámtól tudom, s mondom újra, most megint mondom, valamikor ez a föld Szkitia része volt. Rész az egészben* (Csaba monológja a 81. oldalon). Fennmaradt kiválasztott népnek, de szellemi nagyságként is, amely ezt a nációt életben tartotta, megmaradását garantálta, de megnyilatkozásait a hódító horda ellenében is kiteljesítette.

E földnek, Attila dombjainak, ereje van, megremegetti a lelket. Ezt a nemzet eredetében vizsgálódó jeles személyektől tudjuk, de csak kevesen hirdetik, így nem lesz nemzetlelkületté soha! Lezsák bizonyára érzékeli ezt, és rendkívül kemény vallomást tesz művével: egy eltitkolt nemzeteredet mellett rakja össze szavait, és a drámaköltő bravúros meseszövéssel formálja eredetmondánkat. Ez a kiállítás már önmagában is egy nehéz vállalás, mert eredetmonda-kísérletünk egyenlő sokszor az öngyilkossággal, hiszen a tudományos és akadémikus emberek nem éppen úgy gondolkodnak, ahogyan a létegyüttes megkövetelné. Megkövezné, ha tehetné sok egykori elvtárs ezért a másként gondolkodó, nem *finnugorista* útkeresőket.

Lezsák a szituációteremtés és jellemábrázolás kivételes alkotója. Kevés szóval, de univerzális bekötésekkel alkot jellemóriásokat és szellemi képeket. A konfliktuskeltés mint drámai alapértelen, nála meglehetősen könnyen alakul ki, mert lélekháborúját itt mozgatja meg, minden elnyomottság részleteit kibontja, és drámai magaslatokra emeli, jellemesen áll ki mellettünk, mert nekünk, a Kárpát-medencében élőknek mégiscsak azok fontosak, akik itt szervezett életlehetőségeket hoztak létre, őriztek, aláhanyatlásaival is történelmi léptékű folyamatosságot mutattak fel a világnak.

Az író kellő drámai mértékkel vezeti az olvasó – a valamikori néző – figyelmét, s mikor a lélekterhelés az elviselhetőség határára ér, „beveti” a két felügyelőt: Böngét (székely) és Mezgét (magyar), felpuhítva velük a drámai szorítást.

A hit erejéből él Lezsák, és élethivatásszerűen működteti azt. Sokan kinőttek a hátán, emelkedtek magasra a vállán, de egy jó célért, nemzetmentő program életre kihordásáért alázattal képes erre is. Így fogalmaz Csaba szerepében: *A hit ereje gyógyítja a lelket, élesíti az elmét... Attila atyánk tanítása népeinknek békét hozott. Róma elzüllött, mert úgy akar a világ ura lenni, hogy a testi és lelki rabságba kényszeríti a népeket.*

Lezsák művének csúcspontja az, amikor és ahogyan az árulókról, a nemzet kiárusítóiról, a politika kufárjairól, a haszonleső ócska jellemekről ír. A drámaköltő

kilép abból a látszatkomfortzónából, amely mindenkor jellemzi őt: mosolygó kedves arc, lelassított gesztusok és végtelennek tűnő nyugalom. Lezsák belső izzása vetül papírra, ahogyan Csaba királyfi kikel a gyalázatos árulók ellen: *keblünkön kígyót melengettünk, nem is egyet... a hatalomvágy felforgatja a világot...a nagy birodalmak uralkodni akarnak, a kis népek szövetséget kötnek, hogy szabadságuk, hitük és hazájuk megmaradjon... a züllött római politika mételyezi az egykori birodalom népeit... Gizmund aranyakért megvette a hírt Csaba királyfiról* (Csüd apó, Római szerzetes és Csaba jelenete a 155. oldaltól)

Amikor e sorok írója, (egy kompátkelő mellett, nevezett Tiszaföldvár szülötte) Földvárról olvas Lezsák művében: a kompátkelőről, meg az egykori várról, akkor szárnyal az íróval, mert érzi, hogy a Tiszazug ősi települését jeleníti meg a 2. rész 8. jelenetében. A leírása pontos és meggyőző. És ami nem hiábavaló: hiteles kor-dokumentumon alapszik.

A mai szellemi energválságban ott tartunk, hogy a Szent László-évben Szent László táltos királyra is csak maroknyi ember kíváncsi. Mit remélünk e letargia-libikókát látva egy ilyen nemes mű fogadtatásától, mikor messze az olvasás már, mint az őshaza? Az a hazugság, amely évtizedek óta ráül e nemzetre, elsősorban a városok lakosságát fertőzte meg.

E nehezen elfogadható valóság ellenére is Attila és Szent László, Csaba királyfi létezik, él. Akit nem sikerült fél évszázad elteltével sem *lakossá* züllesztetni, aki nem lett dobozlelkiségű ember, az nem emlékként gondol Csabára. Aki beletágul a világba, annak létezik a királyfi. Erre nyit ablakot Lezsák.

A dobozlelkületű ember önmagától is elhatárolja magát, élettelen figurává válik, neki mit jelenthet az, hogy az ő főhőse térdre borul a kard előtt?

Gyimesben a Pogány havasra el kell menni, egyáltalán az Etelközbe el kell menni, oda, ahol Csaba királyfi is megtervezi visszatértét. Az írói remeklés erre ösztönöz, s már viszket az ember lába, indulna még ma.

Csaba királyfi bármikor visszajöhet, mert van. Beletágulunk a tájba. Köztünk van, velünk van, csak mi nem vagyunk vele. Erről e sorok írója is meggyőződött, miközben olvasta Lezsák művét, beletágult a nagy játéktérbe: *Népeimnek mondom: készüljünk a nagy Kurultájra, a turáni rokon népek tanácskozására.. össze kell fognunk, hogy visszahódítsuk a Kárpát-hazát, a Duna és a Tisza vidékét, az Alföldet, Pannóniát...nemzetünk várandós, áldott állapotban van, élete van, sok kicsi élete van. Jövője van.*

Gyimesben a napot így köszöntik: *köszöntelek téged Isten szent igéje, rendelése, eredménye. Áldott napom, ki megvilágosítod napom.* Lezsáknál ez:

*Ott a hegy mögött
Arany glória!
Napba öltözött*

Babba Mária!

A Nap mint teremtmény előtt imádkoztunk Istenhez. Most a kard előtt, mert ez maradt Csaba királyfinak. A Nap Jézust idézi meg. Köszöntés az Etelköz közvetlen közelében ma is reggelente így hangzik: *mit látol a fényes napon. Ahun jön a fényes Jézus.*

Őshitünk minden részlete él a Lezsák-műben. Dengezicset neje lökte le a szikláról imádkozás közben, ahol vele temették el örökölt lova fejét és lábszárcsontjait. Ott van vele Attila ereje. Dengezicset is 3 évig gyászolták. A nimródi fehér lónak győzelmes ereje volt. Lezsák így zárja a művét, benne a ló-motívummal:

*Süss fel nap,
fényes nap,
kertek alatt
a lovaim
megfagynak.*

Teljes bizonyossággal mondható, hogy nem véletlen szakad el az elemi iskolás dal-fűzéstől az író (*kertem alatt a ludaim...*)

Amikor nagy bajban vagyunk, imádkozunk, ha mélyről jön, a Jó Isten megsegít. Ez a mű nagy ima. Az ellenség – képletesen – a Szádelői-völgyben (székelyek laknak ma is itt), a *felvidéki Grand Canyonba* folyamatosan jön, folyamatosan ott van.

A Kárpát-hazánkkal, amit örök bérbe a Jó Istentől kaptunk, minden rögével el kell számolnunk. Erre figyelmeztet a lakitelki drámaköltő.

Szkíta, hun, avar, azaz magyar volt, akiket itt találtak a honvisszafoglalók. (A 20. század kiemelkedő nemzetnevelője, Illyés Gyula is, aki a finnugorokat és a szkítákat egyaránt közös ősrünknek vallja, *Ki a magyar?* című esszéjében írt a hun-magyar rokonságról.)

Avar, előmagyar újraszerveződött, és Pozsonynál győzni tudtak. 150 ezer ellenében 35-40 ezren voltak Árpádék. Akkor mi tart vissza minket, ha minden nemzetrontást túléltünk? – ezt járja körbe nagyon finom utalásokkal az író.

Kortárs dráma született, mellyel sok minden kiemelkedik, a kérdés csak az, hogy színházi akciókkal mit kíván kiemelni, kiváltani majd a rendező.

Olvasnak-e még az emberek drámát, vagy az írott szóval – legyen szó drámáról vagy színpadi szövegről – csak a színházban találkoznak?

A dráma az adott alkotóközösség gondolkodásmódját tükrözi, egy lehetséges választ ad múltbéli és jelenbeli jelenségekre. A szövegben közös mozzanatok uralkodnak, amelyek az előadhatóság feltételei.

Az ellenérdekű személyek egymástól eltérő szándéka találkozik, amely a dráma alapja. A küzdelemben a szemben álló emberi erők megjelenítése pontos írói munka, de *az egyén és a saját lelkivilága*, morálja, magatartása között létrejövő

ellentétek formájában is pontosan intonál Lezsák. Szereplőinek drámai ellentéte megalapozza a dramaturgiai konfliktusokat. Kevés jellemvonás hordozói a szereplői. A jellemek hierarchiájának élén áll a dráma hőse, Csaba királyfi. Dramaturgiai értelemben hős, akinek sorsában nyilvánul meg a mű eszmei mondanivalója. Órola, törekvéséről, összeütközéséről és szándéka eredményéről szól a mű.

Csaba pozitív hős. A törekvése egyirányú azzal, amelyet az olvasó helyes magatartásnak fogad el, nagyobb méretekben pedig: megfelel a közerkölcsiségnek, célja a jobb-szebb szkíta–magyar jövő.

Már nemcsak közlésre alkalmas drámáról, hanem egy előadás szövegéről is beszélhetünk.

Lezsák jó karaktereket, személyeket (jellemeket) ír, a drámáját jó dialógok és monológok sorából állítja ki, melyek több felfogású rendezésben, előadói stílusban értelmezhetőek.

Ezeket mint szerepeket majd a rendező osztja ki. Remélhetőleg mihamarabb.

Kell egy színház, amely megteremti a megfelelő időt és közeget a dráma érvényesüléséhez. A várhatóan kétórás gyönyörű szertartás elegendő időt ad az embereknek ahhoz, hogy kiszakadjanak abból a világból, amely körülveszi őket, és szembesüljenek lefokozott létükkel, s felépítsenek egy új, múltörző személyiséget, akik ők voltak valaha, csak kimosta fejükből a leszállított jelenidő.

Lezsák műve alkalmas arra, hogy kizárja a körülvevő valóságot, és behelyezkedjen az előadás közegébe. A néző átlényegüléséhez elegendő időt ad 12 jelenetében, biztosíték erre a műves szöveg és a hozzá kapcsolódó kiváló színpadi akciók sokasága. A dráma jól megfogalmazott nemzetközösséget vesz alapul, amely rezonál az olvasóban és a nézőben egyaránt.

Tele vagyunk nemzetellenes ostobaságokkal és hazugságokkal, ezért sok csatát vesztettünk el nagy történelmi fordulók idején is.

Nincs más lehetőségünk, mint imádkozni!

A fehér ló erejét a nemzet java öröklí. De ki lesz a lovasa?

És ki húzza ki azt a kardot a földből?

(Kairosz Kiadó, Budapest, 2017)

Takács Tamás

Mindennapi keserveink

Zentai László: Mikor jön az öreg? – El- és kibeszélések

Zentai László kötetét mives külsejű borító díszíti, amelyet Nagy Béla készített. Túlzás nélkül állítható, hogy a kép(ek) és a szöveg tökéletes összhangjának lehetünk tanúi.

A kötet Epiktétosz-idézettel kezdődik, melynek lényege: hogyan használhatja föl az ember az ösztöneit és hajlamait akadályok nélkül. A görög filozófus szerint a bölcsélet alapelve: „Ha jó akarsz lenni, hidd, hogy rossz vagy”. A prózakötet szerves része a bevezető idézet – mindenekelőtt azért, mert a könyv egészében az akadályok leküzdése áll a középpontban, annak minden felemelő és tragikus összetevőjével együtt.

Az olvasás során a befogadó óhatatlanul is két, a valós és egy fiktív világ részese. Ám míg az olvasott világnak csupán értelmezője, addig a valóságosnak egyben szereplője, alanya, jobb esetben akár alakítója is lehet. Kérdés, hogy egy mű ismerete hogyan s miképpen befolyásolja olvasóját utóbbi szerepkörében. Zentai László könyvét ebbéli funkciójában is érdemes áttekinteni, azért is mert a szerző egy izgalmas kísérletre vállalkozik: egy város, Sopron elmúlt évtizedeinek szociálisan érzékeny, átvilágító ábrázolására. Ugyanakkor a történetek egyetemes érvényűek is, szinte bármely magyarországi településen megtörténhettek volna. A kötetben a szemünk előtt bontakozik ki a város és hazánk elmúlt közel száz évének egybetükrözöttetett – a folyamatokat alulnézetből megközelítő – története, az olyan prózaíró nyelvkészletével, aki otthonosan mozog a lírai kifejezésmódok olykor viharos tengerén.

Az elbeszéléseket figyelve a férfihangokat érezzük dominásnak, noha vannak szerethető és kevésbé szerethető női elbeszélők, akik férjükéről vagy barátjukról (*Abortusz meg egy üveg konyak, Kovács és a gyerekek*) mesélnek, illetve pszichopatólogiai tüneteket produkálnak (*A Hivatal – az kérem, Hivatal*).

Olvasás közben folyamatosan előtörlődnek az író emlékképei, különféle életeseemények, az intellektuális, alkotó ember sok-sok próbatétele. A szenvedés mélységeit alakjainak bemutatásán keresztül jeleníti meg. Az elkövetett hibák, bűnök sokszor megtorlatlanok maradnak, a katarzis nem következik be. A szenvedés az individuális szintnél tágabb értelemben: történeti összefüggésben is megjelenik a műben. Az író nemcsak egy-egy szubjektum testi, lelki kínjait, hanem egy nemzedék megpróbáltatásait is bemutatja. Hangsúlyoznunk kell a könyv egyik nagy erényét; a tömörítés képességét. Néhol némileg meghökentő megoldásokat kínál,

olyanokat, amelyek joggal vívják ki az olvasó figyelmét, főként azért, mert eltérnek a próza megszokott eljárásaitól.

Zentai László olyan történeteket ír, akár saját életének válságos vagy éppen fel-emelő eseményeiről, amelyről Nietzsche provokatív címadása – *Korszerűtlen elmékedések* – jutott eszembe. A német filozófus korának olyan, szerinte lényegi kérdéseit kívánta vizsgálni az említett könyvben, amelyeket kortársai figyelmen kívül hagytak. A szerző gondolatainak fontos tartóoszlopa a realitás kifejezése, mégis lírai gondolatiságával olyan többletet mutat be az olvasónak, amivel megmutatja a különbséget a többi kortárs realista regénnyel szemben.

Az igazi nagy írók fantasztikus érzékkel tudják ötvözni a komédiát a tragikummal, érzik, hogy a kettőt egymástól csak egy hajszál választja el, s hogy mit érzünk drámaian nevetségesnek vagy drámaian félelmetesnek, az csupán nézőpont kérdése. Nem tudjuk, hogy sírjunk vagy nevéssünk. Aztán hol így, hogy úgy, mint a főkaboldogság.

A *Mikor jön az öreg?* narrációjában nagy jelentőséghez jutnak a lírával átítatott drámai monológok. A szöveg néha áradó szabadverssé alakul át, s így plasztikusabban jelenítheti meg az emberi sors mélységeit. Az időbeli hullámváz, a különös képzettársítások tovább gazdagítják a leírt cselekményeket. Ízig-vérig modern próza ez, korunk méltó lenyomata. Az életrajzi ihletettséget néhány elbeszélésnél („*Akkor inkább gumit sütök*”, *A Hivatal – az kérem, Hivatal*) különös erővel tör át a szavak szintjén, s berántja az olvasót a zentais világlátásba és élethelyzetekbe. Olyan fontos értékeket állít eléünk és mutat be nekünk, mint felvállalás, elfogadás, nyílt kommunikáció, hatékonyság, eredményesség, elégedettség, szeretet, támogatás, az idő hatékony eltöltése, négy szemköztiség, fegyelem, felelősség felvállalása, figyelembevétel és az önbecsülés. Felmerülhet bennünk az ihletgyanakvás. Milyen elődök útján jutott el a szerző ezekig a művekig? Nos, a Soproni Fialatok Művészeti Kollégiumában közreműködő művészek jó táptalajt nyújthattak a szerző értékvilágának betetőzéséhez.

A címadó elbeszélésben, mely a kötet utolsó darabja, az élet és a halál örökös küzdelmét eszkalálja a felsőbb hatalomhoz, a transzcendenshez. Szereplői legtöbbször orientációvesztettek, mint például a *Kovács és a gyerekek* vagy az „*Akkor inkább gumit sütök*” című elbeszélésekben. Mégis ez az élethelyzet kínálja fel a megtisztulás és a megújulás lehetőségét. Egy olyan életcél lehetősége kínálkozhat, amely önkritikus, alázatos, ismeretelméleti értelemben kevésbé magabiztos, közösségi. A válság, a bizonytalanság fellázíthatja a bezárkózó, megmerevedett gondolkodási és viselkedési sémákat.

A műben a szenvedés, a kétely mellett csak néha tűnik fel az öröm és a bizonyosság. A kötetben vannak olyan részek, amelyek súrolják a modorosság határát. Ilyenek például az elbeszélő saját magának feltett kérdései. Nehezen érthetőséget

hozhatnak, vagy a túlírtság vádját vehetik fel ezek a részek, és biztosan lesznek olyanok, akik az ebből adódó „nehezen olvashatóság” miatt nem lesznek elfogadó olvasók. Ám tekinthetőek ezek erősségnek is, hiszen kifejezetten Zentai-stílusjegyek, és azt is hozzá kell tenni, hogy az elbeszélésekben megteremtett atmoszféra, amely létrejön, bőven kárpótolja az esetleg ezekben a szövegekben kevésbé otthonosan mozgó olvasót.

A szerepek mögé bújó szerző mindig az egyént figyeli, családi életét és mentális állapotát mérlegelve. A különböző korú és helyzetű nők és férfiak, aki felsorakoznak az elbeszéléskötet oldalain át előttünk, kevésbé mutatják szeretetteljes, biztonságot nyújtó arcukat. A mű egy szociálisan érzékeny és ép alkotót állít elénk, s ő megpróbálja megmutatni, hogy ne féljünk, *amikor jön az öreg...*

(Grafit Public Kiadó, Budapest, 2017)

Egri épület optikák – Kálvin-ház

Tarnóc András

Hangok a lét sikátorából

Billy Collins amerikai költő 40 verse magyarul. Válogatta és fordította: Bagi István

Amikor az ember fiatal, és úgy érzi, hogy előtte áll az élet, magabiztosan vág magának utat a széles és a fényes jövő ígéretét hordozó ösvényen. Ahogy azonban ránk rakódnak az évek, a járásunk lassul, és a valaha fényes, széles útból sikátor lesz, melyet magas, többnyire magunk által épített falak szegélyeznek. Billy Collins és Bagi István munkája visszatekint erre a széles útra, de már a lét sikátorából szól hozzánk. Természetesen most a hallgatóság felkaphatja a fejét, jól hallottam, 2 szerzőről van szó? Hiszen itt fordítások vannak a könyvben?

Nem, kedves leendő olvasó, itt nem elszólás történt, szándékosan használtam a társ-szerzői utalást, mivel annak ellenére, hogy a könyv fő címe *Billy Collins amerikai költő 40 verse magyarul*, a versek olvasása közben úgy érezzük, hogy bár valószínűen nem ismerik egymást, az eredeti versek írója és a fordító teljes egységben vannak, és egy harmonikus munkakapcsolatot alakítottak ki. Ezt alátámasztja a két alkotó életkora is, hiszen gyakorlatilag egy generáció tagjai. Bagi István avatott kezű, a kulturális utalásokra érzékeny, mind a magyar, mind az angol nyelv finomságait és árnyalatait értő műfordító, ezt már az előző *Amerikai költők az ezredfordulón* című munkája is igazolta. Annak a könyvnek a megjelenésekor és most is azt a megtisztelő feladatot kaptam, hogy én mutassam be az adott művet.

A fordító nagyon is megérti Collins intelmeit, miszerint egy verset nem lehet székhez kötni, gumikötéssel elverni, vagyis elemzések kényszerzubbonyába szorítani. Gyakorlatilag ez egy költői reakció arra, hogy az amerikai irodalomban, főként az 1920-as évek elején megjelent egy irányzat, amely magát az irodalmat és benne a verset a természettudomány eszközeivel írta le, és arra törekedett, hogy meghatározza azt. Következésképpen, John Crowe Ransom, aki egyben irodalomtudós és költő, úgy definiálta a verset mint *logical structure with local texture*, vagyis laza fordításban személyes, helyhez kötődő élményekből felépített logikai szerkezet, vagy más szóval a személyes és a logikai szint szövéde. Aztán voltak olyanok is, akik azt hirdették, hogy a vers energizáló, erőter, és azon keresztül a költő energiát ad át az olvasónak. Egy másik híres amerikai költő, Ezra Pound viszont az átlagos olvasó és versszerető ember segítségére siet, amikor egyszerűen és közérthetően kijelenti, hogy a verset nem szétszedni, összerakni meg elemezni kell, hiszen az önmagában létezik, egyszóval van, Robert Frost szavaival a pillanatot ragadja meg a minket körülvevő zürzavarban.

Billy Collins, akit a legnépszerűbb amerikai költők között tartanak számon, a min-

dennapi beszéd stílusában átlagos eseményekről ír. Ugyanakkor kulturális jelentőségét igazolja az a tény, hogy a 9-11 terrortámadás első évfordulóján az ő versével indult a nemzeti megemlékezési műsor, és 2001–2003 között az „Egyesült Államok koszorús költője” címet is viselhette. Költői hitvallása szerint verseit mindig az adott olvasóhoz címezi, vele kezdeményez párbeszédet versírás közben. Köteményei a produktív élményteli élet titkát, misztériumát kutatják. Nagyon szemléletes hasonlattal él, amikor azt mondja, hogy a vers címétől a mű első soráig eljutni, olyan, mintha egy vízen ringó kenuba próbálna bezállni az ember. Vagyis Collins bizonytalanságokkal teli életünkben egy segítő kezdet nyújtana nekünk, egy biztos támpontot adna a zűrzavarban.

Egy idegen nyelvű irodalommal és kultúrával hivatásszerűen foglalkozó ember, mint jómagam, esetében szakmai betegségnek tekinthető az az igény, hogy a versfordításokat összevessem az eredeti anyaggal. Ugyanakkor most úgy érzem, hogy valahogy lényegtelen kérdés az, hogy a fordító mennyire volt hű az eredeti szöveghez, milyen mértékben tudta tolmácsolni a szerzői szándékot. Az sem annyira kulcsfontosságú, hogy Bagi István mennyire volt képes megérteni és megértetni, vagy divatos szakmai zsargonban, dekódolni az amerikai kultúra elemeit a magyar befogadó számára. A leendő olvasót biztosíthatom arról, hogy a magas színvonalú munka minden szakmai elvárásnak megfelel. Már az előző kötet is bizonyította, hogy a fordító alapos nyelvi és kulturális háttérismeretekkel rendelkezik, és értő, érzékeny módon nyúl a versekhez. Bagi István remekül ért ahhoz, hogy az eredeti szöveg visszafogottságát, szinte puritán jellegét a magyar nyelv érzelmdús kifejezéseivel gazdagítsa, mintegy közelebb hozza.

Csak hadd ragadjak ki egy-két példát! Miközben Collins „*A tizes fordulóján*” című versben azt írja, hogy when I walk upon the sidewalks of life, ami ugye az élet járdáját jelenti, Bagi rendkívül szemléletesen így fordít: *a lét sikátorába sülyyedtem*, vagy amikor eredetiben azt olvassuk, hogy My thoughts fly off to an enormous sky and about a million empty branches, a magyar változat sokkal líraibb és megkapóbb: *lelkemben egy végtelen égbolt és milliányi kitárt kar az enyém marad*. Ez a sor a „Kérlek nézd el nekem” című versben található.

A kötet első verse, a „Bevezetés a költészetbe” szavaival, az olvasó vízisiel a vers felszínén, miközben eljut a szavak bejáratához, és a víz mélyére is hatol. Fogadjuk el Collins és Bagi meghívását, lépünk át a szavak bejáratán! Miután áthaladtunk, azt látjuk, hogy saját életünk köszön vissza a különböző verssorokból. Mert kit nem zavart volna a szomszéd ugató kutyája, ki nem tárta volna ki szívét a tavasz langymeleg fuvallatának, ki nem élte valaha át a szerelem szépségét, az abban való veszettség misztériumát?

Azonban a megörökített mindennapi események és érzésszilánkok mögött ott lapang életünk legkegyetlenebb, egyben legigazságosabb törvényszerűsége, az elmúlás maga. Az öröklélen csónakjukon átevező halottak, az önmagát soha utolérni nem tudó, könyvéért visszatérő ember, az élet végső kertkapuján minket átkísérő és vállunkon nyugvó láthatatlan kéz mind azt jelzi, hogy a költő és a fordító egyaránt számadást

tart, leltárt készít, és ugyanezre hívja az olvasót is. És mi pont ezt tesszük, szemlélünk, pillanatok emelünk ki eddigi életünkből, miközben tudjuk, hogy a bőrünk alatt levő fény már halványodik. Tudjuk, hogy nem élünk örökké, csak naponta megugorjuk a következő gátat, amint a „*Riport a túlvilágról*” című versben olvashatjuk.

Ugyancsak elgondolkodhatunk a versek számán, persze így azonnal Arany János egyik műve elemzőjének csapdahelyzetébe kerülhetünk, amikor a költő óriás így reagált a szándékait kutató értekezés szavaira: „*gondolta a fene.*” Természetesen azonnal a bibliai példák, Krisztus 40 napos böjtje, illetve Illés vándorlása jut eszünkbe. De maradjunk még egy kicsit Aranynál, és tekintsünk ki a hazai és világirodalomra, amely a kései líra, az érettebb ember költői vallomásainak széles tárházát nyújtja nekünk!

Miközben a kötetben található verseket olvassuk, eszünkbe juthatnak Arany alábbi jól ismert sorai: hová lettél, hová levél óh lelkem ifjúsága! vagy hallgassuk csak mit mond a *Sejtelem* című költeményében! „Életem hatvanhatodik évébe köt engem a Jó Isten kévébe, betakar régi rakott csúrébe, vet helyettem más gabonát cserébe.”

Az átlagemberben élő poétakép nem a hosszú, nyugodt étellel kapcsolatos, hiszen ha csak megkérdéznénk önmagunktól, kire gondolunk, ha a *költő* szót halljuk, Petőfi lángolása, József Attila fiatalkori gyötrelmei vagy Rimbaud és Baudelaire lázas ifjúsága, esetleg Lord Byron romantikus szabadságimádata jutna eszünkbe. Ugyanakkor Billy Collins, illetve Bagi István versei egy hosszú életutat összegeznek, amelyben a lángoló ifjonti hév átadta helyét a bölcs és higgadt visszatekintésnek. De ellentétben Arannyal, a fő üzenet nem a lemondás, hanem az életigenlés. A lét sikátorából nem csak az elégikus sóhaj hallatszik, mivel mind a költő, mind a fordító, s természetesen az olvasó is Dylan Thomas halhatatlan szavaira gondol: „Csöndben ne lépj az éjszakába át, szikrázzon vén korod, ha hull a nap, Dúlj-fúlj, ha megszakad a napvilág!” Billy Collins versei, amelyeket Bagi István értő fordításában kapunk kézhez, pontosan ezeket a szikrákat csiholják, hiszen a versek fő üzenete az, hogy habár az élet sikátorba kényszerített minket, utunk és világunk beszűkült, de még itt vagyunk, hangot adunk érzéseinknek, megtaláljuk azokat az örömteli pillanokat, amelyek segítenek átugrani a következő gátat.

Egy fordító, amikor egy másik nyelvről magyarra átültet egy szépirodalmi szöveget vagy verset, egyben hidat is épít két világ, két kultúra, két gondolati rendszer között. Művével nemcsak a magyar, hanem közvetett módon a világirodalmat is gazdagítja. Bagi István munkája pontosan ilyen hídépítő feladatot lát el megkapó gondossággal és szakmai alázattal. Nagy megtiszteltetés számomra, hogy én mutathatom be a könyvet a nagyközönségnek, és teljes szívvel ajánlom mindenkinek, aki arra törekszik, hogy a bőre alatti fény a lehető leghosszabb ideig világítson.

(Szerzői kiadás, 2017)

Molnár Pál

Kortárs szépművészetünk napszámosa

Az M. S. mester-díjas Feledy Balázs köszöntése

„Az emberek úgy tesznek, mintha értenék a művészetemet, pedig azt nem érteni, hanem egyszerűen csak szeretni kell” – vallotta Claude Monet.

Elnök urak, professzor urak, mester művészek, kedves hölgyeim és uraim!

Ma éppen egy olyan kiválóság veszi át az immár tizenhatodik alkalommal odaítélt M. S. mester-díjat, aki elsősorban talán a műalkotások értésére és megértetésére törekszik. Feledy Balázs doktor azonban művészeti íróként tevékenykedik, és ez a szakmai megnevezés már talán sugallja, hogy az általa bemutatott alkotásokat – a titkok fölfedésével együtt – megszerettetni is akarja a közönséggel.

Erre utal többek között az is, hogy több mint ezer kiállítást nyitott meg 1978 óta. Ez bizony azt jelenti, hogy két-három hetente nyit meg egy bemutatót valahol a Kárpát-medencében. Minden bizonnyal így lehet, hiszen ma, ezen a napon délután, immár M. S. mester-díjas művészeti íróként is megnyit egy tárlatot: a kispesti Nagy Balogh János Kiállító Teremben a Helikon Egyesület 23 képzőművészenek bemutatójához fűz értelmező és megszerettető eszme-futtatást.

Több mint négy évtizede tevékenykedik a képzőművészet, az iparművészet és a fotóművészet világában. Főiskolai főtítkárként, szakosztály-igazgatóként, galéria-igazgatóként, egyesületi elnökként is szervezte a művészeti életet, még világkiállítás kulturális igazgatójaként is kifejtette tevékenységét, noha az expó 1996-ban – többféle okból – nem jött létre.

Ma is – és a következő évtizedekben is – kurátor, kuratóriumi elnök, több folyóirat szerkesztőbizottsági tagja számos testületben. A fontos eddigi kuratóriumi megbízatásai között jegyezhetjük, hogy Somogyi József szobrászművész centenáriumi emlékkiállítását tavaly a Pesti Vigadóban az M. S. mester-díjas Kő Pállal és Karmó Zoltánnal közösen gondozta. Az idén ugyanott Gerzson Pál festőművész emlékkiállítását hozta tető alá.

Legalább húsz kötetet írt, illetve társszerzőként jegyzett. A címek közt csemegezve rálelünk a művészeti író jellegzetes képzetársításaira. „Könnyfüggönyön át”. Ez Rényi Katalin életművéről szól 2009-ből. A lebontott romantika Zórád Ernő munkásságáról. Palotai Kincsőr a pesti külvárosok alkotóira villant fényt. Transzcendens térképek – ez a kötet a Kárpitművészek Egyesületét mutatja be. Áttűnések – Finta Edit pályájáról. A szépség szolgálatában – Rác Edit bemu-

tatása. A Szkíta Aranyszarvas-díjas, több mint 100 évig élt Morel Mihály filmes vágó kötetéhez előszót írt Feledy Balázs, vélhetően azért, mert Morel a képzőművészetben is alkotott; szobrát láthatjuk köztéren is, illetve 2004-ben tárlata nyílt a Vigadóban.

A művészeti író sajátos műfaja a katalógus-előszó. Feledy Balázs – nehéz össze-számolni – mintegy száz esetben próbálta ki magát ebben a műfajban. Az M. S. mester-díjas Tenk László *Tíz gobelin* című katalógusát ő vezette be. Nem csak festőművészek, szobrászok összefoglalóihoz írt gondolatébresztést, hanem textil-művészről, Balogh Editről, a kecskeméti zománcművészekről, a Dunakanyar fotóklubjáról, Fördös László ötvösművészről, Szávost Katalin keramikusművészről is írt taglalatot.

Nem csak írt, szerkesztett is. *Zarándoklat a borhoz (Dionüszosztól az Eucharisziáig)* címmel Zelnik József könyvét gondozta. Vivát VARGA! (Varga Imre 90 éves) – ehhez természetesen előszót is írt, és a szerkesztőtárs Mendelényi Zoárdné Tünde volt. És még Feledy Balázs sokszínű tevékenységben is kuriózum, hogy *Magyarország Alaptörvényének* Díszkiadásában a szerkesztőbizottság tagja volt.

A folyóiratbeli esszék, a heti- és napilapokba írt cikkek hosszan lennének sorolhatók. Csak a címekből válogatok: *Az ihlető aggodalom, A magány apoteózisa, Megkövült könnyek birodalma, A rajzolás mindenhatósága, Az üveg poétája*. És íme egy újabb műfaj: *„Egy kis rés. A magyar könyvillusztrációról, különös figyelemmel Lipták György munkásságára”*.

Jómagam Feledy Balázst több mint két évtizede ismerem, jó emlékeim társulnak hozzá, hiszen a legtöbbször a képzőművészet kisebb vagy nagyobb ünnepein találkoztunk, izgalmas beszélgetésekben vettünk részt. Főfigyeltem rá, hogy szakszerű elemzéseit mindig szellemességgel dúsítja, gyakran humorral is fűszerezi. Ha kell, az irodalomból vett nemesfémekkel ötvözi a képzőművészet tartalmait: „Van kies szőlőm, van arany kalással / Biztató földem: szeretett Szabadság / Lakja hajlékom. Kegyes istenimtől / Kérjek-e többet?” – kérdezi Berzsenyi szavaival egy festőművészről szóló esszé hangütéseként.

A művészeti ágak közötti kitekintést Feledy Balázs bevallottan fontosnak tartja. Miként a *Hitel* legutóbbi számában rögzíti: „az elmúlt évtizedek magyar művészetében számtalan olyan példáról tudunk, amikor egy-egy alkotó a saját művészeti ágában elért magas minőségű teljesítménye mellett folyamatosan intenzív kitekintésével, tág horizontú érdeklődésével nem csak éltető, de összegzéseket, öngeneráló folyamatokat indított be.”

És éppen az írásban elemzett Gerzson Pált idézve erősít rá a gondolatra. Mint a festő-művész, Gerzson vallotta: „Engem nemcsak a festészet inspirál, a kortárs magyar zene és irodalom is. Nem egy közös munkát készítettem író és költő barátaimmal.” A költő barátok között ott van az idén 90 éves Tornai József Balas-

si-kardos poéta is. Feledy Balázs e jeles kortárstól is idéz, írván: „a vonal felel a színnek, a szín a formának, a súlyosabb, erőteljesebb tér a könnyedebbnek, véletlenszerűbbnek. A táj saját törvényű kompozícióvá lényegül, a kompozíció seholy nem létező tájjá, olyanná, amelyben csak a festő sugallatai érvényesek.”

Egy művészeti írónak állandó lehet a kísértés, hogy emelkedjen filozófiai magaslatokba. Feledy Balázs vélhetően sok mindennek tud ellenállni, de a kísértésnek – legalábbis ennek a fajta kísértésnek – nem. A közelmúltban Szűcs Zsuzsanna keramikus kiállítási anyagának elemzésekor ragadtatta magát bölcselkedésre, írván: „a nagy elszakadások korát éljük. A társadalom elszakad az embertől, a közösség elszakad az egyéntől, az ipari civilizáció elszakad a természettől, a tudomány elszakad a művészettől. Noha természetesen a nagy áthatások korát is éljük, melyben óriási a szerepe a mindent – szó szerint – behálózó digitális világnak. Olyan világban élünk, amikor az intim szféra eltűnőben van, a személyesség háttérbe szorul a mindent eluraló nyilvánosság káoszában. Nos, ekkor, ekkor felfokozódik, felfokozódhat a művészet szerepe.”

Megnyugtató érzés, hogy Feledy Balázs személyében van köztünk valaki, aki ennek a tengernyi fontos tudásnak a birtokában van, és a kortárs képzőművészet kincstárából derűsen hozza elő a friss értékeket most és a jövőben is.

Amikor az új évezred első esztendejében, 2001-ben Mihály Gábor Munkácsy-díjas szobrászművész barátommal az M. S. mester-díjat elindítottuk – és talán érdemes ide beszúrnom: Patay László kitüntetésével meglehetősen magasra tettük a mércét: nyugodjon békében a jeles freskófestő –, nos akkor több követelményt is magunk elé képzeltük a leendő díjazottak előzetes értékeléséhez. Az egyik kívánalmat valószínűleg Picasso fogalmazta meg a legjobban, s noha ő elsősorban képzőművészekre gondolhatott, szavai a művészeti íróknak is célt jelölhetnek. És Feledy Balázs megfelel ennek a Picasso-i igénynek. Így hangzik az ibériai mester intelme: „Tanuld meg a szabályokat, mint egy profi, hogy aztán úgy szeghesd meg őket, mint egy művész.”

(Elhangzott 2017. november 7-én a Nemzeti Galériában, a XVI. M. S. mester-díj átadásán)

Fucskó Miklós

Archaikus imádság

Törzsem fölött tarlott ágak,
üresen kongó madárlak;
törzsem alatt puszta gyökér,
kifordíthat egy hetyke szél.

Menekülnék égbe, földbe,
hantolatlan temetőkbe –
örömben, gyötrelmben
mindkettőnek fattya lettem:

Mégis Ég vonz, mégis Föld köt
– tagjaimban vakgöcsörtök –,
napfényedre zöld rét virul
árvaságom ágairul –

Csipkelángban

Elakadtam ebben a szó-zuhatagban,
mit tódítanak rám naponta bölcs tudorok.
Némán hadonászik a nyelv, de agyamban
összefogódnak a lázas neuronok.

S mit súgnak, az nem tiszta Bábel,
rendről beszél az Ősi Kert.
A hazugság örvényén is átkel,
ki Jó Törvényt olvas, s nem felejt.

Mert Káin és Ábel óva int,
s miként a csipke lángjait,
ránk gyújtja Isten az emlékezést. –

Benne elégni mégse érdem,
csak a túlélésért jár érdem-érem:
verssel vétózni – minden letiport létezését.

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Baán Tibor (1946) Budapest
Bagi István (1937) Eger
Bak Rita (1974) Budapest
Baka Györgyi (1951) Érd
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Bakonyi István (1952) Iszkaszentgyörgy
Barna T. Attila (1971) Budapest
Bartal Klára (1940) Székesfehérvár
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bereti Gábor (1948) Miskolc
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bobory Zoltán (1946) Székesfehérvár
Bognár Anna (1987) Budapest
Bozók Ferenc (1973) Vác
Búzás Huba (1935) Veszprém
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csáky Anna (1938) Győr
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Cseke J. Szabolcs (1947) Győr
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Csorba Piroska (1952) Miskolc
Csukás István (1936) Budapest
Deák-Sárosi László (1969) Budapest
Demeter József (1947) Ballószög
Demeter Pál (1951) Eger
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Fellinger Károly (1963) Jóka
Fucskó Miklós (1961) Leányfalu
Gál Sándor (1937) Buzita
Gósi Vali (1954) Győr
Holló József (1944) Ostoros-Eger
Hubert Ildikó (1949) Budapest
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Konczek József (1942) Pomáz
Kovács Daniela (1976) Debrecen
Kürti László (1976) Mátészalka
Lengyel János (1973) Beregszász
Lipcsey Emőke (1957) Göteborg
Lisztóczy László (1941) Eger
Lukáts János (1943) Budapest
Madár János (1948) Budapest
Madarász Imre (1962) Üröm
P. Maklári Éva (1943) Székesfehérvár
Meskó Zsolt (1967) Budapest
Molnár Pál (1952) Budapest
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Nord, Gennagyij (1954) Moszkva
Olasz Valéria (1956) Győr
Pataki István (1953) Bihar
Payer Imre (1961) Budapest
Péntek Imre (1942) Zalaegerszeg
Pődör György (1948) Vasszécseny
Radnai István (1939) Budapest
Rideg István (1942) Karcag
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sajgó Szabolcs (1951) Budapest
Sarusi Mihály (1944) Balatonalmádi
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Sebők Melinda (1979) Budapest
Simonyi Emő (1943) München
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Sólyom Sándor (1943) Keszthely
Suhai Pál (1945) Budapest
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szász István Tas (1938) Leányfalu
Szekeres Mária (1948) Újrónafő
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Szíki Károly (1954) Eger
Szirmai Péter (1970) Budapest
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Takács Tamás (1982) Gárdony
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Tarnóc András (1958) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Török Nándor (1965) Budapest
Vajda Noémi (1978) Kisiratos
Viczi Péter (1967) Budapest
Zentai László (1950) Kerepes-Szilasliget
Zsirai László (1956) Budapest

E számunk illusztrációi Nagy Zita festő- és grafikusművész munkái.